

**JAZYKOVOŠTRUKTÚRNY
A KOMUNIKAČNO-PRAGMATICKÝ
STATUS VLASTNÉHO MENA
(ADAPTÁCIA ANGLICKÝCH PROPRIÍ V SLOVENČINE)**

Martin Ološtiak

**Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove
Prešov 2007**

Recenzenti:

Doc. PhDr. Magdaléna Bilá, PhD.

Doc. PhDr. Slavomír Ondrejovič, DrSc.

Monografia je čiastkovým výstupom grantového projektu VEGA 2/6147/06 *Ortoepický slovník slovenského jazyka* (vedúci: Doc. PhDr. Slavomír Ondrejovič, DrSc., Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV).

Obálka

Ján Majdiak

Vydala Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove roku 2007

© Mgr. Martin Ološtiak, PhD., 2007

Vydanie: prvé – Náklad: 100 ks – Strán: 226

Tlač: Grafotlač, Prešov

ISBN 978-80-8068-637-6

EAN 9788080686376

S úctou a vdakou venujem mojim starým rodičom Štefanovi a Márii

OBSAH

Zoznam skratiek a značiek.....	9
Predhovor	11
Úvod	13
1 Prehľad literatúry	15
2 Metodologické východiská	21
2.1 <i>Teória lexikálnej motivácie.....</i>	<i>21</i>
2.1.1 Slovotvorná motivácia a ostatné typy lexikálnej motivácie	23
2.1.2 Slovotvorná a interlingválna motivácia.....	24
2.1.3 Pribeh interlingválnej demotivácie.....	33
2.2 <i>Cudzie propriá a jazykový systém L_2.....</i>	<i>37</i>
2.2.1 O jazykovom systéme	37
2.2.2 Anglické propriá v slovenčine	39
3 Fónická adaptácia.....	43
3.1 <i>Úvodné poznámky.....</i>	<i>43</i>
3.2 <i>Stručná konfrontácia fónického systému L_A a L_S.....</i>	<i>44</i>
3.3 <i>Typy výslovnosti.....</i>	<i>45</i>
3.3.1 Anglická výslovnosť (vzťah $G_A \leftrightarrow Z_A$)	46
3.3.2 Adaptovaná poslovenčená výslovnosť (vzťah $Z_A \rightarrow Z_S$)	47
3.3.3 Slovenská výslovnosť ($G_S \leftrightarrow Z_S$).....	47
3.4 <i>Transfonemizácia.....</i>	<i>48</i>
3.4.1 Minimálna transfonemizácia (F^1).....	48
3.4.2 Čiastočná transfonemizácia (F^2)	49
3.4.3 Voľná transfonemizácia (F^3).....	49
3.4.4 Transfonemizácia vokálov	51
3.4.5 Transfonemizácia konsonantov.....	53
3.4.6 Pokus o doplnenie a spresnenie transfonemizačnej typológie	57
3.4.7 Transfonemizácia a ortografia.....	63
3.4.8 Ostatné procesy súvisiace s fónickou adaptáciou.....	65
4 Morfologická adaptácia	73
4.1 <i>Transmorfologizácia – všeobecné poznámky.....</i>	<i>73</i>
4.1.1 Transgenderizácia	75
4.1.2 Transnumerizácia	78
4.1.3 Transdeklinácia	82
4.2 <i>Transdeklinácia anglických proprií.....</i>	<i>83</i>
4.2.1 Metodologické východiská	83
4.2.2 Transdeklinácia antroponým	84
A. Spracovanie súboru a základné štatistické údaje	84
B. Maskulína	88
C. Feminína	124
4.2.3 Transdeklinácia toponým	129
A. Maskulína	129
B. Feminína	138
C. Neutrá	140
D. Variantnosť a receptivita na úrovni gramatického rodu	142

5	Slovotvorná adaptácia	149
5.1	<i>Všeobecné poznámky</i>	<i>149</i>
5.2	<i>Anglické proprium ako slovotvorný motivant</i>	<i>153</i>
5.2.1	Deantroponymická slovotvorba	155
5.2.2	Detoponymická slovotvorba	158
5.2.3	Motivačná potencia propria.....	160
6	Norma, úzus, kodifikácia	163
6.1	<i>Variantnosť a jazyková chyba.....</i>	<i>167</i>
6.2	<i>Prístupy ku kodifikácii anglických proprií v slovenčine</i>	<i>167</i>
7	Ustálenosť a variantnosť	173
7.1	<i>Špecificky onymický činiteľ – identifikačný faktor.....</i>	<i>174</i>
7.2	<i>Interlingválne činitele.....</i>	<i>177</i>
7.2.1	Formálne ustrojenie	177
7.2.2	Interlingválna proxemika	179
7.2.3	Polylingválna interferencia	181
7.2.4	Situácia vo východiskovom jazyku.....	183
7.2.5	Internacionálnosť onymie	184
7.3	<i>Intralingválne činitele.....</i>	<i>185</i>
7.3.1	Úzus a norma v preberajúcom jazyku	185
7.3.2	Interdependencia jazykových subsystémov	186
7.4	<i>Extralingválne činitele.....</i>	<i>188</i>
7.4.1	Frekvencia propria a známosť onymického objektu	188
7.4.2	Temporalita	189
7.4.3	Pragmatické okolnosti.....	189
7.4.4	Ovládanie cudzieho jazyka	190
7.5	<i>Interakcia činiteľov.....</i>	<i>192</i>
	Závery	195
	Literatúra	203
	Summary	221
	Menný register	223

ZOZNAM SKRATIEK A ZNAČIEK

A.	akuzatív
CP	cudzie proprium
D.	datív
DP	domáce proprium
f.	feminínium
F _{qual1}	kvalitatívna transfonemizácia – minimálna
F _{qual2}	kvalitatívna transfonemizácia – čiastočná
F _{qual3}	kvalitatívna transfonemizácia – voľná
F _{quant1}	kvantitatívna transfonemizácia – proporcionálna
F _{quant2}	kvantitatívna transfonemizácia – neproporcionálna extenzívna
F _{quant3}	kvantitatívna transfonemizácia – neproporcionálna redukčná
G.	genitív
G _A	grafická forma v angličtine
G _S	grafická forma v slovenčine
I.	inštrumentál
IM	interlingválna motivácia
KSSJ	Krátky slovník slovenského jazyka
L.	lokál
L ₁	východiskový jazyk
L ₂	preberajúci jazyk
L _A	angličtina
L _S	slovenčina
m.	maskulínium
MaxFD	pozícia maximálnej fonologickej diferenciácie
MinFD	pozícia minimálnej fonologickej diferenciácie
Mn	motivant
Mt	motivát
MSJ	Morfológia slovenského jazyka (1966)
n.	neutrum
N.	nominatív
NSČ 2	Nová slova v češtině 2 (Martincová a kol., 2004)
P	priezvisko
pl.	plurál
pos.	privlastňovacie tvary
PSP	Pravidlá slovenského pravopisu
PSV	Pravidlá slovenskej výslovnosti (Král', 1984, 1988, 1996)
RM	rodné meno
SAMS	Slovník anglických vlastných mien v slovenčine (Ološtiak a kol., 2006)
sg.	singulár
SM	stredné meno; slovotvorná motivácia
SNK	Slovenský národný korpus
SSJ 6	Slovník slovenského jazyka. VI. diel (1968)
SSSJ-M	Súčasný slovenský spisovný jazyk. Morfológia (Oravec a kol., 1988)
Z _A	zvuková forma v angličtine
Z _S	zvuková forma v slovenčine
*	označuje hypotetickosť plurálových tvarov
→	označuje smer motivácie

PREDHOVOR

Predkladaná monografia vychádza z rovnomennej dizertačnej práce, ktorá bola obhájená 20. marca 2007 v Jazykovednom ústave Ľ. Štúra SAV. Je výsledkom sústredného záujmu o problematiku adaptácie cudzích mien takmer od počiatku môjho vysokoškolského štúdia. Všetko sa začalo kolektívnou seminárnou prácou z morfológie o výslovnosti a skloňovaní anglických osobných mien v slovenčine (Ološtiak – Antolíkova – Cellengová – Pavelová – Šofranková – Zajacová, 1998), ktorá vznikla na podnet doc. PhDr. Miloslavy Sokolovej, CSc. Prehlbenejší záujem o adaptáciu onymickej lexiky vyústil do publikovania niekoľkých štúdií, vypracovania diplomovej práce *Fungovanie anglických osobných mien v slovenčine* (2002) pod vedením prof. PhDr. Daniely Slančovej, CSc., do participovania na kolektívnom diele *Slovník anglických vlastných mien v slovenčine* (Ološtiak – Bilá – Timková, 2006) a nakoniec do napísania dizertačnej práce.

V priebehu štúdia na Prešovskej univerzite mi viacero výrazných inšpiračných stimulov (nielen v súvislosti s touto monografiou) poskytli prednášky, konzultácie a práce prof. PhDr. Juraja Furdíka, CSc.

Všetkým uvedeným učiteľom a spolupracovníckam by som sa chcel úprimne poďakovať. Vďaka patrí aj školiteľovi dizertácie prof. PhDr. Jánovi Sabolovi, DrSc., oponentom prof. PhDr. Jurajovi Dolníkovi, DrSc., PhDr. Viktorovi Krupovi, DrSc., doc. PhDr. Miloslave Sokolovej, CSc., a recenzentom tohto knižného vydania doc. PhDr. Magdaléne Bilej, PhD., a doc. PhDr. Slavomírovi Ondrejovičovi, DrSc.

ÚVOD

Onomastický výskum na Slovensku (a v bývalom Česko-Slovensku) má dlhú a kvalitnú tradíciu, o čom svedčí viacero vonkajších, ale najmä vnútorných skutočností. Medzi tie vonkajšie by sme mohli zaradiť celkovú štruktúru a prejavy onomastického života: 17 úspešne zorganizovaných slovenských onomastických konferencií, 16 zborníkov z týchto konferencií (ten posledný, sedemnásty, je v tlači); dve československé onomastické konferencie; štyridsaťročné pôsobenie Slovenskej onomastickej komisie (doterajší predsedovia: V. Blanár, M. Majtán, P. Žigo); podieľanie sa na vydávaní *Zpravodaja miestopisné komise pri ČSAV* (dnes *Acta Onomastica*) v Českej republike, kde slovenskí bádatelia výraznou mierou prispeli k profilácii tohto dôležitého publikačného nástroja. Vo vyratúvaní externo-onomastických aktivít by sme mohli pokračovať (bližšie Majtán, 2007). Vonkajší onomastický život – hoci je nesmierne dôležitý – je „len“ podloží niečoho podstatnejšieho – samotného bádania a jeho výsledkov. Slovenská onomastika sa môže pochváliť množstvom prác heuristického charakteru, ktoré tvoria nevyhnutný rámec pre teoreticko-metodologický výskum (prirodzene, vzťah heuristiky a metodológie je obojstranný). Prevala heuristických prác sa však vyvažuje systematickým budovaním pribojnej všeobecnonomastickej teórie a metodológie (najmä zásluhou V. Blanára a M. Majtána), ktorej patrí nezastupiteľné miesto aj v rámci slovanskej onomastiky. Svedčí o tom aj participácia uvedených dvoch autorov na projekte *Encyklopédia slovanskej onomastiky* (2002 – 2003; bližšie porov. Ološtiak, 2005d).

Jednou z aktuálnych úloh onomastiky je zaujať stanovisko k internacionalizačným procesom v americko-európskom priestore. Onymická lexika totiž nie je a nikdy ani nebola voči jazykovým kontaktom imúnna. Práve naopak, interlingválna migrácia onymie je prirodzený jazykový jav, ktorý sa v porovnaní s preberaním apelatív vyznačuje viacerými osobitnými vlastnosťami. V predkladanej monografickej práci sa v tejto súvislosti pokúsime priniesť čiastkovú odpoveď na niektoré otázky, súvisiace s jazykovými kontaktmi na propriálnej úrovni. Pôjde najmä o tieto okruhy otázok:

- Ako možno charakterizovať jazykové kontakty z pohľadu onymie?
- Platí všeobecne prijímaná téza B. Havránka o aktivite preberajúceho jazyka aj v onymii?
- Ak áno, akým spôsobom sa v preberajúcom jazyku realizuje adaptácia cudzojazyčných proprií zo systémovo-štruktúrneho a komunikačno-pragmatického hľadiska?
- Akým spôsobom sa prejavuje vzťah lexikálnej, fónickej a morfolologickej roviny, videný cez prizmu jazykových kontaktov na úrovni cudzojazyčnej onymie?
- Akým spôsobom sa fungovanie tejto špecifickej vrstvy lexiky premieta do úzu, normy a kodifikácie?

Hľadanie odpovedí na uvedené explicitne formulované, ale aj ďalšie otázky je v súčasnosti nanajvýš aktuálne. V porovnaní s minulosťou v dôsledku technologického pokroku rapidne stúpa rýchlosť aj množstvo prenášaných informácií; silnie komunikačná potreba na presné pomenovanie. Tejto požiadavke dokonale vyhovuje práve

vlastné meno. Je preto prirodzené, že „komunikačná vyťaženosť“ proprií sa neustále zvyšuje (Patráš, 2003), čo sa bezprostredne dotýka aj jazykových kontaktov – interlingválna migrácia vlastných mien je v súčasnosti frekventovaný, ba možno povedať, že masový a nevyhnutný jav. Prirodzené je aj to, že v jazykovede sa pociťuje potreba uvedených procesy preskúmať a zistené poznatky sprostredkovať širšej kultúrnej verejnosti. Dopyt po takýchto informáciách zo strany používateľov jazyka oprávnené rastie.

Imanentnou vlastnosťou proprií je synkretickosť, čo sa odráža aj v záujme viacerých vedných disciplín o tieto jazykové jednotky. Problematika cudzojazyčnej onymie v slovenčine sa dotýka prakticky každej oblasti jazyka. Z tohto hľadiska je prirodzené, že v komplexnom prístupe popri klasických „rovinných“ jazykovedných disciplínach (fonetika a fonológia, morfológia, lexikológia, v rámci nej špeciálne derivatológia, sprostredkovane aj syntax a stylistika) sa využívajú aj poznatky a metódy výskumu „nerovinných“ a nie čisto „jazykových“ lingvistických disciplín (predovšetkým teória jazykových kontaktov, teória spisovného jazyka, pragmatika, teória komunikácie, teória informácie a i.). Pravdaže, integrujúci, „rodičovsko-pedagogický dohľad“ nad uvedenou interdisciplinárnou rôznorodosťou patrí onomastike, ktorú V. Blanár charakterizuje ako „náuku o formovaní a spoločenskom fungovaní onymických sústav a o jazykovej stavbe onymických znakov“ (Blanár, 1996, s. 195).

O tom, že naša práca nemá a ani nemôže mať čisto jazykovo-štrukturalistický charakter, rozhoduje teda samotný predmet výskumu. Onymická „kozmpolitnosť“ sa sčasti reflektuje aj v názve monografie: *Jazykovoštruktúrny a komunikačno-pragmatický status vlastného mena*. Jazykovo-štruktúrny prístup sa uplatňuje najmä v systematických kapitolách o adaptácii na jednotlivých jazykových úrovniach (fónickej, morfologickej, slovotvornej) a komunikačno-pragmatický „nádych“ majú predovšetkým partie o norme, úze a variantnosti. Aspekty reflektované v názve sú však explicitnejšie či implicitnejšie prítomné v celom texte.

Materiálovú bázu analýz tvoria predovšetkým anglické vlastné mená (onymické triedy: antroponymá, toponymá), v menšej miere zistenia dokladáme onymiou z iných jazykov. Základ analýz a štatistického spracovania tvorí materiál spracovaný v *Slovníku anglických vlastných mien v slovenčine* (Ološtiak – Bilá – Timková, 2006; ďalej SAMS), obsahujúci približne 9300 heslových jednotiek. Ďalej sme vychádzali z analýzy excerpovaného materiálu z elektronických a printových médií (televízia, rozhlas, noviny, časopisy), z databázy Slovenského národného korpusu (verzie prim-2.1-public-all; prim-2.1-public-sane; ďalej SNK) a z internetu, odkiaľ čerpáme časť exemplifikačného materiálu. V rámci SNK sme primárne pracovali s verziou prim-2.1-public-sane (285 700 835 tokenov), ktorá neobsahuje texty z časopisu Kultúra slova. Vzhľadom na malú frekvenciu niektorých onymických anglicizmov v slovenských textoch sme niektoré údaje overovali aj v „plnej“ verzii prim-2.1-public-all (294 087 581 tokenov). Doplnkovo sme zistenia konfrontovali s údajmi v týchto dieľach: *Slovník slovenského jazyka. VI. zv.* (1968), *Pravidlá slovenského pravopisu* (2000; ďalej PSP), *Príručka slovenského pravopisu pre školy a prax* (Ripka – Imrichová – Skladaná, 2005).

1 PREHĽAD LITERATÚRY

V kapitole podávame stručný prehľad najdôležitejších prác, dotýkajúcich sa adaptácie cudzojazyčnej onymie. Okrem slovenských diel si všimneme najmä české publikácie vzhľadom na blízkopribuznosť a z toho vyplývajúcu istú mieru analogickosti v adaptačných procesoch slovenčiny a češtiny. Podávame len prehľad s krátkym komentárom, nie vyčerpávajúce hodnotenie. Ďalší prehľad prác špecializujúcich sa na adaptáciu na jednotlivých jazykových rovinách sa nachádza v prehľadoch na začiatku tretej a štvrtej kapitoly.

Aj keď je pravdou, že komplexná hĺbková analýza cudzích vlastných mien nateraz v slovistiky absentuje, hovoriť o publikačnom vákuu v tejto oblasti jazykovedného bádania by bolo prismeľé a neobjektívne. Adaptácia cudzojazyčnej onymie nepatrí do centra pozornosti slovenskej jazykovedy, napriek tomu na túto tému bolo napísané pomerne veľké množstvo čiastkových prác.

Najviac zarezonovala téma prepisu gréckych a latinských mien do slovenčiny, ktorá presiahla čisto „akademickú“ jazykovednú oblasť. V diskusii, resp. polemike na stránkach Romboidu a neskôr Literárneho týždenníka v 80. rokoch 20. storočia na túto tému okrem jazykovedcov vystúpili aj spisovatelia a prekladatelia (V. Mihálik, M. Okál, L. Rybár, J. Horecký, J. Kačala, K. Buzássyová).¹ Mimo tohto polemického „ťahu“ boli v časopise Kultúra slova (1982, č. 5) publikované príspevky, ktoré odzneli na vedeckom seminári o transkripcii a skloňovaní antických mien (J. Horecký, L. Dvonč, K. Palkovič, I. Masár, D. Škoviera). Ďalej podrobný prehľad používania gréckych a latinských mien v slovenskej prekladovej a populárno-náučnej literatúre aj s vlastným pohľadom podáva M. Okál v publikácii *Grécke a latinské mená v slovenčine* (1992). Jeho návrh zásadnejšie vychádzať zo situácie vo východiskových jazykoch sa však v praxi neuplatňuje dôsledne. Navyše, ide o dielo pre verejnosť prakticky nedostupné, pretože bolo „vydané vlastným nákladom (20 exemplárov)“ (!).

V súvislosti s vydaním ponovembrových Pravidiel slovenského pravopisu (1991, 1998, 2000) sa táto téma znovu otvorila a tvorila jadro referátov a diskusných príspevkov na špecializovanom vedeckom seminári *Problémy adaptácie cudzích mien v slovenčine* (Bratislava 19. – 20. 10. 2000; rovnomenný zborník vyšiel r. 2002). Na tomto fóre zarezonoval aj ďalší neuralgický bod – prepis historických mien z uhorského obdobia slovenských dejín. Škoda, že toto podujatie bolo v prevažnej miere zacielené na uvedené „staré známe“ otázky. Pravdaže, úvodzovkovaním nechceme naznačiť, že ide o podradnú či neaktuálnu problematiku, iba to, že väčšia pozornosť by sa mohla a mala venovať aj ďalším témam, ktoré sa vehementne hlásia o slovo. Jednou z nich je, nazdávame sa, preberanie cudzích mien zo západných jazykov (na uvedenej seminári sa tejto oblasti okrem dvoch referujúcich – M. Ološtiaka a M. Bilej – nevenoval nikto).

¹ Polemika je zaujímavá a poučná aj z toho pohľadu, že v nej zaznelo viacero mienok o postavení a úlohe jazykovedy v spoločnosti.

Z hľadiska bežného a ešte viac profesionálneho používateľa slovenčiny chýba praktická publikácia, kde by čitateľ našiel odpovede na fundamentálne otázky, týkajúce sa adaptácie cudzích vlastných mien a ich používania v komunikácii. Dopyt na trhu sa snažila uspokojiť brožúrka (našťastie, jediná svojho druhu) *Ako vyslovíme... Výslovnosť cudzojazyčných mien a názvov* (1998), ktorá vyšla vo vydavateľstve Tibor Hradecský (autor nie je uvedený) v roku 1998 a jej hlavnú časť tvoria práve anglické proprieá – z celkového počtu 1704 hesiel anglické (plus škótske a írske) mená tvoria 44 %. Neodbornosť a nesystémovosť, ktorá je tu pravidlom, budeme demonštrovať na niekoľkých príkladoch: 1) Výslovnosť koncového grafického *-er* má až päť rôznych realizácií: [e] – *Beecher Stowe* [bičestau], [er] – *Butler* [batler], [ö] – *Gordimer* [gódinö], [õ] – *Miller* [milõ], [ör] – *Salinger* [selindžör]; 2) výslovnosť anglickej hlásky [er] sa v množstve prípadov zapisuje ako [é] namiesto zaužívaného [ej]:² *Baker* [béker], *basic* [bézik], *breakdance* [brékdans], *Cape Canaveral* [kép keneverel], *Craig* [krég] a i.; 3) kvantita sa prepisuje nesystémovo a bez ohľadu na úzus v slovenčine: *Downing Street* [dáuning strít], *Dublin* [dáblin], *Beadle* [bidl], *Beaverbrook* [bivebruk], zaužívaná je však výslovnosť [dauning strít, dablin, bídl, bíverbruk] (o vzťahu anglickej a slovenskej kvantity porov. kap. 3.4.8); 4) snaha priblížiť sa k originálnej výslovnosti viedla k takýmto nepodarkom: *Canberra* [kámberrá], *Carson City* [kársn siti], *Cather* [kesör], *Cartwright* [katrájt], *Coventry* [kávntri], *Forsyth* [forsájt], *Gershwin* [gõšvin], *Athabasca* [átábáská], *Arkansas* [arkenzes], *Edinburgh* [edinboró]; z inojazyčných mien a názvov spomeňme napr. výslovnosť *Casablanca* [kázáblánká].

Súhrnne poznamenávame, že praktická hodnota dielka *Ako vyslovíme...* je minimálna, ide o voluntaristický produkt bez zmyslu pre jazykovú realitu. Tento edičný počin však treba pokladať za hodenú rukavicu serióznemu jazykovednému výskumu (pozri ďalej).

Adaptačná problematika sa tradične spracúva aj v *Pravidlách slovenského pravopisu* (ďalej PSP). V prvých PSP (1931) sa v teoretickej časti uvádza stručné poučenie o skloňovaní cudzích mien (s. 57 – 60). V druhom vydaní „matičných“ PSP (1949) nájdeme stručnú zmienku napr. o zánikových alternáciách k/0, g/0 (typ *newyorský*, *hamburský*) a o deklinácii (kap. *Zo skloňovania cudzích slov*, s. 89 – 90; *Niektoré cudzie priezviská*, s. 90 – 91). V pofebruárových PSP (¹1953, ⁹1967, ¹¹1971) sa v časti *Z tvaroslovia* venuje pozornosť deklinácii proprií. Nie však v osobitnej kapitole, ale spolu s apelatívami (kap. *Zo skloňovania cudzích slov*). V novej edícii PSP (3 vydania v rozmedzí rokov 1991 – 2000), v ktorej sa upúšťa od systematického poučenia základných javov na jednotlivých jazykových rovinách, nájdeme osobitnú kapitolu *Písanie slov cudzieho pôvodu (prevzatých slov a cudzích vlastných mien)* (2000, s. 38 – 44) a v pravopisnom slovníku sa nachádza viacero cudzojazyčných toponým (v menšej miere antroponým): napr. *Addis Abeba*, *Oidipus*, *Port Louis*, *Quebec*, *Reykjavík*, *Salz-*

² Hoci v angličtine badať tendenciu k zjednodušovaniu dvojhlások smerom k dlhým a krátkym samohláskam (napr. Urbanová, 2000, s. 33 – 34), resp. do hry môže vstupovať aj lokálne varianty angličtiny (porov. Crystal, 1995, s. 241), tento proces sa v poslovenčenej výslovnosti prejavuje zriedkavo.

burg (s výslovnosťou [zaldz-] – sic!), *Segedín, Senegal, Wales, Yaren, Yucatán*. Pravda, nie vždy sa uvádza výslovnosť. Podobne sa postupuje aj v *Príručke slovenského pravopisu pre školy a prax* (Ripka – Imrichová – Skladaná, 2005, s. 68 – 73), ale s tým rozdielom, že vlastné mená sa prehľadnejšie uvádzajú v osobitných slovníkových časťach (s. 627 – 672).

Situáciu v lexikografii (avšak zasa len v oblasti toponomastiky) sčasti „zachraňuje“ šiesty zväzok Slovníka slovenského jazyka (1968), kde sa v prílohe Zemepisné názvy (s. 255 – 305) uvádza aj výslovnosť, skloňovanie a slovotvorba cudzích geografických názvov. Slovník vyšiel pred tridsiatimi deviatimi rokmi a je prirodzené, že viaceré údaje v ňom sú zastarané, diskutabilné, nehovoriac o nedostupnosti tohto diela na knižnom trhu (i keď situácia s dostupnosťou sa nedávno vylepšila, pretože tento slovník je dostupný na internetovej stránke Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV).

Keďže spomenuté diela nemôžu v požadovanej komplexnosti obsiahnuť problematiku adaptácie proprií, legitímne sa pociťuje potreba publikovať špecializované monografie, ale aj kodifikačné príručky, v ktorých by sa pozornosť sústredila len na cudzojazyčnú onymickú lexiku. O tomto deficite sa v jazykovednej obci veľmi dobre vie; vyberáme dve konštatovania upozorňujúce na tento fakt:

„... na Slovensku chýba kodifikačná príručka, v ktorej by sa systematicky spracúvali zásady prispôsobovania cudzích vlastných mien v slovenčine podľa jednotlivých jazykov.“ (Kačala, 1994, s. 150).

„Vyjdenie druhého vydania príručky *Čtete je správně?* by mohlo a malo byť pre slovenskú ortoepiu a ešte konkrétnejšie pre ortoepickú komisiu Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV novým popudom, aby sa touto neodkladnou úlohou začala zaoberať ešte s väčšou intenzitou či už v rámci prípravy nových Pravidiel slovenskej výslovnosti, alebo prípravy samostatného slovníka výslovnosti cudzích mien pre slovenských používateľov. Spoločenská požiadavka tu je.“ (Ondrejovič, 1997b, s. 365).

Ukazuje sa, že výzvy citovaných autorov sa postupne naplňajú. Začali sa podnikat' konkrétne kroky jednak v podobe grantového projektu *Ortoepický slovník slovenského jazyka*, kde sa osobitná pozornosť venuje aj domácej a cudzojazyčnej onymii (Ondrejovič, 2000, 2004), jednak v podobe dvoch ďalších projektov.

1) Vydareným pokusom o špecializovanú ortoepickú príručku je kniha Karla Sekventa *Ako používať francúzske vlastné mená v spisovnej slovenčine* (2002). Koncízne dielo (s rozsahom 110 strán) podáva teoretické informácie o pravopise, výslovnosti, skloňovaní a odvodzovaní francúzskych osobných mien a zemepisných názvov. V praktickej, slovníkovej časti (s. 71 – 110) sa nachádza poučenie o výslovnosti a skloňovaní približne 1400 antroponým a 900 toponým. Česká mutácia tejto publikácie vyšla s názvom *Jak užívat francouzská vlastní jména ve spisovné češtině* (Sekvent – Šlosar, 2002).

2) Do kategórie takto koncipovaných popularizačných príručiek možno zaradiť aj *Slovník anglických vlastných mien v slovenčine* (Ološtiak – Bilá – Timková, 2006; ďalej SAMS). Publikácia je rozdelená na dve časti. Teoretické kapitoly ponúkajú poučenia o základných aspektoch fungovania anglických vlastných mien v slovenčine:

pozornosť sa sústreďí na adaptáciu na výslovnostnej, gramatickej, slovotvornej a pravopisnej úrovni. Slovníková časť obsahuje jazykové údaje (výslovnosť a skloňovanie) o takmer 6 700 osobných menách, 400 názvoch hudobných skupín, 2 200 zemepisných názvoch s odvodenými adjektívami a obyvateľskými menami. Tento slovník slúži ako jeden z materiálových zdrojov tejto práce.

O viacero krokov ďalej v prezentácii výskumu cudzích proprií je česká jazykoveda. Svedčí o tom aj nasledujúci stručný prehľad, v ktorom sa sústredíme len na knižné publikácie. Takmer napospol ide o popularizačno-náučné práce.

V roku 1958 vyšlo druhé vydanie knihy *Jak je číst?* s podtitulom *Transkripce jmen cizích spisovatelů a názvů jejich děl*. Ako z podnázvu vyplýva, príručka obsahuje výslovnosť mien spisovateľov a názvov ich diel z týchto svetových literatúr: francúzskej, anglickej, americkej, talianskej, poľskej, portugalskej, rumunskej, španielskej a maďarskej. Celkovo ide o vyše 1000 hesiel. Príručka je však ako celok pomerne nekonzistentná. Okrem slovníkovej časti, ktorá je roztratená na viacerých miestach, sa v knihe nachádzajú populárno-náučné články o svetovej literatúre, úryvky z literárnych diel a informácie o tituloch vydaných vo vydavateľstve SNKLHU.

V druhom zväzku akademického kompendia *Výslovnost spisovné češtiny* (s podtitulom *Výslovnost slov přejatých. Výslovnostní slovník*) pod redakciou kolektívu vedeného M. Romportlom (1978) sa cudzím propriám venuje pomerne veľká pozornosť, hoci do slovníkovej časti vlastné mená neboli zaradené. V kapitole VII. *Zásady české výslovnosti cizích vlastních jmen* (s. 57 – 105) sa uvádzajú prehľady výslovnosti jednotlivých grafém, resp. grafémových komplexov z viac než 20 jazykov.

Populárno-náučný charakter má publikácia M. Honzákovej a M. Romportla *Čteme je správně? Slovníček výslovnosti cizích jmen* (1981); ďalšie dve vydania boli publikované po smrti M. Romportla v trojautorstve M. Honzáková – F. Honzák – M. Romportl (1996, 2. vyd.; 2004, 3. vyd.) – porov. aj recenzie S. Ondrejoviča (1983, 1997b). Tretie vydanie okrem stručného úvodu obsahuje informácie o výslovnosti asi 2500 osobných mien a názvov hudobných skupín s krátkou biografickou charakteristikou.

V kontexte českých publikácií za najväčšiu pozornosť podľa nášho názoru stojí šesťdielna „sága“ J. Zemana s názvom *Výslovnost a skloňování cizích osobních jmen v češtině*. Prvá časť (*Anglická osobní jména*, 1998) vznikla v spoluautorstve s J. Kučerom; ďalších päť pokračovaní vypracoval J. Zeman sám: 2. *Severská osobní jména* (2000); 3. *Románská osobní jména. (Španělština, portugalština, rumunština.)* (2002); 4. *Francouzská osobní jména* (2004); 5. *Italská, holandská a albánská osobní jména* (2005a), 6. *Polská, maďarská, estonská a latinská osobní jména* (2006). Všetky diely sa vyznačujú rovnakou kompozíciou. V teoretickej časti sa nachádzajú systematické informácie o výslovnosti, skloňovaní a slovotvorbe; slovníková časť obsahuje výslovnosť a skloňovanie mien spisovateľov spolu so stručnými biografickými údajmi. Doteraz autor priblížil adaptáciu mien literátov z 18 európskych jazykov. Zemanov prístup je založený na sociolingvistických metódach a do veľkej miery sa v ňom rešpektuje úzus v preberajúcom jazyku. Publikáciám J. Zemana možno vytknúť azda len to, že vyšli vo veľmi malom náklade (každý diel v počte 200 ks) a že sa v nich pozornosť zamerala len na obmedzený okruh nositeľov mien.

Ďalšou popularizačnou prácou je *Klíč k výslovnosti cizích vlastních jmen v češtině* (1999) od V. Strahla (porov. aj recenziu J. Zemana, 2001). Nachádzajú sa v nej zásady výslovnosti mien z 26 európskych jazykov. Novinku predstavuje charakteristika výslovnosti proprií z niektorých ázijských jazykov. V knihe čitateľ nájde informácie o korešpondencii graféma – fonéma, o adaptácii hlások v jednotlivých pozíciách v slove a cvičné príklady. Na konci publikácie sa nachádza súhrnná kapitola o skloňovaní (s. 143 – 149).

Ortoepia prevzatých slov (a medzi nimi aj vlastných mien) sa v osobitnej kapitole spracúva v monografii *Česká výslovnostní norma* (Hůrková, 1995, s. 65 – 69). Vychádzajúc zo špecifického postavenia cudzích proprií, autorka načrtáva hlavné zásady výslovnosti týchto jazykových jednotiek (zmena prízvukových pomerov, nahrádzanie cudzích foném domácimi fonémami), všima si ekvivalenty cudzích hlások a poukazuje na niektoré výslovnostné tendencie (napr. vplyv ortografie).

Pre interné potreby knižníc vyšli dve brožúry, zaoberajúce sa výslovnosťou cudzích proprií v češtine. Do predaja, a teda k širšiemu okruhu čitateľov sa však nedostali. Prvou je publikácia *Jak vyslovujeme... Fonetický přepis cizích jmen* (1971) s približne 5000 menami osôb z rôznych oblastí verejného života a názvov niektorých cudzích časopisov. Druhou je kniha *Jak správně číst jména cizích spisovatelů* (1976), v ktorej sa nachádza takmer 2000 mien spisovateľov zo sedemnástich jazykov.

Aj keď minimalisticky poňatá, avšak praktická je česká brožúrka Jana Diblíka *Malý slovník výslovnosti cizích slov z učebnic českého jazyka a čítanek pro učitele 1. stupně základních škol* (1991). V nej sa na maximálne skomprimovanom priestore (13 strán) uvádza výslovnosť prevzatých apelatív a proprií. Takýto druh učebnej pomôcky v slovenčine citelne chýba.

Z ďalších slovanských jazykov sme mali k dispozícii publikácie zaoberajúce sa výslovnosťou cudzích proprií v poľštine a v ruštine.

Inšpiratívna je kniha I. Bartmińskiej a J. Bartmińskiego s názvom *Nazwiska obce w języku polskim* (1978). Na 200 stranách ponúka komplexný pohľad na adaptáciu cudzojazyčných antroponým v poľštine (výslovnosť, skloňovanie, ortografia, fungovanie v komunikácii vo svetle anketového prieskumu, preberanie poľských priezvisk do iných jazykov a pod.). Priložený slovník (s. 120 – 200) obsahuje údaje o výslovnosti vyše 3000 mien z 21 jazykov a stručné zásady výslovnosti grafém z niektorých jazykov.

V oblasti jazykových vzťahov angličtiny a ruštiny za kvalitatívne a kvantitatívne reprezentatívne možno považovať dva slovníky A. I. Rybakina. Prvý z nich si všima adaptáciu anglických priezvisk (*Slovar anglijskich familij. / A Dictionary of English Surnames* (1986). V slovníku sa spracúva prepis a výslovnosť približne 22 700 jednotiek. V druhej práci s názvom *Slovar anglijskich ličnych imen. / Dictionary of English Personal Names* (2. vyd., 1989) sa nachádza približne 4000 jednotiek.

Nakoniec možno spomenúť, že spracovaním výslovnosti prevzatých proprií v neslovanských jazykoch sa zaoberá napr. H. Täubert (*Geographische Namen – richtig gesprochen*, 1982) alebo T. Magay v monumentálnom, 500-stranovom diele *Idegen nevek kiejtési szótára* (1978), v ktorom spracúva pomaďarčenú výslovnosť približne 40 000 cudzojazyčných vlastných mien (medzi nimi aj proprií prevzatých zo slovenčiny, napr. *Kukučín, Kvietik, Hviezdoslav, Husák, Banská Bystrica, Banská Štiavnica, Bratislava, Košice*).

2 METODOLOGICKÉ VÝCHODISKÁ

V prístupe k problematike fungovania anglických proprií v slovenčine vychádzame z týchto zdrojov: 1) teória lexikálnej motivácie, v rámci ktorej sa vymedzuje interlingválna motivácia (týka sa prevzatej lexiky) a onymická motivácia (týka sa vlastných mien); 2) dynamika interlingválnej motivácie sa zákonite prejavuje v demotivácii (v oslabení až v strate motivácie), ktorá sa uskutočňuje ako adaptácia a integrácia do systému preberajúceho jazyka; 3) východiskom a rámcom našich úvah je chápanie vlastných mien ako druhotnej pomenovacej sústavy (tzv. parasystém) a následné vymedzenie miesta anglických proprií na perifériu periférie jazykového systému slovenčiny (rozvíjame štrukturalistické postuláty Pražskej školy o centre a periférii jazykového systému).

2.1 Teória lexikálnej motivácie

Jedným z možných celkových pohľadov na lexikálnu zásobu by mohla byť teória lexikálnej motivácie, ktorej autorom je J. Furdík. Ambíciou jeho prístupu je z jednotného teoreticko-metodologickej bázy charakterizovať princípy fungovania lexikálnej zásoby v jazykovom systéme (langue) i v jeho realizácii v texte (parole). Svoje „panmotivatologické“ videnie lexiky stihol publikačne spracovať len v podobe krátkych článkov (Furdík 1998/1999; 2000; 2005, s. 391 – 396, 447 – 448). Jeho teória však bola pomerne komplexne predstavená na prednáškach a seminárnych cvičeniach zo slovenskej lexikológie v rokoch 1996 – 2000. Aj napriek relatívne vysokému stupňu rozpracovanosti zostala torzom s viacerými nevysvetlenými miestami.³ V nasledujúcich riadkoch stručne predstavíme oporné body tejto teórie.

J. Furdík sa zapojil do diskusie o podstate jazykového znaku spochybňujúc tézu o univerzálnej platnosti princípu arbitrárnosti (ako ho formuloval F. de Saussure). Podčiarkuje pritom dve okolnosti. Odvolávajúc sa na tvrdenia J. Dolníka, najprv poukazuje na skutočnosť, že jazykový (lexikálny) znak vo svojom prirodzenom prostredí nie je izolovaný, ale, naopak, spätý sieťami rôznych vzťahov s inými lexikálnymi jednotkami.

O absolútnej arbitrárnosti označujúceho vo vzťahu k označovanému môžeme hovoriť len v súvislosti s izolovaným jazykovým znakom, t. j. vtedy, keď abstrahujeme od súvzťažných znakov ... jazykový znak nevytrhnutý zo svojho elementárneho, prirodzeného vzťahu k iným znakom nemôže byť absolútne arbitrárny. (Dolník, 1990a, s. 148).

Druhý závažný poznatok svedčiaci v prospech motivovanosti spočíva podľa J. Furdíka v tom, že Saussure stavia svoju tézu o absolútnej arbitrárnosti jazykového znaku na semaziologickom prístupe. Pri opačnom (onomaziologickom) pohľade na jazykový znak sa téza o arbitrárnosti oslabuje:

³ Do tlače sme pripravili Furdíkovo posthumné dielo *Teória lexikálnej motivácie*, zostavené z poznámok a diktafónových nahrávok autorových prednášok. Kniha vyjde na konci r. 2007.

Známe latinské „*Forma dat esse rei*“ neplatí v tom zmysle, že by forma vytvárala vec. Naopak, vec musí existovať, aby poznatok o nej bolo možné sformovať. Teda téza o arbitrárnosti má svoje oprávnenie pri postupe od formy k obsahu, stráca však platnosť pri postupe od obsahu k forme, ktorý je však adekvátny procesu semiózy... Onomaziologický prístup však vedie k presne opačnému výsledku ako je Saussurovo tvrdenie: **nie arbitrárnosť, ale motivovanosť jazykového znaku je absolútna**. Arbitrárnosť platí len pre izolovanú jednotku, aj to len z pohľadu od formy k obsahu. (Furdík, 1998/1999, s. 25).⁴

Predpokladá sa teda, že nijaká lexikálna jednotka sa v lexike istého jazyka nezjaví „z ničoho nič“; vždy je prítomné explicitné či implicitné odôvodnenie existencie daného slova. Dôležité pritom je, že všetky lexikálne jednotky sú navzájom prepojené sieťami rôznych vzťahov. Každá lexéma sa vyznačuje vnútrojazykovými vzťahmi k iným jednotkám, ale aj vzťahmi smerujúcimi mimo jazyka. Tento súbor vzťahov robí z danej lexémy individuálnu jednotku lexikálnej zásoby. Intralingválne a extralingválne vzťahy určujú charakter lexikálnej jednotky; dávajú jej zmysel, čiže motív existencie:

Preto na rozdiel od tradičného chápania slovného znaku ako arbitrárneho (ľubovoľného) je možné chápať slovo naopak ako mnohonásobne motivované. Slovo ako jednotka lexikálnej zásoby je teda vždy mnohonásobne motivované. Výsledkom takéhoto pohľadu je chápanie slovných zásob ako súboru jednotiek daných konfiguráciou a interakciou lexikálnych motívov. (Furdík, 1996 – 2002).

Uvedené chápanie priviedlo autora k uvažovaniu o systematike lexikálnej motivácie a k tradične vymedzovaným typom motivácie (zvuková, sémantická, slovotvorná) priraduje ďalšie motivačné typy. Ich hierarchizácia vyzerá takto: 1. *základné*: 1.1 *elementárna* – paradigmatická; 1.2 *špecializované*: 1.2.1 fónická, 1.2.2 morfológická, 1.2.3 sémantická, 1.2.4 slovotvorná, 1.2.5 syntaktická, 1.2.6 frazeologická, 1.2.7 onymická; 2. *nadstavbové*: 2.1 *pragmatické*: 2.1.1 expresívna, 2.1.2 štylisticko-stratifikáčna, 2.1.3 sociolektická, 2.1.4 teritoriálna, 2.1.5 temporálna, 2.1.6 individualizačná; 2.2 *vonkajšie*: 2.2.1 kontaktná, 2.2.2 abreviačná motivácia (Furdík, 2000, s. 60).

Základné typy motivácie majú intralingválny charakter, ich prítomnosť či neprítomnosť priamo determinuje miesto lexémy v jazykovom systéme. Nadstavbové typy motivácie majú extralingválny pôvod. Každý motivačný typ je typom sui generis; to znamená, že má osobité miesto pri utváraní a fungovaní lexikálnych jednotiek a prejavuje sa jedinečným spôsobom v závislosti od funkcie, akú plní v lexikálnom systéme.

Lexikálna motivácia je dynamický a historicky premenlivý jav; môže dôjsť k oslabeniu až k strate alebo k jej opätovnému prehodnoteniu (porov. termíny demotivácia, remotivácia, transmotivácia; Furdík, 2005, s. 394).

⁴ Z tohto výkladu však – podľa nášho názoru – nevyplýva, že arbitrárnosť a motivovanosť sú ex definitione protikladné entity. Nazdávame sa, že ide o dve strany jednej mince späté dialektickým vzťahom. Ukazuje sa, že arbitrárnosť by sa mohla vzťahovať na Furdíkom spomínanú lexému ako izolovanú jednotku (intralexematická arbitrárnosť), zatiaľ čo motivovanosť je spätá s neizolovanou lexémou (interlexematická, prípadne extralexematická motivovanosť); porov. aj Dolník, 1990a.

Každú lexému možno charakterizovať podľa jednotlivých typov motivácie. Nevy-
lučuje sa pritom viacnásobná motivovanosť, napr. *trolejbus* (paradigmatická + slovo-
tvorná + kontaktná), *SDL-ka* (paradigmatická + morfológická + slovo-
tvorná + ony-
mická + sociálno-stratifikačná + abreviačná), *antiglobalizačný* (paradigmatická + slo-
vo-
tvorná + temporálna + kontaktná) (Furdík, 2005, s. 396).

2.1.1 Slovo- tvorná motivácia a ostatné typy lexikálnej motivácie

Popri fónickej a sémantickej motivácii sa v lingvistike venovalo najviac pozornosti
slovo-
tvornej motivácii, aj keď (resp. práve preto) sa tento jav nazýva a vymedzuje
nejednotne. Tradične sa používajú termíny: slov. tvorenie slov, rus. slovoobrazovanie,
poľ. slowotwórstwo, ukr. slovotvir, nem. Wortbildung, angl. word-formation.

Nazdávame sa, že poznatky o slovo-
tvornej motivácii môžu poslúžiť ako metodolo-
gický základ pri analýze ostatných typov lexikálnej motivácie (napr. vzťah motivant –
motivát, motivácia ako proces, vzťah a vlastnosť; motivačné funkcie, polymotivácia,
remotivácia, demotivácia a i.). Takúto metódu sme uplatnili pri výklade interlingválnej
(Ološtiak, 2004b) a abreviačnej motivácie (Ološtiak, 2005c). Dôvodov, prečo volíme
slovo-
tvornú motiváciu (ďalej SM) za východisko pri skúmaní ostatných motivačných
typov, je niekoľko. Za najdôležitejšie pokladáme tieto argumenty:

1) SM je z hľadiska jazykového systému inherentný motivačný typ. To znamená,
že mechanizmy riadiace slovo-
tvornomotivačné procesy sú intralingválne, vlastné jazy-
kovému systému (na rozdiel napr. od temporálnej motivácie, ktorá je daná mimojazy-
kovým faktorom – časom).

2) SM sa týka tvorenia jednoslovných pomenovaní, ktoré sú základným typom le-
xikálnych jednotiek (na rozdiel napr. od syntaktickej motivácie, ktorá sa týka viacslovných
lexém).

3) SM má bilaterálnu povahu, týka sa obsahu aj formy (na rozdiel napr. od sémanti-
ckej motivácie, ktorá sa uskutočňuje len na úrovni významu).

4) SM v slovanských jazykoch zasahuje cca 96 % lexiky (Tichonov, 1985), do
vzťahov SM (ako motivant, motivát, alebo oboje zároveň) teda vstupujú takmer všetky
lexémy. Slovo-
tvornomotivačná nezainteresovanosť signalizuje lexikálnu perifériu –
prevzaté, zastarané, štylisticky alebo inak príznakové jednotky (Furdík, 2005, s. 277).

5) SM je v slavistike najviac preskúmaným motivačným typom (spomedzi klasicky
vyčleňovanej triády fónická – sémantická – slovo-
tvorná motivácia).

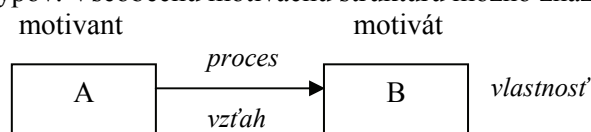
Pri konfrontácii SM a ostatných motivačných typov považujeme za výhodné vy-
chádzať z dvoch zdrojov. Prvým je všeobecná charakteristika motivácie M. Dokulila
a druhým zdrojom je téza J. Furdíka:

I) *O vzťahu motivácie medzi A a B mluvíme ... tehdy, jde-li nám o to, že existence B je zdůvod-
nitelná skrze existenci A nebo naopak, popř. že B je vysvětlitelné pomocí A nebo naopak.*
(Dokulil, 1962, s. 11).

II) *[Slovo-
tvorná motivácia] ako proces vystupuje pri utváraní slova, resp. pomenovania.*
Ako vzťah sa prejavuje medzi dvoma (resp. pri možnej viacnásobnej motivácii aj medzi via-

cerými) slovami (pomenovaniami): východiskovým (motivantom) a voči nemu sekundárnym (motivátom). Ako výsledok procesu a súčasť vzťahu je vlastnosťou motivátu (tu sa používa aj označenie motivovanosť). (Furdík (1993, s. 12 – 13).

Uvedené skutočnosti možno terminologicky uplatniť pri všetkých typoch lexikálnej motivácie, a to tak, že na pomenovanie entít A a B sa použijú termíny motivant a motivát, spresnené vzťahovým adjektívom, ktoré odkazuje na príslušný motivačný typ (napr. slovotvorný motivant – slovotvorný motivát, paradigmatický motivant – paradigmatický motivát, interlingválny motivant – interlingválny motivát atď.). Za výskumne účelné považujeme objasniť: motiváciu ako proces utvárania lexikálnej jednotky; motiváciu ako vzájomný vzťah medzi motivantom a motivátom; charakter motivanta; motiváciu/motivovanosť ako vlastnosť motivátu. Inak povedané, problematika lexikálnej motivácie sa dotýka ozrejmenia A a B, procesu vzniku B, vzťahu medzi A a B a z toho vyplývajúcej vlastnosti B. Týmto spôsobom sa definuje všeobecná motivačná štruktúra, ktorá sa pri jednotlivých typoch lexikálnej motivácie naplňa špecifickými vlastnosťami a prvkami. V tomto bode sa prejavuje súhra aj protihra medzi všeobecným rámcom, ktorý tvorí jadro lexikálnej motivácie (jednotiaci princíp organizácie lexikálnej zásoby), a konkrétnou realizáciou tohto rámca v podobe jednotlivých motivačných typov. Všeobecnú motivačnú štruktúru možno znázorniť takto:

Tieto metodologické postuláty budeme v ďalších častiach aplikovať na vzťah medzi slovotvornou a interlingválnou motiváciou.

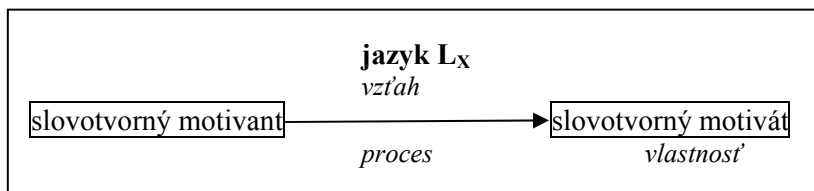
2.1.2 Slovotvorná a interlingválna motivácia

Jedným z typov lexikálnej motivácie je interlingválna motivácia (ďalej IM),⁵ ktorou sa vyznačujú lexémy prevzaté z cudzích jazykov. Spomenuli sme, že vo Furdíkovej teórii sa uvažuje o princípe slovotvornej motivácie, ktorá zahŕňa tri mody vivendi – proces, vzťah, vlastnosť. Analogicky možno uvažovať o *princípe interlingválnej motivácie*. IM ako proces sa z genetického aspektu prejavuje rovnako ako pri slovotvornej motivácii: utvorením slova (pomenovania). Zatiaľ čo SM pôsobí primárne v rámci národného jazyka, IM je záležitosťou jazykového kontaktu; nové pomenovanie sa tvorí prevzatím z iného jazyka. Ako vzťah sa realizuje medzi *interlingválnym motivantom*, ktorý je súčasťou východiskového jazyka L_1 , a voči nemu sekundárnym *interlingválnym motivátom*, ktorý je súčasťou preberajúceho jazyka L_2 : napr. $\{\text{reality show}\}_A \rightarrow \{\text{reality show}\}_S$, $\{\text{software}\}_A \rightarrow \{\text{softvér}\}_S$ (k terminologickým otázkam pozri Ološ-

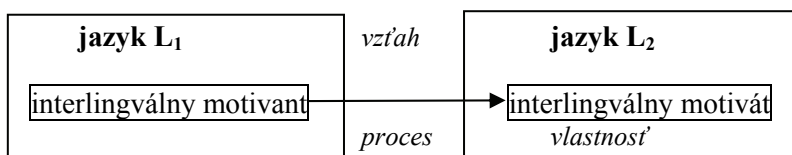
⁵ J. Furdík používal termín akceptačná motivácia (k diskusii o termínoch akceptačná – interlingválna motivácia porov. Ološtiak, 2004b).

tiak, 2004b). Ako vlastnosť je tento druh motivácie prítomný v interlingválnom motiváte.

Slovotvorná motivácia:

Interlingválna motivácia:

Uvedená „princípová“ analógia tvorí východisko porovnania SM a IM, ktoré doplníme o ďalšie aspekty: akčný rádius, motivačná priezračnosť, rekurzívnosť motivačného vzťahu, demotivačné procesy, motivačné funkcie, motivačná kooperácia.

Akčný rádius

Pod pojmom akčný rádius chápeme pôsobnosť, rozsah vplyvu, kvantitatívno-kvalitatívny „zástoj“ motivačného typu vo vzťahu k celej lexikálnej zásobe. SM je v národnom jazyku hlavným lexikálnym „organizátorom“ a, ako sme uviedli, týka sa približne 96 % lexiky. Hoci slovotvorne motivovaných je v slovenčine približne 65 % slov, väčšina zo slovotvorne nemotivovaných slov (teda zvyšných 35 %) sa do vzťahov SM zapája vo funkcii motivantu. Preto oprávnené možno tvrdiť, že pôsobnosť SM je z kvantitatívneho aj z kvalitatívneho hľadiska rozhodujúca prinajmenšom pre fungovanie lexík slovanských jazykov, a teda aj slovenčiny.

IM nie je takým závažným systémotvorným činiteľom, „obhospodaruje“ čiastkový kontaktný priestor a do lexiky L_2 expanduje jednak prostredníctvom iných motivačných typov (pozri ďalej odsek o rekurzívnosti motivačného vzťahu), jednak prostredníctvom rôznoúrovňovej adaptácie. Mohlo by sa preto na prvý pohľad zdať, že adaptácia rozširuje akčný rádius IM. Situácia je však komplikovanejšia a pri fungovaní IM badáme istý paradox. Adaptačné procesy nerozširujú akčný rádius IM, práve naopak: adaptácia znižuje silu interlingválnej motivácie. Tento proces možno charakterizovať pomocou nepriamej úmery: čím je lexéma viac adaptovaná, tým je IM slabšia, dochádza k interlingválnej demotivácii (pozri ďalej).

Čiastkové kvantitatívne údaje o zastúpení IM možno získať z *Morfematického slovníka slovenčiny* (Sokolová et al., 1999, s. 494 n.), ktorý materiálovo vychádza z *Krátkeho slovníka slovenského jazyka* (1997). V najpočetnejšom podsúbore nemoti-

vovaných lexém a derivátov (56 836 lexém z celkového počtu 70 099) je pomer interlingválne nemotivovaných a interlingválne motivovaných jednotiek 41 263 : 15 573 (73 % : 27 %).⁶ Precíznejšie kvantitatívno-kvalitatívne údaje však budeme mať k dispozícii až po štatistickom spracovaní a analýze materiálu zo *Slovníka koreňových morférov slovenčiny* (Sokolová et al., 2005). Navyše, tieto údaje nezohľadňujú rôzne stupne interlingválnej demotivovanosti (napr. neslovenský pôvod lexém *bezpečie*, *kanút*, *klebetiť*, *nádej*, *tehotná*, *ušianka*, *umenie*, *musieť* a i. si bežný používateľ slovenčiny neuvedomuje, avšak v štatistike sú zachytené ako prevzaté jednotky, ktoré sú v oboch slovníkoch označené číslami 0 a 1 – pozri poznámku 6).

Dominantnosť SM sa odzrkadľuje aj pri porovnaní kvantitatívneho zastúpenia oboch motivačných typov pri tzv. obohacovaní lexiky, teda v utváraní neologizmov. Dôkazom tohto faktu je aj malá štatistická sonda, ktorú sme uskutočnili na čiastkovom materiáli slovníka *Nová slova v češtině 2* (2004; ďalej NSČ 2)⁷ a článkov v rubrike *Z nových výrazov* v časopise *Kultúra slova* (Duchková, 1996 – 2004). Zo súboru 590 jednotiek z NSČ 2 (písmeno S) je približne 70 % lexém slovotvorne motivovaných a 20 % interlingválne motivovaných. Zo súboru 256 lexém z *Kultúry slova* je 80 % jednotiek slovotvorne motivovaných a 12 % interlingválne motivovaných (porov. Ološtiak, 2006).

Motivačná priezračnosť

Motivačná priezračnosť je „sila“ daného motivačného typu, teda to, s akou suverénitou sú komunikanti schopní určiť prítomnosť typu motivácie v lexéme (v tomto ohľade ide najmä o motiváciu ako vzťah a vlastnosť).

Pri SM sa vzťah motivant – motivát uvedomuje komplexne na formálnej aj sémantickej úrovni; vzťah *slovotvorný motivant* → *slovotvorný motivát* a vlastnosť slovo-
tvorného motivátu sú v jazykovom vedomí bežného používateľa jazyka prirodzene inkorporované; ten intuitívne vie odpovedať na otázku „Prečo sa X volá tak?“, napr. *stromček* – malý *strom*, *strelba* – keď niekto *strielá*, *pekáreň* – miesto, kde sa niečo *pečie*, *dolný koniec dediny* – nachádzajúci sa *dolu*, *drozdí zobák* – patriaci *drozdovi*, *fénovať* – používať *fén*.

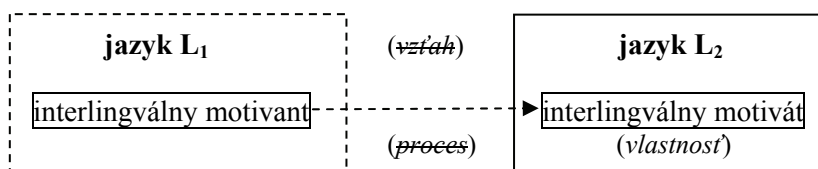
Interlingválnu motiváciu si bežní používatelia uvedomujú len všeobecne v tom zmysle, že sú schopní do istej miery rozlišovať medzi domácimi a nie domácimi jazykovými prvkami. V procese osvojovania si materinského jazyka sa komunikant podvedome naučí, ktoré jazykové prvky sú pre jeho materčinu typické, autochtónne, a ktoré jazykové javy „vyčnievajú z radu“. Schopnosť rozlišovať medzi domácimi a nie domá-

⁶ Skupinu interlingválne motivovaných jednotiek tvoria lexémy označené číslami: **1** (prevzaté nemotivované slová a deriváty: počet 5471), **2** (prevzaté slová s domácimi adaptačnými a derivačnými afixmi: počet 9757), **0,1** (výpožičky z češtiny, resp. z iných slovanských jazykov: počet 77), **0,2** (výpožičky z češtiny, resp. z iných slovanských jazykov s domácimi afixmi: počet 234) a **1,1** (nesegmentované citátové výrazy: počet 34); porov. Sokolová et al., 1999, s. 494.

⁷ Použitie materiálu z NSČ považujeme za primerané vzhľadom na blízkopríbuznosť slovenčiny a češtiny a z toho vyplývajúcu veľkú paralelnosť neologizačných procesov.

cimi prvkami sa však oslabuje prostredníctvom interlingválnej demotivácie (adaptácie).

SM sa teda medzi používateľmi jazyka uvedomuje komplexne vo všetkých troch zložkách – vzťahovej, procesualnej i vlastnostnej. IM je vnímaná len ako vlastnosť, aj to na všeobecnej a v podstate neurčitej rovine (porov. vyjadrenia typu „toto nie je slovenské slovo“). Komunikant neovládajúci cudzí jazyk, z ktorého je lexéma prevzatá, procesualnú a vzťahovú zložku „neohali“ a nie je to ani potrebné. Odpovede na otázky „Z ktorého jazyka je slovo X prevzaté?“, „Čo slovo X značí v jazyku L₁?“ a pod. sú predmetom lingvistického výskumu a nepatria do komunikačnej kompetencie bežného používateľa jazyka. V tomto ohľade by bolo možné schému IM upraviť takto:

S ohľadom na onymickú lexiku formulujeme hypotézu, ktorú bude treba overiť anketovým prieskumom, že jazykový pôvod cudzej onymie sa do jazykového vedomia bežných používateľov jazyka fixuje inak než pri apelatívach. Vzhľadom na odlišný adaptačný proces prevzaté propriá sa v porovnaní s apelatívami demotivujú pomalšie a vo väčšej miere si zachovávajú formálne štruktúry typické pre L₁. K tomu prispieva aj frekvencia slovotvorných modelov v L₁. Možno predpokladať, že slovenský komunikant si na základe komunikačných skúseností do jazykového vedomia ukladá poznatky o propriách s prototypovou formálnou štruktúrou, ktorú spája s príslušným jazykom L₁. Pod komunikačnou skúsenosťou máme na mysli to, že používateľ jazyka sa stretne s niekoľkými takýmito prototypovými propriami, ktoré identifikuje presupozične aj referenčne (k termínom presupozičná a referenčná identifikácia porov. Blanár, 1996, s. 153 n.). Súčasťou referenčnej identifikácie sú aj poznatky o národnosti nositeľa mena či lokalizovanosti toponymického objektu; tieto poznatky sú bezprostredne naviazané na príslušný národný jazyk. Napríklad pri sledovaní hokejového zápasu národných tímov Fínska a Švédska sa komunikant stretáva s nápadnou frekvenciou⁸ priezvisk zakončených na *-nen* (napr. *Kapanen, Helminen, Jokinen, Nieminen, Nurminen*) a *-sson* (napr. *Alfredsson, Eriksson, Nilsson, Johansson, Gustafsson*). Na základe toho komunikanti vedia (s rozličnou mierou úspešnosti) dekodovať pôvod propria s typickou formálnou štruktúrou aj bez referenčnej presupoziecie (pri priezviskách, kto-

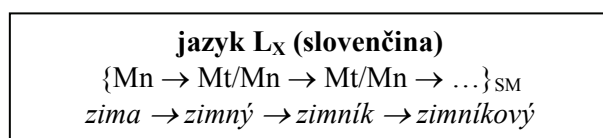
⁸ Priezviská s antropoforantom *-nen* predstavujú vo finčine najtypickejší a najfrekvencovanejší pomenovací model. Takmer polovica obyvateľov Fínska (presne 49,44 %) má meno zakončené na *-nen*. Na druhej strane onymických jednotiek na *-nen* je len 4280, čo predstavuje 8,6 % z celého súboru. Z toho vyplýva vysoký index opakovanosti – na jedno takéto priezvisko pripadá v priemere 436 nositeľov, čo je najviac spomedzi všetkých štruktúrnych typov fínskych priezvisk. Tento poznatok sa prirodzene premieta aj do faktu, že medzi desiatimi najpoužívanejšími priezviskami je osem zakončených na *-nen*: *Virtanen, Korhonen, Nieminen, Mäkinen, Hämäläinen, Koskinen, Heikkinen, Järvinen*; údaj je z roku 2001 (Paikkala/Paikkalová, 2002).

rých nositeľov nemusia poznať): {*Mäkelainen, Koivistoinen, Pyrhonen...*} → (pravdepodobne) fínske priezviská; {*Karlsson, Nilsson, Svensson...*} → (pravdepodobne) švédske priezviská.

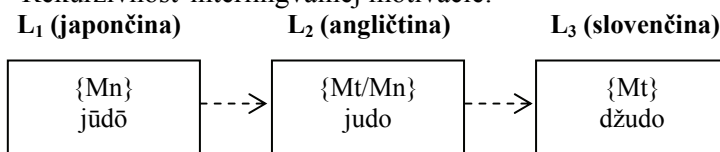
Rekurzívnosť motivačného vzťahu

SM je schopná sebareprodukcie v rámci istého jazyka L_X . Ak vznikne komunikačná potreba, slovotvornomotivačný vzťah sa môže opakovať a motivát sa stáva motivantom. Týmto spôsobom sa utvárajú rovnakokoreňové slovotvorné útvary – slovotvorné rady, paradigmy, hniezda (Furdík, 2004, s. 73 – 80). Rekurzívnosť IM má kvalitatívne odlišný charakter, týka sa tzv. sprostredkovaného prevzatia typu $L_1 \rightarrow L_2 \rightarrow L_3 \rightarrow \dots$ ⁹

Rekurzívnosť slovotvornej motivácie:

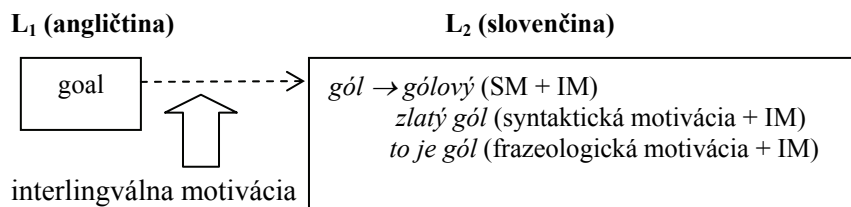
Rekurzívnosť interlingválnej motivácie:

Slovotvorná rekurzívnosť má vnútrojazykový (intralingválny) charakter a je jedným z faktorov, ktoré zo SM robia závažný systémiotvorný činiteľ v lexike. Interlingválna rekurzívnosť nemá na fungovanie lexiky daného jazyka vplyv, pretože opakovanie interlingválneho motivačného vzťahu prekračuje hranice národného jazyka L_X , týka sa nasledujúceho jazyka L_{X+1} , nachádzajúceho sa v motivačnej reťazi.

V súvislosti s rekurzívnosťou považujeme za potrebné objasniť ešte jeden dôležitý jav, ktorým je zapájanie sa interlingválne motivovanej lexémy do tvorby nových jednot i viacslovných pomenovaní v L_2 . Lexéma ako slovotvorný motivant alebo ako komponent viacslovného pomenovania si svoju interlingválnu motivovanosť ponecháva aj v ďalších nominačných aktoch. Tie sú však záležitosťou iných typov lexikálnej motivácie (napr. lexéma *gólový* je predovšetkým slovotvorne motivovaná a interlingválnu motivovanosť do nej prináša slovotvorný základ). V motivačných dvojiciach *gól* → *gólový*, *zlatý* + *gól* → *zlatý gól*, *gól* → *to je gól* úlohu nominačnej a motivačnej domény plní slovotvorná (resp. syntaktická alebo frazeologická) motivácia. Počet interlingválne motivovaných jednotiek sa teda môže sekundárne zvyšovať prostredníctvom spolupráce IM s ostatnými motivačnými typmi:

⁹ Vysvetlenie skratiek: L_1 – prvotný východiskový jazyk, L_2 – preberajúci a zároveň východiskový, teda sprostredkujúci jazyk, L_3 – preberajúci jazyk, Mn – motivant, Mt – motivát.

Demotivačné procesy

Demotivácia, čiže oslabenie vzťahu motivant – motivát a vlastnosti motivátu je výrazným prejavom motivačnej dynamiky. Slovtvorná a interlingválna demotivácia majú spoločné to, že dôsledkom oboch procesov je posun lexémy do centrálnejších jazykových oblastí.

Medzi SM a IM zaznamenávame aj rad odlišností. SM slúži ako nápoveda lexikálneho významu slova (Furdík, 1993, s. 30 – 31). Slovtvorne motivované slovo s vysokou komunikačnou frekvenciou sa posúva do centrálnejších oblastí jazykového systému. Tým sa oslabuje jeho motivovanosť, ktorá už nie je nevyhnutne potrebná na sprostredkovanie lexikálneho významu. V súvislosti so SM J. Furdík formuluje tézu o *demotivačnom cykle*. Strata vlastnej slovtvornej motivovanosti lexémy znamená zvýšenie jej motivačného potenciálu, teda schopnosti byť motivantom. Tento jav sa viaže na rekurzívnosť SM (porov. vyššie). Percento slovtvorne motivovaných slov v lexike je viac-menej konštantné; hypotéza o smerovaní lexiky k slovtvorne nemotivovaným jednotkám neplatí, ba „celková motivovanosť slovnej zásoby slovenčiny ... sa oslabením motivovanosti jej niektorých jednotiek nielen neznižuje, ale naopak zvyšuje“ (Furdík, 1993, s. 42 – 43).

Interlingválna demotivácia nepodnecuje vznik ďalších interlingválne motivovaných jednotiek (tento fakt súvisí s tým, že IM nie je intralingválne rekurzívna; pozri vyššie). Z tohto dôvodu pri IM nemožno uvažovať o komplexnom demotivačnom cykle, ale iba o izolovanej demotivácii jednotlivých lexém. Interlingválna demotivácia súvisí s adaptáciou a integráciou cudzojazyčných lexikálnych jednotiek. Okrem podenkovitých pomenovaní cudzieho pôvodu, ktoré v preberajúcom jazyku fungujú krátky čas a v parole, ostatné lexémy sa začleňujú do langue L₂ – diferencovane to platí pre apelatíva aj pre propriá (porov. 2.1.2 a kapitoly 3 – 5).

Interlingválna demotivácia prebieha plošnejšie než slovtvorná demotivácia: demotivuje sa každá interlingválne motivovaná lexéma.¹⁰ To znamená, že príznakovosť prevzatého slova sa oslabuje najmä v súvislosti s časovým a frekvenčným faktorom, ale aj s tým, aké adaptačné mechanizmy preberajúci jazyk „nasadí“. Je mnoho slov, ktorých interlingválna motivovanosť je synchronne úplne alebo takmer úplne zastretá a jej zisťovanie je záležitosťou etymologického výskumu (napr. *ciel'*, *chlieb*, *čaj*, *chvíľa*, *mušieť*, *škola*, *kostol*). V týchto prípadoch o interlingválnej motivácii uvažujeme len

¹⁰ Slovtvorne sa demotivujú predovšetkým deriváty z mutačného typu onomaziologickej kategórie, transpozičné a modifikačné deriváty sa demotivujú pomalšie a „slabšie“.

z genetického aspektu. Tu možno pracovať s Dokulilovými termínmi *genetická* a *synchronná motivácia*: lexémy *cieľ*, *chlieb* a pod. sú interlingválne motivované len z genetického aspektu, synchronne ide o interlingválne nemotivované jednotky.

To, pravdaže, neznamená, že sa IM stráca úplne. Pri mnohých interlingválnych motivátoch sa signály prevzatosti na istom stupni petrifikujú: napr. hiátovosť, výskyt periférnych foném, grafém či nezvyčajných kombinácií foném (*meteor*, *biosystém*, *termín*, *energia*, *xylofón*, *film*, *Beowulf*, *Beautiful South*, *Dean*, *raison d'être*, *pengő*), periférne alternatívne zmeny (*syntax* – *syntagma*, *fingovať* – *fikcia*, *transkribovať* – *transkripcia*, *korodovať* – *korózia*, *korigovať* – *korekcia*), rozličné stupne nezhody medzi zvukovou a pravopisnou podobou (*adagio*, *science-fiction*, *Raleigh*, *Swansea*), výskyt prevzatých morféem (*mudr-l:ant-ø*, *akt-iv-it-a*, *utop-izm-us*, *syn-át:or-ø*), nesklonnosť (*defilé*, *sudoku*, *Beatrice*, *San Jose*).

Motivačné funkcie

Obidva motivačné typy plnia základnú, nominačnú hyperfunkciu – slúžia na tvorenie nových lexém, ktorými sa pomenúvajú objekty referenčného priestoru. Okrem toho SM ako dôležitý jazykový činiteľ plní v lexike tieto funkcie: systemizačnú, integračnú, kondenzačnú a adaptačnú (napr. Furdík, 1993, s. 113 – 114). V súvislosti s IM o analogických funkciách nemožno uvažovať. IM ako cudzí element nemá takú výraznú systémovo-komunikačnú relevantnosť, plní „minifunkcie“, ktoré nemajú analogický komplexný charakter ako funkcie SM. Tieto „minifunkcie“ sa totiž týkajú len jednotlivých pomenovaní, nie motivácie ako celku, napr. štylistická funkcia (porov. synonymá so štylisticky príznakovým členom cudzieho pôvodu: *tvoriť* – *kreovať*, *rovnosť* – *egalita*, *náprotivok* – *pendant*, *prepáč* – *sorry*), alebo pragmatická funkcia (zámerne použitie cudzieho výrazu napr. s cieľom zaujať, vyprovokovať percipienta, vyjadriť subjektívny postoj, preferencia cudzieho výrazu môže byť znakom módnosti a pod.: *style* [stáj] – *štyl*, *king* – *kráľ*, *shop* – *obchod*, *look* – *vzhľad*, *money* – *peniaze* a pod.).

Kooperácia SM a IM

Spoluprácu týchto dvoch motivačných typov viackrát podčiarkol J. Furdík (naposledy 2004, s. 121 – 122) v poznámkach o adaptačnej a integračnej funkcii SM. Kooperácia SM a IM sa prejavuje na viacerých stupňoch: flektivizácia nesklonných slov pomocou sufixov, remotivácia pôvodne nemotivovanej lexémy, nárast motivačnej potencie prevzatého slova – tvorenie slov pomocou prevzatých formantov, tvorenie podľa kategoriálne produktívnych slovotvorných typov, konštituovanie slovotvorných hniezd, voľná spájateľnosť s domácimi slovotvornými prostriedkami (bližšie porov. kap. 5).

„Príkladná“ spolupráca SM a IM sa uskutočnila pri adaptácii slova *blog*. Ide o lexikálnu jednotku prevzatú z angličtiny, kde vznikla skrátením kompozita *weblog* (internetový denník). Blog je jednoduchá internetová stránka, na ktorej možno rýchlo a bezproblémovo publikovať články prakticky s akýmkoľvek tematickým zameraním (napr. skúsenosti z dovolenky, vyjadrenie názoru na aktuálne politické dianie, úvaha o medziľudských vzťahoch). Súbor článkov vytvára súkromný blog toho-ktorého autora. Články možno hodnotiť a vyjadriť sa o ich kvalite v diskusii. Písanie blogov pred-

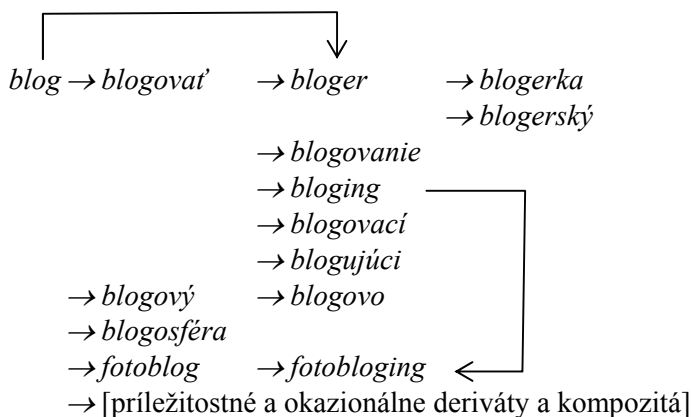
stavuje novú formu tzv. občianskej žurnalistiky, ktorej hlavným cieľom je prezentácia píšuceho jednotlivca na internete. Azda najznámejším blogovým fórom na Slovensku je <http://blog.sme.sk/>, ktoré funguje od októbra 2004.

Zvýšená komunikačná potreba pomenovať reálie a okolnosti súvisiace s písaním blogov sa prejavila v mimoriadnej slovotvornej aktivite a následnom konštituovaní pomerne rozsiahleho slovotvorného hniezda s východiskovým motivantom *blog*: *blogovať* „viesť si blog“, *bloger/blogér/blogger*,¹¹ *blogista* „ten, kto píše blogy“ alebo „ten, kto bloguje“, možné sú teda dva motivačné vzťahy *blog* → *bloger* i *blogovať* → *bloger*. Lexéma *bloger* sa taktiež prevzala z angličtiny (pôv. pís. *blogger*), avšak vzhľadom na existenciu slov *blog*, *blogovať* ju považujeme za slovotvorne motivovanú. Od slovesa *blogovať* sa utvorilo dejové adjektívum *blogovací*, substantivizované prídavné *blogujúci* a verbálne substantívum *blogovanie*; za remotivovanú možno pokladať jednotku *bloging* synonymnú so substantívom *blogovanie* (*blogovať* → *blogovanie/bloging*). Od substantíva *blog* sa utvorilo vzťahové adjektívum *blogový* a od neho adverbium *blogovo*; od *bloger* sa utvorilo vzťahové adjektívum *blogerský* a prechýlené substantívum *blogerka*. Slovotvorná aktivita sa „nevyhla“ ani tvoreniu kompozít, z ktorých niektoré boli remotivované a niektoré autenticky utvorené v slovenčine: *weblog*, *fotoblog*, *blogosféra*, *blogportál*, *spolublogger* a i. Podstatné je, že tieto lexémy možno v slovenčine synchronne pokladať za slovotvorne motivované.

Pomerne veľa „blogoslov“ možno nateraz zaradiť medzi príležitostné slová a okazionalizmy, ktoré boli zväčša utvorené podľa existujúcich produktívnych i menej produktívnych slovotvorných typov (niektoré na základe slovotvornej analógie): napr. deriváty *blogatiet'*, *blogár*, *blogček*, *zblogovaný*, *nebloger*, *blognúť*, *blognutie*, *blogerizmus*, *blogalizácia* (podľa *globalizácia*), *antiblogger*, *blogistan* (podľa *absurdistan*), kvázikompozitá *elektroblog*, *audioblog*, kompozitá *blogbrat*, *blogoludia*, *blogodárny*.

¹¹ Vyskytujú sa všetky tri pravopisné, kvantitatívne a slovotvorné varianty, podobne aj v derivátoch odvodených od tohto substantíva. V ďalších príkladoch budeme kvôli prehľadnosti uvádzať len jeden variant (*bloger*).

Slovotvorné hniezdo s východiskovým motivantom *blog* možno znázorniť takto:

Ako vidieť, slovo *blog* za necelé tri roky existencie v slovenčine urobilo pomerne slušnú „lexikálnu kariéru“, a to najmä na báze slovotvornej motivácie.¹² Aj keď viaceré deriváty a kompozitá zatiaľ možno zaradiť iba medzi rečové jednotky (príležitostné slová a okazionalizmy), príležitostná a okazionálna slovotvorba skrýva v sebe linguo-vý fundament. Je závažným prejavom systemizačnej, integračnej, kondenzačnej a adaptačnej funkcie slovotvornej motivácie, a teda prejavom centrálnejšieho postavenia tohto druhu slovotvorby, než by sa na prvý pohľad mohlo zdať (napr. Buzássyová, 1990, s. 64).

Jednotlivé aspekty, na základe ktorých sme SM a IM porovnávali, sú vzájomne úzko prepojené. Intralingválna rekurzivnosť, veľká motivačná priezračnosť a priebeh demotivácie v podobe demotivačného cyklu vplyvajú na rozsiahly akčný rádius slovotvornej motivácie, ako aj na dôležitosť funkcií, ktoré tento motivačný typ plní vo vzťahu k lexike aj k celému jazykovému systému. Na druhej strane interlingválna rekurzivnosť, malá, resp. zahmlená motivačná priezračnosť a izolovaný priebeh demotivácie (izolovaný = viažuci sa na každú lexému osobitne) sú „spoluzodpovedné“ za obmedzený akčný rádius, ako aj za minoritné motivačné funkcie interlingválnej motivácie. Preto interlingválna motivácia nemá vo vzťahu k lexikálnej zásobe takú zásadnú systémotvornú relevanciu. „Submisívnosť“ interlingválnej motivácie vo vzťahu k slovotvornej motivácii sa však vyvažuje pomerne intenzívnou a viacúrovňovou spoluprácou týchto dvoch motivačných typov, ako aj spoluprácou interlingválnej motivácie s inými motivačnými typmi.

¹² Uvedomujeme si, že „blogoslová“ sú komunikačne viazané predovšetkým na sféru internetových textov; ich frekvencia sa však postupne zvyšuje, čo sa odrazilo aj v lexikografickom spracovaní: v prvom zväzku *Slovníka súčasného slovenského jazyka* (2006, s. 313) sa nachádzajú tieto lexémy: *blog*, *bloger/blogér*, *blogerka/blogérka*, *blogerský/blogérsky*, *blogovať*, *blogový*.

2.1.3 Priebeh interlingválnej demotivácie

Jazykové kontakty patria do denného režimu každého moderného jazyka; sú priamym dôsledkom kultúrnych, ekonomických a spoločenských kontaktov medzi etnikami. Okrem neprebádaných (či málo prebádaných) jazykov kmeňov v niektorých častiach Oceánie, Afriky a Južnej Ameriky si dnes ťažko predstaviť izolovaný jazyk bez akéhokoľvek vzťahu k inému jazyku. Prírodnosť a nezvratiteľnosť tohto faktu sa dnes potvrdzuje aj silnejúcou internacionalizáciou.

Slovenčina sa vyznačuje bohatým inventárom jazykových kontaktov; podľa J. Mistríka sa v našom jazyku nachádzajú slová prevzaté z viac než 30 jazykov (Mistrík, s. a., s. 50).¹³ V súčasnosti prijímajú tri celonárodné variety slovenčiny (spisovná, štandardná a subštandardná) najviac interlingválnych impulzov z angličtiny. Skutočnosti, prečo sa práve angličtina stala novodobou lingua franca, sú dostatočne známe, preto sa o ich širších spoločenských súvislostiach nejdeme rozširovať (porov. napr. Crystal, 1995, s. 112 – 115; Oravcová, 1995, s. 97; Bozděchová, 1997, a i.).

O. Orgoňová (1998, s. 21, pozn. 3) poukazuje na dvojaké chápanie termínu jazykový kontakt: 1) Podľa užšieho vymedzenia sa jazyky do kontaktu dostávajú prostredníctvom bilingvistu (porov. napr. „kultovú“ prácu U. Weinreicha *Languages in contact*). 2) Podľa širšieho vymedzenia sa jazykový kontakt chápe ako „viacstranné prepojenie na viacerých systémových jazykových rovinách zakladajúce sa na určitých historicko-geografických, spoločensko-politických, kultúrnych, psychologických a iných faktoroch bez závislosti od genetického či typologického príbuzenstva“ (Orgoňová, 1998, s. 21; porov. aj Encyklopédia jazykovedy, 1993, s. 218 [heslo: jazykové kontakty]). S touto dichotómiou do veľkej miery konvenuje rozlišovanie medzi bezprostredným a sprostredkovaným kontaktom. K bezprostrednému kontaktu dochádza pri stretávaní sa používateľov rôznych jazykov; sprostredkovaný kontakt vzniká vplyvom masovo-komunikačných prostriedkov (Šikra, 1989, s. 198). L. Bloomfield (1933, s. 461; cit. podľa: Haugen, 1988, s. 4) túto dichotómiu vyjadruje termínmi *kultúrny kontakt* (*cultural contact*) – *bezprostredný, dôverný kontakt* (*intimate contact*), ktorý vlastne zodpovedá dichotómii *priamy – nepriamy kontakt*. V práci sa budeme venovať tzv. kultúrnym kontaktom. Kultúrny jazykový kontakt sa najočividnejšie prejavuje na lexikálnej úrovni. Preto neprekvapuje, že táto oblasť výskumu jazykových kontaktov patrí medzi najprebádanejšie (Danchev, 1988, s. 47).

Jeden zo spôsobov obohacovania lexiky je preberanie z cudzích jazykov, pričom podnet na prevzatie lexikálnej jednotky prichádza z preberajúceho jazyka (L₂), resp. z komunikačných potrieb spoločenstva, ktoré tento jazyk používa. Motivačným impulzom je zvyčajne komunikačná lakúna (*medzera, hole, gap*) v L₂, ktorú treba vyplniť, teda najčastejšie pomenovať určitý objekt referenčného priestoru (porov. aj Ružička, 1976, s. 416 – 417). Používa sa aj termín *the need-filling motive*, t. j. „potreba naplňovania názvov nových designátov“ (Mańczak-Wohlfeld; uvádza Wachtarczyková, 1999, s. 152).

¹³ Z češtiny preložený akademický Slovník cudzích slov (2005) však spracúva lexiku prevzatú z vyše 100 jazykov.

Jednotlivé prípady kontaktového vzťahu, ktoré vytvárajú kontaktnú situáciu, nazývame termínom *kontaktná udalosť*,¹⁴ resp. *kontaktný jav*. Kontaktné udalosti sa v komunikácii realizujú najčastejšie ako lexikálne transfery, čo súvisí s komunikačnou hodnotou slova (pomenovania). Lexika najbezprostrednejšie odráža mimojazykovú skutočnosť, čím sa slovo stáva centrálnym prvkom aj pri jazykových kontaktoch. V rámci slovnodruhovej špecifikácie patrí dominantné postavenie predovšetkým substantívam, ďalej adjektívam a slovesám (porov. aj Filipović, 1986). K dispozícii máme štatistické údaje o galicizmoch v slovenčine (Orgoňová, 1998, s. 38 – 39): z celkového počtu 4222 galicizmov je 63,43 % substantív, 24,16 % adjektív a 8,67 % sloves. Nominálna lexika je teda zastúpená až 87,59 percentami, keďže substantíva predstavujú základný pomenovací slovný druh vôbec a adjektíva ako statické príznaky samostatne existujúcich javov sú so substantívami ontologicky aj gramaticky úzko späté. Podobne J. Fisiak (1986, s. 260) uvádza, že 80 % všetkých anglicizmov v poľštine predstavujú substantíva; v dánčine je približne 74 % substantívnych anlicizmov (Sørensen, 1986, s. 46 – 47). Dominantnosť substantív pri interlingválnom importe preto možno považovať za kontaktologickú univerzáliu.

Neprekvapuje, že jednou z najdôležitejších kontaktologických tém je problematika adaptácie (Haugen, 1988, s. 8). Pri analýze adaptačných procesov je pritom efektívne využívať metodické postupy konfrontačnej analýzy (Furdík, 1994; Ivir, 1988), keďže „podstata adaptačného mechanizmu sa v plnom rozsahu neodhalí, ak sa do náležitej hĺbky neanalyzuje systémová hodnota sledovaného javu vo východiskovom jazyku“ (Furdík, 1994, s. 97).

Ak majú byť prvky cudzej proveniencie v komunikácii L_2 akceptované, komunikačne efektívne, musia sa prispôbovať systémovo-funkčným zákonitostiam L_2 . Možno uvažovať o prispôbovaní sa (adaptácii) na všeobecnej úrovni alebo postupovať od analýzy interlingválnych špecifik na čiastkových jazykových rovinách.

Všeobecná rovina

Zdomáčňovanie je výsadou preberajúceho jazyka a uplatňujú sa pri ňom zákonitosti platiace v tomto jazyku. Interlingválna „púť“ sa nerealizuje naraz, ale prebieha stupňovito, pričom jednotlivé fázy sa prelínajú, tvoria isté kontinuum: „Preberanie slov je dlhší a predovšetkým systémový proces, špecificky sa prejavujúci v jednotlivých vrstvách slovnej zásoby“ (Horecký – Buzássyová – Bosák a kol., 1989, s. 293). Zväčša sa rozlišujú tri fázy interlingválneho vzťahu. J. Furdík (1994) – podobne aj O. Orgoňová (1998), hoci s malými terminologickými odlišnosťami, avšak pojmovo sa títo bádatelia zhodujú – poznamenáva, že kontaktný vzťah sa realizuje v troch fázach: *interferencia* – *adaptácia* – *integrácia*.

1) Interferencia – prvotné používanie prevzatých jazykových prostriedkov v reči. Vychádzame z konkrétnejšej definície O. Orgoňovej, ktorá interferenciu v súlade

¹⁴ Motiváciu pomenovania *kontaktná udalosť* objasňuje tento citát: „Každé prevzatie je v prijímačom jazykovom útvare osobitnou udalosťou. Uplatňujú sa v ňom nielen všeobecné zákonitosti, ale ... aj ‚zákonitosť jednotlivého‘“ (Furdík, 1994, s. 95).

s predmetom svojho výskumu chápe ako „prvotné uplatňovanie galicizmov v reči“ (Orgoňová, 1998, s. 47). Interferencia prakticky nezasahuje do jazykového systému (langue), neznamená teda automatickú adaptáciu,¹⁵ pretože najmä v dôsledku priameho kontaktu sa môže v komunikácii vyskytnúť mnoho efemérnych, často okazionalných prvkov uvedomene alebo neuvedomene použitých ad hoc (napr. timbrové variácie slovenských hlások pod vplyvom maďarčiny, z hľadiska ortoepickej normy spisovnej slovenčiny neprípustná výslovnosť typu [*roshodnutie*] a pod.; porov. aj Sabol, 1993).

Je potrebné diferencovať medzi javmi jednotlivých jazykových rovín – napr. interferenčné zvukové prvky sú v podstate bez šance na adaptáciu a integráciu. Naopak, lexikálne interferizmy sú potenciálne adaptovateľné a integrovateľné v oveľa väčšej miere. Je zrejmé, že interlingválna receptivita (schopnosť prijímať cudzojazyčné jednotky) závisí od charakteru jazykového podsystému. Kvantitatívne obmedzený fónický podsystém je uzavretejší, cudzie prvky vo veľmi obmedzenej miere a ich status je maximálne periférny (porov. napr. segmenty *ö, ő, ü, ű*). Na druhej strane otvorenosť a rozsiahlosť lexikálneho subsystému podmieňuje jeho „štedrú“ receptivitu.

2) Adaptácia (transferencia) – proces postupného zdomáčňovania, prispôbovania sa jazykových prostriedkov v L₂ (porov. Orgoňová, 1998, s. 47). J. Furdík (1994, s. 97) adaptáciu považuje „za nevyhnutnú podmienku postupnej integrácie [prevzatých jednotiek] do lexiky prijímajúceho jazyka“.

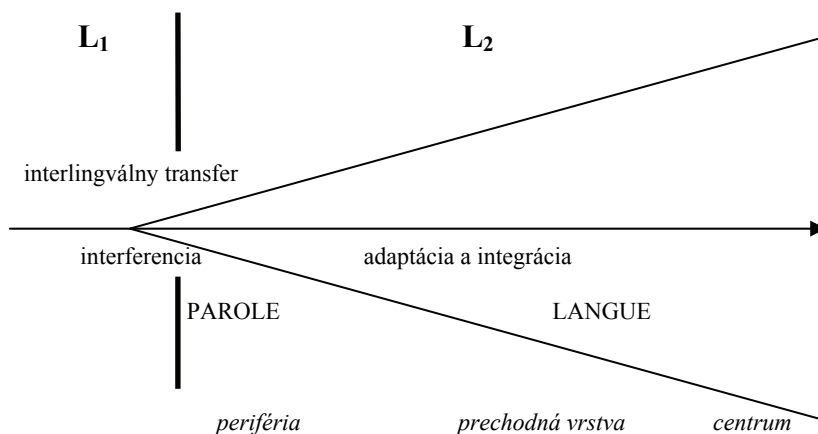
3) Integrácia – posledná fáza, ktorá je „potvrdením“ viac či menej systémového začleňovania jazykových prvkov v L₂.

Nazdávame sa, že najmä medzi druhou a tretou fázou nemožno viesť ostrú hranicu. Z tohto dôvodu uvažujeme o adaptačno-integračných, resp. skráteno o adaptačných procesoch, pričom pojmovo odkazujeme zároveň na adaptáciu aj integráciu. Navyše, aj keď lexému ako celok považujeme za interferizmus, aj na nej sa môžu prejaviť adaptačné stopy najmä na fónickej a morfolologickej úrovni. Napr. slovenský hokejový reprezentant Ľ. Bartečko v rozhovore pre Rádio Slovensko (10. 5. 2002, 18:36) po víťaznom semifinále zápase na hokejových MS vo Švédsku poznamenal: „Ten *overtime* sme Švédom nedali zadarmo.“ V uvedenej výpovedi autor použil kontaktovú interferenčnú lexému *overtime* namiesto nekontaktového združeného pomenovania *nadstavený čas*. Z hľadiska trichotómie interferencia – adaptácia – integrácia došlo v prípade *overtime* k interferencii, teda kontaktu na úrovni parole. V takomto prípade sa prejavuje dialektická spätosť parole a langue, ale aj formy a obsahu v tom, že slovo *overtime* bolo autorom výpovede intuitívne zaradené do skupiny pomenovaní mužského rodu (*ten overtime*), a to na základe prirodzeného zakončenia na spoluhlásku [*overtájm*] v súčinnosti so sémanticko-paradigmatickým princípom (porov. 4.1.1) – synonymia s pomenovaním *nadstavený čas*. Uvedený príklad je dôkazom, že sila paradigmatickosti (systémovosti, languovosti, adaptácie a integrácie) zasahuje aj zdanlivo „neparadigmatické“ pomenovania z cudzích jazykov. Inak povedané: vplyv adaptácie možno pozorovať už v interferenčnej fáze.

¹⁵ Porov. poznámku J. Dorul'u, ktorú cituje J. Furdík (1994, s. 96).

Z genetického hľadiska interlingválny penetrančný proces v L_2 prebieha v smere *parole* → *langue*, pričom interferenciu primárne pokladáme za záležitosť *parole*, adaptácia ako spojovací článok stojí na prechode medzi *parole* a *langue* a integrácia patrí do sféry *langue*. Tým je daný aj vzťah centrum – periféria. Interferizmy stoja na periférii lexikálneho subsystému. Postupnou adaptáciou lexéma nabera centripetálny „kurz“ a väčšinou „končí“ na rozhraní medzi perifériou a prechodnou vrstvou lexiky (k termínom centrum – prechodná vrstva – periféria porov. Ondrus – Horecký – Furdík, 1980, s. 27 – 28).

Interferenčno-adaptačno-integračné mechanizmy (genetický aspekt):

Adaptácia a integrácia na čiastkových jazykových úrovniach

Konštatovali sme, že jazykové prvky cudzieho pôvodu sa do L_2 dostávajú zvyčajne prostredníctvom lexém, základných pomenovacích jednotiek. Prevzatie lexémy v smere $L_X \rightarrow L_S$ pokladáme za **interlingválny import**. Na jednej strane stojí L_2 , ktorý aktívne cudzí jazykový materiál „dováža“, na druhej strane je L_1 , ktorý pasívne jazykový materiál „vyváža“.

Terminologická poznámka. V diplomovej práci sme pracovali s termínmi translexikalizácia, resp. translexemizácia (porov. aj Ološtiak, 2001a). J. Furdík v posudku o adekvátnosti týchto termínov polemizuje: „... s tým neviem súhlasiť: ostatné *trans*-termíny pomenúvajú výmenu, resp. premenu jednej jednotky za inú, pri prevzatí lexémy ide zväčša o doplnenie lexikálnej zásoby o novú, v L_2 dovtedy neexistujúcu lexému.“ Túto skutočnosť si pravdepodobne uvedomoval aj A. Danchev (1988, s. 50 – 51): svoj termín translexemifikácia predstavuje nanajvýš opatrne (uvádza ho v koncovej poznámke a s otáznikom). Túto pripomienku akceptujeme ako odôvodnenú, preto navrhujeme nový termín *interlingválny import*, ktorý vyjadruje prevzatie lexikálneho prvku, nie jeho náhradu.

Navonok jednoliaty adaptačný proces sa realizuje čiastkovo na jednotlivých jazykových úrovniach: hláskoslovnej, morfolologickej, morfematickej, lexikálno-sémantickej, derivačnej, pravopisnej a štylistickej. Nazdávame sa, že tieto procesy sa

vhodným spôsobom pomenúvajú termínom so slovotvornou štruktúrou **trans-** + **Z_s** + **-(iz)ácia**.¹⁶ Termíny transfonemizácia, transmorfemizácia do lingvistiky voviedol chorvátsky kontaktológ R. Filipović (napr. 1986; tam aj ďalšia literatúra). Ďalšie termíny (transmorfologizácia, transderivácia, transsémantizácia, transkolokácia, transortografizácia) v slovenčine analogicky utvoril J. Furdík (1994). Nezávisle od J. Furdíka s termínmi transderivácia, transmorfologizácia a transsémantizácia pracuje bulharský kontaktológ J. Ajduković (1997). V analogickej terminotvorbe by sa dalo pokračovať: transparadigmatizácia a transsyntagmatizácia (prehodnotenie paradigmatických a syntagmatických vlastností lexémy),¹⁷ transštylemizácia (Ološtiak, 2001a, s. 83). Analýzou transfonemizácie, transmorfologizácie a transderivácie anglických proprií sa zaoberáme v kapitolách 3 – 5.

2.2 Cudzie propriá a jazykový systém *L*₂

2.2.1 O jazykovom systéme

A. Jirsová (1989) podáva relatívne ucelený obraz o náhľadoch súčasnej českej lingvistiky na pojmy *systém* a *štruktúra*. Chápanie týchto pojmov je v slovenskom kontexte viac-menej identické. Okrem toho systémovosť a štruktúrnosť jazyka sa dnes chápu v podstatne apriórne, majú ontologickú platnosť a pre väčšinu jazykovedcov sú samozrejým pojmovým aparátom.¹⁸ Východiskom uvažovania o týchto otázkach je tradične téza, že systém je vytváraný množinou prvkov (inventárom) a množinou vzťahov medzi nimi (štruktúrou).¹⁹

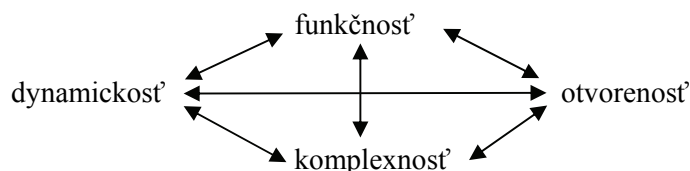
Jazyk ako makrosystém (systém systémov) par excellence charakterizujú tieto základné vlastnosti: *funkčnosť*, *dynamicnosť*, *otvorenosť* a *komplexnosť* (Jirsová, 1989, s. 242 n.), ktoré „pracujú“ v synergetickej interakcii, navzájom sa ovplyvňujú a preskupujú. Jednotlivé vlastnosti jazykového systému preto nemožno charakterizovať osihotene a ich traktovanie v príslušných odsekoch má len názornú funkciu. Vzájomnú „koordináciu“ vlastností jazykového systému by bolo možné znázorniť takto:

¹⁶ Terminologickú primeranosť tohto „terminotvorného“ typu vidíme v tom, že adekvátne sa v ňom vyjadrujú podstatné prvky sémantického spektra pojmu: prefixom *trans-* sa vyjadruje vektorovosť (pohyb, smer), sufixom *-(iz)ácia* sa vyjadruje procesualnosť a slovotvorným základom sa vyjadruje, na akej úrovni adaptácia prebieha.

¹⁷ Prevzatá lexéma „opúšťa“ prostredie *L*₁, ruší väzby na úrovni *langue* aj *parole* a prichádza do lexikálneho prostredia *L*₂ a nadväzuje nové kontakty, inak povedané: zaraďuje sa do nového paradigmaticko-syntagmatického sveta. Tieto procesy úzko súvisia s transsémantizáciou, keďže paradigmatické a syntagmatické vzťahy fungujú ako dôležité významotvorné činitele (Blanár, 1976).

¹⁸ Porov. definíciu jazyka od V. Krupu (1974, s. 17): „Jazyk je systém, presnejšie supersystém navzájom prepojených, hierarchicky usporiadaných systémov a podsystémov, ktorý podlieha istým diachronickým zmenám, neprestajne sa vyvíja a je relatívne otvorený, a to nielen smerom k objektívnej realite, ale aj smerom k iným jazykom.“

¹⁹ „Systém je inventár prvkov spätých istými vzťahmi, resp. hierarchická sieť vzťahov medzi prvkami alebo skupinami prvkov daného objektu“ (Horecký, 1978, s. 43).

Prostredníctvom pojmu **funkcia** bezprostredne poznávame ontologickú podstatu jazyka. Funkčnosť podmieňuje existenciu jazyka v spoločnosti, pričom najzákladnejšou je komunikatívna funkcia.²⁰ S touto základnou premisou súvisí aj miera cudzích elementov v jazyku a ich integrácia (integrovanosť) do jazykového systému (porov. ďalej). Aj cudzie propriá (ďalej CP) fungujú v L_2 tak, aby nebola porušená komunikatívna funkcia jazyka (o pojme funkcia pozri aj Svozilová, 1988).

Jazykový systém je **dynamická** a **otvorená** entita, keďže sa neustále dostáva do kontaktu s inými systémami. V. Krupa (1974, 1980) – vychádzajúc z Piageta – píše o dvoch základných aspektoch fungovania jazykového systému – o asimilácii a akomodácii. Asimilácia je úsilie systému prispôbiť si okolité prvky a akomodácia je prispôbovanie sa systému okolitým prvkom. S týmto faktom úzko súvisí aj otvorenosť systému. Interakcia (či sa prejavuje v asimilácii alebo v akomodácii jazykového systému) je regulovaná tak, aby nebola ohrozená komunikatívna funkcia jazyka (Vachek, 1966, s. 35). Interakcia sa v zásade uskutočňuje trojakým spôsobom: v rámci jazyka medzi jednotlivými jazykovými subsystémami (intralingválny rozmer), medzi dvomi a viacerými jazykmi (interlingválny rozmer) a medzi jazykom a mimojazykovou skutočnosťou (extralingválny rozmer). V rámci interlingválneho vzťahu ide predovšetkým o migráciu lexikálnych jednotiek z L_1 do L_2 (pri sprostredkovanom prevzatí je model zložitejší). V monografii sa zaoberáme interakciou na všetkých troch úrovniach.

Z intralingválneho hľadiska bolo pre prehľadnejšie chápanie systémovosti jazyka dôležité zavedenie pojmov centrum a periféria (pozri zborník Travaux... 2, 1966). F. Daneš (1966, s. 9 – 21) v jednej zo základných štúdií tohto zborníka považuje centrum a perifériu za jazykové univerzálie. Vychádza z predstavy, že jazykový systém nie je symetrický, homogénny celok. Jednotlivé triedy a podtriedy pozostávajú z kompaktného jadra postupne prechádzajúceho do difúznej periférie, ktorá prechádza do periférie inej triedy či podtriedy. Jednotlivé triedy a podtriedy sú teda navzájom pospájané svojimi periférnymi zložkami.

Uvedené súvislosti sa dajú chápať aj tak, že jazyk sa ako celok vyznačuje kompaktným centrom, ktoré postupne prechádza do čoraz difúznejšej periférie. Z interlingválneho aspektu je práve periféria tým miestom, kde sa jeden jazykový systém stretáva s iným jazykovým systémom. Na rozdiel od intralingválnej situácie, v rámci ktorej sa dve (pod)triedy stýkajú cez svoje periférie, dva kontaktné jazyky sa nemusia dotýkať

²⁰ „Celé uspořádání jazykového systému (jeho dynamismus, neustálá restrukturační, rozčlenění do subsystémů, otevřenost) má hlavní cíl, aby jazyk plnil svou komunikativní funkci“ (Jirsová, 1989, s. 242).

len svojimi periférnymi časťami; dôležité je, že kontaktové lexikálne prvky sa prvotne zaraďujú na periférie v L_2 . V závislosti od sily adaptačných procesov sa lexéma rýchlejšie alebo pomalšie integruje do systému L_2 (o integrácii porov. Vachek, 1966). Integrácia znamená centripetálny posun prevzatej lexémy v rámci jednotlivých tried a podtried a takisto globálne na úrovni jazykového systému.

Dnešný stav lingvistického bádania v podstate akceptuje predstavu o jazyku ako polyštruktúrnom útvere zloženom z čiastkových podsystémov; o jazyku sa hovorí ako o systéme systémov, zložitom²¹ systéme, diasystéme, hypersystéme či makrosystéme. Táto skutočnosť sa prejavuje v štvrtej základnej vlastnosti jazyka – v jeho **komplexnosti**.

2.2.2 Anglické propriá v slovenčine

Základným predpokladom fungovania proprií v jazyku určitej society je spoločenská podmienenosť, a tak V. Blanár vo svojej koncepcii pri charakteristike obsahovej stránky vlastného mena na najvyššej abstrakčnej úrovni vydeľuje (sub)kategoriálny funkčný sémantický príznak *spoločensky podmienená identifikácia//diferenciácia*. Pri uvažovaní o vlastných menách zohráva dôležitú úlohu sociolingvistický (socioonomastický) i pragmalingvistický (pragmaonomastický) prístup. Súžšou previazanosťou propriá s extralingválnou realitou súvisia aj tieto dve skutočnosti: a) vlastné mená sa do cudzieho jazyka neprekladajú ani vtedy, keď je proprium s apelatívom formálne totožné (porov. *Smith* ≠ *Kováč*, *Newcastle* ≠ *Nové Zámky*); b) medzi jazykovedcami niet sporu o potrebnosti prevzatia cudzieho propriá (na druhej strane jazyková kritika pri apelatívach často poukazuje na nepotrebnosť prevzatia príslušnej apelatívnej lexémy). Špecifická je problematika geografických exonym a mien v umeleckých prekladoch.

J. Zeman (J. Kučera – J. Zeman, 1998, s. 9) oprávnene pripomína, že pri komplexnejšom prístupe k problematike fungovania cudzích proprií (v jeho prípade antroponym) je potrebné vychádzať z pojmu osobné meno, a nie z pojmu cudzie slovo, ktorý je príliš všeobecný a nevystihuje jadro skúmanej problematiky. S tým konvenujú aj metodologické postuláty V. Blanára. Propriá sú bezprostrednejšie späté s mimojazykovou skutočnosťou než apelatíva. Z toho vyplýva, že vlastné meno ako bilaterálna jazyková jednotka nefunguje ako vlastné meno všeobecne, ale ako prvok príslušnej onymickej sústavy (Blanár, 1996) – porov. základné trichotomické členenie antroponymá – toponymá – chrématonymá.

Pre vlastné meno ako špecifický a vyhranený typ jazykového znaku sú typické dve protikladné, ale navzájom sa dopĺňajúce a v konečnom dôsledku spolupracujúce a vyvažujúce sa tendencie: 1) interakcia proprií s apelatívnou lexikou a celým jazykovým systémom; 2) polarizácia na osi apelatívum – proprium (Blanár, 1996, s. 12). Tieto tendencie sú prirodzeným odrazom používania vlastného mena v komunikácii. Na jednej strane onymia funguje spoločne s apelatívami v rámci toho istého národného jazyka, na druhej strane proprium v porovnaní s apelatívom plní špeciálne semiotické,

²¹ Výraz *zložitý* sa pritom nechápe v zmysle „komplikovaný“, ale v zmysle „komplexný, viacvrstvový“.

jazykové a komunikačno-pragmatické funkcie. Nazdávame sa preto, že porovnanie s apelatívnou lexikou je výskumne účelné aj pri analýze onymickej adaptácie. V našom uvažovaní na uvedené skutočnosti prihliadame a adaptáciu anglických proprií konfrontujeme s adaptáciou apelatívnych anglicizmov.

Ďalej za konštruktívne považujeme nadviazať na úvahy, ktoré pokladajú propriá za sekundárny systém; napr. J. Pleskalová (2000) píše o parasystémovom tvorení proprií, nadväzujúc tak na myšlienky D. Šlosara o parasystéme. D. Šlosar charakterizuje parasystém ako sekundárnu sústavu vzniknutú „na pozadí základného systému nocionálných apelatív, ktorá využíva periférnych prostriedkov a postupů (také často formantů, které v systéme nocionálných apelatív ztratily svou produktivitu) k tvoření speciálních okruhů pojmenování: proprií, terminologických prvků a názvů expresivně motivovaných“ (Šlosar, 1994, s. 152).

Aj keď citovaní autori pracujú s parasystémovosťou predovšetkým na úrovni slovo-tvorby, nazdávame sa, že tento termín sa dá aplikovať na celú onymickú lexiku. Onymiu možno považovať za osobitný druh parasystému, pre ktorý sú charakteristické Blanárom spomínané procesy: neustála interakcia so základným systémom apelatív a zároveň polarizácia vo vzťahu k tomuto systému. Práve polarizačné procesy robia z vlastných mien parasystém *sui generis*, pričom parasystémová nadstavbovosť sa prejavuje diferencovane vo všetkých onymických triedach a na všetkých jazykových úrovniach.²²

Osobitné miesto v onymickom parasystéme národného jazyka majú cudzojazyčné propriá, ktorých denotátmi sú entity neslovenskej proveniencie (cudzí štátni príslušníci, geografické objekty ležiace mimo územia Slovenska, zahraničné firmy a pod.). Pri analýze cudzích (anglických) proprií v slovenčine vychádzame z týchto dvoch základných funkčných protikladov:

1. apelatívum – proprium (antroponymum / toponymum / chrématonymum):²³

2. domáce proprium (DP) – cudzie proprium (CP):

Apelatíva zaujímajú v jazykovom systéme centrálnejšie postavenie než propriá; propriá sa v jazyku vynímajú na pozadí apelatív (napr. Blanár, 1996; Sabol, 1980a). Pre vzťah DP – CP sú významné dva poznatky: na jednej strane vlastné mená „sa preberajú z jedného jazyka do druhého, takže v istom zmysle tvoria súčasť medzinárodnej lexiky“ (Blanár, 1996, s. 100), na druhej strane „formálno-jazyková výstavba onymického znaku... sa opiera o zákonitosti príslušného jazykového kódu“ (Blanár, 1996, s. 68). V onymických systémoch je to teda forma, ktorá „zbližuje“ jednotlivé jazyky

²² Dialektickú a viacdimeziálnu spätosť apelatívnej a propriálnej lexiky charakterizuje popredný český onomastik R. Šrámek takto: „Vydělení tzv. druhé vrstvy jazyka lze formulovat také jako opozici apelativní a propriální sféry. Je hned zapotřebí podtrhnout, že opozici se zde nerozumí absolutní protiklad, který by vedl ve svých důsledcích k tomu, že by bylo nutno pro obě sféry předpokládat např. vlastní svébytnou materiálovou bázi, nýbrž že jde o protiklad dvou různých způsobů vztahu mezi pojmenováním a pojmenovaným v rámci téhož jazyka. Opozice je tedy chápána jako funkční protiklad a struktura tohoto protikladu jako důsledek opozičně působících tendencí.“ (Šrámek, 1999, s. 11 – 12).

²³ Porov. funkčne podmienený sémantický protiklad apelatívum – proprium (Blanár, 1996, s. 17 n.).

(porov. priezviská slovenských občanov *Schuster, Göncöl, Fekete, Figuli, Rotarides*; internacionálne rodné mená typu *Alexander, Leonard, Leopold*). V konečnom dôsledku má však práve výrazová stránka dôležitú schopnosť odlíšiť CP od DP. Tým sa CP na pozadí DP vnímajú ako príznakové.

Na základe uvedených funkčných protikladov možno vymedziť miesto CP na okraji periférie, **na periférii periférie** jazykového systému slovenčiny. Periférno-periférny status neznamená úplnú izolovanosť a neadaptovanosť v systéme L_2 . Adaptačné procesy prebiehajú aj v tejto skupine lexikálnych jednotiek, pravda, špecifickým spôsobom, v ktorom sa odráža jednak spomínaná interakcia a zároveň polarizácia na rovine apelatívum – proprium, jednak interakcia a polarizácia na úrovni domáce proprium – cudzie proprium.

Pojem/termín periféria periférie je teda východiskom v našom uvažovaní o cudzojazyčnej onymii, tvorí kľúč k vysvetleniu špecifického statusu týchto onymických znakov v slovenčine, ktorý sa vo všeobecnosti prejavuje zvýšenou dynamickosťou výrazovej stránky predovšetkým vo fónickom, morfológickom a slovotvornom subsystéme, menšou mierou normovanosti a menšou mierou inkorporovanosti do prirodzeného jazykového vedomia komunikantov. Analýza týchto parametrov tvorí jadro predkladanej monografie (kap. 3 – 7).

3 FÓNICKÁ ADAPTÁCIA

3.1 Úvodné poznámky

Fónickej adaptácii cudzích proprií (tak ako adaptácii na iných jazykových rovinách) sa venovala pomerne veľká, aj keď nie komplexná pozornosť. Výsledky konfrontačného výskumu slovenských a inojazyčných samohlások publikoval Á. Kráľ (1974, 1978); o výslovnosti anglických apelatív a proprií píše J. Lenhardt (1977, 1981, 1982a, 1982b, 1983, 1986), N. Polláková (1982); výslovnosť španielskych a talianskych mien priblížil L. Trup (1993, 1994); výslovnosť rumunských mien J. Kerďo (1994); výslovnosť portugalských mien L. Trup – F. Kočiš (1993); výslovnosť francúzskych mien K. Sekvent (1982, 2002) a Á. Kráľ – J. Bartoš (1989).

Ortoepia domácich a cudzích vlastných mien sa systematicky nerieši ani v kodifikačnom diele *Pravidlá slovenskej výslovnosti* (Kráľ, ¹1984, ²1988, ³1996). K pomerne kusým informáciám sa v systematickej (výkladovej) časti možno dopátrať viac-menej náhodne len v rámci jednotlivých kapitol a v slovníku sa uvádza pomerne málo cudzojazyčných proprií,²⁴ napr. *Potemkin, Prometheus, Shakespeare, Voltaire, Shaw, Wall Street, Washington, New York*. Túto poznámku však nechápeme ako výčitku; uvedomujeme si, že slovník sa sústreďí predovšetkým na apelatívnu lexiku.

Najnovšia výslovnostná (nekodifikačná) príručka Á. Kráľa *Pravidlá slovenskej výslovnosti (Systematika a výslovnostný slovník)* (2005) sa od troch vydaní Pravidiel slovenskej výslovnosti výraznejšie neodlišuje. Treba však poznamenať, že obsahuje viacero nových propriálnych hesiel, napr. *Monte Carlo, Montreal* (len s výslovnosťou [montriol]), *Pécs, Pittsburgh, Stanley, Sydney, Tbilisi, Tel Aviv, Teherán, Temža, Windhoek*.

Nateraz najpodrobnejšie sa adaptáciou prevzatých slov (konkrétne anglicizmov) v slovenčine na zvukovej úrovni zaoberal Ján Lenhardt v skriptách *Konfrontačná fonetika anglických a slovenských hlások* (1981), ktorých súčasťou je *Slovník anglických slov v slovenčine* (s. 74 – 129). Tu nájdeme aj výslovnosť niekoľko proprií a depropriálnych derivátov, napr. *New York, newyorský, newfoundlandský, yorkshirský, orpingtonka, plymutka, wyandotka, Oxford, Perkins, mccarthizmus*.

Konfrontačným výskumom slovenského a anglického fónického systému sa komplexne zaoberal J. Lenhardt (1977, 1981 a i.); v češtine A. Skaličková (1982). Citovaní autori si všímajú kvalitatívne a kvalitatívne odlišnosti skúmaných zvukových systémov – artikulačno-akustické osobitosti, distribúciu, fonologický status foném a pod., a to aj s ohľadom na vyučovanie angličtiny ako cudzieho jazyka. Pre našu prácu nie je potrebný takýto minuciózný kontrastívny rozbor, v ktorom by sme do istej miery aj tak opakovali už známe poznatky. Cieľom tejto kapitoly je získané poznatky

²⁴ Aj tu možno nájsť niekoľko nedôsledností, napr. pernoperná hláska [ũ], ktorá sa v spisovnej slovenskej výslovnosti pripúšťa len v postsonantickej pozícii, v citátovej výslovnosti anglických proprií sa môže vyskytnúť aj v pozíciách pred samohláskami. Takúto výslovnosť však Á. Kráľ neuvádza dôsledne, porov. *Wales* [ũ/v]el[s/z]; *Wall Street* vol stri[t/d]; *Washington* vošijnkton; ũšijnjtn (Kráľ, 1996, s. 591).

doplniť, aplikovať na onymický materiál (v permanentnej konfrontácii na rovine apelatívum – proprium) a analyzovať podstatné vlastnosti adaptačných procesov na fónickej úrovni. Kľúčovým bodom v našom prístupe je pojem a termín transfonemizácia (porov. 3.4).

3.2 Stručná konfrontácia fónického systému L_A a L_S

Kontaktný vzťah $L_A \rightarrow L_S$ na zvukovej úrovni posudzujeme cez prizmu spolupôsobenia dvoch faktorov: 1. realizácia vzťahu graféma(-y) – fonéma(-y); 2. miera symetrie a asymetrie porovnávaných fónických systémov.

1. O realizácii vzťahu medzi ústnou a písanou podobou angličtiny jestvuje bohatá literatúra. Značný nesúlad medzi ortografiou a ortoepiou je v angličtine spôsobený historickými okolnosťami. Zatiaľ čo pravopis sa od doby kníhtlačiara Wiliama Caxtona (koniec 15. storočia) viac-menej nemenil, výslovnosť za posledných sedem storočí prešla viacerými výraznými zmenami, a to najmä v samohláskovom podsystéme (napr. Crystal, 1995, s. 56 – 57, o príčinách nepravidielnosti porov. na s. 274 – 275; Wijk, 1966, s. 8). Hoci viacerí anglisti sa usilujú dokázať (nie neúspešne), že vzťah pravopis – výslovnosť sa v angličtine viac symetrický než asymetrický (napr. Wijk, 1966), anglicizmy z pohľadu jazykového vedomia nositeľov slovenčiny predstavujú veľký, často neriešiteľný problém. Na ilustráciu „široko-spektrálneho“ vzťahu graféma – fonéma v angličtine uvádzame dva príklady (Greven, 1972; Skaličková, 1982; VŠČ 2, 1978):

- vokál [ɔ:] môže mať tieto grafické pendanty, ktoré sú frekvenčne a distribučne nerovnako zaťažené (uvádzame ich v abecednom poradí): **a** (*wrath, Magdalen*), **acha** (*Strachan*), **aor** (*extraordinary*), **as** (*Arkansas*), **au** (*cause, Paul*), **ough** (*Waugh*), **aw** (*law, Lawson*), **awe** (*awe*), **ea** (*Sean*), **eor** (*George*), **oa** (*broad*), **oor** (*door*), **oore** (*Moore*), **or** (*fortune, Gordon*), **ore** (*more, Fenimore*), **ough** (*thought*), **our** (*four*);

- konsonant [k] má tieto pravopisné náprotivky: **c** (*cake, Cable*), **cc** (*accord*), **ch** (*echo, Christie*), **ck** (*rock, Mick*), **cq** [kw] (*acquire*), **gh** (*Ougham*), **k** (*book, Kingstown*), **ke** (*pike*), **kh** (*khaki*), **kk** (*chukker, Dekker*), **lk** (*chalk*), **qu** (*queen, Quincy*), **que** (*conquer, Cinque*), **sc** (*viscount*), **x** [ks] (*extra, Dexter*), **xh** (*Xhosa*).

2. Slovenčina má 15 vokalických foném (z toho 6 krátkych, 5 dlhých a 4 diftongy); angličtina má 20 vokálov (z toho 7 krátkych, 5 dlhých a 8 diftongov); k diskusii o statu dlhých vokálov a diftongov v angličtine porov. A. Skaličková (1982). Pomer počtu konsonantov $L_A : L_S$ je 24 : 27. Vokalické subsystemy sú asymetrickejšie než konsonantické, a to kvantitatívne aj kvalitatívne, čo sa prejavuje aj v charaktere adaptačných procesov. Pre názornosť uvádzame štyri konfrontačné tabuľky anglických a slovenských foném (Lenhardt, 1977, s. 290; 1981, s. 9):

Tabuľka 1. Breviorové/krátke vokály

anglické	ɪ	e	ʌ	ɒ	ʊ	æ	ə	-
slovenské	i	e	a	o	u	-	-	ä

Tabuľka 2. Longiorové/dlhé²⁵ vokály

anglické	i:	ɑ:	ɔ:	u:	ɜ:	-
slovenské	í	á	ó	ú	-	é

Tabuľka 3. Diftongy

anglické	eɪ	aɪ	ɔɪ	əʊ	aʊ	ɪʊ	eə	ʊə	-	-	-	-
slovenské	-	-	-	-	-	-	-	-	ie	ia	iu	ô

Tabuľka 4. Konsonanty

spôsob artikulácie	jazyk	miesto artikulácie									
		BL	LD	D	PrA	A	PtA	AP	P	V	G
okluzívny záverový	A	p b				t d				k g	
	S	p b			t d			t' d'		k g	
semiokluzívny polozáverový	A							tʃ dʒ			
	S				c dz		č dž				
frikatívny trené	A		f v	θ ð		s z		ʃ ʒ			h -
	S		f v		s z		š ž		- j	ch -	- h
nazálny nosový	A	- m				- n				- ŋ	
	S	- m			- n			- ñ			
laterálny bokový	A					- l					
	S				- l			- l'			
vibranty kmitavé	A										
	S				- r						
semivokálny polosamohlásky	A	- w					- ɾ		- j		
	S										

Použité skratky v tabuľke 4: A – angličtina, S – slovenčina, BL – bilabiálny, LD – labiodentálny, D – dentálny, PrA – prealveolárny, A – alveolárny, PtA – postalveolárny, AP – alveopalatálny, P – palatálny, V – velárny, G – guturálny. Na prvom mieste sa uvádza v slovenčine neznelý, resp. v angličtine napätý pendant. K tabuľke 4 porov. aj P. Roach (1991, s. 62); A. Skaličková (1982, s. 107); J. Sabol (1989, s. 70).

3.3 Typy výslovnosti

Je prirodzené, že mnoho diskrepancií a nedorozumení vo vede vzniká tak, že bádatelia pracujú s rozličnými teoreticko-metodologickými postulátmi. Pri uvažovaní o výslovnosti cudzojazyčnej onymie sa to prejavuje v nezhode názorov na jednotlivé výslovnostné varianty. Napr. príručke Čteme je správne? (Honzáková – Romportl, ¹1981; Honzáková – Honzák – Romportl, ²1996, ³2004) recenzenti vyčítali výslovnosť George Gordon Byron [baj(e)rn], Rutherford [radzrfrd], ktorá sa až príliš úzkostlivo drží anglického originálu (Ondrejovič, 1997b). Podobne v prvých dvoch zväzkoch Encyclopaedie Beliany (1999, 2001) sa autori snažili zladiť dve de facto

²⁵ K diskusii o termínoch dlhý vokál (longior) – krátky vokál (brevior) pozri 3.4.8 – transchronemizácia.

inkompatibilné požiadavky: a) pri zaznačovaní výslovnosti použiť len znaky slovenskej abecedy; b) uvádzať pôvodnú výslovnostnú podobu. Bazírovaním na výslovnosti východiskového jazyka sa v Encyclopaedii Beliane objavili neživé výslovnostné podoby bez opory slovenského úzu (a normy): napr. *Balfour* [belfe], *Dallas* [deles] (bližšie porov. kap. 6).

Aby sme sa vyhli podobným nedorozumeniam, vo vzťahu $L_1 \rightarrow L_2$ považujeme za účelné pracovať s tromi druhmi výslovnosti. J. Zeman (Kučera – Zeman, 1998, s. 12) vo vzťahu angličtina – čeština vyčleňuje anglickú, počeštenú a českú výslovnosť. I. Bartmińska a J. Bartmiński (1979, s. 51 – 54) uvažujú v relácii cudzí jazyk \rightarrow poľština o originálnej výslovnosti, písmenkovej výslovnosti a o variante, ktorý je funkčne ekvivalentný so Zemanovou počeštenou výslovnosťou (tento výslovnostný typ je podľa autorov najprirodzenejší). Nadväzujúc na úvahy spomínaných autorov rozlišujeme v rámci interlingválneho vzťahu angličtina \rightarrow slovenčina tri typy výslovnosti: anglickú, poslovenčenú a slovenskú výslovnosť.

3.3.1 Anglická výslovnosť (vzťah $G_A \leftrightarrow Z_A$)²⁶

Anglická výslovnosť disponuje vlastným fónickým inventárom a riadi sa vlastnými fónickými pravidlami: napr. *tie-break* [taɪbreɪk], *software* [sɒftweə], *knock-out* [nɒkʌʊt], *Thackeray* [θækəri], *Peter* [pi:tə], *Liverpool* [lɪvəpu:l]. V slovenskom kontexte sa môže použiť vo forme citátovej výslovnosti²⁷ najmä pri vyslovovaní chrématoným (napr. názvov hudobných piesní, firiem, korporácií a pod.), v menšej miere vo výslovnosti ostatných druhov vlastných mien a apelatív. V slovenčine sa citátová výslovnosť používa zriedkavo a je komunikačne málo efektívna (pozri ďalšiu časť o poslovenčenej výslovnosti).

Medzi jazykovedcami sa upozorňuje na to, že citátovú výslovnosť treba používať citlivo. J. Kačala (1998, s. 209) citátovú výslovnosť v slovenskom kontexte pokladá za „teatrálne a snobské predvádzanie sa účinkujúceho poznaním príslušného jazyka“. Menej vyhrotené a podľa nášho názoru adekvátnejšie sa tento poznatok formuluje v druhom zväzku kompendia Výslovnosť spisovné češtiny: „Je možno, aby vlastní jména cizího původu byla i v českém kontextu vyslovena s původní výslovností. Nejde-li však např. o odbornou přednášku, působí taková výslovnost obvykle přehnaně a afektovaně. Výslovnost cizích vlastních jmen se v češtině nejčastěji přizpůsobuje výslovnosti české a v nich se hlásky původního jazyka nahrazují nejbližšími hláskami českými“ (VSC 2, s. 57). Podobným spôsobom ako VSC 2 problém charakterizuje J. Hůrková (1995, s. 69).

²⁶ Vysvetlenie skratiek: G_A – grafická podoba v angličtine, Z_A – zvuková podoba v angličtine, G_S – grafická podoba v slovenčine, Z_S – zvuková podoba v slovenčine.

²⁷ O citátovej výslovnosti v lexikálnych citátoch porov. napr. VSC 2 (1978, s. 30 – 31). V slovenčine táto problematika čaká na podrobnejšie preskúmanie.

3.3.2 Adaptovaná poslovenčená výslovnosť (vzt'ah $Z_A \rightarrow Z_S$)

Adaptovaná poslovenčená výslovnosť je charakteristická tým, že anglické fónické prvky (segmenty aj suprasegmenty) sa nahrádzajú najbližšie stojacimi funkčnými slovenskými ekvivalentmi: napr. *tie-break* [taɪbreɪk] → *tajbrejk* [tajbrejk],²⁸ *software* [sɒftweə] → *softvér/software* [softvér], *knock-out* [nɒkaʊt] → *knokaut* [knokaut], *Thackeray* [θækəreɪ] → *Thackeray* [tekeri], *Peter* [pi:tə] → *Peter* [pitr], *Liverpool* [lɪvəpu:l] → *Liverpool* [liv(e)rpúl]; *California* [kælɪ'fɔːniə] → *Kalifornia* ['kaliforni-/a], *Nebraska* [neb'ræskə] → *Nebraska* ['nebraska].

Poslovenčená výslovnosť sa uplatňuje aj pri výslovnosti viacslovných chrématoným zložených z apelatívnych komponentov: *Just A Friend To Me*, *Speed Of Sound*, *City Of Blinding Lights* (názvy hud. piesní), *God Save The King/Queen* (názov britskej štátnej hymny), *High Court* (odvolací súd).

Pri propriách sa možno stretnúť s miešaním anglickej a poslovenčenej výslovnosti. Lexéma sa nevysloví čisto po anglicky, ale popri adaptovaných fonémach sa viac alebo menej zachováva artikulácia niektorých typických anglických hlások, najmä redukovaný vokál [ə] a postalveolárna frikatíva [r], napr. *Bryan Adams* [braɪən ædəms] → [brajen edems], *Mariah Carrie* [mə'reɪə kæri] → [məraja kəri], *Buffalo* [bafəlʊ] → [bafəlou].

Na druhej strane do citátovej anglickej výslovnosti sa rúzne včleňujú slovenské segmentálne a suprasegmentálne prvky, vrátane realizácie fonologických javov. Napr. nahradzovanie redukovaného vokálu [ə] neredukovanými samohláskami, neutralizácia slovenských fonologických protikladov (napr. znelosť – neznelosť, sibilantnosť – nesibilantnosť), presun prízvuku na prvú slabiku a pod.:

God Save The King/Queen [gɒd sɜv ðə kɪŋ / kwi:n] → [got_sejf_t_kink / kvín],
Just a friend to me [dʒʌst ə frend tə mi] → [džazd_e_fren(t)_tu_mi].

3.3.3 Slovenská výslovnosť ($G_S \leftrightarrow Z_S$)

Ide o výslovnosť, ktorá sa riadi fónickými zákonitosťami slovenčiny a z veľkej časti kopíruje ortografickú podobu lexémy. Používa sa najmä pri medzinárodných menách a zemepisných názvoch, keď sa v slovenčine ustálila iná výslovnosť než v angličtine: *Adam* [adam], *Alexander* [aleksander], *Peter* [peter], *Atlanta* [atlanta], *Idaho* [idaho], *California* [kalifornia], *Topeka* [topeka]. Vo viacerých prípadoch badať konkurenciu poslovenčenej a slovenskej výslovnosti: *Adam* [adam / edem], *William* [viliam / vi-

²⁸ Všetky zvukové elementy uvádzame v hranatých zátvorkách [], takže úroveň fóny a fonémy nerozlišujeme rôznymi typmi zátvoriek ako napríklad J. Sabol (1989). Vo väčšine prípadov uvádzame segmenty na úrovni fonémy. Napr. pre zjednodušenie postsonantické [ɪ] uvádzame v súlade so syntetickou fonologickou teóriou ako [j], keďže z akusticko-auditívneho hľadiska sa [ɪ] a [j] zásadne nelíšia: *bookmaker* [bukmejker]. Fónu postsonantické [ʊ] však v zápise ponechávame, keďže jej akusticko-auditívna charakteristika je odchodná od korešpondujúcej fonémy [v]: *Brown* [braʊn]. Fónu [ŋ] v slovenčine zapisujeme príslušnou fonémou [n].

liem], *Ina* [ina / ajna], *Samuel* [samuel / semjuel]; toponymá: *Augusta* [augusta / ógasta], *Carolina* [karolína / kerolajna], *Columbia* [kolumbi-/a / kolambi-/a], *Athabasca* [atabaska / etebeska]; o príčinách konkurencie poslovenčenej a slovenskej výslovnosti porov. kap. 7.

3.4 Transfonemizácia

Bolo spomenuté, že poslovenčená výslovnosť vzniká náhradou foném L_1 fonémami L_2 – tento jav sa označuje termínom transfonemizácia. Autor tohto termínu, chorvátsky kontaktológ Rudolf Filipović, na základe podobných a odlišných vlastností foném L_1 a L_2 rozlišuje tri druhy transfonemizácie: úplnú (nulovú), čiastočnú a voľnú (Filipović, 1986, s. 336 – 337; 1990, s. 30 – 31). V ďalšej časti sa túto koncepciu pokúsime využiť (aj s poznámkami diskusného charakteru) pri analýze výslovnosti anglických proprií v slovenčine.

3.4.1 Minimálna transfonemizácia (F^1)

Minimálna transfonemizácia je transfer foném, ktoré sú v oboch kontaktoch jazykoch takmer úplne totožné. R. Filipović v prácach písaných po anglicky používa termín úplná transfonemizácia (complete transphonemization), v srbochorváčtine píše o nulovej transfonemizácii (nulta transfonemizacija). Nazdávame sa, že ani jeden zo spomínaných termínov nevystihuje pojmovú podstatu daného javu v úplnosti. Uvedomujeme si, že citovaný autor vytvoril termíny úplná – čiastočná – voľná transfonemizácia na základe hľadania spoločných (ekvivalentných) a odlišných (neekvivalentných) vlastností foném L_1 a L_2 . Práve z tohto pohľadu by sa ako primernejšie javili hypotetické termíny *úplná*, *čiastočná*, *voľná* **ekvivalentnosť**. Autor však používa termín transfonemizácia, ktorého pojmová náplň sa odlišuje od významu lexémy ekvivalentnosť. V terminotvornom type *trans-* + Z_S + *-(iz)ácia*, kam patrí aj termín transfonemizácia, sa vyjadruje **zmena** jazykového prvku, ktorá je podmienená procesom prevzatia tohto prvku z L_1 do L_2 . V záujme dôslednosti musíme konštatovať, že obsahovou náplňou termínu *úplná transfonemizácia* je proces, keď fonéma L_1 sa v L_2 mení úplne, čo však nezodpovedá skúmanému javu. Práve naopak, v skutočnosti sa dotyčná fonéma nemení vôbec alebo len nepatrne, keďže existuje v L_1 aj v L_2 . Nejde teda o *úplnú zmenu fonémy* v podobe úplnej transfonemizácie, ale o (*takmer*) *úplnú totožnosť foném* v jazykoch, ktoré prichádzajú do kontaktu. Nazdávame sa preto, že z dvoch Filipovićom používaných terminologických variantov (úplná/nulová transfonemizácia) z hľadiska pojmovej náplne by bol adekvátnejší termín nulová transfonemizácia. Ani tento termín však v úplnosti nepostihuje podstatné črty skúmaného javu (adjektívum *nulová* implikuje, že žiadna výmena foném sa nerealizuje). Pri každom procese transfonemizácie dochádza aspoň k minimálnym zmenám v artikulačných, akustických a distribučných charakteristikách príslušných foném, napr. anglické neznelé neaspirované bilabiálne [p] nie je úplne totožné so slovenským neaspirovaným bilabiálnym [p]. Z tohto hľadiska sa ako najvhodnejší termín pomenúvajúci uvedený typ fonematickej zmeny javí termín **minimálna**

transfonemizácia, ktorým sa vyjadruje malá, nepodstatná zmena fónických vlastností zvukových jednotiek.

3.4.2 Čiastočná transfonemizácia (F²)

Čiastočná transfonemizácia je foneticko-fonologické prehodnotenie foném kontaktových jazykov, ktoré sa líšia stupňom otvorenosti (vokály), miestom artikulácie, aspiráciou a fonologickými vlastnosťami (konsonanty). V tomto prípade sa zhodujeme s termínmi *partial transphonemization*, *djelomična transfonemizacija*, ktoré používa R. Filipović.

3.4.3 Voľná transfonemizácia (F³)

Definícia voľnej transfonemizácie (*free transphonemization*, *slobodna transfonemizacija*) od R. Filipovića hovorí o adaptácii tých foném L₁, ktoré v L₂ neexistujú; porov.:
 [x]_A :: [ø]_S (statický, porovnávací aspekt);
 [x]_A → [y/yz]_S (dynamický, procesuálny aspekt).²⁹

V našom prípade sa takto transfonemizujú anglické hlásky [θ, ð, æ, ə, ɜ:, əʊ, eə, ʊə]. Na rozdiel od R. Filipovića sa nazdávame, že absencia artikulačných ekvivalentov nie je nevyhnutnou podmienkou voľnej transfonemizácie. Existujú totiž prípady, keď možno nájsť artikulačné a funkčné ekvivalenty, a predsa dochádza k voľnej, nie k čiastočnej transfonemizácii: *crawl* [kro:l] → *kraul*, *hockey* [hɒki] → *hokej*, *jockey* [dʒɒki] → *džokej*, *volley* [voli] → *volej* namiesto **król*, **hoki*, **džoki*, **voli*. V lexémach *hokej*, *džokej*, *volej* sa koncová fonéma [ɪ] nahrádza sekvenciou [ej] pod vplyvom ortografie a na základe analógie s typmi *spray* [spreɪ] → *sprej* [sprej], *playboy* [pleɪbɔɪ] → *playboy/plejboj* [plejboj], *cowboy* [kaʊbɔɪ] → *kovboj* [kouboj]. Digrafy *ay*, *ey*, *oy*, *uy* sa v angličtine veľmi často vyslovujú ako dvojhlásky [aɪ, eɪ, oɪ], ktoré sa do slovenčiny prehodnocujú na dvojfonémové komplexy [aj, ej, oj]. Ako dôležitý sa ukazuje aj vplyv morfológických a fonologických zákonitostí L₂.

Morfológia. Zakončenie neživotných maskulín na [i] nevyhovuje slovenskému deklinačnému systému, keďže takéto slová nemožno skloňovať. Preto dochádza k voľnej transfonemizácii [ɪ] → [ej], umožňujúcej skloňovanie podľa typu *stroj* (*hokej*, *volej*). Životné maskulína zakončené na [i] síce možno skloňovať podľa deklinačného typu *kuli/Škultéty*, ten je však pri apelatívach maximálne periférny. Preto sa aktivuje analogický transfonemizačný model ako pri inanimáliách ([ɪ] → [ej]), ktorého výsledkom je začlenenie lexémy do centrálného deklinačného typu *chlap* (*džokej*). Pri maskulínach teda ortografická premisa „ypsilonu po grafémach *a*, *e*, *o*, *u* zodpovedá hláska *j*“ vyhovuje aj morfológickým požiadavkám.

²⁹ Vysvetlenie symbolov: x – anglická hláska, ø – fonematická lakúna v slovenčine, y/yz – slovenské transfonemáty.

Pri propriách sa s týmto javom nestretávame: koncové [ɪ] sa transfonemizuje na [i] a [eɪ] sa transfonemizuje na [ej], čo vplýva aj na charakter morfolologickej adaptácie (bližšie porov. kap. 4.2):

- maskulínne antroponymá sa skloňujú podľa typu *chlap* alebo *Škultéty*: *Grey* [grej], *Ley* [lej], *McVey* [mekvej], *Wrey* [(v)rej]; *Ashley* [ešli], *Bradley* [bredli], *Burney* [bárni], *Davey* [dejvi], *Henley* [henli], *Chesney* [česni], *Rooney* [rúni];
- feminínne antroponymá sú nesklonné: *Audrey* [ódri], *Lindsey* [lindzi], *Stacey* [stejsi], *Sigouney* [sigurni];
- toponymá zakončené na [ej] sa zaraďujú medzi maskulína a skloňujú sa podľa typu *stroj*: *Monterey* [monterej], *Spey* [spej], *Strathspey* [stretspej];
- toponymá zakončené na [i] sa zaraďujú medzi nesklonné neutrá: *Anglesey* [englsi], *Beverley* [beverli], *Downey* [dauni], *Sidney* [sidni], *Wembley* [vembli].

Fonológia. Na charakter transfonemizácie vplývajú aj fonologické zákonitosti L_2 . Zaujímavým prípadom voľnej transfonemizácie je adaptácia niektorých anglických znělých spoluhlások na konci alebo vo vnútri lexémy (napr. [z], [ɔʒ]). Ak sa v angličtine v koncovej pozícii vyslovuje konsonant [z], ktorému zodpovedá graféma -s, v slovenčine sa vyslovuje [s], keďže ide o pozíciu minimálnej fonologickej diferenciácie (MinFD) na konci slova pred pauzou, kde sa vyskytuje len neznelý pendant (Sabol, 1989, s. 153). Transfonemizačný vzťah má podobu [z] → [s]: napr. *blues* [blu:z] → [blús], antroponymá: *Adams* [ædəmz] → [edems], *Perkins* [p^hɜ:kɪnz] → [perkins], *Charles* [tʃɑ:lz] → [čárls]; toponymá: *Blackfriars* [blækfræəz] → [blekfræjers], *Brownhills* [braʊnhɪlz] → [braunhils], *Cowes* [kaʊz] → [kaus], *New Orleans* [nju: ɔ:lɪənz] → [ňu orliens]. Pozíciu maximálnej fonologickej diferenciácie (MaxFD) rekonštruujeme na základe niektorého z gramatických tvarov, napr. G. sg. *Charlesa* [čárlsa], alebo relevantného slovotvorného motivátu, *Brownhillsan* [braunhilsan].

Pri transfonemizácii spoluhlásky [ɔʒ] → [č] sa aplikuje neutralizačná zákonitosť, podľa ktorej sa vo vnútri lexémy pred neznelými konsonantmi vyslovujú len neznelé konsonanty (opäť ide o pozíciu MinFD): *Ridgefield* [rɪdʒfi:ld] → [ričfild], *Sedgefield* [sedʒfi:ld] → [sečfild]. Pozícia MaxFD je v tomto prípade nerekonštruovateľná (bližšie pozri 3.4.8).

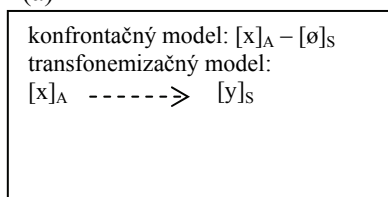
Na základe predchádzajúcich poznámok definíciu voľnej transfonemizácie navrhujeme upraviť takto: F^3 je buď (a) proces fónickej adaptácie foném, ktoré v L_2 neexistujú (zaplnenie fonematickej lakúny) (typ *Smith*), alebo (b) náhrada foném pod vplyvom ortografie (typ *kraul*), morfológie (typ *hokej*), fonologického systému L_2 (typ *Sedgefield*), alebo kombinácie uvedených činiteľov (napr. ortografia + fonológia: typ *James*).

V prípade (a) sa na konfrontačnej úrovni stretávame s modelom $[x]_A :: [\emptyset]_S$, teda anglický segment $[x]$ nemá ekvivalent v slovenskom fónickom systéme; transfonemizačný model má podobu $[x]_A \rightarrow [y]_S$: anglický segment $[x]$ je nahradený slovenským segmentom $[y]$; napr. $[\theta] \rightarrow [t]$: *Gareth* [gærəθ] → [geret].

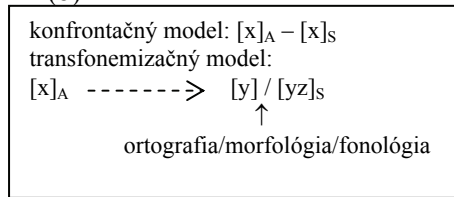
V prípade (b) sa na konfrontačnej úrovni stretávame s modelom $[x]_A :: [x]_S$, teda anglický segment $[x]$ má ekvivalent v slovenskom fónickom systéme (mohlo by dôjsť k minimálnej alebo čiastočnej transfonemizácii). Vplyvom ortografie, morfológie a fonológie sa však segment $[x]_A$ voľne nahrádza segmentom $[y]_S$ alebo sekvenciou segmentov $[yz]_S$.

Schematické znázornenie:

(a)

(b)

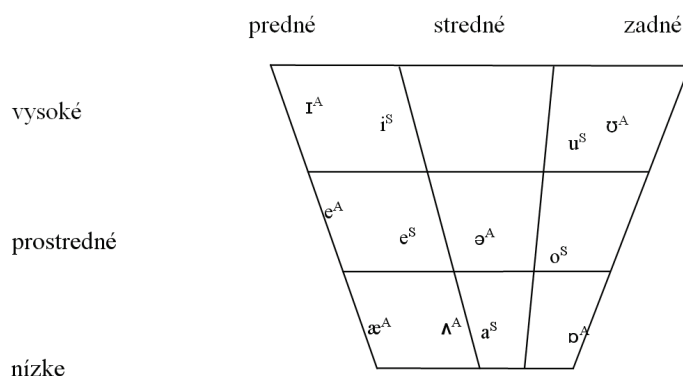
Hranice medzi uvedenými tromi typmi transfonemizácie vo vzťahu k jednotlivým fonémam sú priestupné. Jeden segment sa môže transfonemizovať rozličnými spôsobmi v závislosti od rozlične motivovaných faktorov. Adaptačný úzus aj takýmto spôsobom potvrdzuje prítomnosť transfonemizačnej a všeobecne adaptačnej dynamiky, porov. napr. transfonemizáciu anglických segmentov $[p]$ a $[aɪ]$:

F ²	F ³	príklady
$[p]_A \rightarrow [o]_S$		<i>Rockefeller</i> [rɒkəfelə] → [rokefeler]
	$[p]_A \rightarrow [ax]_S \leftarrow \text{-ach- (ortogr.)}$	<i>yachting</i> [jɒtɪŋ] → <i>jachting</i> [jaxting]
	$[aɪ]_A \rightarrow [aj]_S$	<i>Dryden</i> [draɪd ^ə n] → [drajden]
	$[aɪ]_A \rightarrow [i]_S \leftarrow \text{-y- (ortogr.)}$	<i>nylon</i> [naɪlɒn] → [nilon]

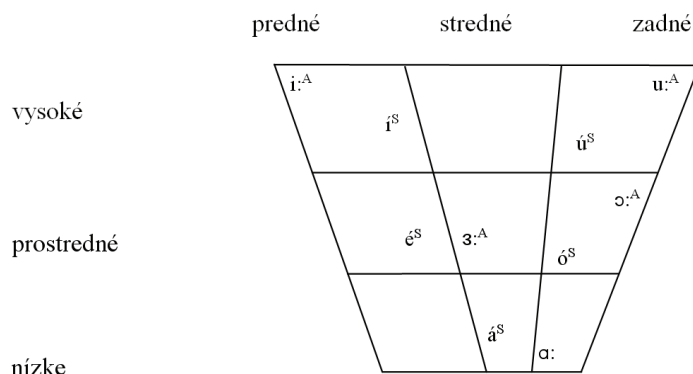
3.4.4 Transfonemizácia vokálov

Artikulačné a z toho vyplývajúce akusticko-auditívne rozdiely medzi anglickými a slovenskými vokálmi (okrem diftongov) znázorňujú tieto dva diagramy (Král', 1974, s. 79; Král' – Sabol, 1989, s. 211; Roach, 1990, s. 18 – 19; Crystal, 1995, s. 240 – 241):

Anglické breviorové a slovenské krátke vokály:

Anglické longiorové a slovenské dlhé vokály:

Pri porovnaní vokalických subsystémov vidno, že slovenské krátke samohlásky sú prostrednejšie a strednejšie než ich anglické náprotivky,³⁰ pravda, okrem neutrálneho vokálu [ə]. Stupeň fonetických (artikulačno-akustických) a fonologických (funkčných) rozdielov jednotlivých samohlások v angličtine a v slovenčine je pri jednotlivých segmentoch rozdielny.

R. Filipović (1986) na základe kritéria *stupeň otvorenosti* zaraďuje vokalikú adaptáciu do čiastočnej transfonemizácie. Nazdávame sa, že čiastočná transfonemizácia sa nemusí realizovať pri všetkých vokalických fonémach, na hranici medzi F¹

³⁰ Porov. formulácie Á. Kráľa (1974, s. 72): „Všetky slovenské krátke samohlásky sú mierne centralizované v horizontálnom i vertikálnom smere.“ „... slovenské krátke samohlásky môžeme práve s ohľadom na schému CV (cardinal vowels – kardinálnych vokálov; pozn. M. O.) odôvodnene kvalifikovať ako tzv. neutrálne vokály.“

a F^2 podľa nášho názoru stojí adaptácia tých vokálov, ktoré sa v L_A a v L_S síce líšia stupňom otvorenosti, ale táto odlišnosť je minimálna:

L_A	L_S	priklady
[ɪ]	[i]	<i>bridge</i> [brɪdʒ] → <i>bridž</i> [bridž], <i>Mitch</i> [mɪtʃ] → [mič]
[e]	[e]	<i>sweater</i> [swetəʔ] → <i>sveter</i> [sveter], <i>Henry</i> [henri] → [henri]
[ʌ]	[a]	<i>dubbing</i> [dʌbɪŋ] → <i>dabing</i> [dabing], <i>Young</i> [jʌŋ] → [jang]
[ʊ]	[u]	<i>football</i> [fʊtbɔ:l] → <i>futbal</i> [fudbal], <i>Bush</i> [bʊʃ] → [buš]
[i:]	[í]	<i>meeting</i> [mi:tɪŋ] → <i>míting</i> [míting], <i>Leacock</i> [li:kɒk] → [líkok]
[u:]	[ú]	<i>scooter</i> [sku:təʔ] → <i>skúter</i> [skúter], <i>Cooper</i> [ku:pəʔ] → [kúper]
[ɔ:]	[ó]	<i>Auckland</i> [ɔ:klənd] → [óklend]

Bližšie k F^2 stojí adaptácia týchto dvoch vokálov:

L_A	L_S	priklady
[ɒ]	[o]	<i>shop</i> [ʃɒp] → <i>shop</i> [šop], <i>Thomas</i> [tɒməs] → [tomas]
[ɑ:]	[á]	<i>Newcastle</i> [nju: kɑ:sl] → [ňúkás(t)l]

F^3 sa pri adaptácii vokálov uskutočňuje jednak v prípadoch fonematických lakún: [æ, ɜ:, eɪ, aɪ, ɔɪ, əʊ, aʊ, ɪʊ, eə, ʊə], jednak pod vplyvom ortografie: [ɑ:, ɔ:], voľne sa môže transfonemovať každá samohláska (priklady pozri v 3.4.6).

Adaptácia tzv. anglických dvojhlások. Fónický status anglických dvojhlások je diskutabilný. A. Skaličková (1982, s. 75 – 79) vo svojom podrobnom komentári upozorňuje na štyri hodnotenia týchto segmentov: 1. spojenie vokál + vokál; 2. diftongoid (spojenie vokalického a polovokalického [semivowel] elementu); 3. kĺzavý element (glide vowel); 4. modifikovaný vokál (Skaličková, 1982, s. 75). Citovaná autorka sa prikláňa k hodnoteniu týchto foném ako jednofonémových modifikovaných segmentov, ktoré môžu byť modifikované 1) palatalizáciou (ɪ-ové segmenty); 2) velarizáciou (ʊ-ové segmenty); 3) centralizáciou (ə-ové segmenty).

V súvislosti s predmetom nášho výskumu je dôležité, že anglické modifikované jednofonémové segmenty sa do slovenčiny transfonemizujú ako dvojfonémové zoskupenia, napr. [aɪ] → [aj]: *by-pass* [baɪpɑ:s] → *bajpas* [bajpas], *Styron* [starrən] → [stajron]; [aʊ] → [aũ]: *clown* [klaʊn] → *klaun* [klaũn], *Southey* [saʊði] → [saũdi]. Hoci ide o foneticky (akusticky a auditívne) relatívne blízku ekvivalenciu, adaptáciu anglických dvojhlások do slovenčiny pokladáme za voľnú transfonemizáciu, pretože funkčne sa porovnávané segmenty diametrálne odlišujú: {jedna fonéma: modifikovaný vokál}_A → {dve fonémy: samohláska + postsonantická spoluhláska}_S (porov. 3.4.6 – neproporcionálna extenzívna transfonemizácia).

3.4.5 Transfonemizácia konsonantov

Spoluhlásky možno transfonemizovať všetkými tromi spôsobmi – minimálne, čiastočne, voľne. Spoluhláskové rozdelenie podľa druhu transfonemizácie sa čiastočne

kryje s členením podľa stupňa adaptability anglických konsonantov v slovenskom fonologickom systéme (Lenhardt, 1981, s. 32 – 33). Do prvej skupiny autor zaraďuje anglické konsonanty, ktorých hlavné varianty sú v oboch jazykoch relatívne totožné: [b, g, f, v, s, z, ʃ, ʒ, tʃ, dʒ, j, m]. Druhú skupinu tvoria spoluhlásky, ktoré majú slovenský náprotivok, ale líšia sa niektorými foneticko-fonologickými charakteristikami: [t, d, n, p, k, l, r]. V tretej skupine sa nachádzajú segmenty, ktoré sa v slovenčine vyskytujú len ako kombinátory varianty: [ŋ, w], alebo sa v slovenčine nevyskytujú vôbec: [θ, ð, h].

Členenie podľa stupňa adaptability anglických konsonantov (Lenhardt, 1981):

	segmenty
1. skupina	b, g, f, v, s, z, ʃ, ʒ, tʃ, dʒ, j, m
2. skupina	t, d, n, p, k, l, r
3. skupina	ŋ, w; θ, ð, h

Podľa našich zistení možno transfonemizáciu konsonantických segmentov charakterizovať takýmto spôsobom:

- Minimálne sa transfonemizujú segmenty [b, g, d, f, v, s, z, ʃ, ʒ, tʃ, dʒ, j, m, n], ktorých artikulačné, akusticko-auditívne a niektoré funkčné charakteristiky sú v porovnávaných jazykoch rovnaké alebo blízke:

L _A	L _S	príklady
bilabiálne [b]	bilabiálne [b]	<i>boss</i> [bɒs] → [bos], <i>Brown</i> [braʊn] → [braŋ]
labiodentálne [f]	labiodentálne [f]	<i>feature</i> [fi:tʃə] → <i>fíčer</i> [fíčer], <i>Frost</i> [frɒst] → [frost]
labiodentálne [v]	labiodentálne [v]	<i>drive</i> [draɪv] → <i>drive/drajv</i> [drajv], <i>Stephen</i> [sti:vən] → [stívn]
velárne [g]	velárne [g]	<i>groggy</i> [grɒgi] → <i>grogv</i> [grogv], <i>Galsworthy</i> [gɔ:lzwɜ:ði] → [golsvorti]
bilabiálne [m]	bilabiálne [m]	<i>miss</i> [mɪs] → [mis], <i>Thomas</i> [tɒməs] → [tomas]
alveolárne [d]	prealveolárne [d]	<i>derby</i> [dɑ:bi] → [derbi], <i>Dempsey</i> [dempsi] → [dempsi]
alveolárne [s]	prealveolárne [s]	<i>speaker</i> [spi:kə] → <i>spíker</i> [spíker], <i>Stone</i> [stəʊn] → [stoŋ]
alveolárne [z]	prealveolárne [z]	<i>zoom</i> [zu:m] → [zúm], <i>Zappa</i> [zæpə] → [zapa]
alveopalatálne [ʃ]	postalveolárne [š]	<i>show</i> [ʃəʊ] → <i>šou</i> [šoŋ], <i>Shaw</i> [ʃɔ:] → [šo]
alveopalatálne [ʈ]	postalveolárne [ž]	<i>Anastacia</i> [ænəsteɪʒə] → [enestejža]
alveopalatálne [tʃ]	postalveolárne [č]	<i>chips</i> [tʃɪps] → <i>čipsy</i> [čipsi], <i>Chuck</i> [tʃʌk] → [čak]

alveopalatálne [ɟʒ]	postalveolárne [dʒ]	<i>jazz</i> [ɟʒæz] → <i>džez</i> [džez], <i>Jeremy</i> [ɟʒerəmi] → [džeremi]
alveolárne [n]	prealveolárne [ɲ]	<i>nylon</i> [naɪlɒn] → [nilon], <i>Nixon</i> [nɪksən] → [nikson]
palatálne polosamohláskové [j]	palatálne frikatívne [j]	<i>yachting</i> [jɒtɪŋ] → <i>jachting</i> [jaxtɪŋ], <i>Young</i> [jʌŋ] → [jang]

• Na hranici medzi minimálnou a čiastočnou transfonemizáciou stoja segmenty [t, p, k, l], ktorých niektoré kombinátorne varianty sa transfonemizujú minimálne [t, p, k, l], niektoré sa transfonemizujú čiastočne: aspirované [p^h, t^h, k^h], tmavé [ɫ], desonorizované [ɭ]; v týchto prípadoch sa ukazuje rozdiel medzi jednotlivými úrovňami abstrakcie: na úrovni fóny sa aspirovaný variant adaptuje čiastočne, neaspirovaný variant sa adaptuje minimálne, fonéma ako celok sa transfonemizuje minimálne (porov. 3.4.8 – transformácia na „hypofonematickej“ úrovni):

L _A	L _S	príklady
neaspirované bilabiálne [p]	neaspirované bilabiálne [p]	<i>clip</i> [klɪp] → <i>kli</i> p/ <i>clip</i> [klɪp], <i>Copley</i> [kɒpli] → [kopli]
neaspirované velárne [k]	neaspirované velárne [k]	<i>steak</i> [steɪk] → <i>ste</i> ak [stejk], <i>Beck</i> [bek] → [bek]
neaspirované alveolárne [t]	neaspirované prealveolárne [t]	<i>toast</i> [təʊst] → [toʊst], <i>Count</i> [kaʊnt] → [kaʊnt]
alveolárne [l]	prealveolárne [ɫ]	<i>lord</i> [lɔːd] → [lord], <i>Layton</i> [leɪtən] → [lejton]
aspirované [t ^h]	neaspirované [t]	<i>tennis</i> [t ^h enɪs] → <i>ten</i> is [tenis], <i>Tennyson</i> [t ^h enɪsən] → [tenison]
aspirované [p ^h]	neaspirované [p]	<i>picnic</i> [p ^h ɪknɪk] → <i>pik</i> nik [piknik], <i>Perkins</i> [p ^h ɜːkɪnz] → [perkins]
aspirované [k ^h]	neaspirované [k]	<i>copyright</i> [k ^h ɒpɪraɪt] → [kopirajt], <i>Kipling</i> [k ^h ɪplɪŋ] → [kipling]
tmavé [ɫ]	prealveolárne [ɫ]	<i>film</i> [fɪlm] → [fɪlm], <i>Bell</i> [beɪ] → [bel]
desonorizované [ɭ]	prealveolárne [ɫ]	<i>fair-play</i> [feəpleɪ] → [férplej], <i>Clyde</i> [klaɪd] → [klajd]

• Čiastočne sa transfonemizuje konsonant [r], ktorého všetky kombinátorne varianty [r, ɹ, ʀ] v porovnaní so slovenským transfonemátom [r] vykazujú väčší-menší stupeň asymetrie, neznelé [h], ktoré v slovenčine nadobúda vlastnosť znelosti; a bilabiálny polovokál [w], ktorý sa v slovenčine mení na labiodentálne [v]:

L _A	L _S	príklady
postalveolárne [r]	prealveolárne [r]	<i>revolver</i> [rɪˈvɒlvə] → [revolver], <i>Reed</i> [riːd] → [rid]
neznelé hrtanové [h]	znelé hrtanové [h]	<i>ham and eggs</i> [hæm ənd egz] → <i>hemendex</i> [hemendeks],

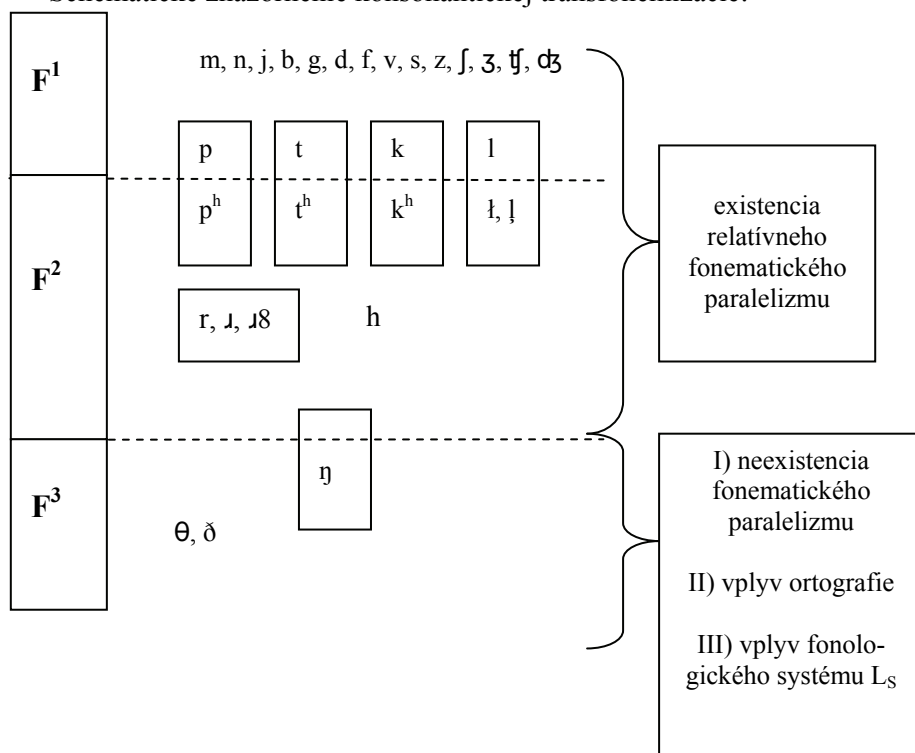
		<i>Hamlet</i> [hæmlət] → [hamlet]
bilabiálne [w]	labiodentálne [v]	<i>wigwam</i> [wigwəm] → <i>vigvam</i> [vigvam], <i>Wyatt</i> [waɪət] → [vajet]

• Voľne sa transfonemizuje dvojica konsonantov [θ], [ð], ktorá v slovenčine neexistuje:

L _A	L _S	príklady
[θ]	[t / s]	<i>thriller</i> [θɹɪlɐ] → [triler], <i>Northampton</i> [nɔːθæmptən] → [northem(p)ton]
[ð]	[d / z]	<i>Agatha</i> [ægəθə] → [agata / agáta], <i>Mather</i> [mæðə] → [mezr]

Na hranici medzi čiastočnou a voľnou transfonemizáciou stojí adaptácia fonémy [ŋ], ktorá je v angličtine samostatnou fonémou, zatiaľ čo v slovenčine ide o kombinatórny variant fonémy [n]: *skunk* [skʌŋk] → [skunk], *Duncan* [dʌŋkən] → [danken]. O čiastočnej transfonemizácii hovoríme vtedy, keď sa [ŋ] nahrádza slovenským konsonantom [n], o voľnú transfonemizáciu ide v prípadoch transferu [ŋ] → [ng / nk]: *meeting* [miːtɪŋ] → *míting* [míting], *Kipling* [kɪplɪŋ] → [kipling] (podrobnejšie porov. ďalej).

Schematické znázornenie konsonantickej transfonemizácie:

3.4.6 Pokus o doplnenie a spresnenie transfonemizačnej typológie

Nazdávame sa, že Filipovičov ternárny model (úplná/minimálna – čiastočná – voľná transfonemizácia) možno rozvinúť. Uvedené typy sa týkajú kvalitatívnej stránky, avšak fonematická adaptácia sa prejavuje aj kvantitatívne. Z tohto dôvodu navrhujeme vymedziť kvantitatívnu transfonemizáciu a v rámci nej tri podtypy: proporcionálnu, neproporcionálnu extenzívnu a neproporcionálnu redukčnú transfonemizáciu.

1) Proporcionálna transfonemizácia

Jednej fonéme L_1 zodpovedá jedna fonéma L_2 (korešpondencia $1 \rightarrow 1$). Napr. [b] \rightarrow [b], [æ] \rightarrow [e], [g] \rightarrow [g]: *big bang* [bɪg bæŋ] \rightarrow [big beng], [k^h] \rightarrow [k], [ɒ] \rightarrow [o], [ŋ] \rightarrow [n], [k] \rightarrow [k], [l] \rightarrow [l], [ɪ] \rightarrow [i], [n] \rightarrow [n]: *Conklin* [k^hɒŋklɪn] \rightarrow [konklin].

2a) Neproporcionálna extenzívna transfonemizácia

Jedna fonéma L_1 sa do L_2 transfonemizuje ako dve fonémy alebo viac foném ($1 \rightarrow 2$; $1 \rightarrow 3$ atď.). Vo vzťahu $L_A \rightarrow L_S$ sa aktivizuje v týchto prípadoch:

- Adaptácia dlhých samohlások [ɑ:], [ɔ:] pod vplyvom ortografie.

- Adaptácia anglických modifikovaných samohlások: zatvorené predné i-ové segmenty [eɪ, aɪ, ɔɪ] sa transfonemizujú ako dvojfonémové sekvencie *samohláska* + *postsonantické ě*, teda monoftong + fonéma [j], zatvorené zadné u-ové diftongy sa transfonemizujú ako dvojfonémové sekvencie *samohláska* + *postsonantické ů*. Centrálné ə-ové segmenty sa transfonemizujú ako dvojfonémové sekvencie *samohláska* + *r* (diskusiu o statusu tzv. diftongov v angličtine porov. vyššie):

L_A	L_S	príklady
[ɑ:]	[ar / ár / al]	<i>bar</i> [bɑ:] \rightarrow [bar], <i>half</i> [hɑ:f] \rightarrow [half], <i>Parker</i> [pɑ:kə] \rightarrow [parker / párker], <i>Palmer</i> [pɑ:mə] \rightarrow [palmer]
[ɔ:]	[or / ór]	<i>lord</i> [lɔ:d] \rightarrow [lord], <i>folklore</i> [fəʊklɔ:] \rightarrow <i>folklór</i> , <i>George</i> [dʒɔ:dʒ] \rightarrow [džordž / džórdž]
[eɪ]	[ej]	<i>steak</i> [steɪk] \rightarrow [stejk], <i>Grey</i> [greɪ] \rightarrow [grej]
[aɪ]	[aj]	<i>styling</i> [staɪlɪŋ] \rightarrow [stajling], <i>Dryden</i> [draɪdɪn] \rightarrow [drajden]
[ɔɪ]	[oj]	<i>play-boy</i> [pleɪbɔɪ] \rightarrow [plejboj], <i>Voight</i> [vɔɪt] \rightarrow [vojt]
[aʊ]	[aũ]	<i>scout</i> [skaʊt] \rightarrow <i>skaut</i> [skaũt], <i>Crowte</i> [kraʊt] \rightarrow [kraũt]
[əʊ]	[oũ]	<i>showman</i> [ʃəʊmən] \rightarrow [šoũmen], <i>Crome</i> [krəʊm] \rightarrow [kroũm]
[ɪə]	[ír]	<i>clearing</i> [klɪəɪŋ] \rightarrow <i>klíring</i> [klíring], <i>Shakespeare</i> [ʃeɪkspɪə] \rightarrow [šejkspír]
[eə]	[ér]	<i>hardware</i> [hɑ:dweə] \rightarrow [hardvér], <i>Hilaire</i> [hɪleə] \rightarrow [hilér]
[ʊə]	[úr]	<i>Moore</i> [mʊə] \rightarrow [múr]

Za osobitný druh fónickej adaptácie možno pokladať také prípady, keď pod vplyvom ortografie sa v L_S vyslovuje fonéma, ktorá sa v L_A nerealizuje: napr. *Wrigley* [rɪgli] \rightarrow [vrigli] (bližšie pozri 3.4.7). Ide o prejav neproporcionálnej extenzívnosti v pomere $0 \rightarrow 1$. V tomto prípade možno uvažovať o nepravnej transfonemizácii, keďže

v prípadoch typu *Wrigley* vzniká segment, ktorý v L_1 neexistuje (pri pravej transfonemizácii predpokladáme existenciu segmentu/segmentov v L_1 aj v L_2).

2b) Neproporcionálna redukčná transfonemizácia

Dve fonémy alebo viac foném L_1 sa do L_2 transfonemizujú ako jedna fonéma ($2 \rightarrow 1$, $3 \rightarrow 1$ atď.), počet foném v lexéme sa teda redukuje. Vo vzťahu $L_A \rightarrow L_S$ sa prejavuje ako:

• interlingválna palatalizácia sekvencie [n, t, d] + [j]:

[nj] \rightarrow [ň]: *Agnew* [ægnju:] \rightarrow [egňu], *Newbery* [nju:b^ori] \rightarrow [ňuberi], *New York* [nju: j^o:k] \rightarrow [ňujork];

[tj] \rightarrow [ť]: *Stuart* [stjuət] \rightarrow [sťuart], *Stew* [stju:] \rightarrow [sťú];

[dj] \rightarrow [ďj/d’]: hlásková sekvencia [d] + [j] sa palatalizuje čiastočne, vyslovuje sa „polopalatalizované“ [dj] alebo zriedkavo [d’]: *Cardew* [kɑ:dju:] \rightarrow [kárdju], *D’Ewes* [dju:z] \rightarrow [djús / d’ús], *Dewey* [dju:i] \rightarrow [djuvi], *Du Barry* [dju: bæri] \rightarrow [djuberi / d’uberi], *Ducie* [dju:si] \rightarrow [djusi],³¹

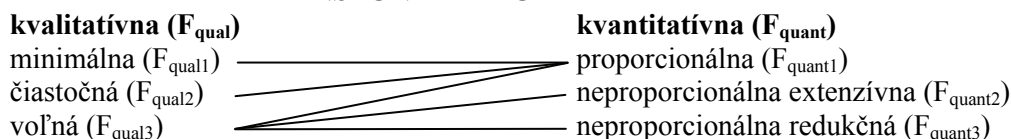
• adaptácia sekvencie hlások [t] + [s]: [ts] \rightarrow [c]: *All Saints* [ɔ:l seɪnts] \rightarrow [ól sejnc], *Bates* [beɪts] \rightarrow [bejc], *Berlitz* [bɜ:ltɪts] \rightarrow [berlic].

Poznámka: Za prejav redukčnej transfonemizácie, ktorú sme vo vzťahu angličtina \rightarrow slovenčina nezaevidovali, možno pokladať aj diftongizáciu pôvodne heterosylabických samohlások, napr. *diabol*, *halier*, *golier* (porov. Kráľ, 1978, s. 209). Pravda, samohlásky sa diftongizujú postupne, pričom istý čas popri sebe funguje heterosylabické spojenie aj diftongizovaný segment, napr. *klient* [kli-ent] – [klěnt]. Na margo tejto lexémy dodávame, že kodifikačne preferovaná diftongizácia podľa našich pozorovaní v úže neprevláda, práve naopak. Súhlasíme tak s mienkou L. Dvonča: „Inak mám veľké pochybnosti o tom, že v slove *klient* je dvojhláska *ie*, bežne totiž počujem v rozhlase alebo televízii vyslovovať v slove *klient* písané *ie* dvojslabične.“ (Dvonč, 1998, s. 295 – 296). Preto sa nám zdá neadekvátne, že PSP (2000) zaznamenávajú len derivát s krátkym sufixálnym variantom *klientsky*, ktorý predpokladá diftong v koreni slova ako podmienku neutralizácie kvantity v sufixe. Podobne PSV (Kráľ, 1996, s. 316; 2005, s. 190) ponúkajú len výslovnosť [klěnt] (s mäkkým ľ). Nazdávame sa, že nateraz by bolo objektívnejšie uvádzať výslovnostné aj slovotvorné dvojtvary, teda [kli-ent / klěnt] aj *klientský / klientsky*. Korpusové štatistické zistenia podporujú diftongizovaný variant (deriváty *klientsky* – *klientský* sme zaznamenali v pomere 64 : 18), údaje z internetu sú vyrovnannejšie: cca 197 000 : 181 000 v prospech diftongu.

Prepojenie jednotlivých typov kvalitatívnej a kvantitatívnej transfonemizácie možno znázorniť takto:

³¹ Sekvencia [lj] sa nepalatalizuje vzhľadom na oslabenú pozíciu spoluhlásky [l’] v spisovnej a najmä štandardnej variete slovenčiny a z toho vyplývajúcu veľkú príznakovosť v adaptačnom procese: *Lewsy* [lju:si] \rightarrow [ljusi], nie *[l’usi].

TRANSFONEMIZÁCIA

Na uvedenej schéme je viditeľná korelácia kvalitatívnych a kvantitatívnych typov transfonemizácie. Z pohľadu F_{qual} možno konštatovať toto:

F_{qual1} a F_{qual2} sa viažu len na F_{quant1} . Tým sa aj z kvantitatívneho hľadiska potvrdzuje, že transformujú sa tie segmenty L_1 , ktoré v L_2 majú relatívny fonematický náprotivok (relatívny fonematický paralelizmus si vyžaduje ekvivalenciu 1 : 1):

$F_{qual1} - F_{quant1}$: napr. [m] → [m]: *Mal* [mæɪ] → [mɛɪ];

$F_{qual2} - F_{quant1}$: napr. [k^h] → [k]: *Cade* [k^hɛɪd] → [kejɪd].

Disparátnosť F_{qual3} ³² sa prejavuje v možnosti spolupráce so všetkými tromi kvantitatívnymi typmi. V spolupráci s proporcionálnou transfonemizáciou (F_{quant1}) ide o existenciu fonematickej lakúny v pomere 1 : 1; pri spolupráci s dvoma typmi neporcionálnej transfonemizácie (F_{quant2} , F_{quant3}) sa vzhľadom na nerovnaký počet foném v L_1 a L_2 (pomer 1 : 2, 2 : 1) zásadne mení fonologický status transfonemátov:

$F_{qual3} - F_{quant1}$: napr. [θ] → [t]: *Keith* [ki:θ] → [kít];

$F_{qual3} - F_{quant2}$: napr. [ɛɪ] → [ej]: *Bakewell* [beɪkwɛɪ] → [bejkvɛɪ];

$F_{qual3} - F_{quant3}$: napr. [ɲ] → [ň]: *Newton* [nju:t^ɛn] → [ňutn8];

Z pohľadu F_{quant} možno konštatovať toto:

(a) F_{quant1} sa realizuje všetkými tromi kvalitatívnymi spôsobmi:

$F_{quant1} - F_{qual1}$: napr. [ʃ] → [š]: *Pashley* [pæʃli] → [pešli];

$F_{quant1} - F_{qual2}$: napr. [t^h] → [t]: *Tom* [t^hɒm] → [tom];

$F_{quant1} - F_{qual3}$: napr. [ə] → [o]: *Wighton* [waɪtən] → [vajton].

(b) F_{quant2} a F_{quant3} sa viažu len na F_{qual3} , pretože pri nich ide o zásadnú zmenu fónického ustrojenia – mení sa počet foném v lexéme:

$F_{quant2} - F_{qual3}$: napr. [aɪ] → [aj]: *Mike* [maɪk] → [majk];

$F_{quant3} - F_{qual3}$: napr. [ɲ] → [ň]: *Newport* [nju:pɔ:t] → [ňuport].

Príklady

Adaptácia anglickej fonémy [ŋ]

V angličtine je velára [ŋ] samostatná fonéma, porov. napr. minimálne páry *thin* [θɪn] – *thing* [θɪŋ], *kin* [kɪn] – *king* [kɪŋ]. V slovenčine je [ŋ] alofónou, kombinatívnym variantom, ktorý sa vyskytuje pred velármi [k], [g]. Ekvivalencia sa teda prejavuje asymetricky na úrovni *anglická fonéma* – *slovenská fóna*.

³² Nazdávame sa, že termín voľná transfonemizácia možno chápať nielen v tom zmysle, že fonéma L_1 sa nahrádza fonémou L_2 nezávisle od akusticko-auditívnych „impulzov“, ale aj tak, že sa neviazajú na jeden kvantitatívny transfonemizačný typ, ale „voľne“ spolupracuje so všetkými tromi kvantitatívnymi typmi.

Anglická fonéma [ŋ] sa do slovenčiny transfonemizuje dvojakým spôsobom:

- {**ng/nk** [ŋ]}_A → {**ng/nk** [ng/nk]}_S: ak [ŋ] nestojí pred [k], transformuje sa ako sekvencia [ng] alebo [nk],³³ do transfonemizačného procesu zasahuje ortografia: fonéme [ŋ] zodpovedajú grafémy *ng, nk* (typ F_{qual3} – F_{quant2}): *slang* [slæŋ] → [sleng], *casting* [kɑːstɪŋ] → *casting/kasting* [kasting/kásting], *song* [sɒŋ] → [song], *Kipling* [kɪplɪŋ] → [kipling], *Aldington* [ɔːldɪŋtən] → [oldinkton], *Kingsley* [kɪŋzli] → [kink-sli];

- {**nk/nc** [ŋ] + [k]}_A → {**nk/nc** [n] + [k]}_S: grafickej sekvencii *nk/nc* zodpovedajú fonémy [ŋ] + [k]; anglická fonéma [ŋ] sa adaptuje na slovenskú fonému [n] (typ F_{qual2} – F_{quant1}): *skunk* [skʌŋk] → [skunk], *Sinclair* [sɪŋkleə] → [sinklér], *Duncan* [dʌŋkən] → [danken]; *Frank* [frenk] → [frenk], *Bancroft* [bæŋkrɒft] → [benkroft].

Adaptácia anglickej fonémy [w]

Najbližším akusticko-auditívnym pendantom anglickej fonémy [w] je slovenské postsonantické [ũ], ktoré je však distribučno-kombinačne obmedzené: vyskytuje sa len v prvej časti diftongu [ũo] a v postsonantickom postavení, typy *ženou* [ženoũ], *kov* [koũ] (Sabol, 1989, s. 70).³⁴ Preto sa anglická fonéma [w] nahradzuje najbližšie stojacou funkčnou fónou a fonémou [v]: *White* [waɪt] → [vajt], *Washington* [wɒʃɪŋtən] → [vošinkton]. Artikulačná ekvivalencia v tomto prípade na plnohodnotný transfer nestačí, preto na „pomoc“ prichádza funkčná, fonologická substitúcia, výsledkom čoho je kombinačno-distribučné prehodnotenie príslušného elementu. Transfonemizačný model [w] → [v] je navyše podporovaný vplyvom ortografie a analógiou s menami nemeckého pôvodu typu *Weiss, Walter* (Lenhardt, 1981).

Adaptácia fonémy [æ]

Predná otvorená samohláska [æ] má grafický pendant **a**, zriedkavejšie **ae, ai, ay, e, ua** (*Pat, Aelfric*). V slovenskom kontexte je jej najbližším akusticko-auditívnym pendantom samohláska [ä]. Hoci existuje norma slovenskej spisovnej výslovnosti, v ktorej sa [ä] realizuje ako samostatná hláska, zavedenie jednoznačného vzťahu [æ] → [ä] by neodrážalo skutočný stav transfonemizácie [æ]. Preto najbližšie stojacími ekvivalentmi hlásky [æ] v slovenčine sú [e], [a]. Pri adaptácii apelatív sa môžu objaviť obidve možnosti: [æ] → [a]: *gangster* [gæŋ^kstə] → *gangster* [gankster], *wagon* [wæɡən] → *vagón* [vagón]; častejšie sa však uplatňuje model [æ] → [e]: *jazz* [dʒæz] → *džez* [džez], *comeback* [kʌmbæk] → *comeback* [kambek]. Podobne pri antroponymách prevažuje transfonemát [e]: *Abigail* [ebigejl], *Ann* [en], *Pat* [pet]. Známejšie alebo

³³ Fonémy [ng] alebo [nk] zapisujeme podľa pozície MaxFD: *casting* [kɑːstɪŋ] → *casting/kasting* [kasting/kásting]. Ak je [k/g] podľa syntetickej fonologickej teórie nerekonštruovateľné, ponechávame aktuálnu podobu na úrovni fonémy, ktorá sa nachádza v MinFD: *Aldington* [ɔːldɪŋtən] → [oldinkton].

³⁴ Naproti tomu anglická hláska [w] sa vyskytuje len v presonantickom postavení.

úplne zdomácnené mená sa častejšie vyslovujú v zhode s grafickou podobou: *Andrea* [andrea], *Angela* [andžela], *Alberta* [alberta].

Adaptácia fonémy [ə]

Ide o stredný, neurčitý redukovaný vokál (tzv. *schwa*, resp. *mixed vowel*), ktorého prítomnosť znamená automatickú neprízvučnosť slabiky. Jej artikulačné miesto nemožno bezpečne identifikovať, pretože závisí od viacerých okolností. V angličtine je neprízvučná pozícia z hľadiska kvality vokálov potenciálne neutralizovateľná (na úroveň schwa sa môže redukovať ktorákoľvek samohláska v neprízvučnej slabike, s čím súvisí aj vysoká frekvencia tejto hlásky: 10,74 %; Crystal, 1995, s. 239). Preto aj pravopisné ekvivalenty tejto hlásky sú veľmi bohaté: **a, ar, e, er, or, our, u; aa, agh, ah, anc, au, ay, ea, ere, eu, eur, gh, i, ir, ire, oa, oi, ou, ough, re, ur, ure, y, yr** (příklady uvádza Greven, 1972).

Transfonemizácia tejto hlásky sa uskutočňuje dvomi spôsobmi:

- **Akusticko-auditívna kváziekvivalencia:** hoci sa hláska [ə] v slovenčine nevyskytuje, komunikant ju v závislosti od zvukového okolia nahrádza najbližšie stojacim akusticko-auditívnym pendantom: *rock-and-roll* ['rɒkən'rɒl] → *rokenrol* [rokenrol], *gentleman* [dʒentlmən] → *džentlmen* [džentl8men]; *Edward* [edwəd] → [edvord], *Bradbury* [brædbəri] → [bredberi], *Plymouth* [plɪməθ] → [plimut]. Ako najčastejší zvukový pendant anglického [ə] sa uvádza vokál [e] (Lenhardt, 1981, s. 57; 1983, s. 165).

- **Ortografická transfonemizácia:** *cracker* [krækə] → [kreker]; *Parker* [pɑ:kə] → [párker/parker]; *Simon* [saɪmən] → [sajmon]; *Helen* [helən] → [helen]; *Taylor* [teɪlə] → [tejlör].

Pri menách zakončených na **-a** sa možno oprieť o obidva princípy: vplyv grafémy **a** a podpora pôvodnej anglickej výslovnosti, keďže „v tejto pozícii sa vyskytuje alofóna artikulačne blízka vokálu [a]“ (Bilá, 2002, s. 117): *Suzanna* [sju:'zænə] → [sjuzana], *Jessica* [dʒesɪkə] → [džesika], *Tina* [ti:nə] → [tina], *Dana* [deɪnə] → [dejna], *Joshua* [dʒɒʃuə] → [džošuua].

Adaptácia fonémy [ɜ:]

V porovnaní so schvou je samohláska [ɜ:] zatvorenejšia a jej fonologický štatút je pevnejší vzhľadom na prítomnosť longiornosti a možnosť byť jadrom prízvuchej slabiky. (Tieto dve hlásky však v angličtine netvorí fonologický protiklad; bližšie Lenhardt, 1981, s. 60 – 61; Skaličková, 1982, s. 94 – 97.) V grafickej podobe jej zodpovedá väčšinou samohláska v kombinácii so spoluhláskou **r**: *Bird* [bɜ:d], *fern* [fɜ:n], *Burns* [bɜ:nz], konkrétnejšie **ear + C, er(r), ir, w + or + C, our + C, ur(r); ere, eur, o, ou, yr + C**. Pri tomto vokále ide v zásade o $F_{\text{quant}2}$, pričom sa uplatňujú dva základné modely:

• **Voľná ortografická transfonemizácia:** *surf* [sɜ:f] → [surf], *flirt* [flɜ:t] → *flirt*; *Birmingham* [bɜ:mɪŋəm] → [birmingem], *Pittsburgh* [pɪtsbɜ:g] → [pidzburg], *Whitworth* [wɪtwɜ:θ] → [vitvort].

• **Transfonemizácia na základe vzdialených akusticko-auditívnych paralel:** *earl* [ɜ:l] → [ér!]; *Churchill* [tʃɜ:tʃɪl] → [čerčil], *Jersey* [dʒɜ:zi] → [džerzi]; porov. aj J. Lenhardt (1983).

V SAMS sme hlásku [ɜ:] ponechali pri citátovej výslovnosti šľachtického titulu *Sir* spolu s poslovenčeným variantom: [sér / sɜ:r].

Adaptácia foném [ð] – [θ]

Dentálne frikatívy [ð] – [θ], líšiace sa protikladom lenisovosť – fortisovosť (Skaličková, 1982; Lenhardt, 1981), sú ďalšie hlásky, ktoré slovenčina nepozná. Grafickým pendantom týchto foném je **th**, zriedkavo aj **phth**, **t**, **tth**, **z** (pri hláske [θ]) a **the**, **dd** (pri hláske [ð]).

Jednotliví autori uvádzajú pre slovenčinu a češtinu rôzne transfonemizačné pendanty: napr. *s*, *z*, *t*, *d*, *ts*, *dz*, *f* (napr. Kučera – Zeman, 1998; Lenhardt, 1981; Polláková, 1982; Škvareninová, 1991 a i.).

Dôkazom nejednotnosti je aj tabuľka, zachytávajúca riešenie rôznymi príručkami, ktoré sa zaoberali výslovnosťou anglických mien: *Jak je čist?* (1958); VSC 2 (1978); *Čteme je správně?* (1996) a *Slovník spisovatelů* (1996) (Kučera – Zeman, 1998, s. 15):

	<i>Jak je čist?</i>	<i>VSC 2</i>	<i>Čteme je správně?</i>	<i>Slovník spisovatelů</i>
Galsworthy [gɔ:lwɜ:ði]	[gólzvértý]	[gólzverdzi] aj [gólzverzi]	[gólzvérdzi]	[gólsvérdzi]
Thackeray [θækəri]	[tekeri]	[dzekeři] aj [zekeři]	[sekeri]	[sekeri]

Z tabuľky vyplýva, že hláska [ð] je nahradená hláskami [t, dz, z]; pri fortisovom pendante [θ] zaznamenávame transfonemáty [t, dz, z, s]. Komplexnejší rozbor pravidiel prepisovania týchto hlások aj vzhľadom na pozíciu v slove ponúka J. Zeman (Kučera – Zeman, 1998, s. 18):

(1) ak sa [θ], [ð] nachádzajú na začiatku alebo uprostred mena, vyslovujú sa [d], [t]: *Thackeray* [tekeri], *Southwell* [sautvel], *Take That* [tejg det], *Southey* [saudi];

(2) ak je [ð], [θ] na konci mena, potom:

(a) v niektorých prípadoch sa ustálila výslovnosť [t]: *Macbeth* [megbet];

(b) v niektorých prípadoch sa ustálila výslovnosť [s]: *Heath* [hís];

(c) pri väčšine mien možno zaregistrovať kolísanie [s/t]: *Smith* [smis/smit].

Ako vidieť, J. Zeman neponúka čierno-biele riešenie, ale približuje skutočný stav používania týchto hlások v českých komunikátoch. Naše pozorovania potvrdzujú, že v slovenských podmienkach sa adaptácia [θ], [ð] realizuje obdobne. Zdôrazňujeme však, že prevažuje ekvivalent [t]: *Agatha* [agata], nie *[agasa], *Edith* [edit], nie *[edis], podobne *Gareth* [geret], *Gwyneth* [gvinet], *Keith* [kít], *Judith* [džudit], *Kenneth* [ke-net], *Meredith* [meredit], *Ruth* [rút], *McGrath* [megrát / megret], *Roth* [rot], *Forsyth*

[forsajt], *Duckworth* [dakvort], *Plymouth* [plimut]³⁵ a i. Podobne je to aj vo výslovnosti názvov hudobných skupín: *The Cure* [d kjúr], *The Cult* [d kalt], *The Beatles* [d bítls], *Eurythmics* [juritmiks], *Everly Brothers* [everli bradrs], *Faith No More* [fejt nou mór], *Jethro Tull* [džetro tal], *Megadeth* [megadet].

Transfonemáty [s / z] sa vyskytujú v konkurencii s [t / d]: *Portsmouth* [porcmút / porcmús], *Smith* [smit / smis], *Goldsmith* [golcmit / golcmis], *Griffith* [grifit / grifis], *Heath* [hít / his], *Nasmyth* [nejsmit / nejsmis], *Mather* [medr / mezs].

K prevahe transfonemátu [t] prispieva aj pravopis (spomínali sme, že najčastejším pendantom [θ] je **th**): *Barth* [bárt], nie *[bárs], *Thisbe* [tizbi], nie *[sizbi]. Výslovnosť [t] pri apelatívach ovplyvňuje transortografizácia tak, že grafémy **th** sa zjednodušujú na **t**: *thriller* → *triler*, nie **sriler*.

Podobným spôsobom sa tieto hlásky adaptujú aj v iných slovanských a neslovanských jazykoch. V poľštine sa [θ], [ð] v 60 % prípadoch adaptuje ako *t*, *d*, v 30 % prípadov ako *s*, *z* a iba ojedinele ako *c*, *dz*, *f*, *v* (Bartmińska – Bartmiński, 1978, s. 76). Citovaní autori v slovníkovej časti často navrhujú dvojtvary: *Smith* [smit / smis], [tekeraj / sekerej], *Thorpe* [torp / sorp]. V ruštine sa [θ], [ð] prepisujú a vyslovujú ako *t*, *d*: *Smith* [smɪθ] → Смит, *Southey* [saʊðɪ] → Сауди (Rybakin, 1986, s. 14). V bulharčine sa transfonemizujú ako [t], [d]: *thriller* [θɾɪləʔ] → трилер, *Heather* [heðəʔ] → Хедър (Danchev, 1986, s. 15); v rumunčine najčastejšie ako [t]: *thriller* [triler] (Chițoran, 1986, s. 297). V maďarčine sa transfonemizuje rozkolísane [s] aj [t, d], ale v porovnaní so slovenčinou badať zvýšenú frekvenciu spoluhlásky [s]: *Smith* [smɪθ] → [smisz], *Southall* [saʊθɔ:l] → [szaűszól], *Forth* [fɔ:θ] → [fó(r)sz]; *Kenneth* [kenəθ] → [kěňész, kěňět]; *Southey* [saʊðɪ] → [szaűdi], *Smithers* [smɪðəz] → [szmide(r)sz]; *Anthony* [ænθəni] → [entoni], *Cynthia* [sɪnθiə] → [szintia] (Magay, 1978).

3.4.7 Transfonemizácia a ortografia

„Ideálny“ stav, v ktorom by sa anglická fonéma nahrádzala najbližším akusticko-auditívnym slovenským pendantom, sa komplikuje vplyvom ortografie. Ortografia výrazným spôsobom spolupracuje s voľnou transfonemizáciou aj v bode (a), aj v bode (b) (definíciu F³ pozri v 3.4.3). Vplyv ortografie vyplýva z typologického profilu slovenčiny, ktorá patrí k jazykom s veľkou symetriou zvukovej a písanej formy jazyka: „... v spisovnej slovenčine je zásadná súhra medzi fonickým zložením morfém... a adekvátnym grafematickým zachytením (asi 87 %)“ (Sabol, 1989, s. 225).

Vokalická ortografická transfonemizácia

Výrazne sa prejavuje pri fonematických lakúnach [ə], [ɜ:] (príklady pozri vyššie), sporadickejšie pri ostatných samohláskach, napr. *skunk* [skʌŋk] → [skunk], *club* [klʌb] → *klub* [klub], *Derby* [dɑ:bi] → [derbi], *Palmerston* [pɑ:məstən] → [palmerston], *Parker* [pɑ:kə] → [párker / parker], *Essex* [esɪks] → [eseks] a i.

³⁵ Pomenovanie plemena sliepok, odvodené od tohto názvu, sa ustálilo v podobe *plymutka*.

Konsonantická ortografická transfonemizácia

Hoci platí, že v angličtine vo vzťahu *graféma – fonéma* je väčšia nezhoda vo vokálnom systéme, asymetria medzi písanou a zvukovou podobou sa týka aj konsonantov, kde dochádza k zjednodušovaniu výslovnosti oproti písanej forme. V poslovenčenej výslovnosti zaznamenávame varianty, ktoré sa viac približujú k ortografii. V skúmanom materiáli sa vyskytli predovšetkým tieto typy:

- **Typ Wright:** grafémy **wr-** na začiatku slova sa v angličtine vyslovujú [w], v slovenčine sa vyslovuje [(v)r]: *Wright* [(v)rajt], *Wrath* [(v)rót], *Wreay* [(v)rej], *Wrexham* [(v)rekshem], *Wrotham* [(v)rúthem], *Wrangham* [(v)rengem], *Wrathall* [(v)rotel], *Wraxhall* [(v)reksl], *Wray* [(v)rej], *Wren*, *Wrenn* [(v)ren], *Wrey* [(v)rej], *Wrighton* [(v)rajton], *Wrigley* [(v)rigli], *Wrisberg* [(v)rizberg], *Wrixon* [(v)rikson], *Wrottesley* [(v)rocli], *Wroughton* [(v)roton].

- **Typ Dempsey:** grafémy **-mp-** uprostred slova sa v angličtine v istých prípadoch vyslovujú [m], v slovenčine sa vyslovuje [mp] alebo striedavo [m(p)]: *Dempsey* [dempsi], *Simpson* [simpson], *Frampton* [frem(p)ton], *Crompton* [krom(p)ton], *Thompson* [tom(p)son], *Shrimpton* [šrim(p)ton], *New Hampshire* [ňu hempšir], *Hampstead* [hem(p)stid], toponymá na *-hampton*: *Northampton* [northem(p)ton], *Okehampton* [oughem(p)ton], *Southampton* [sauthempton], *Wolverhampton* [volverhem(p)ton] a i.

- **Typ Buckingham:** grafémy **-gh-** uprostred slova sa v angličtine v istých prípadoch vyslovujú [g], v slovenčine sa vyslovuje [g(h)]: *Buckingham* [baking(h)em], *Birmingham* [birming(h)em], *Brigham* [brig(h)em], *Effingham* [efing(h)em], *Frothingham* [froting(h)em], *Nottingham* [noting(h)em], *Walsingham* [volzing(h)em], *Ellingham* [eling(h)em], *Ingham* [ing(h)em], *Rockingham* [roking(h)em], *Wigham* [vig(h)em].

- **Typ Washington:** grafémy **-ngt-** uprostred slova sa v angličtine v istých prípadoch vyslovujú [ŋt], v slovenčine sa vyslovuje [nkt]: *Washington* [vošinkton], *Abington* [ebinkton], *Ashington* [ešinkton], *Bloomington* [bluminkton], *Covington* [kovinkton], *Islington* [izlinkton], *Lexington* [leksinkton], *Paddington* [pedinkton], *Wallington* [volinkton], *Warrington* [vorinkton], *Wellington* [velinkton].

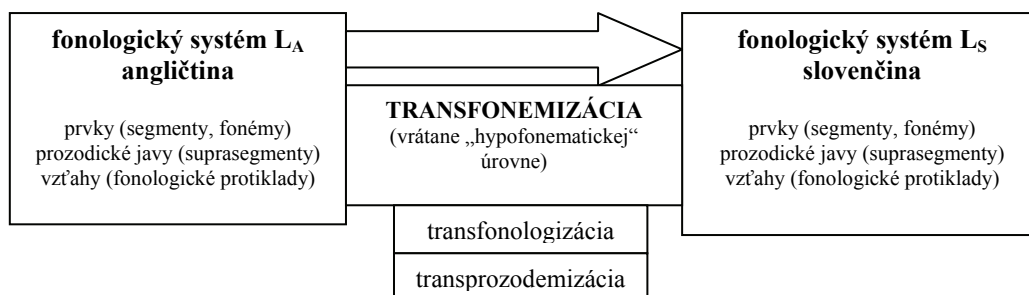
- **Typ Windham:** grafémy **-dh-** uprostred slova sa v angličtine v niektorých prípadoch vyslovujú [d], v slovenčine sa vyslovuje [d(h)]: *Prudhoe* [prad(h)ou], *Windham* [vind(h)em], *Wymondham* [vimond(h)em] / [vajmond(h)em], *Odham* [od(h)em], *Pridham* [prid(h)em], *Rudham* [rad(h)em], *Wyndham* [vind(h)em].

- **Typ Welcombe:** grafémy **-mb/-mbe** na konci slova sa v angličtine vyslovujú [m], v slovenčine sa vyslovuje [m(b)]: *Edgecombe* [ečkam(b)], *Foljambe* [fuldžem(b)], *Fordcombe* [fortkam(b)], *Jacomb* [džekom(b)], *Lipscomb*, *Lipscombe* [lipskom(b)], *Plumbe* [plam(b)], *Slocombe* [sloukam(b)], *Willicombe* [vilikom(b)], *Woolcombe* [vúlkom(b)], *Overcombe* [ouverkúm(b)], *Pyecombe* [pajkúm(b)], *Welcombe* [velkom(b)], *Widcombe* [vidikom(b)], *Winchcombe* [vinškom(b)], *Wiveliscombe* [viveliskam(b)], *Coomb*, *Coombe* [kúm(b)].

3.4.8 Ostatné procesy súvisiace s fónickou adaptáciou

Citovaný R. Filipovič uvažuje o transfonemizácii a jej troch typoch v uvedenom vymedzení (výmena foném L_1 fonémami L_2). Zdá sa nám, že chápanie tohto pojmu/termínu okrem typologického rozšírenia (porov. 3.4.6) možno precizovať aj v ďalších aspektoch.

Ak prijímame tézu o fónickej rovine ako systéme, ktorý je tvorený prvkami (fonémy) a vzťahmi medzi prvkami (fonologické protiklady) (Sabol, 1989, s. 75), pri analýze zvukovej adaptácie by sme mali brať do úvahy fakt, že nejde o prostú transformáciu foném, ale transfonemát sa komplexne zapája do fónického systému L_2 (na úrovni fóny, fonémy, morfofonémy, na úrovni fonologických protikladov, na úrovni suprasegmentov). V tomto ohľade možno transfonemizáciu definovať všeobecnejšie ako **prechod fónického prvku z fónického systému L_1 do fónického systému L_2** , ktorý v sebe zahrnuje: prehodnotenie na úrovni fóny („hypofonematická úroveň“), prehodnotenie vzťahov medzi fonémami, t. j. fonologických protikladov (transfonologizácia), funkčné prehodnotenie na suprasegmentálnej úrovni (transprozodemizácia).³⁶ Uvedený Model fónickej adaptácie v kontaktovej vzťahu angličtina → slovenčina možno schematicky zachytiť napríklad takto:

Transformácia na „hypofonematickej“ úrovni

Adaptácia na úrovni fonémy v sebe obsahuje transfery na nižších úrovniach abstrakcie (konkrétne na úrovni fóny). Transformácia na úrovni fóny („transfónizácia“) nefunguje samostatne, je inkorporovaná do transfonemizácie. V kontaktovej vzťahu sa môže prejaviť napr. tak, že zanikajú tie kombinatórne varianty foném L_1 , ktorými slovenčina nedisponuje, napr.:

- Aspirované $[p^h, t^h, k^h]$ sa vyskytujú v prevokalickej pozícii na začiatku prízvuknej slabiky, kým v iných pozíciách sa vyslovujú „obyčajné“ $[p, t, k]$: *penny* $[p^h eni]$, *test* $[t^h est]$, *Pam* $[p^h æm]$, *Cable* $[k^h ɛbəl]$, *Tipperary* $[t^h ɪp^ə reəri]$ – *puck* $[pʌk]$, *sweater*

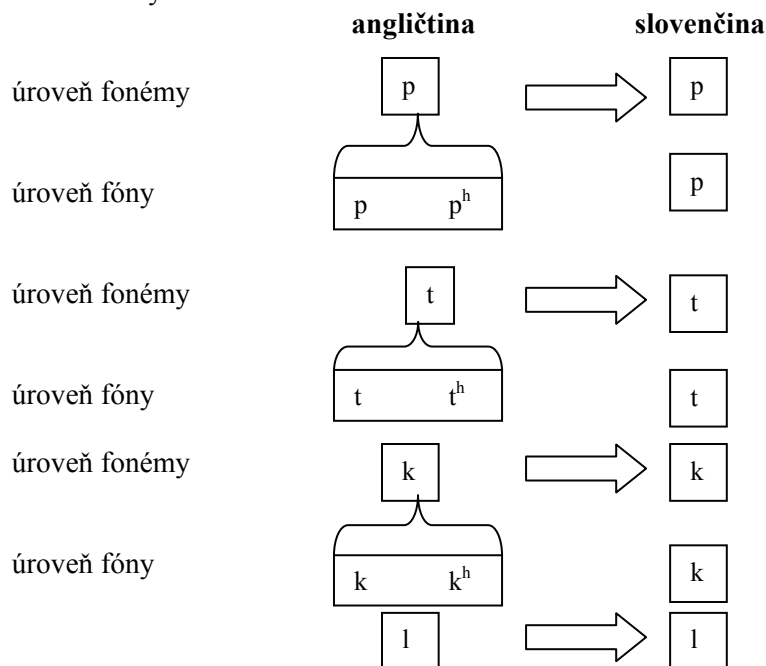
³⁶ Cieľom, ktorý presahuje možnosti tejto monografie, je komplexné usúvzťažnenie syntetickej fonologickej teórie J. Sabola a transfonemizáčnych procesov. Preto sme do schémy na stranách 66 a 67 nezakomponovali napr. úroveň morfofonémy. Podobne len naznačujeme problematiku tzv. transformácie na „hypofonematickej“ úrovni.

[swetə], *Affleck* [æflək], *Bishop* [bɪʃəp]; slovenčina aspirované hlásky nepozná: *penny* [peni], *test* [test]; *Pam* [pem], *Cable* [kejbl8], *Tipperary* [tipereri], *puk* [puk], *sweater* [sveter], *Affleck* [eflek], *Bishop* [bišop].

• Fonéma [l] má tri alofóny: tzv. jasné [l] sa realizuje pred samohláskami a pred [j]: *light* [laɪt], *looser* [lu:sə], *Larry* [læri], *Mailer* [meɪlə]; tzv. tmavé [ɫ] sa realizuje po samohláske na konci slova, pred spoluhláskou a v slabičnom [l]: *film* [fɪlm], *Bill* [bɪɫ], *Mable* [meɪbl]; desonorizované (čiastočne alebo úplne neznelé) [ɫ̥] sa vyskytuje po spoluhláskach [p, t, k] alebo po fortisových konsonantoch: *fair-play* [feəpɫeɪ], *slang* [sɫæŋ], *Clare* [kɫeə], *Plomley* [pɫʌmli]; v slovenčine sa realizuje len jedno [l] – znelé, sonórne, postalveolárne, konstriktívne: *light* [lajt], *looser* [lúzer], *Larry* [leri], *Mailer* [mejler], *film* [film], *Bill* [bil], *Mable* [mejbl], *fair-play* [férplej], *slang* [sleng], *Clare* [klér], *Plomley* [plamli].

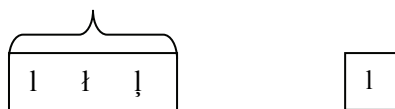
• Anglická konsonantická fonéma [r] má tieto hlavné varianty: zadod'asnové nefrikatívne [r] – pred samohláskami: *all right* [ɔ:l raɪt], *sorry* [sɒri], *Reeve* [ri:v], *Beryl* [berɪl]; znelé zadod'asnové frikatívne [ɹ] – po spoluhláske [d]: *drink* [dɹɪŋk], *dressing* [dɹesɪŋ], *Draper* [dɹeɪpə], *Aldridge* [ɔ:ldɹɪdʒ]; neznelé zadod'asnové frikatívne [ɹ̥] – po [p, t, k] v prízvuknej slabike, ale aj po iných konsonantoch: *pressing* [pɹɛsɪŋ], *trust* [tɹʌst], *free* [fri:], *Armstrong* [ɑ:mstɹʌŋ], *Chris* [kɹɪs], *Fred* [fɹɛd]. V slovenčine funguje jedna realizácia – znelé, sonórne, postalveolárne, kmitavé [r]: *all right* [ólrajt], *sorry* [sori], *Reeve* [rív], *Beryl* [beril], *drink* [drink], *dressing* [dresɪŋ], *Draper* [drejpr], *Aldridge* [óldridž], *pressing* [presɪŋ], *trust* [trast], *free* [frí], *Armstrong* [armstrɔŋ], *Chris* [kris], *Fred* [fred].

Schematicky:

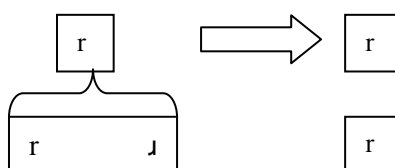
úroveň fonémy

úroveň fóny

úroveň fonémy

úroveň fóny

Transfonologizácia

Prechod fonémy z fónického systému L_1 do fónického systému L_2 znamená aj funkčné zapojenie segmentu do paradigmatických a syntagmatických vzťahov L_2 . Transfonemát vstupuje do nových, resp. inak fungujúcich fonologických protikladov. Tento čiastkový proces nazývame termínom transfonologizácia (t. j. zmena fonologického „správania sa“ fonémy pod vplyvom fónického systému L_2). Uvedieme tri príklady transfonologizácie konsonantického subsystému.

I. Neutralizácia fonologického protikladu $Vc - Vc^\circ$ (znelosť – neznelosť)

V konsonantickom subsystéme angličtiny hlavnú úlohu zohráva protiklad artikulačnej napätosti: tzv. fortis – lenis (porov. Skaličková, 1982, s. 112 – 115). Protiklad znelosti nemá také centrálné postavenie ako v slovenčine. Fortisovosť, resp. lenisovosť³⁷ je v angličtine stálou, neneutralizovateľnou vlastnosťou; porov. výslovnosť pred pauzou: *dock* [dok] (fortisová, napätá realizácia) – *dog* [dog] (lenisová, nenapätá realizácia). V slovenčine tento protiklad neexistuje. Frekvenčne a funkčne najviac zaťaženým konsonantickým protikladom je znelosť – neznelosť, ktorý sa realizuje v desiatich korelačných pároch: p – b, f – v, t – d, t' – d', s – z, š – ž, c – dz, č – dž, k – g, ch – h. Pri adaptácii párových konsonantov (šumových spoluhlások) sa v slovenskom kontexte anglický neneutralizovateľný protiklad fortisovosť – lenisovosť transfonologizuje na neutralizovateľný protiklad znelosť – neznelosť:

$\{\text{neneutr. fortisovosť} - \text{lenisovosť}\}_A \rightarrow \{\text{neutr. znelosť} - \text{neznelosť}; Vc - Vc^\circ\}_S$.

Ako je známe, k neutralizácii fonologického protikladu $Vc - Vc^\circ$ v spisovnej slovenčine dochádza v pozíciách na absolútnom konci slova a v rámci slova pred šumovými spoluhláskami (Sabol, 1989, s. 153).

³⁷ Fortisové hlásky: p, t, k, s, f, tʃ, f, θ, h; lenisové hlásky: b, d, g, z, ʒ, v, ð, m, n, ŋ, r, l, w, j (Lenhardt, 1983, s. 294).

a) Pozícia na konci slova. Pri sklonných jednotkách možno úroveň morfofonémy (MFm) rekonštruovať v pádoch s pozitívne vyjadrenou gramatickou morférou (teda nie fonematickou nulou). Pri životných maskulínach sú to všetky tvary okrem N. sg.; pri neživotných maskulínach všetky tvary okrem N. a A. sg.: *steward* [stju:əd] → *stevard* [stevart/d]; G. sg. *stewarda*; MFm: D; *James Barrie* [dʒeɪmz bæri] → [dʒejmz_beri], G. sg. [dʒejmsa_berihə]; MFm: S; *dock* [dɒk] → *dok* [dok/g]; G. sg. *z doku* [z_doku] MFm: K; *hot-dog* [hotdɒg] → *hotdog* [ho>dok/g], N. pl. *hotdogy* [ho>dogi]; MFm: G. Pri nesklonných apelatívnych a propriálnych lexémach (femininách a neutrách) pozíciu MaxFD možno určiť podľa derivátov: *blues* [blu:z] → *blús* [blús/z], deriv. *bluesový* [blúsový]; MFm: S; *pop-music* [pɒpmju:zɪk] → *pop-music* [popmjúzik], deriv. *popmusicový* [popmjúzikový]; MFm: K; *Meg* [meg] → *Meg* [meg/k]; deriv. prív. adj. *Megin* [megin]; MFm: G; *Vick* [vɪk] → *Vick* [vik/g]; deriv. prív. adj. *Vickin* [vikin]; MFm: K; *Beverly Hills* [bevrlɪ hɪls/z]; deriv. obyv. *Beverly-hillsan* [bevrlɪhɪlsan]; MFm: S.

Poznámka 1: V lexéme *miss* rekonštruujeme MFm S podľa tvaru gen. pl. *missiek*. Ide o jednotku s gramatikalizačným formantom *-ka*, resp. variáciou v tvare G. pl. *-iek* (o gramatikalizačných formantoch porov. Furdík, 1967; o variáciách formantov porov. Furdík, 2004, s. 39 – 40).

Poznámka 2: Pri ženských menách zakončených na t, d – napr. *Bet* [bet/d], *Glad* [gled/t] – navrhujeme rekonštruovať MFm T, resp. D na základe nepriameho postupu. V adjektívnych derivátoch sa totiž vyskytujú alternanty Ľ, Ď: *Betin* [bet'in], *Gledin* [gled'in]. Predpokladáme teda alternácie korelovaných konsonantov t/t', d/d' (nie *d/t', t/d') podobne ako v rodných menách *Marta* [marta] → *Martin* [mart'in], *Milada* [milada] → *Miladin* [milad'in].

b) Pozícia vo vnútri slova nie je tak jednoznačne vymedziteľná, čo znamená, že v porovnaní s domácim fónickým systémom sa príznakovo objavuje zvýšený počet nerekonštruovateľných MFm.

V lexéme *skateboard* [skejdbord] určíme MFm T na základe slangizmu *skejt* [skejt/d], gen. *skejtu*. V lexémach *mečbal* [medžbal], *bejzbal* [bejzbal] sú -č-, -z- v pozícii MinFD, pričom úroveň MFm je nerekonštruovateľná, zapisujeme -Dž₁-, -Z₁-. Podobne je to aj pri propriách: *Westbourne* [westbɔ:n] → [vezdɔbn]: MFm: -Z₁D₁-; *Sedgefield* [sedʒfi:ld] → [sečfild]: -Č₁-, *Osbourne* [ɒzbɔ:n] → [ozborn]; MFm: -Z₁-.

II. Neutralizácia fonologického protikladu S – S° (sibilantnosť – nesibilantnosť)

Angličtina nepozná fonému [c], len sekvenciu [t/d] + [s]. Vo vzťahu angličtina → slovenčina dochádza k neproporcionálnej redukčnej transfonemizácii (porov. 3.4.6): dve anglické fonémy [t/d] + [s] sa transfonemizujú na jednu slovenskú fonému [c]: *Bates* [betɪs] → [bejc], *Davidson* [deɪvɪdsən] → [dejvicon].

Vyskytujú sa dve možnosti: paralelná transfonemizácia: {[t] + [s]}_A → {[t] + [s]}_S, redukčná transfonemizácia: {[t] + [s]}_A → {[c]}_S, napr. *Hudson* [hʌdɪsən] → [hatson /

hacon].³⁸ Nazdávame sa, že pre slovenského komunikanta je prirodzenejšia neutralizácia fonologického protikladu S – S°, keďže artikulácia dvojfonémovej sekvencie [t] + [s] je náročná a núti expedienta k „trhanej“ výslovnosti. Z tohto dôvodu výslovnosť [-c-] odporúčame aj v SAMS.

III. Neutralizácia fonologického protikladu A – A° (ostrosť – tuposť)

Tento okrajový neutralizačný typ, ktorý sa týka nazálnych foném, sa v prevzatých apelatívach a propriách vyskytuje pri dvojici foném [m] – [n]. Fonéma [n] sa pred fonémami [p, b] kontextovo mení na [m]: *Canberra* [kembera], *Banbury* [bemberi], *Edinburgh* [edimburg], *Dunfermline* [damfermlin], *Tunbridge* [tambridž], *Brackenburg* [brekemberi], *Cranberries* [kremberis], *Greenbaum* [grimbaum], *Rainbow* [rejmbou]. V uvedených príkladoch ide o pozíciu MinFD; MaxFD sa nedá jednoznačne určiť: zapisujeme -M₅- (porov. Sabol, 1989, s. 165). Tento regresívny typ neutralizácie je prirodzeným dôsledkom splývavej výslovnosti a vyskytuje sa v bežných aj v prestížnych komunikátoch. Nesúhlasíme preto s mienkou, že „... v prevzatých slovách sa táto asimilácia pripúšťa iba v nižšom štýle výslovnosti“ (Král, 1978, s. 214).

Transprozodemizácia

Pri nositeľoch slabičnosti možno uvažovať o funkčnom transfere suprasegmentálnych javov (prozodém). Tento jav budeme nazývať transprozodemizácia. Keďže nepriamy, tzv. kultúrny jazykový kontakt je primárne záležitosťou lexémy, v nasledujúcich riadkoch sa pokúsime objasniť adaptáciu tých suprasegmentov, ktoré sa realizujú v slove, resp. v slabike – ide o kvantitu a prízvuk.

Transchronemizácia

Keďže kvantita tvorí v slovenčine prienikovú množinu medzi segmentálnou a suprasegmentálnou úrovňou (Sabol, 1984, 1989), transfonemované vokály sa v slovenčine zapájajú aj do suprasegmentálnych súvislostí, a to suprasegmentov daných časovou moduláciou artikulačného prúdu. Na základe analógie s pojmami chróna – chronéma – morfochronéma (Sabol, 1984, s. 513) navrhujeme pracovať s termínom transchronemizácia, ktorým označujeme fonologické prehodnotenie kvantity v kontaktovom vzťahu $L_1 \rightarrow L_2$.

Kvantita anglických samohlások závisí predovšetkým od charakteristík nasledujúceho konsonantu: pred lenisovou spoluhláskou je vokál zreteľne dlhší než pred fortisovým konsonantom:³⁹ napr. *hit* [hɪt] – *hid* [hɪd]; *rice* [raɪs] – *rise* [raɪz] (bodka označuje predĺženosť nositeľa slabičnosti; porov. Lenhardt, 1981, s. 11; 1986). Z toho vyplýva, že „protiklad medzi členy jednotlivých samohláskových párov je nezbytné hodnotiť ako protiklad kvality, zatímco kvantitatívny rys musí byť považovaný za plurisegmentálnu charakteristiku, pretože se v angličtině týkají více než

³⁸ V KSSJ sa takáto variantná výslovnosť uvádza pri anglicizme *outsider* [aucaj-, autsaj-].

³⁹ Fonetické faktory, ktoré ovplyvňujú trvanie slabiky (bližšie porov. napr. Bónová – Gregová, 2005; Olšiak, v tlači), neberieme do úvahy.

jedného segmentu“ (Skaličková, 1982, s. 72 – 73). Vzhľadom na „nestálosť“ kvantitatívnosti v angličtine je terminologicky vhodnejšie hovoriť o tzv. breviorových (relatívne kratších) a longiorových (relatívne dlhších) vokáloch; ich vzájomný pomer kolíše od 1 : 1,12 do 1 : 1,64 (Skaličková, 1982, s. 72, 74).

V slovenčine sa kvantita pod vplyvom zvukového okolia radikálne nemení, čo umožňuje jej využitie na rozlišovanie významu lexém (fonologicko-dištingtívna funkcia kvantity), napr. minimálne páry *krik* – *krik*, *lós* – *los* (Sabol, 1977; 1984, s. 515). Komplexný transchronemizačný model vo vzťahu $L_A \rightarrow L_S$ má takúto podobu: {longiornosť/breviornosť}_A → {kvantitatívnosť/nekvantitatívnosť}_S. V skutočnosti sa realizuje týmito štyrmi spôsobmi:

1) symetrická transchronemizácia:

a) {breviornosť}_A → {nekvantitatívnosť}_S:

metal [met^əl] → [metal], *cross-check* [krɒstʃek] → *krosček* [krosček],

Duff [dʌf] → [daf], *Essex* [esɪks] → [eseks];

b) {longiornosť}_A → {kvantitatívnosť}_S:

meeting [mi:tɪŋ] → *míting* [míting], *blues* [blu:z] → [blús],

Steve [sti:v] → [stív], *Austin* [ɔ:stɪn] → [óstin];

2) asymetrická transchronemizácia:

a) {breviornosť}_A → {kvantitatívnosť}_S:

hippies [hɪpɪz] → [hipís], *quiz* [kwɪz] → *kvíz* [kvíz],

Yankee [jæŋki] → [jenkí], *Robin Hood* [hʊd] → [húd], *Hollywood* [hɒliwʊd] → [holivúd];⁴⁰

b) {longiornosť}_A → {nekvantitatívnosť}_S – uskutočňuje sa predovšetkým pod vplyvom ortografie:

derby [dɑ:bi] → [derbi], *park* [pɑ:k] → [park]

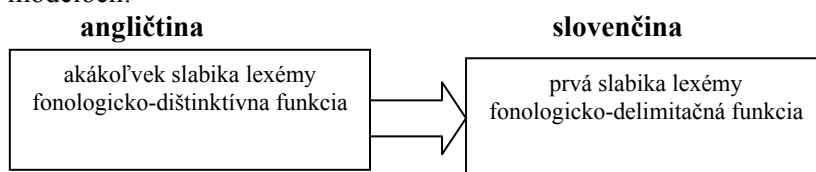
Ewen [ju:in] → [juvin], *Baltimore* [bɔ:ltɪmɔ:] → [boltimór], *Tina* [ti: nə] → [tina].

Aj pri transchronemizácii dochádza k variantnosti, ktorá je spôsobená spomínanými typologickými rozdielmi medzi statusom kvantity v angličtine a v slovenčine, čo sa prejavuje v neistote slovenských používateľov. Nazdávame sa, že ide o prirodzený jav, ktorý sme v odôvodnených prípadoch spracovali aj v SAMS: napr. *Arden* [árden / arden], *Gardiner* [gardiner / gárdiner], *George* [džordž / džórdž], *Charles* [čárls / čárls], *Kerr* [ker / kér], *Mark* [márk / mark], *Newton* [ňutn / ňútn], *Outred* [utrid / útrid], *Richard* [ričard / ričárd], *Storey* [stori / stóri].

⁴⁰ V angličtine sa breviorová hláska [ɔ] nápadne predlžuje vplyvom nasledujúceho lenisového konsonantu [d]. To spôsobuje, že do slovenčiny sa breviorové [ɔ] v tomto propriu transfonemizuje na dlhý vokál [ú]. Podobne je to aj v uvádzaných apelatívnych lexémach *hippies*, *kvíz*.

Transakcentemizácia

Termínom transakcentemizácia (porov. Sabolove termíny akcent – akcentéma) chápeme zmenu prízvukových pomerov v kontaktovom vzťahu $L_1 \rightarrow L_2$. Prízvuk je prozodéma daná silovou moduláciou artikulačného prúdu. V angličtine je prízvuk pohyblivý a má fonologicko-dištingtívnu funkciu; v spisovnej slovenčine je viazaný na prvú slabiku slova, plniac tak fonologicko-delimitačnú, na nadslovnej úrovni okrajovo aj dištingtívnu funkciu (Sabol, 1977, 1986). Transakcentemizáciu v prípade $L_A \rightarrow L_S$ možno na úrovni slova charakterizovať ako zmenu fonologického statusu prízvuku v modeloch:

Transakcentemizácia sa môže realizovať symetricky alebo asymetricky:

1) symetrická transakcentemizácia:

$\{+\text{prízvuk na prvej slabike}\}_A \rightarrow \{+\text{prízvuk na prvej slabike}\}_S$:

notepad ['nəʊtpæd] → ['noutped], *crosscheck* ['krosʃek] → *krosček* ['krosček],

Essex ['esɪks] → ['eseks], *Bacon* ['beɪkən] → ['bejkən];

2) asymetrická transakcentemizácia:

$\{-\text{prízvuk na prvej slabike}\}_A \rightarrow \{+\text{prízvuk na prvej slabike}\}_S$:

establishment ['ɪstæblɪʃmənt] → ['establišment], *outsider* [aʊt'saɪdər] → ['aucajder];

Defoe [dɪ'fəʊ] → ['difö], *Massachusetts* [mæsoʊ'tʃu:sɪts] → ['mesečúsec].

Špecifickou skupinou sú propriá s neprízvučnými komponentmi *O'*, *Mac*, *Mc*: *O'Neill* [əʊ'ni:l], *MacNeice* [mæk'ni:s], *McCartney* [mækɑ:tni]. Pri týchto menách sa v slovenčine okrem asymetrickej transakcentemizácie uskutočňuje aj nezvyčajná symetrická transakcentemizácia v modeli $\{-\text{prízvuk na prvej slabike}\}_A \rightarrow \{-\text{prízvuk na prvej slabike}\}_S$:

1) asymetrická transakcentemizácia (prízvuk sa posúva na prvú slabiku): *O'Neill* [əʊ'ni:l] → ['ouníl], *MacNeice* [mæk'ni:s] → ['meg'nís], *McCartney* [mækɑ:tni] → ['mekártni];

2) symetrická transakcentemizácia (prízvuk zostáva na druhej slabike): *O'Neill* [əʊ'ni:l] → [ou'níl], *MacNeice* [mæk'ni:s] → [meg'nís], *McCartney* [mækɑ:tni] → [me'kártni]; komponenty [ou, me, mek/meg] sa správajú ako proklitiky.

4 MORFOLOGICKÁ ADAPTÁCIA

4.1 Transmorfologizácia – všeobecné poznámky

Otázkam morfolologickej adaptácie prevzatej apelatívnej a onymickej lexiky sa v slovakistike venovala pomerne rozsiahla pozornosť v podobe množstva časopisec-kých štúdií, článkov, kapitoliek a kapitol v knižných prácach a učebniciach.

L. Štúr v *Nauke reči slovenskej* (1846, s. 135) v časti o skloňovaní poznamenáva, že „príveski nominatíva cudzojazyčných v našom jazyku odpadajú na pr. Kristus gen Krista, Julius Julia, Achilles Achilla atď.“ Osobitnú kapitolu venuje cudzím propriám M. Hattala (1857, s. 82 – 84), upozorňujúc na variantnosť v skloňovaní: „U spisovate-ľov československých naopak pozorovať veľkú rozmanitosť v užívaní a skloňovaní mien cudzích“ (s. 83), pričom naznačuje dve tendencie: ohýbanie podľa zákonitosti slovenčiny alebo ohýbanie ovplyvnené zákonitosťami východiskového jazyka (latinči-ny): napr. *Sapores* – *Saporesa* a *Sapora*, *Herodes* – *Herodesa* i *Heroda*. Naznačuje aj funkčnú diferenciáciu používania zdomácnených a nezdomácnených tvarov: „Kde sa tvary v národnej alebo vo spisovnej mluve domácim primerané pretvary cudzích slov ujaly, tam sa ich držať treba, ako na pr. Judáš, Jonáš... Vo vyššom slohu však nech ostane sloboda navracat' sa i ku prvotnému nominativu, jako: Judas, Jonas atď.“ (s. 83).

S. Czambel (1919, s. 64 – 65) v kapitole *Skloňovanie cudzích slov* uvádza dva špe-ciálne deklinačné typy *Goethe* a *Szabó*. B. Letz (1950, s. 280 – 283; kap. *Cudzie vlast-né mená*) píše o skloňovaní gréckych, latinských, slovanských a francúzskych mien a upozorňuje na osobitné skloňovanie podľa vzorov *Škultéty* a *Szabó* (priezviská za-končené na -ó, -ő, -ü, -ű, -ú). V samostatnej podkapitole sa zmieňuje o nesklonných lexémach (napr. *Bordeaux*, *Anjou*, *Hellas*).

Súčasťou výkladovej časti PSP (1931) je aj kapitola *Zo skloňovania mien cudzích* (s. 57 – 60), v ktorej sa nachádzajú poučenia o skloňovaní mien zo slovanských, antic-kých a iných jazykov. Mená zakončené na -e sa odporúčajú skloňovať podľa typu chlap (*Dante* – gen. *Danta*, *Goethe* – gen. *Goetha*, *Nietzsche* – gen. *Nietzscha*) s poznámkou, že „ale obyčajnejšie je sklonenie (gen. ak.) Danteho, Goetheho ap.“ (s. 59). Ďalej sa pozornosť sústreďuje na mená zakončené na -i, -y, na mená „zakonče-né na nejakú inú koncovku“ (*Szabó*, *Richelieu*), na skloňovanie francúzskych mien typu *Marat*, *Dumas* a poznamenáva sa, že „veľmi často nechávame cudzie mená ne-sklonované“ (napr. *Waterloo*, *Montpellier*). PSP z roku 1949 – na rozdiel od PSP 1931 – sa prikláňajú k nesklonnosti francúzskych mien typu *Maurois*, *Dumas*, *Bourget*. V tom istom odseku sa však bez vysvetlenia uvádzajú tvary: *d'Artagnan*, gen. *d'Artagnana*, dat. *d'Artagnanovi* (s. 91). Obdobné informácie možno nájsť aj v gramatikách J. Damborského (1930, s. 205 – 210) a A. Machta (1938, s. 101 – 104), ktoré boli spracované podľa Czambelovej Rukoväte a podľa *Mluvnice českej pro střední školy* od J. Gebauera a V. Ertla (9. vyd., 1926). Pomerne obsírne poučenia, zahrnujúce prakticky všetky dovtedy publikované poznatky o skloňovaní cudzích mien s bohatým dokladovým materiálom, ponúkajú J. Orlovský a L. Arany (1947, s. 164 – 168).

Akademická *Morfológia slovenského jazyka* (ďalej MSJ, 1966, s. 123 – 128, kap. *Skloňovanie cudzích podstatných mien*) ponúka výklad o slovách latinského a gréckeho pôvodu, o rôznajazyčných maskulinách zakončených na predné samohlásky *i, í, e, é, ä*, na samohlásku *u*, o českých propriách na *ě, e*, o menách zakončených na nemé *e, es*, o nesklonnosti atď. Podobný, avšak stručnejší výklad nájdeme vo vysokoškolskej učebnici *Súčasný slovenský spisovný jazyk. Morfológia* (Oravec – Bajzíkova – Furdík, 1988; ďalej SSSJ-M) a v *Slovenskej gramatike* (Pauliny – Ružička – Štolc, 1962, s. 191 – 193). Tu sa navyše venuje pozornosť aj pravopisu (kap. Písanie cudzích slov, s. 99 – 101). Táto problematika je organicky včlenená aj do výkladu v monografii L. Dvonča *Dynamika slovenskej morfológie* (1984, napr. s. 21 – 22, 30, 33, 36 – 37 a i.) a ako samostatná kapitola s názvom *Skloňovanie* je spracovaná v práci K. Sekventa *Ako používať francúzske vlastné mená v spisovnej slovenčine* (2002, s. 22 – 52). Poznámky o morfologickej (a inej) adaptácii možno nájsť aj v početných štúdiách; napr. L. D. (1948/1949a, 1948/1949b); L. Dvonč (1958, 1963, 1965, 1967a, 1967b, 1977b, 1977c, 1978, 1979, 1981, 1983, 1986, 1993 a mn. i.); M. Figmíková – K. Sekvent (1977); F. Kočiš (1975); K. Sekvent (1976, 1979, 1981); J. Jacko (1996).

Samostatná knižná práca so zacielením na morfológickú adaptáciu cudzích vlastných mien v slovákistike absentuje. Takmer pre všetky doterajšie publikácie o morfológii je príznačné, že neberú ohľad na jazykovo-funkčnú odlišnosť apelatív a proprií a tieto dve vrstvy lexiky spracúvajú spoločne, resp. morfológia proprií sa spracúva popri morfológii apelatív. Výnimkou sú napr. práce V. Blanára (1947, 1950, 1996, 2005) a M. Sokolovej (1996).

* * *

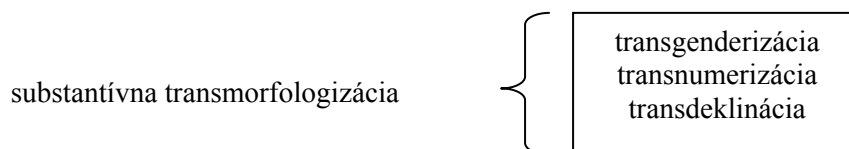
Podstatou morfologickej adaptácie je prehodnotenie gramatických kategórií, ktoré sa nachádzajú v L_1 aj v L_2 , prípadne strata tých kategórií, ktoré sa vyskytujú v L_1 , ale nevyskytujú sa v L_2 , alebo naopak, nadobudnutie tých kategórií, ktoré nefungujú v L_1 , ale fungujú v L_2 . Prehodnotenie gramatických kategórií ako čiastkový adaptačný proces pri adaptácii lexém cudzieho pôvodu označujeme termínom *transmorfoloizácia* (Furdík, 1994, s. 97). R. Filipovič tento termín neuvádza, príslušnú kapitolu svojej monografie nazýva opisne *Adaptácia morfológických kategórií anglicizmov* (Filipovič, 1990, s. 34).⁴¹

V závislosti od predmetu nášho výskumu, ktorým je lexikálny subsystém proprií, si ďalej všimneme len adaptáciu substantív (na porovnávacej úrovni apelatívum – proprium).⁴² Z hľadiska slovenčiny ako prebrajúceho jazyka pri substantívach dochádza k adaptácii na úrovni rodu, čísla a pádu. Substantívnu transmorfoloizáciu teda možno

⁴¹ Pokiaľ je nám známe, termín transmorfoloizácia vo význame „adaptácia gramatických kategórií“ prezentoval aj bulharský lingvista J. Ajdukovič, avšak hlbšie chápanie tohto termínu citovaným autorom nám nie je známe, keďže k dispozícii máme len jednu jeho prácu v podobe abstraktu (Ajdukovič, 1997).

⁴² O interlingválnom slovnodruhovom prechode, teda zmene slovnodruhovej platnosti lexémy v rámci morfologickej adaptácie porov. Palkovič (1978): napr. *imprimatur, legenda*.

chápať ako „trojjediný“ proces, ktorý sa uskutočňuje na čiastkovej úrovni substantívneho rodu (navrhujeme termín transgenderizácia), čísla (transnumerizácia) a pádu (transdeklinácia):

4.1.1 Transgenderizácia

Gramatický rod v angličtine zanikol, anglické substantíva sa klasifikujú podľa dvoch kritérií: prirodzený rod (dichotómia animáliá – inanimáliá) a personálnosť (osoby – neosoby). Je preto prirodzené, že v anglických gramatikách sa vo výklade o substantívnom rode podčiarkuje klasifikačná úloha lexikálno-gramatickej kategórie životnosti. Animáliá-osoby označujúce dospelých jedincov sú mužského alebo ženského rodu (odkazuje sa na ne osobnými zámenami *he/she*);⁴³ animáliá osoby a neosoby označujúce nedospelých ľudských jedincov (*child* – dieťa) a zvieratá môžu mať prirodzený rod (*he/she*) alebo stredný rod (*it*). Inanimáliá sú stredného rodu; porov. Quirk et al. (1999, s. 314); Hais (1998).

V slovenčine dominuje gramatický rod, t. j. začleňovanie substantív do rodových tried podľa formálneho zakončenia. Synchronne je rod slovenských substantív predovšetkým klasifikačná kategória – slúži na zaradovanie lexém do typu skloňovania (SSSJ-M, s. 35). Gramatický rod však stojí na základoch prirodzeného rodu, napr. pomenovania mužských osôb patria do mužského rodu (porov. SSSJ-M, s. 36). V slovenčine sa kategória životnosti morfoložicky stvára, trochu paradoxne, nie na rozlíšenie rodových tried, ale v kategórii pádu, a to len pri maskulínach (*chlap*, *hrdina* vz. *dub*, *stroj*). Pri feminínach a neutrách protiklad životnosť – neživotnosť nemá osobitné formálno-gramatické vyjadrenie (*žena* – *stena*, *falošnica* – *kukurica*, *chlapisko* – *vlákno*). Pri osobných menách sa uplatňuje prirodzený rod s dichotómiou maskulínium – feminínium. Ak je to potrebné, v procese onymizácie sa propriálny rod v súlade s touto zákonitosťou prehodnocuje: {*repa*, *priadka*, *predajňa*}_f → {*Repa*, *Priadka*, *Predajňa*}_m, {*bidlo*, *koleso*, *kura*}_n → {*Bidlo*, *Koleso*, *Kura*}_m.

V transgenderizačnom procese závažnú úlohu zohráva lexikálno-gramatická kategória životnosti. Životné substantíva (apelatíva a antroponymá), ktoré sa riadia prirodzeným rodom, sa do slovenčiny transgenderizujú ako maskulína alebo feminína: realizuje sa **symetrický transgenderizačný model** {*L*₁}_m → {*L*_s}_m (*mister*, *šerif*, *Sinclair*, *Lewis*), {*L*₁}_f → {*L*_s}_f (*madam*, *miss*, *Anne*, *Betty*).⁴⁴ Tieto typy lexém sú tesne zviazané s prirodzeným rodom denotátu, interlingválny motivát si ponecháva rovnaký

⁴³ Porov. aj tzv. obojrodové (dual) substantíva typu *teacher*, *author*, *friend*, *pupil*.

⁴⁴ Tzv. obojrodové substantíva sa transgenderizujú podľa zakončenia, najčastejšie ako maskulína (napr. *outsider*), zriedkavo ako feminína (*celebrita*).

rod ako interlingválne motivant. V nadväznosti na terminotvorné modely R. Filipoviča tento proces navrhujeme pomenovať termínom **nulová transgenderizácia**.

Transgenderizácia neživotných substantív sa uskutočňuje na základe dvoch princípov. **Formálny princíp** – lexémy sa zaraďujú do jednotlivých rodov podľa rodovo silných relačných morféme (Miko, 1962, s. 28 n.); maskulína: **-o** (zakončenie na spoluhlásku: *aplauz, bridž, gejzír*); feminína: **-a** (*liga, sulka, mikina*), neutrá **-o** (*saldo, echo, fiasko*). Substantíva s nezvyčajným zakončením, najčastejšie na predné vokály **i, e**, sa zaraďujú predovšetkým medzi neutrá (*rande, kombi, saké, žabó*). **Sémanticko-paradigmatický princíp** – lexémy sa transgenderizujú na základe významových, najčastejšie synonymických vzťahov, do ktorých vstupujú s výrazmi domáceho pôvodu: napr. *avenue* f. (← ulica), *whisky* f. (← pálenka), *loby* f. (← skupina ľudí), *pop-music* f. (← populárna hudba), *párty* f. (← zábava), *jury* f. (← porota), *šou* f. (← prehliadka).⁴⁵ V skupine indeklinábilí sa vo výpovedi formálnym ukazovateľom rodu stáva kongruentný syntakticky súvzťažný vetný člen: najčastejšie adjektívum v pozícii atribútu alebo v pozícii mennej časti slovesno-menného predikátu, predikátové verbum v sg. préterita, vzťažné zámeno: *pravý parvenu, súčasná world music, prvé rande, jej cash flow je napätý, birdie mu vyšiel dokonale, superstar stále chýbala, komuniké nie je konečné, show, ktorá vás nenudí, finále, aké tu ešte nebolo*.

Transgenderizácia môže prebiehať aj pri kooperácii oboch princípov. Napr. lexéma *lajna* (angl. *line*) sa na základe sémanticko-paradigmatického princípu zaradila medzi substantíva ženského rodu (synonymia s lexémou *čiara*) a na základe formálneho princípu sa k lexéme pridal súbor relačných morféme typu žena: *lajn-a*. Pomocou formálneho princípu sa niekedy rod lexémy vo východiskovom jazyku zachováva aj v slovenčine, a to najmä v prípadoch tzv. bezprostredných kontaktov (napr. nemčiny a slovenčiny): *die Farbe* → *farb-a*, *die Runde* → *rund-a*. Takýmto spôsobom dochádza k spolupráci transmorfologizácie a transmorfemizácie (prehodnotenia morfematickej štruktúry).

Neživotné substantíva (apelatíva, toponymá a chrématonymá) sa adaptujú ako maskulína, feminína alebo neutrá (princíp gramatického rodu); realizuje sa symetrický alebo asymetrický model. **Transgenderizačná symetria**: $\{L_1\}_m \rightarrow \{L_S\}_m$: *monte, urlaub, föhn, falc, líbesbríf, múzeum, lýceum, croissant*; $\{L_1\}_f \rightarrow \{L_S\}_f$: *fiesta, peseta, korida*; $\{L_1\}_n \rightarrow \{L_S\}_n$: *médium, distichon*. **Transgenderizačná asymetria**: $\{L_1\}_m \rightarrow \{L_S\}_f$: *grand prix, koláž*; $\{L_1\}_m \rightarrow \{L_S\}_n$: *pueblo, bolero, laso, fach, byro, menu*; $\{L_1\}_f \rightarrow \{L_S\}_m$: *opus, citrus, maskot*; $\{L_1\}_f \rightarrow \{L_S\}_n$: *entrée, želé*; $\{L_1\}_n \rightarrow \{L_S\}_m$: *lágér, plech, klenot, album, dátum, lexikón*; $\{L_1\}_n \rightarrow \{L_S\}_f$: *dráma, opera* (tu aj singularizácia) (bližšie porov. napr. Orgoňová, 1998, s. 38 – 46; Palkovič, 1978). Transgenderizačný rámec vo vzťahu $L_A \rightarrow L_S$ možno znázorniť takto:

⁴⁵ O významových súvislostiach pri zmene rodu porov. aj MSJ (s. 130); M. Kilarsky (1997, s. 3) píše o sémantickej analógii.

životnosť/neživotnosť

{prirodzený rod}_A → {dominujúci gramatický rod}_S

Tabuľka 1. Nulová transgenderizácia animálii

rod		vzt'ah Mn – Mt	prikklady	
L _A	L _S		apelatíva	propriá
M	M	ekvivalentnosť	<i>skinhed, lord, džentlmen</i>	<i>John, Joshua, Abraham, Freddie</i>
F	F	ekvivalentnosť	<i>lady, miss, madam</i>	<i>Clarissa, Abigail, Suzi, Dolly</i>

Tabuľka 2. Nulová alebo úplná transgenderizácia inanimálii

rod		proces a vzt'ah Mn – Mt	prikklady	
L _A	L _S		apelatíva	propriá
N	M	deneutrová maskulinizácia	<i>workshop, windsurfing, plejbek, toast, boom, softvér, sejf, sexepíl, rap, metal</i>	<i>Aberdeen, Liverpool, New York; Aerosmith, Helloween, Iron Maiden</i>
	F	deneutrová feminizácia	<i>párty, show, loby, pop-music, lajna, avenue</i>	<i>Nebraska, Iowa, California; Metallica, Gamma Ray, Chumbawabma, Cinderella</i>
	N	ekvivalentnosť	<i>bendžo, ufo, play off,⁴⁶ sherry, hobby, know-how, buly, bowle</i>	<i>Buffalo, Toronto, Santa Fe; Almighty, Dead or Alive, Free, Guess Who</i>

Terminologická poznámka. Ak dochádza k nulovej transgenderizácii (resp. k akémukoľvek adaptačnému procesu, pomenovanému terminotvorným typom **trans-** + **Z_S** + **-izácia** s prívlastkom *nulová*), na úrovni interlingválnej motivant (Mn) – interlingválnej motivát (Mt) sa do popredia dostáva vzťahová zložka – ekvivalentnosť. Pri úplnej transgenderizácii, konkrétne pri asymetrickom modeli {n. → m., n. → f.}, sa do popredia dostáva proces zmeny gramatickej charakteristiky. Túto skutočnosť terminologicky vyjadrujeme dvojslovnými pomenovaniami so štruktúrou {de- G_{Mn} + -ová} + {G_{Mt} + -izácia},⁴⁷ napr. deneutrová maskulinizácia (prehodnotenie stredného rodu na mužský rod).

Vzhľadom na svoje prevažne spoluhláskové zakončenie apelatívne anglicizmy sa do slovenského rodového podsystemu najčastejšie začleňujú ako maskulína (podobne je to v ďalších slovanských jazykoch; hovorí sa o maskulínnej tendencii; napr. Danchev, 1986, s. 16 – 17; Filipović, 1990, s. 34), zriedkavo ako feminína pod vplyvom prirodzeného rodu (*madam, miss*) alebo sémantickej analógie (*pop-music*).

⁴⁶ V KSSJ sa lexéma *play off* hodnotí iba ako prídavné meno. Podľa našich prieskumov však v slovenských textoch dominuje substantívna platnosť. V slovníku by sme teda odporučili na prvom mieste uviesť *play off* ako nesklonné substantívum stredného rodu. Vo *Veľkom slovníku cudzích slov* (Šaling – Ivanová-Šalingová – Maniková, 2000, s. 948) morfológický údaj chýba, sémantizácia však svedčí o tom, že autori chápu lexému ako substantívum. Najpodrobnejšie a najadekvátnejšie sa lexéma *play off* spracúva v *Slovníku cudzích slov* (2005, s. 760), kde sa slovnodruhovo hodnotí ako substantívum, adjektívum a adverbium.

⁴⁷ Vysvetlenie skratiek: G – gender, rod, Mn – motivant, Mt – motivát.

Prirodzenou súčasťou morfológicko-adaptačných procesov je rodová variantnosť. V MSJ (s. 69) sa uvádza, že „podstatné meno môže mať len jednu rodovú charakteristiku. Kolísanie rodu je v slovenskom jazyku len okrajovým javom“. Ako príklad sa na citovanom mieste spomínajú augmentatíva typu *chlapisko* a morfológické dublety typu *zámok/zámka*. Rodová variantnosť sa celkom prirodzene vyskytuje v lexike cudzieho pôvodu, kde je výsledkom viacvrstvových a miestami protirečivých transgenderizačných procesov: *rely, penny, kontra, aleluja, cunami, krimi, zoo, fantasy, sci-fi, alfa, beta, gama...* (f./n.), *ypsilon, epiteton, centimo, jidiš, tofu* (m./n.), *atašé* (m./f.), *zimmer frei* (m./f./n.). Osobitnou skupinou, v ktorej sa vyskytuje rodová variantnosť, je prevzatá toponymická lexika, napr. *Iowa City* [ajova siti] (n./f.), *Oklahoma City* [oklahoma siti] (n./m.), *Armagh* [árma] (m./f.), *Attleborough* [etlboro] (m./n.) (porov. 4.2.3).

4.1.2 Transnumerizácia

Podstata gramatického čísla (jazykové vyjadrenie protikladu jednot' – mnohosť) je identická v angličtine aj v slovenčine. Pri apelatívach sa adaptačný proces na úrovni gramatického čísla môže realizovať štyrmi spôsobmi:

1) nulová transnumerizácia – symetrický model:

a) {sg. → sg.}: substantívu z L_1 v singulári zodpovedá v L_2 substantívum v singulári: *design* → *dizajn*, *match-ball* → *mečbal*;

b) {pl. → pl.}: substantívu z L_1 v pluráli zodpovedá v L_2 substantívum v pluráli: *clips* → *klipsy*, *jeans* → *džínsy*. V lexémach typu *džínsy*, *čipsy* sa prehodnotili (perintegrovali) pôvodné morfémove hranice (porov. Sokolová, 1999, s. 24); konkrétnejšie navrhujeme hovoriť o interlingválnej perintegrácii. Funkciu morfémy -s v slovenčine prevzal súbor gramatických morfémy tvoriaci plurálovú paradigmatu neživotných maskulín a pôvodná morféma -s sa stala súčasťou koreňovej morfémy: *chip-s* → *čips-y*, *jean-s* → *džíns-y*.

2) kompletná transnumerizácia – asymetrický model:

a) singularizácia {pl. → sg.}: substantívu z L_1 v pluráli zodpovedá v L_2 substantívum v singulári: *cakes* → *keks*, *cokes* → *koks*, port. *cocos* → *kokos* (ide prevažne o látkové substantíva a singuláriá tantum);

b) pluralizácia {sg. → pl.}: substantívu z L_1 v singulári zodpovedá v L_2 substantívum v pluráli (plurálium tantum) s príslušnými gramatickými morfémy slovenského skloňovania, napr. *bobsleigh* → *bob-y*, *rifle* → *rifl-e*.

Tabuľka 3. Apelatívna transnumerizácia

transnumerizácia			
rod		proces a vzťah Mn – Mt	príklady
L_A	L_A		
sg	sg	ekvivalentnosť	<i>kouč, dressing, metal</i>
pl	sg	singularizácia	<i>keks, koks, kokos</i>
sg	pl	pluralizácia	<i>boby, rifle</i>
pl	pl	ekvivalentnosť	<i>čipsy, dropsy, džínsy</i>

Terminologická poznámka. Termín depluralizácia, ktorí použili polonisti M. Altbauer (1955), J. Fisiak (1961) a B. Kreja (1963), „berie ohľad“ na gramatický tvar jednotky v L_1 (plurálovosť) a jej stratu v L_2 (prefix de-). K. Palkovič (1978, s. 285) v závere svojho článku konštatuje, že „pri zmene čísla ide o depluralizáciu alebo pluralizáciu“. Na s. 282 spomínaný autor síce pripúšťa, že termín singularizácia je vhodnejší, ďalej však poznamenáva, že „ostávame pri termíne depluralizácia“ (s. 283). S istým odstupom k tomuto termínu pristupujú aj citovaní autori. Napr. M. Altbauer uvádza termín depluralizácia v názve svojho článku v úvodzovkách; B. Kreja použil v titule „dištančnú formulu“ tzv. (*O tzw. depluralizacji...*) a v texte si „neodpustil“ dve relativizujúce poznámky: 1. „Proces depluralizácie, ak zostaneme pri tomto termíne, ...“ (s. 29); 2. „V tomto článku sme sa pokúsili o interpretáciu tzv. depluralizácie (*nebolo by vhodnejšie to nazvať singularizácia?*)“ (s. 36). Hoci na pomenovanie jedného a toho istého procesu možno použiť dva ekvivalentné termíny (depluralizácia – singularizácia, desingularizácia – pluralizácia), uprednostňujeme podoby *singularizácia* a *pluralizácia*, ktoré zohľadňujú aktivitu L_2 a expressis verbis signalizujú výsledok adaptačného procesu (nadobudnutie formy singuláru, resp. plurálu).

Onymická transnumerizácia funguje na odlišných princípoch. Základná funkcia proprií – jazykovo individualizovať jedinečné onymické objekty – vtlača pečať aj ich gramatickému stvárneniu (Blanár, 1996); porov. subkategoriálny sémantický príznak *nedostatok generického singuláru a plurálu*. Pri rodných menách sa plurál využíva na pomenovanie viacerých osôb s rovnakým menom: *Jánov a Anny nahradili Jakubovia a Emy*. M. Knappová (1980b, s. 226) sa zmieňuje, že onymický plurál sa používa jednak pri nutnosti počítat osoby s rovnakým menom (porov. príklad vyššie), jednak zo štylistických dôvodov (autorka uvádza príklad *Puchmajerové* – básnici píšuci ako Puchmajer). K druhému príkladu by sme doplnili, že plurál typu *Puchmajerovia, Shakespeareovia*⁴⁸ implikuje apelatívny sémantický odtienok „podobnosť“: *Shakespeareovia* – „tí, ktorí sa spôsobom písania podobajú alebo chcú podobať na Shakespeara“, prípadne „takí talentovaní ako Shakespeare“.

Najpodrobnejšie sa plurálovosti proprií venoval L. Dvonč (1959), ktorý analyzoval používanie množného čísla vo všetkých troch onymických triedach. Autor vyčleňuje tieto onymické „plurály“: a) vlastný gramatický význam (*sestry Williamsové*); b) metonymické použitie (*vlastní sedem Tizianov* [= Tizianových diel]); c) vyjadrenie stavov (*odrazu stoja pred nami dvaja Jankovia Kráľovia*); d) význam podobnosti (*Nie jedného, ale čím viac Záborských!*). (O používaní plurálu v toponymickej lexike porov. 4.2.3.A)

Pri priezviskách sa plurál používa s ohľadom na dichotómiu príbuznosť – nepříbuznosť:

a) pl. *Kollárovia* = nepříbuzné osoby (len muži) s priezviskom *Kollár*;

b) pl. *Kollárovci* = príbuzné osoby (muži aj ženy) s priezviskom *Kollár/Kollárová*.

Typ *Kollárovci* je vlastne pomnožné proprium; porov. gramatický (a sekundárne aj ortografický) rozdiel medzi apelatívnymi názvami podľa nerodiny príslušnosti a propriálnymi pomenovaniami podľa rodiny príslušnosti:

⁴⁸ Otázku, či uvedené podoby písať s veľkým alebo malým písmenom, neriešime.

sg. *štúrovec* – pl. *štúrovci* („prívrženci“ L. Štúra) [porov. *dzurindovci*, *mečiarovci*];
sg. **Štúrovec* – pl. *Štúrovci* (príslušníci rodiny s priezviskom Štúr).

Z hľadiska dominantného postavenia singuláru je pochopiteľné, že onymická transnumerizácia sa realizuje prevažne v symetrickom modeli **sg. → sg.** (*John*, *Oklahoma*). Druhý ekvivalentný vzťah **pl. → pl.** (*Times*, *Beatles*) sa vyskytuje vzácné a jeho dôsledkom je nesklonnosť adaptovanej lexémy, resp. sklonnosť za cenu interlingválnej perintegrácie (o prípade *Times* porov. ďalej). Asymetrický model **pl. → sg.** (singularizácia) sa aktivizuje pri adaptácii toponým a chrématoným (*Beverly Hills*, *Bohemians*). Model **sg. → pl.** (pluralizácia) je špecifický, sa vyskytuje pri názvoch hudobných skupín (pozri časť o transnumerizačnej dynamike, príklad 2).

Tabuľka 4. Onymická transnumerizácia

L _A	L _S	proces a vzťah Mn – Mt	príklady		
			antroponymá	toponymá	chrématonymá
sg.	sg.	ekvivalentnosť	<i>Edith, Mike, Aelfric, McQueen</i>	<i>Kansas, Adelaide, Nebraska, Toronto</i>	<i>Apple, Chrysler</i>
pl.	sg.	singularizácia	0	<i>Beverly Hills, Brownhills, Bulls, Highlands, Midlands</i>	<i>Bohemians</i>
sg.	pl.	pluralizácia	0	<i>Iron Maiden</i>	<i>Iron Maiden</i>
pl.	pl.	ekvivalentnosť	0 (<i>The Osbournes</i> → <i>Osbournovci</i>)	0	<i>Times, Beatles</i>

Transnumerizačná dynamika

Príklad 1. Lexéma *Times*

Ide o pomenovanie anglického denníka *The Times*, resp. o komponent v názvoch iných denníkov (napr. *New York Times*, *L. A. Times*), ktoré má v angličtine plurálový tvar. Do slovenčiny sa morfológicky adaptuje viacerými spôsobmi. Plurálová sémantika, aj keď v slovenčine formálne nevyjadrená, sa vo väčšine prípadov zachováva; s nesklonným tvarom *Times* sa viažu súvzťažné vetné členy (prísudkové slovesá, prívlastkové adjektíva) v pluráli, zatiaľ čo kongruencia v singulári je menej frekventovaná – z prvých dvesto výskytov v SNK sa kongruencia v pluráli vyskytla 32-krát, kongruencia v singulári 7-krát: *Times sa domnievajú* – *Times upozorňujú* – *Times v tejto súvislosti pripomínajú* – *Samotný N. Y. Times píše* – *Times zase poukazuje na skutočnosť, že....* V obmedzenom počte 147 výskytov (3,4 % z celkového počtu) sa objavujú sklonné tvary s perintegrovanou morfematickou štruktúrou: *Times-y*, *Times-ov*, *Times-och*; *Times-u*, *Times-om*; z toho je väčšina v pluráli (128, t. j. 87,1 %). Touto korpusovou minisondou sa potvrdili závery L. Dvonča (1967b, s. 208 – 209), ktorý konštatuje, že tento názov sa buď nesklonuje, alebo sa sklonuje v pluráli podľa typu *dub*.⁴⁹

⁴⁹ Príslušnosť k mužskému rodu sa popri formálnom zakončení na spoluhlásku posilňuje aj sémanticko-paradigmatickým princípom: denník, časopis *Times*.

Tabuľka 5. Distribúcia tvarov propria Times

tvar	frekvencia
Times	4325
Timesoch	50
Timesov	48
Timesy	25
Timesami	3
Timesmi	2
Timesu	13
Timesom	6
spolu	4472

Tabuľka 6. Times – súhrnné štatistické údaje

tvary	počet	percentá
nesklonný tvar	4325	96,6
sklonné tvary	147	3,4
spolu	4472	100,0
singulárová adaptácia sklonných tvarov	19	12,9
plurálová adaptácia sklonných tvarov	128	87,1
sklonné tvary spolu	147	100,0

Príklad 2. Názvy hudobných skupín

Pri názvoch hudobných skupín sa gramatické číslo (podobne ako ostatné gramatické kategórie) manifestuje špecificky. Keďže väčšinou ide o nesklonné chrématonymá, singulárovosť, resp. plurálovosť možno formálne vyjadriť len pomocou súvzťažných vetných členov. Pri realizácii gramatickej kategórie čísla súvzťažný vetný člen (sloveso alebo prídavné meno) nachádza sa často v pluráli, hoci názov má v angličtine aj v slovenčine singulárovú formu. Zvýrazňuje sa tým skutočnosť, že hudobnú skupinu tvorí viacero jednotlivcov:

Čo sa týka amerických Faith No More (= čo sa týka členov skupiny Faith No More)... – Ešte predtým, než sa Overkill zavreli do štúdia... – Mali tu vystúpiť aj The Exploited. – Manowar hrali aj českú hymnu. – Manowar neostali svojej povesti nič dlžní. – Od počiatku boli Pearl Jam vyhľadávanou koncertnou kapelou. – Cracker nemajú ďaleko k The Cure a Wall Of Voodoo. – Ak hľadáte hudbu, akú v roku 1987 hrali Helloween, tak tu jej nájdete dosť.

Celkovo používanie gramatického čísla pri týchto názvoch kolíše, pričom prevažujú plurálové tvary súvzťažných vetných členov. Keďže aj v angličtine sa názvy hudobných skupín môžu chápať singuláravo aj plurálovo, do konkurenčného vzťahu sa dostáva dvojako realizovaná ekvivalentná transnumerizácia (sg. → sg., pl. → pl.) s pluralizáciou (sg. → pl.).

Ak hľadáte hudbu, akú v roku 1987 hrali Helloween, tak tu jej nájdete dosť. – Je to nová kapela bývalých členov legendárnych nemeckých Helloween. – Aj bez nich však Helloween vyčarili zaujímavý album. – Helloween mal zámer prejsť k väčšiemu vydavateľstvu EMI Re-

cords. – **Helloween** nemohol vydať album mimo Nemecka. – V roku 1994 **Helloween** podpísal zmluvu s Castle Communications.

4.1.3 Transdeklinácia

Gramatický systém angličtiny prekonal vývin od analytickosti k syntetickosti. Tento proces sa najviac prejavil v deklinácii: stará angličtina rozoznávala štyri pády, v modernej angličtine existujú dva pády – všeobecný pád (common case) a špeciálny genitívny, privlastňovací pád (genitive case) – Quirk et al., 1999, s. 318 n.

V kontaktovom vzťahu $L_A \rightarrow L_S$ prechádza lexéma z analytického pásma do pásma s prevažujúcou syntetickou flexiou. Tieto typologické danosti zásadným spôsobom vplývajú na adaptáciu na úrovni kategórie pádu, v rámci ktorej pri porovnávaní angličtiny a slovenčiny pozorujeme najväčšie rozdiely. Transdeklinálny model v kontaktovom vzťahu $L_A \rightarrow L_S$ by bolo možné vo všeobecnosti charakterizovať takto:

Slovenčina sa snaží čo najpravidelnejšie začleňovať prevzaté lexémy do svojho deklináčného systému. V tomto ohľade je pre transdeklináciu rozhodujúce formálne ustrojenie koncových častí lexém. Preto je namieste poznámka, že okrem výslovnostného zdomáčňovania adaptácia prebieha od konca slova (Král', 1978). Morfologicky sa cudzojazyčné lexémy v slovenčine modifikujú tak, že preberajú súbory relačných morfémi podľa svojho zakončenia a zaraďujú sa do príslušných deklináčnych typov. Prirodzeným produktom transdeklinácie je nesklonnosť, čím sa ohlása periférno-periférny status cudzích proprií. Podrobná analýza transdeklinácie anglických proprií sa nachádza v ďalších častiach tejto kapitoly.

4.2 Transdeklinácia anglických proprií

V ďalších častiach sa zameriame na systematickú deskripciu a čiastočnú explanáciu transmorfologizácie anglických proprií v slovenčine v dvoch onymických triedach (antroponymá, toponymá). Materiálovým podkladom štatistík je SAMS s celkovým počtom 8909 antroponým a toponým (porov. tabuľku 7). Dokladový materiál čerpáme z SNK a z excerpcie printových a elektronických médií.

Tabuľka 7. Počet analyzovaných proprií (SAMS)

onymická trieda	počet	%
antroponymá	6685	75
toponymá	2225	25
spolu	8910	100,0

4.2.1 Metodologické východiská

Bolo spomenuté, že propriá predstavujú vnútorne bohato diferencovanú a otvorenú skupinu lexikálnych jednotiek. Ich osobitosti sa prejavujú na všetkých jazykových úrovniach – zvukovej, gramatickej, lexikálno-sémantickej i štylistickej (porov. napr. Ološtiak, 2001a). S ohľadom na deklináciu na rovine apatívum – proprium možno poukázať na viacero diferencií, z ktorých vyplýva špecifické postavenie vlastných mien v rámci substantív (výberovo uvádzame niektoré zistenia M. Sokolovej, 1996, s. 32):

- existencia samostatných onymických deklinačných podtypov, napr. *Kapušany*, *Dechtáre* (pozri Jacko, 1974);
- odlišné zastúpenie apelatív a proprií v jednotlivých deklinačných typoch: napr. malé zastúpenie adjektívneho skloňovania pri apelatívach (typ *chyžná*), na druhej strane takto sa skloňujú desaťtisíce prechýlených ženských priezvisk;
- preferovanie jednej z variantných koncoviek pri propriách, ktorá je pri apelatívach často sekundárna (napr. pri mužských antroponymách N. pl. *-ovia*);
- diferenciačná funkcia deklinácie pri homonymných apelatívnych a propriálnych jednotkách (G. sg. *severu* – *Severa*);
- odlišné uplatnenie morfonologických alternácií; najmä ústup tých alternačných (predovšetkým vokálnych) zmien, ktoré zásadnejšie narúšajú jednotnú podobu tvarotvorného základu; tu do hry vstupuje identifikačný faktor, teda potreba čo najjednoduchšej identifikácie základného tvaru propria (*hudca* – *Hudeca*).

Tieto skutočnosti nás vedú k presvedčeniu, že propriálna lexika funguje ako samostatný systém s vlastnými zákonitosťami a pri jej analýze je vhodné uplatniť iný pohľad než pri traktovaní morfológie apelatív. Stotožňujeme sa tak s M. Sokolovou, ktorá konštatuje, že „... vlastné mená si zaslúžia v gramatikách podstatne viac pozornosti, ba aj samostatné miesto v paradigmaticke. Doterajšie ilustratívne a torzovité uvádzanie VM pri jednotlivých typoch skresľuje ich špecifickosť“ (Sokolová, 1996, s. 32). V našej charakteristike sa to okrem iného prejavuje v tom, že:

1) aplikujeme porovnávací aspekt na rovinách apelatívum – proprium, proprium – proprium, domáce proprium – cudzie proprium;

2) pre každú relevantnú onymickú sústavu vyčleňujeme osobitný súbor deklinačných typov (zvlášť pre antroponymá a zvlášť pre toponymá);

3) ako reprezentanty (vzorové slová) jednotlivých deklinačných typov uvádzame vybrané prototypové propriá, ktoré primeranejšie charakterizujú daný deklinačný typ a ktoré sme vybrali z analyzovaného súboru anglicizmov (subjektívne najmä podľa frekvenčného kritéria). S tradičnými skloňovacími vzormi pre apelatíva pracujeme sekundárne.⁵⁰

Pri vymedzovaní a určovaní deklinačných typov nadväzujeme na teoretické východiská M. Sokolovej (1994/1995, 1995) a J. Sabola (1976, 1980b). Cieľom tohto prístupu je „začleniť slovenské substantíva do jednoznačných typov bez výraznejších výnimiek“ (Sokolová, 1994/1995, s. 137). Na základe hierarchicky usporiadaného súboru pravidiel sa jednotlivé deklinačné typy vymedzujú samostatne bez variantných, konkurenčných relačných morfémy. Napr. pri apelatívach sa takýmto spôsobom klasický typ *chlap* „rozpadá“ na typy *chlap*, *chlapec* (N. pl. -i; líšia sa v I. pl. -mi/-ami), *priateľ* (N. pl. -ia), *syn*, *otec* (N. pl. -ovia, I. pl. -mi/-ami) – Sokolová (1994/1995, s. 138). Relačné morfémy, ktoré sú zásadne dôležité pre určenie deklinačného typu, sa nazývajú *určujúce (determinatívne) morfémy* (Sabol, 1980, s. 66). Substantíva zaraďujeme do tried a typov; pojmom typ označujeme jednotlivé jednoznačne vyčleniteľné súbory deklinačných typov v rámci tried (porov. aj Sokolová, 1995, 1998).

Špecifikum proprií sa prejavuje aj v používaní čiastkových paradigiem singuláru a plurálu. Bezpríznačným onymickým číslom je prirodzene singulár. Plurálové tvary plnia pri propriách špecifické funkcie, sú príznakové a málo frekventované, pri toponymách sme plurál nezaznamenali. Hypotetické plurálové tvary označujeme hviezdičkou (*pl.) a komentujeme v osobitných poznámkach.

Deklinačný systém znázorňujeme pomocou algoritmov, v ktorých sa zachytávajú determinatívne relačné morfémy. Tento postup uplatnila M. Sokolová na prednáškach z morfológie a na vymedzenom materiáli ho aplikoval aj autor tejto monografie (Ološtiak, 2002b; SAMS, s. 26 – 53).

4.2.2 Transdeklinácia antropónym

A. Spracovanie súboru a základné štatistické údaje

Štatistické údaje sme získali zo súboru 6684 onymických jednotiek, ktoré sa nachádzajú v SAMS (porov. tab. 7) a ktoré sme spracovali v tabuľkovom editore MS Excel. Ten sme zvolili pre možnosť pohodlného triedenia podľa rozličných kritérií, rýchleho získavania ľubovoľnej kombinovateľnosti a filtrovania požadovaných údajov, čo ana-

⁵⁰ Nemôže sa preto stať, aby sme skloňovanie proprií charakterizovali pomocou apelatívneho materiálu; porov. napr. formuláciu v MSJ (1966, s. 86): „Priezviská Slovákov na -o sa skloňujú nielen podľa vzoru *chlap*, ale aj podľa vzoru *hrdina*.“

lýzu výrazným spôsobom zrýchlilo a zefektívnilo. Pri antroponymách v jednotlivých stĺpcoch uvádzame tieto parametre:

- stĺpec A: heslová lexéma;
- stĺpec B: rod;
- stĺpec C: relačná morféma G. sg. prvého mena (meno1);
- stĺpec D: deklinačný typ prvého mena (dekl1);
- stĺpec E: relačná morféma G. sg. druhého mena (meno2);
- stĺpec F: deklinačný typ druhého mena (dekl2);
- stĺpec G: relačná morféma G. sg. tretieho mena (meno3);
- stĺpec H: deklinačný typ tretieho mena (dekl3);
- stĺpec I: relačná morféma G. sg. štvrtého mena (meno4);
- stĺpec J: deklinačný typ štvrtého mena (dekl4);
- stĺpec K: diferenciacia antroponymum – chrématonymum (A – CH);
- stĺpec L: počet komponentov – funkčných členov; pravopisné varianty v rámci jedného hesla pokladáme za jeden funkčný člen (napr. *Abbey*, *Abbie*, *Abby*);
- stĺpec M: výslovnostné zakončenie prvého komponentu (zak-výsl1);
- stĺpec N: ortografické zakončenie prvého komponentu (zak-graf1);
- stĺpec O: výslovnostné zakončenie druhého komponentu (zak-výsl2);
- stĺpec P: ortografické zakončenie druhého komponentu (zak-graf2);
- stĺpec Q: výslovnostné zakončenie tretieho komponentu (zak-výsl3);
- stĺpec R: ortografické zakončenie tretieho komponentu (zak-graf3);
- stĺpec S: výslovnostné zakončenie štvrtého komponentu (zak-výsl4);
- stĺpec T: ortografické zakončenie štvrtého komponentu (zak-graf4).

Tabuľka 8. Ukážka spracovania materiálu v programe MS Excel (uvádzajú sa len relevantné stĺpce)

A	B	C	D	E	F	G	H	K	L	M	N	O	P	Q	R
heslo	rod	meno1	dekl1	meno2	dekl2	meno3	dekl3	A/CH	poč.	zak- výsl1	zak- graf1	zak- výsl2	zak- graf2	zak- výsl3	zak- graf3
Abbey, Abbie, Abby [ebi]	f	neskl.	Mary					A	1	i	cy+ie+y				
Abbott [ebot]	m	-a	John					A	1	t	tt				
Abby [ebi]	f	neskl.	Mary					A	1	i	y				
Abdela [ebdela]	f	-y	Suzanna					A	1	a	a				
Abdiel [ebdiel]	m	-a	John					A	1	i	l				
Abe [ejb]	m	-(e)a	John					A	1	b	be				
ABELSON, Philip Hauge [filip hóg ajblson]	m	-a	John	-(e)a	John	-a	John	A	3	p	p	g	ge	n	n
ABERCROMBIE, John [džon ebrkrombi / ebrkrambi]	m	-a	John	-ho	Johnny			A	2	n	n	i	ie		
Abiathar [ebajatar]	m	-a	John					A	1	r	r				
Abie [ejbi]	m	-ho	Johnny					A	1	i	ie				
Abiel [e(j)biel]	m	-a	John					A	1	l	l				
Abigail [ebigejil]	f	neskl.	Mary					A	1	l	l				
Abington [ebinkton]	m	-a	John					A	1	n	n				
Abner [ebner]	m	-a	John					A	1	r	r				
Abraham [abraham / ejbrehem]	m	-a	John					A	1	m	m				
Abram [ejbrem]	m	-a	John					A	1	m	m				
ABSE, Dannie [deni epsi]	m	-ho	Johnny	-ho	Johnny			A	2	i	ie	i	e		
Aby [ejbi]	m	-ho	Johnny					A	1	i	y				

V analyzovanom súbore sa nachádza 82 % maskulín a len 18 % feminín, čo je veľký nepomer (porov. tab. 9). Táto skutočnosť má dve hlavné príčiny:

- Z koncepcie SAMS vyplýva, že sme doň zaradili nielen mená konkrétnych osôb (*Woody Allen, John Mayall, Katherine Mansfield(ová), Vanessa Mae*), ale samostatne aj rodné mená a priezviská bez konkrétneho denotátu (*Halden, Mike, Kitty, Aileen; Buckley, Malone, McPhee, Prescott*). Jednokomponentové priezviská bez konkrétneho denotátu uvádzame len v tvare mužského rodu, teda ich neprechyľujeme (porov. SAMS, s. 7 – 8).

- Vo verejnom živote (politika, veda ap.) pôsobí viac mužov než žien – napr. na prezidentskom poste v USA doteraz neúradovala nijaká žena a na poste ministerského predsedu Veľkej Británie registrujeme len jedinú dámu – známu Margaret Thatcherovú. Navyše, ako „diskriminačný“ sa ukázal aj výber ďalších oblastí, z ktorých sme čerpali materiál. Napríklad zamerali sme sa na najpopulárnejšie športy, ktoré sú predovšetkým mužskou záležitosťou: hokej (Národná hokejová liga NHL), futbal (prvá anglická liga Premier League), čiastočne basketbal (Národná basketbalová liga NBA). Nakoniec v oblastiach, ako šoubiznis či umenie, kde je pomer počtu mužov a žien vyrovnannejší, sa kvantitatívny „náskok“ maskulín nepodarilo eliminovať, pretože našim zámerom nebolo umelým spôsobom uprednostňovať feminína pred maskulínami. Do slovníka sme vyberali frekventované, ortoepicky a morfológicky zaujímavé a sporné propriá bez ohľadu na rodovú príslušnosť.

Tabuľka 9. Počet antroponým podľa rodu

skupina	počet	%
maskulína	5458	81,6
feminína	1227	18,4
antroponymá spolu	6685	100,0

Súbor obsahuje najviac jednokomponentových antroponým (rodných mien alebo priezvisk): 4929 (74 % z celkového počtu). Sú to takmer napospol pomenovania nekonkrétnych denotátov (napr. *Colby, Constance, Mayhew, Mike, Vicky*); výnimku tvoria len umelecké pseudonymy typu *Anastacia, Madonna* a historické mená typu *Aelfric, Aethelstan, Alcuin*. S pribúdajúcim počtom komponentov rapídne klesá celkový počet jednotiek: dvojkomponentové propriá: 1355 (20,3 %), trojkomponentové: 382 (5,7 %), štvorkomponentové: 19 (0,3 %) (porov. tab. 10). Dvoj- a viackomponentové mená sú pomenovania konkrétnych denotátov: *Brian Smolinski, Sheryl Crow(ová)*.

Tabuľka 10. Distribúcia onymických modelov (funkčných členov) maskulín a feminín

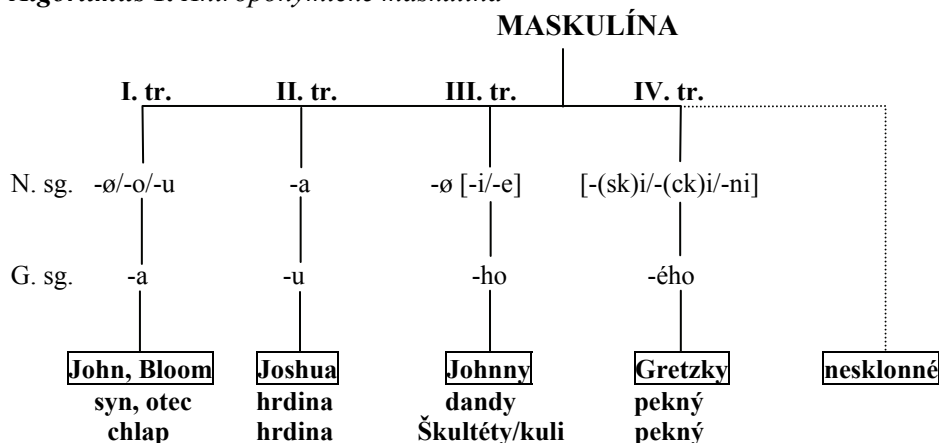
komponenty	spolu	% podiel spolu	mask	% podiel mask.	fem	% podiel fem.
1-komponentové (RM/P)	4929	73,7	3932	72	997	81,3
2-komponentové (RM+P)	1355	20,3	1151	21,1	204	16,6
3-komponentové (RM+SM+P)	382	5,7	357	6,5	25	2,0
4-komponentové (RM+SM+SM+P)	19	0,3	18	0,3	1	0,1
spolu	6685	100,0	5458	99,9	1227	100,0

Vysvetlenie skratiek: RM – rodné meno, SM – stredné meno, P – priezvisko.

B. Maskulína

Antroponymické maskulína sa skloňujú podľa typov *John, Bloom, Joshua, Johnny, Gretzky*. Niektoré jednotky zostávajú v určitých situáciách nesklonné, na rozdiel od feminín nejde o samostatný deklináčny typ, ale o tendencie k nesklonnosti (porov. kap. o tendenciách k nesklonnosti maskulín). Konfiguráciu relevantných relačných morféme (vrátane periférnej nesklonnosti naznačenej bodkovanou čiarou) znázorňuje tento algoritmus:

Algoritmus 1. Antroponymické maskulína⁵¹

I. trieda

Konfigurácia relačných morféme:

	N.	G.	D.	A.	L.	I.
sg.	-ø, -o, -u	-a	-ovi	-a	-ovi	-om
pl.	-ovia	-ov	-om	-ov	-och	-mi/-ami

Typ John (syn, chlap)

Podľa typu *John* sa skloňujú mená s I. *pl. **-mi** a v N. sg. zakončené na hlásky, resp. sled hlások: **[aj]** (v pravopise i, igh, ighe, uy, y, ye), **[aj]** / **[t]** (yth, th), **[au]** (ow, owe), **[b]** (b, bb, bbe, be), **[c]** (des, ds, tes, ts, tz, ths), **[č]** (ch, che, tch, tsch), **[d]** (d, dd, de), **[dž]** (dge, g, ge, gh, je), **[ej]** (ae, ai, ay, aye, eagh, eath, eay, ee, eigh, ey, e), **[ej]** / **[aj]** (ay, ei), **[f]** (f, fe, ff, ffè, gh, ph), **[g]** (g, ge, gg, gh, gue), **[h]** (h), **[jou]** (eogh), **[k]** (c, ck, cke, ch, k, ke, que, sq), **[k]** / **[ch]** (ch), **[ks]** (x, xe, cks+x), **[l]** (l, le, ll, lle), **[l]** / **[ln]** (lne), **[n]** (hn, n, ne, nn, nne), **[n]** / **[nd]** (nd), **[oj]** (oey, oy), **[ou]** (aud, aut, od,

⁵¹ V rámečkoch uvádzame anglické vzorové propriá, v druhom riadku sa nachádzajú vzorové apelatívne lexémy podľa M. Sokolovej (2006, rkp.), v treťom riadku sú klasické vzorové apelatíva.

ough, ov, ove, ow, owe), [p] (p, pp, pe), [r] (r, re, rr), [r] (ergh) / [g] (gh) / [dž] (gh), [s] (c, ce, es, s, se, ss, sse), [š] (sh, she, sch, sche, sshe), [t] (t, te, th, tt, tte), [t] / [s] (th), [v] (v, ve), [z] (z).

Príklady:

Conway [konvej], *Bri* [braj], *Bligh* [blaj], *Tighe* [taj]; *Guy* [gaj], *Fry* [fraj]; *Frye* [fraj], *Blyth* [blaj / blajt], *Pow* [pau], *Howe* [hau], *Bob* [bob], *Glubb* [glab], *Crabbe* [kreb], *Blaydes* [blejc], *Edwards* [edvorc], *Keats* [kic], *Berlitz* [berlic], *Arch* [árč], *Styche* [stajč], *Wyche* [vajč], *Butch* [bač], *Dolmetsch* [dolmeč], *Bedford* [betford], *Budd* [bad], *Childe* [čajld], *Lodge* [lodž], *Reg* [redž], *George* [džordž / džórdž], *Ridealgh* [rajdeldž], *Smaje* [smejdz], *McCrae* [mekrej], *Adlai* [edlej], *Clay* [klej], *Quay* [kvej], *Gaye* [gej], *Castlereagh* [kaslrej], *Sleath* [slej], *Fleay* [flej], *Aimee* [ejmej], *McVeigh* [megvej], *Grey* [grej], *Faraday* [feredej / faradaj], *Mordecai* [mordikej / mordikaj], *Woolf* [vulf], *Balfe* [belf], *Cliff* [klif], *O'Keeffe* [oukif], *Clough* [klaf], *Lough* [laf], *Joseph* [džouzef], *Young* [jang], *Hardinge* [hárding], *Flagg* [fleg], *Burgh* [barg], *McDonough* [megdonog], *Sprague* [sprejg], *Jonah* [džounah], *Uriah* [juriah], *Keogh* [kjou], *Mac* [mek], *Dick* [dik], *Hardwicke* [hárdvik], *Murdoch* [márdok], *Clark* [klárk], *Bourke* [bárk], *Dumaresq* [dumerik], *McCulloch* [mekalok / mekaloch], *Alex* [aleks], *Foxe* [foks]; *Phil* [fil], *Peele* [píl], *Bill* [bil], *Domville* [domvil], *Milne* [mil(n)], *Dan* [den], *Gascoine* [geskojn], *Paine* [pejn], *Dunn* [dan], *Glynn* [glin], *Wynd* [vin(d)], *Hoey* [hoj], *Coy* [koj], *Gullebaud* [gilbou], *Rambaut* [rombou], *Yeo* [jou], *Gounod* [gunou], *Sygrove* [sajgrou], *Barlow* [bárlou], *Bullough* [bulou], *Woolnough* [vúlnou], *Crowe* [krou], *Dunlop* [danlop], *Calthorpe* [koltorp], *Sharpe* [šárp], *Har-rapp* [herep], *Arthur* [artur], *Blaire* [blér], *Frere* [frír], *Wigmore* [vigmór], *Kerr* [ker / kér], *Mansergh* [menzr / menzerg / mensérdž], *Cec* [ses], *Clarence* [klerens], *Bevis* [bívis], *Cyrus* [sajrus], *Wise* [vajs], *Douglass* [dagles], *Josh* [džoš], *Esche* [eš], *Kusch* [kuš], *Nashe* [neš], *Burnet* [bárnet], *Harte* [hárt], *Ellsworth* [elsvort], *Rathe* [rejt], *Everett* [everet], *Parotte* [perot], *Smith* [smit / smis], *Asimov* [ezimov / asimov], *Dave* [dejv], *Baz* [bez].

Hypotetický typ Bloom (otec, chlap)

Podľa typu **Bloom** s hypotetickou relačnou morférou I. *pl. -ami sa skloňujú rodné mená a priezviská zakončené v N. sg. na hlásky: [m] (m, me), [o] (o), [u, ú] (u, ue), [ó] (au, eau, oe), [ou] (au, eo, o, oe) a na spoluhláskové skupiny so slabičným [l], [r], výnimočne [n].

Príklady:

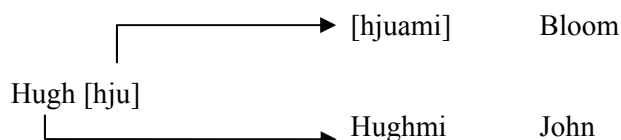
Abram [ejbrem], *Newcome* [ňukom], *Angelo* [andželo / endželo], *Orlando* [orlando], *Stu* [stjú / stju / stu], *Gue* [gju], *Castlenau* [kaslnó], *Crusoe* [krusó], *Frankau* [frenkou], *Yeo* [jou], *Jo* [džou], *Coe* [kou], *Pou* [pou], *Bartle* [bártl], *Baker* [bejkr], *Bacon* [bejkn] (deklinácia posledných dvoch maskulín kolíše medzi typmi *John* a *Bloom*; porov. ďalej).

Hypotetické kolísanie medzi typmi John a Bloom

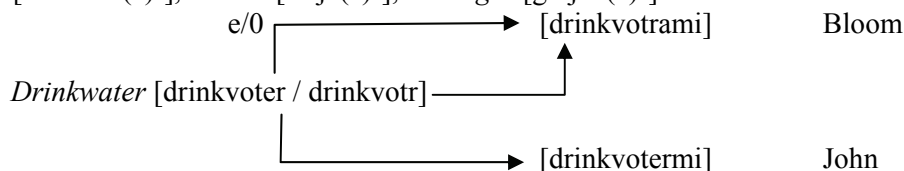
O hypotetickom kolísaní uvažujeme preto, lebo „uzlovými“ sú onymicky príznakové plurálové tvary inštrumentálu. Kolísanie na úrovni deklináčnych typov *John* a *Bloom* je spôsobené dvomi faktormi:

1) Nesúlads medzi fónickou a grafickou formou na konci slova: Samohláskové zakončenie vo výslovnosti predpokladá deklináciu podľa typu *Bloom*, zakončenie na spoluhláskové grafémy podporuje deklináciu podľa typu *John*. Týka sa to mien zakon-

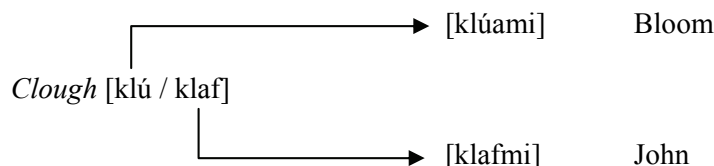
čených na: [u] (eugh, ew, ugh), [o] (ough), [ó] (augh, auw, aw), slabičné [l], [r], [n]: *Heugh* [hju], *Depew* [dipju], *Desborough* [dezboro], *Marlborough* [márlboro], *Bradlaugh* [bredlól], *Shaw* [šó], *Baker* [bejkr], *Bacon* [bejkn].

2) Variantná výslovnosť: Jeden výslovnostný variant podmieňuje deklináciu podľa typu *John*, druhý variant podľa typu *Bloom* (morfému -ami podmieňuje alternácia e/0). Ide o mená zakončené na [r] / [er/ír] (er, ier): *Frasier* [frejžr / frejzír]; *Drinkwater* [drinkvot(e)r], *Frazer* [frejz(e)r], *Grainger* [grejdž(e)r].

Pri niektorých menách ortografia spätne ovplyvňuje aj poslovenčenú výslovnosť. Vznikajú tak ortoepické varianty, z ktorých prvý vychádza z výslovnosti v L₁, druhý, ovplyvnený grafickou podobou, funguje len v slovenčine. Dvojaká výslovnosť následne podmieňuje variantné skloňovanie: *Coomb* [kúm / kúmb], *Roxburgh* [rogzboro / rogzburg], *Clough* [klú / klaf].

II. trieda – typ Joshua (hrdina)

Konfigurácia relačných morféme:

	N.	G.	D.	A.	L.	I.
sg.	-a	-u	-ovi	-u	-ovi	-om
*pl.	-ovia	-ov	-om	-ov	-och	-ami

Podľa tohto neproduktívneho typu sa skloňujú propriá vo výslovnosti aj v pravopise zakončené v N. sg. na samohlásku [a], ktoré je zároveň relačnou morfému: *Alva* [alva], *Dana* [dejna], *Fonda* [fonda], *Anka* [anka], *Asa* [ejza], *Barkla* [barkla], *Bowra* [baura], *Macnamara* [meknamara], *Strathcona* [stretkouna], *Walla* [vóla], *Wulfila* [vulfila].

III. trieda – typ Johnny (dandy, Škultéty/kuli)

Konfigurácia relačných morfém:

	N.	G.	D.	A.	L.	I.
sg.	-ø	-ho	-mu	-ho	-ovi	-m
*pl.	-ovia	-ov	-om	-ov	-och	-ami

Podľa tohto typu sa skloňujú rodné mená a priezviská zakončené v N. sg. na predné vokály [é] (e), [i] (ay, e, ee, ey, i, ie, y, ye), [í] (ea, ee, ie):

Príklady:

Andre [andré]; *Anelay* [ejnli], *Barclay* [bárkli], *Celebrezze* [selebrizi], *Jesse* [džesi], *Thisbe* [tizbi], *McPhee* [mekfi], *Murree* [mari], *Aubrey* [óbrí], *Disraeli* [dizrejli], *Heagerti* [hegeriti], *Brucie* [brusi], *Freddie* [fredi], *Burnaby* [bárnebi], *Lowry* [lauri], *Wilbye* [vilbi], *Skea* [skí], *Agee* [ejdži], *Lee* [lí], *Pertwee* [pertví], *Rennie* [rení].

Poznámka. Jednotlivo sa prejavuje tendencia takto skloňovať aj mená zakončené na samohlásku [u] (popri dominantnom skloňovaní týchto mien podľa typu *John*): napr.

meno	počet tvarov podľa typu <i>John</i>	počet tvarov podľa typu <i>Johnny</i>
<i>Philip Cocu</i> [koku]	10	4
<i>Bixente Lizarazu</i> [lizarazu]	20	12
<i>Adrian Mutu</i> [mutu]	25	5
<i>Saku Koivu</i> [kojvu]	55	6

Príklady na skloňovanie podľa typu Johnny:

Pokusy Cocuho a *R. de Boera Taffarel* chytí. – Úder laktom do chrbta *Cocuho*. – Tesne predtým vystihol Baroš katastrofálnu prihrávku *Cocuho*. – Obranca Al Chilavi uvidel červenú kartu za faul na prenikajúceho *Lizarazuho*. – Neúčasť Elbera a *Lizarazuho* je pre nás ťažšia ako stop pre Keana a Scholesa. – Oplul a kopol útočníka anglického klubu Adriana *Mutuho*. – Kúpa *Mutuho* bol veľký a drahý omyl. – Fíni boli veľmi rýchli, najmä formácia okolo *Koivuho*.

IV. trieda – typ Gretzky (pekný)

Konfigurácia relačných morfém:

	N.	G.	D.	A.	L.	I.
sg.	-ý/-i/-y	-ého	-ému	-ého	-om	-ým
*pl.	-í	-ých	-ým	-ých	-ých	-ými

Podľa typu *Gretzky* sa skloňujú priezviská slovanského pôvodu formálne zakončené na *-ski/-sky* [ski] a *-tzki/-tzky* [cki], *-ny* [ni] (v základnom tvare N. sg. bez kvantity a s rozličnými pravopisnými modifikáciami). Ide o pôvodný adjektívny antropoforant *-ský*, príp. *-ný*: napr. *Gretzky* [grecki] – G. sg. *Gretzkého*, *Rusedski* [rusecki] – *Rusedského*, *Chomsky* [čomski] – *Chomského*, *Jovanovski* [džovanofski] – *Jovanovského*, *Rafalski* [rafalski] – *Rafalského*, *Dubinsky* [dabinski] – *Dubinského*, *Duchovny* [duchovni] – *Duchovného*, *Nowotny* [novotni] – *Nowotného*.

Deklinácia maskulín s tzv. nemým -e

Slovakistika sa problematike skloňovania proprií s nemým koncovým -e venuje pomerne dlho. J. Damborský (1930, s. 210), hoci explicitne sa o nemom -e nezmieňuje, uvádza medzi cudzími menami skloňujúcimi sa podľa vzoru *chlap* aj propriá *La Fontaine* – *La Fontaina*, *La Fontainovi*, *Shakespeare* – *Shakespear*, *Shakespearovi*, *Le Sage* – *Le Saga*, *Le Sagovi* (v príkladoch nemé -e v nepriamych pádoch vynecháva). Podobne PSP (1931, s. 59) i A. Macht (1938, s. 103) bez ďalšieho vysvetľovania uvádzajú genitív *La Fontaine* – *La Fontaina*. Dve skupiny mien rozlišujú J. Orlovský – L. Arany (1947, s. 166) a B. Letz (1950, s. 281): *de Gaulle* – *de Gaulla*, *Molière* – *Molièra* vz. *France* – *Francea*, *Lagrange* – *Lagrangea*. Takéto chápanie sa prezentuje aj v PSP (1953, s. 79: §107, ods. 11) a neskôr prakticky v nezmenenej, resp. v mierne rozšírenej podobe (s využitím rovnakých alebo niekoľkých ďalších príkladov) aj v MSJ (s. 126), v *Slovenskej gramatike* (Pauliny – Ružička – Štolc, 1968, s. 192), v SSSJ-M (s. 73). Touto problematikou sa najpodrobnejšie zaoberal v časopiseckých príspevkoch L. Dvonč (1958, 1963, 1965, 1967a, 1977b). Osobné mená s koncovým -e sa v uvedených prácach zaraďujú do dvoch skupín:

1) V menách typu *Shakespeare* [šejkspír], *Hume* [hjúm], *Pierre* [pjér], *Saussure* [sosúr] sa -e v ďalších pádoch vynecháva (G. *Shakespear*, *Huma*, *Pierra*, *Saussura*). Tieto mená sú natoľko známe, že nevznikajú problémy pri rekonštrukcii základného tvaru N. sg.: G. *Shakespear* → N. *Shakespeare*, nie **Shakespear*, *Huma* → *Hume*, nie **Hum*, *Pierra* → *Pierre*, nie **Pierr*, *Saussura* → *Saussure*, nie **Saussur*.

2) V menách zakončených na -ce [s], -ge [dž, ž] zostáva e vo všetkých pádoch ako ukazovateľ výslovnosti predchádzajúcich spoluhlások: *Lawrence* [lorens] – *Lawrencea* [lorensa], *Bruce* [brus] – *Brucea* [brusa], *Maurice* [moris] – *Mauricea* [morisa], *Lodge* [lodž] – *Lodgea* [lodža], *Etherege* [eteridž] – *Etheregea* [eteridža], *George* [džórdž] – *Georgea* [džórdža], *Lesage* [lesáž] – *Lesagea* [lesáža]. Koncové e sa odporúča ponechať aj v skupine priezvisk na -oe [ó], [ou], -ie [i], [í]: *Defoe* [difó] – *Defoea* [difóa], *Poe* [pou] – *Poea* [poa], *Coe* [kou] – *Coea* [koa], *Sillitoe* [silitou] – *Sillitoea* [silitoa], *Charlie* [čarli] – *Charlieho* [čarliho], *Abie* [ejbi] – *Abieho* [ejbiho], *Jamie* [dzejmi] – *Jamieho* [dzejmiho], *Augie* [ógi] – *Augieho* [ógiho] (porov. Dvonč, 1965; 1967a).⁵²

Poznámka. Do tohto typu sa tradične zaraďujú aj mená zakončené na -che [š], napr. *Malebranche* [malbránš], *La Roche* [laroš] (Dvonč, 1967a; MSJ, s. 126; PSP, 2000, s. 129). K. Sekvent (2002, s. 23) však nesúhlasí a pripomína, že e tu nenaznačuje výslovnosť predchádzajúcej grafémy, ako je to v prípadoch -ge [dž, ž], -ce [s], preto francúzske mená zakončené na -che odporúča skloňovať bez e: *Malebrancha*.

Nazdávame sa, že v citovaných prácach sa neberie dostatočný zreteľ na jazykový úzus, v ktorom nemé -e nefunguje takýmto viac-menej čierno-bielym spôsobom. Na základe našich výskumov, ktoré vychádzajú zo systematického pozorovania jazykovej

⁵² Okrem K. Sekventa (2002, s. 23), ktorý v type *Curie* odporúča skloňovať: *Curiho*, *Curimu*, *Curim*.

praxe, takisto vyčleňujeme dve skupiny mien s nemým *-e*, avšak v ich charakteristike sa od doteraz publikovaných slovákistických prác odlišujeme.

1. Typ George – Georgea

Nemé *-e* signalizuje výslovnosť predchádzajúcej spoluhlásky. Pri vymedzení tohto typu sa zhodujeme s citovanými prácami (porov. vyššie). V SAMS sme pri týchto antroponymách naznačovali G. sg. takto:

Bruce [brus], m., *-ea*

Rice [rajs], m., *-ea*

Wallace [volis], m., *-ea*

Wantage [vontidž], m., *-ea*

Woolridge [vúlrídž], m., *-ea*

Tieto konštatácie sa potvrdili aj korpusovými zisteniami: v troch štvrtinách nepriamych pádov sa *-e* zachováva:

Tabuľka 11. Pomer tvarov s nemým *-e* a bez *-e* (typ George)

lexéma	tvary s e		tvary bez e	
	počet	percentá	počet	percentá
Bruce	278	68,6	127	31,4
George Bush	752	84,8	135	13,2
George Washington	89	77,4	26	22,6
Joyce	147	87,0	22	13,0
Lance	106	66,3	54	33,7
Wallace	58	71,6	23	28,4
Woodbridge	25	65,8	13	34,2
priemer		75 %		25 %

Vysvetlivka:

Meno *George* kvôli jednoznačnej identifikácii uvádzame aj s vybranými priezviskami, keďže v tvaroch bez *e* (*Georga*, *Georgovi* ap.) môže ísť o dve mená: *George* [džordž] aj *Georg* [georg].

Jednotlivé tvary s počtom výskytov:

Brucea: 162, Bruceom: 77, Bruceovi: 39, Bruca: 78, Brucom: 41, Brucovi: 8;
 Georgea Busha: 554, Georgeom Bushom: 121, Georgeovi Bushovi: 77, Georga Busha: 108, Georgom Bushom: 18, Georgovi Bushovi: 9;
 Georgea Washingtona: 78, Georgeovi Washingtonovi: 10, Georgeom Washingtonom: 1;
 Georga Washingtona: 24, Georgom Washingtonom: 1, Georgovi Washingtonovi: 1;
 Joycea: 109, Joyceovi: 24, Joyceom: 14; Joyca: 17, Joycovi: 3, Joycom: 2;
 Lancea: 63, Lanceom: 23, Lanceovi: 20; Lanca: 45, Lancom: 5, Lancovi: 4;
 Wallacea: 42, Wallaceom: 9, Wallaceovi: 7; Wallaca: 14, Wallacom: 6, Wallacovi: 3;
 Woodbridgeom: 14, Woodbridgea: 9, Woodbridgeovi: 2; Woodbridgom: 6, Woodbridga: 5, Woodbridgovi: 2.

2. Typ White – Whit(e)a

Nemé *-e* nesignalizuje výslovnosť predchádzajúcej spoluhlásky a môže, ale nemusí signalizovať výslovnosť predchádzajúcej slabiky: *White* [vajt] – gen. *Whita* / *Whitea* [vajta], *Mike* [majk] – *Mika* / *Mikea* [majka], *Ambrose* [embrous] → *Ambrosa* / *Ambrosea* [embrousa], *Bourke* [bárk] → *Bourka* / *Bourkea* [bárka], *Caine* [kejn] → *Caina* / *Cainea* [kejna], *Hardwicke* [hárdvik] → *Hardwicka* / *Hardwickea* [hárdvika]. V tejto skupine používanie *-e* v nepriamych pádoch kolíše. Na jednej strane sa *-e* chápe ako nadbytočné, pretože sa nevyslovuje, pri skloňovaní sa dostáva do susedstva s inou samohláskovou grafémou, čím vznikajú ortografické „hiáty“. Ponechaním *-e* sa v grafickej podobe zachováva tvarová uniformita, jednotná podoba tvarotvorného základu, čím sa čitateľovi textu uľahčuje identifikácia základného tvaru propria. Takýmto spôsobom sa prejavuje vplyv najdôležitejšieho činiteľa v komunikačnom fungovaní nielen cudzích, ale aj domácich proprií. Ide o identifikačný faktor (bližšie porov. kap. 7.1).

O textovej frekvencii a známosti propria ako faktoroch vplývajúcich na fungovanie nemého *-e* sa zmieňuje J. Zeman: „U známych OJ [osobných jmen, pozn. M. O.] (Blake [blejk]) prevažujú v nepriamych pádoch tvary bez *-e* (Blaka [blejka]), u OJ málo známych naopak s *-e*. V rozsáhlejších textech, v nichž je OJ užito len jednou, a to v nepriamom páde, *-e* zostáva“ (Kučera – Zeman, 1998, s. 21). Do „hry o nemé *-e*“ teda zasahuje dôležitý mimojazykový faktor – frekvencia. Pri frekventovaných menách sa potreba ponechávať *-e* nepociťuje tak naliehavo, pretože časté používanie zabezpečuje ľahšiu identifikáciu základného tvaru. Z tohto dôvodu sa *-e* zvykne v nepriamych pádoch vynechávať napr. v lexémach *Shakespeare* – *Shakespeara*, *Hume* – *Huma*, *Locke* – *Locka*, *Livingstone* – *Livingstona*, *Osbourne* – *Osbournea* a i.

V štúdiu o skloňovaní anglických antroponým (Ološtiak, 2002b) sme vychádzali z predpokladu, že tendencia vynechať *-e* sa prejavuje výraznejšie pri rodných menách než pri priezviskách. Inventár rodných mien obsahuje menej jednotiek a frekvencia rodných mien je vyššia než frekvencia priezvisk. To znamená, že vo vedomí používateľov jazyka sú rodné mená relatívne ľahšie identifikovateľné. Tento poznatok sa v korpuse v úplnosti nepotvrdil (porov. tabuľku 12), o čom svedčí vyrovnanosť tvarov v skupine rodných mien a priezvisk (pomer *-a/-ea* RM: 71 % : 29 %; P: 74 % : 26 %). Ukazuje sa, že ako dôležitejší faktor pôsobí frekvencia konkrétnej onymickej lexémy a zovšeobecnenie na celú skupinu rodných mien či priezvisk nie je adekvátne skúmanému javu.

Tabuľka 12. Tvary G./A sg. vybraných rodných mien a priezvisk s nemým -e

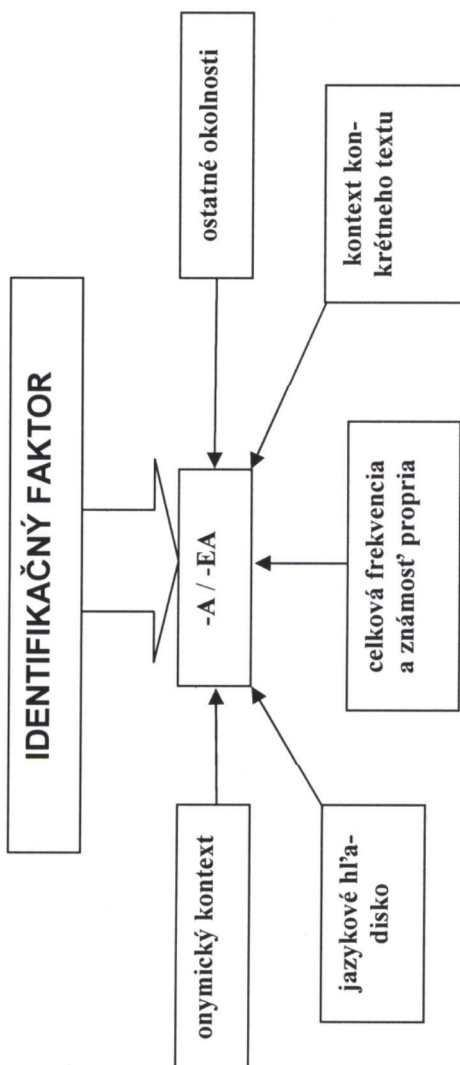
RODNÉ MENÁ					PRIEZVISKÁ				
	-a		-ea			-a		-ea	
	počet	%	počet	%		počet	%	počet	%
Clive	25	73,5	9	26,5	Blake	73	62,9	43	37,1
Clyde	62	60,8	40	39,2	Carlyle	18	85,7	3	14,3
Dave	86	53,1	76	46,9	Moore	181	93,3	13	6,7
Jake	129	30,3	297	69,7	Stone	77	58,3	55	41,7
Jerome	37	100	0	0	White	57	48,3	61	51,7
Shane	22	66,7	11	33,3	Osbourne	38	95	2	5
Steve	464	87,7	65	12,3	Cave	24	55,8	19	44,2
Claude	319	95,5	15	4,5	Thorpe	44	93,6	3	6,4
priemer		71		29	priemer		74		26

V tejto súvislosti vzniká otázka, aké faktory ovplyvňujú skloňovanie mien s nemým -e. Pokúsime sa na ňu odpovedať v ďalšom texte, s ktorým súvisí tabuľka 13 a schéma 1 (porov. ďalšiu stranu):

Tabuľka 13. Konfigurácia parametrov vplyvujúcich na zachovanie/nezachovanie nemého -e v nepriamych pádoch

TYPY PROPRÍÍ	PARAMETRE					
	identifikačný faktor	jazykové činitele	všeobecná frekvencia	textová frekvencia	prítomnosť tvaru N. sg. v konkrétnom texte	onymický kontext
typ George – Georgea	+	+	0	0	0	0
typ Shakespeare – Shakespeara	+	-	+	0	0	0
typ Mike – Mika	+	-	+	0	0	0
typ White – Whitea	+	-	+/-	-	-	0
typ White – Whita	+	-	+/-	+	+	0
typ Glynnne – Glynnnea	+	-	-	+/-	+/-	0
typ Clarke – Clarkea	+	-	+/-	+/-	+/-	+
typ Drake – Drakea	+	-	+	0	+/-	0
						+

Schéma 1. Znáozornenie pôsobenia jednotlivých činiteľov

Pri tvorbe textu by mal expedient myslieť na percipienta, anticipovať potenciálne miesta dezinterpretácií, a tak „spríjemniť“ celkové vnímanie textu. V onymickej rovine to značí čo najväčšie uľahčenie identifikácie základných tvarov propriálnych jednotiek – identifikačný faktor.⁵³ V nadväznosti na identifikačný faktor pôsobia ďalšie činitele:

- **Jazykové činitele:** pri skloňovaní mien na *-ge*, *-ce*, *-oe*, *-ie* koncové *-e* je žiaduce zachovať (typ *George – Georgea*); argumentáciu porov. vyššie a v citovaných štúdiách L. Dvonča.

- **Všeobecná frekvencia:** čím väčšia frekvencia, tým viac si expedient môže dovoliť *-e* vynechať; frekventované a známe propriá *-e* strácajú (typy *Shakespeare – Shakespeara*, *Mike – Mika*) – v týchto prípadoch je frekvencia a prítomnosť tvaru N. sg. v konkrétnom texte irelevantná (porov. v tabuľke označenie 0). Pri menej frekventovaných propriách je vhodnejšie *-e* ponechať (typ *Glynne – Glynnea*). Tu však do hry vstupuje ďalší činiteľ – textová frekvencia (pozri ďalší odsek).

- **Textová frekvencia** (koľkokrát a v akých tvaroch je proprium použité v konkrétnom texte) je dôležitá pri menách so strednou alebo nízkou všeobecnou frekvenciou. Pri aspoň jednom použití v N. sg. je možné *-e* v ďalších tvaroch vynechať (typ *White – Whita*); ak sa proprium vyskytuje v texte len raz, aj to v nepriamom páde, je vhodnejšie *-e* ponechať (typ *White – Whitea*).

- **Onymický kontext:** zreteľ na existenciu dvojíc mien, ktoré sa rovnako vyslovujú a pravopisne sa líšia len koncovým *-e*, komunikantov tlačí nemé *-e* zachovať; pravda, v závislosti od textovej i všeobecnej frekvencie (napr. *Brown – Browne*, *Clark – Clarke*, *Cook – Cooke*, *Dean – Deane*, *Earl – Earle*, *Foot – Foote*, *Fox – Foxe*, *Fry – Frye*, *Holbrook – Holbrooke*, *Green – Greene*, *Irvin – Irvine*, *Kean – Keane*, *York – Yorke*).

- **Ďalšie okolnosti** sa aktivizujú v jednotlivých prípadoch, napr. pri mene *Francis Drake* v G./A. sg. prevládajú tvary s *-e* (*Drakea*) pravdepodobne preto, aby sa autor textu vyhol nežiaducej homonymii s tvarmi G./A. sg. slovenského apelatíva *drak*. Táto okolnosť v tomto konkrétnom antroponyme sa ukázala ako dôležitejšia než napr. pomerne vysoká frekvencia a známosť príslušného propria (na základe ktorých by sa *-e* skôr vynechalo).

V konkrétnej jazykovej situácii sa tieto faktory neuplatňujú v plnej miere a nemé *-e* sa niekedy zachováva/vynecháva v protiklade s uvedenými tendenciami (porov. príklady sub B). Rešpektujúc dominantnosť a „silu“ identifikačného faktora vyslovujeme odporúčanie smerom k jazykovému úzu, že ak si tvorca textu nie je istý, nech radšej *-e* v nepriamych pádoch ponechá.

Dokladový materiál:

A) V denníku SME (17. 8. 2004, s. 10) v rubrike Ľudia a udalosti sa objavil článok s názvom *Wise naložil ako prvý listy do balónu, ale do cieľa došli vlakom*, v ktorom sa píše o zakladateľovi leteckej pošty, Johnovi Wiseovi. Meno *Wise* [vajs] je v texte použité celkovo desaťkrát (z toho šesťkrát v nominatíve, dvakrát v akuzatíve, jedenkrát

⁵³ Pôsobenie identifikačného faktora v parole sa netýka len mien s nemým *-e*, ale má širšiu platnosť, ba dokonca o tomto faktore možno uvažovať ako o onymickej univerzálii (porov. aj kap. 7).

v genitíve a raz ako slovotvorný základ privlastňovacieho adjektíva). Vo všetkých nepriamych pádoch a privlastňovacom prídavnom mene sa meno uvádza bez *e*: *Johna Wisa priviedla k myšlienke, upozorňoval na pokus Johna Wisa, tento úspech Wisa povzbudil, Wisova myšlienka sa ujala*. Nedochádza pritom k problémom s identifikáciou základného tvaru, pretože na ploche celého článku (a najmä v názve) je meno v tvare nominatívu použité viackrát.

B) Príklady svedčiace o dynamike:

O'Neal odsunul portlandskú legendu Clyda Drexlera na 20. miesto v historickej tabuľke strelcov. – Najviac sa darilo Clydeovi Drexlerovi so 41 bodmi. – Vyzdvihol aj jeho spoluprácu s Mikeom Johnsonom. – Hudba z muzikálu Krysař je na štvrtom mieste po Madonne a pred Mikom Oldfieldom. – Tieňom zápasu bolo nepríjemné zranenie Jasona Blakea. – Periférne našiel na krídle ofenzívneho zadáka Blaka. – David Jones v súboji so Steveom Flackom. – Druhým najdrahším hráčom na trhu s nechránenými voľnými hráčmi po kanonierovi Jaromeovi Iginlovi z Calgary sa stal Scott Niedermayer. – Wayneovi Rooneymu odporúčajú psychológa. – Flames ho získali spoločne so Steveom Reinprechtom z Buffala Sabres výmenou za Stevea Begina. – film Zlodeji v hlavnej úlohe so Stevom McQueenom. – Miroslav Šatan prekáva brankára Byrona Dajeho. – Šatan dvakrát prekonal Dajoa v Bostone.

Vzhľadom na protirečivosť uvedených kritérií a dôležitosť identifikačného faktora (najmä pri málo frekvencovaných menách) skloňovanie osobných mien s nemým *-e* sme v SAMS riešili variantne (pri mene Shakespeare sme zvolili doplňujúcu poznámku); napr.:

Alwyne [elvin], m., -(e)a (= G. sg. Alwyna / Alwynea)

Biddle [bidl], m., -(e)a (= G. sg. Biddla / Biddlea)

Rolfe [rolf / rouf], m., -(e)a

SHARPE, William Forsyth [viliem / viliam forsajt šárp], m., -a -a -(e)a

POPLE, John Anthony [džon antoni popl], m., -a -ho -(e)a

SHAKESPEARE, William [viliem / viliam šejkspír], m., -a -(e)a (častejšie Shakespeara)

Nemé *-e* a variantnosť v skloňovaní mužských osobných mien

Vplyv pravopisu na skloňovanie sa prejavuje aj v prípadoch, ako napr. *Thorpe* [torp], *Stallone* [steloun], *Zidane* [zidan], *Malone* [meloun]. Tieto mená sa vo výslovnosti končia na spoluhlásku a dominantne sa skloňujú podľa typu *John*. Subdominantne však pôsobí vplyv pravopisu (zakončenie na *-e*), čo sa prejavuje v skloňovaní podľa typu *Johnny*:

Tabuľka 14. Distribúcia skloňovania podľa typov *John* a *Johnny*

meno	skloňovanie – John			skloňovanie – Johnny			spolu John		spolu Johnny	
	G, A	D, L	I	G, A, pos.	D	L, I	počet	%	počet	%
Zidane	134	21	22	57	4	11	177	71	72	29
Thorpe	44+3	13+2	3	9	2	3	65	82	14	18
Malone	46+4	9+4	14+5	17	0	6	82	78,1	23	21,9
Stallone	13+1	5+1	24+4	49	4	12	48	42	65	58
priemer								68,3		31,7

Vysvetlivky: 1) Pos. – privlastňovacie adjektíva. 2) Pri menách *Thorpe, Malone, Stallone* sa v skloňovaní podľa typu *John* vyskytli aj tvary so zachovaným nemým *e* (uvádzame ich po znamienku +).

Jednotlivé tvary s počtom výskytov:

Zidana: 134, Zidanovi: 21, Zidanom: 22; Zidaneho: 57, Zidanemu: 4, Zidanem: 11;

Thorpa: 44, Thorpea: 3, Thorpovi: 13, Thorpeovi: 2, Thorpom: 3; Thorpeho: 9, Thorpemu: 2, Thorpem: 3;

Malona: 46, Malonea: 4, Malonovi: 9, Maloneovi: 4, Malonom: 14, Maloneom: 5; Maloneho: 17, Malonem: 6;

Stallona: 13, Stallonea: 1, Stalloneovi: 1, Stallonovi: 5, Stallonom: 24, Stalloneom: 4; Stalloneho: 49, Stallonemu: 4, Stallonem: 12.

Pri menách *Zidane, Thorpe* a *Malone* prevažuje skloňovanie podľa výslovnosti (typ *John*), pri mene *Stallone* skloňovanie podľa pravopisu (typ *Johnny*), ktoré spätne viedlo ku vzniku výslovnostného variantu [stalone], čím sa posilnilo ohýbanie podľa typu *Johnny*. Prípady typu *Stallone* [steloun / stalone] sú však pri adaptácii cudzej onymie ojedinelé a súhrnne možno konštatovať, že dominuje skloňovanie podľa typu *John*, ktoré má oporu vo výslovnosti. Z tohto dôvodu deklináciu typu *Zidaneho, Thorpeho* pokladáme za menej perspektívnu a pre jazykovú prax ju neodporúčame. V týchto prípadoch totiž synchronne neexistujú také systémové predpoklady na deklinačnú variantnosť ako v type *Stallone*, resp. *Capote, Raleigh* (pozri ďalej podkapitolu o interdeklinačných pohyboch); porov. nasledujúci výberový prehľad:

zaznamenaný tvar	odporúčaný vhodnejší tvar	poznámky
<i>zverenci</i> [arseneho vengera]	[arzena vengera]	<i>Arsene Wenger</i> [arzen venger]
<i>je náhradníkom Johna Grahameho</i>	<i>Graham(e)a</i>	[grehem]
<i>pred Byronom Dafoem</i>	<i>Dafoeom</i> [defóom]	[bajron defó]
<i>rozhodol sa pre producenta Andyho Wallaceho</i>	<i>Wallacea</i>	[volis]
<i>po zisku zlata s Toddom Woodbridgem</i>	<i>Woodbridgeom</i>	[vúdbridž]
<i>Dva listy Joyceho</i>	<i>Joycea</i>	[džojz]
<i>od Eltona Johna cez Richarda Gereho</i>	<i>Gerea</i> alebo <i>Gera</i>	[gír]
<i>neverím už ani Coelhovi, Caycemu, ani Gibranovi</i>	<i>Cayceovi</i>	[kejs]
<i>americkému kolegovi Georgemu Bushovi</i>	<i>Georgeovi</i>	[džórdž]
<i>známy prípad čierneho profesionálneho majstra sveta v boxe Mikeho Tysona</i>	<i>Mika</i> alebo <i>Mikea</i>	[majk]
<i>bol často terčom posmechu známeho trénerského kruťaša Mikeho Keenana</i>		
<i>cena pre Michaela Caineho</i>	<i>Cainea</i> alebo <i>Caina</i>	[kejn]
<i>o Thorpem sa tvrdí, že</i>	<i>Thorpovi</i> alebo <i>Thorpeovi</i>	[torp]

Interdeklinačné pohyby

Interdeklinačné pohyby, t. j. variantnosť v skloňovaní, závisia od vzťahu medzi fónickou a grafickou realizáciou na konci lexém a od prípadnej výslovnostnej variantnosti. V skúmanom materiáli (jednokomponentové rodné mená alebo priezviská, počet: 3932) sa vyskytli tieto typy vzťahov medzi výslovnosťou a pravopisom na konci slova:

Tabuľka 15. Grafická a fónická úroveň formálneho zakončenia maskulín

zak_vysl	zak_graf	príklad	počet	%	dekl. typ
C	C	Banks [benks]	2467	62,7	John
	Ce	Lane [lejn]	543	13,8	John
Cp	V	Coy [koj] + McRea [mekrej]	80	2,0	John + <i>John/Joshua</i>
	Ce	Harlowe [hárlou]	6	0,2	John
	C	Onslow [onslou]	19	0,5	John
Cp*	C	Woolnough [vúlnou]	5	0,1	John
	V	Pou [pou]	26	0,7	John
C / V	C	Roxburgh [rogzboro / rogzburg]	3	0,1	John
	V	Levi [levi / lívi / livaj]	7	0,2	<i>John/Johnny</i>
	V / Ce	Capote [kepouti / kepout]	4	0,1	<i>John/Johnny</i>
V	V	Bobby [bobi] + Alva [alva]	717	18,2	Johnny + Joshua + John
	C	Bradlaugh [bredlô] + Burleigh [bárli]	49	1,2	John + <i>John/Johnny</i>
V / Cp*	V	Fido [fajdo(u)]	2	0,05	John
Cp* / C	C	Gounod [gunou]	4	0,1	John
maskulína spolu			3932	99,95	
C vo výslovnosti spolu			3090	78,6	
V vo výslovnosti spolu			766	19,5	

Vysvetlivky:

C – konsonant, Ce – v ortografii konsonant plus nemé -e, Cp – postsonantický konsonant, Cp* – postsonantický konsonant, ktorý sa nerealizuje v pozícii MaxFD ako konsonant, V – vokál.

Za Cp považujeme taký segment, ktorý sa v intervokalickej pozícii (pozícia MaxFD) realizuje ako spoluhláska, napr. *Harlowe* [hárlou] – G. sg. *Harlowa* [hárlova], *Roy* [roj] – G. sg. *Roya* [roja]. Naproti tomu Cp* sa na úrovni fonémy nerealizuje ako konsonant, pri skloňovaní odpadáva alebo sa realizuje ako intervokalickej vokál, čím sa narúšajú fonotaktické zákonitosti spisovnej výslovnosti slovenčiny: *Pou* [pou] – G. sg. *Poua* [poua / poa]. Fonologický systém vyžaduje tvar *[pova], ktorý sa však v úže nevyskytuje. Cp* nemožno dostať do pozície MaxFD. Aj takýmto spôsobom sa prejavuje príznakovosť, periférnosť cudzojazyčnej onymie.

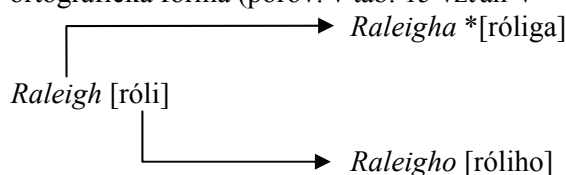
Boldom a kurzívou je zvýraznená interdeklinačná variantnosť.

Slovenčina sa snaží čo najsystemovejšie, čo najjednoduchšie (so zreteľom na používateľa jazyka) adaptovať cudzie prvky. Na miestach, kde je z objektívnych príčin priamočiara, jednoduchá adaptácia narušená, vznikajú divergentné riešenia, dochádza k variantnosti. Jedným z takýchto miest je aj transdeklinačia proprií s príznakovou

asymetriou na konci lexémy. Z tabuľky vyplýva, že k interdeklinačným pohybom dochádza práve v takýchto prípadoch: Cp – V: *McRea* [mekrej], C/V – V: *Levi* [levi / lívi / livaj], C/V – V/Ce: *Capote* [kepouti / kepout], V – C: *Burleigh* [bárli].

Ako hlavné činitele vplývajúce na deklinačnú osciláciu anglických antroponým možno vymedziť:

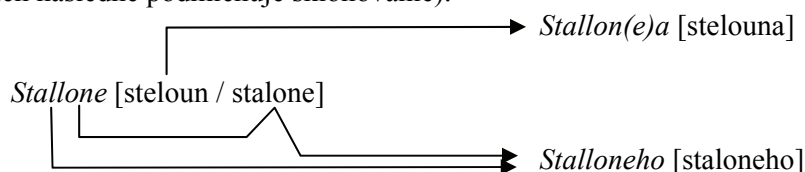
1. faktor: nesúlad medzi výslovnosťou a ortografiou, z čoho rezultuje rozdielna deklinácia podľa toho, či sa ako „deklinačný impulz“ využije fónická alebo ortografická forma (porov. v tab. 15 vzťah V – C):

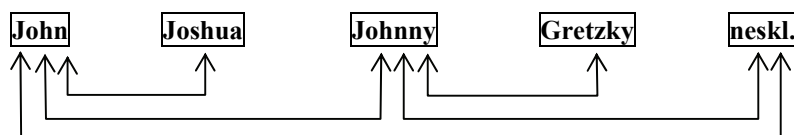
2. faktor: poslovenčená variantná výslovnosť, ktorej východiskom je variantná výslovnosť L_1 (porov. v tab. 15 vzťah C / V – V):

3. faktor: variantná výslovnosť, v rámci ktorej jeden variant predstavuje poslovenčenú výslovnosť a druhý variant vychádza z grafickej podoby propria. Vplyv ortografie sa v týchto prípadoch prejavuje dvojako: pravopisná podoba vplýva na skloňovanie buď priamo, alebo nepriamo (ortografia podmieňuje vznik výslovnostného variantu a ten následne podmieňuje skloňovanie):

V skúmanom materiáli sme zaznamenali tieto typy variantnosti:

John/Johnny

Typ Capote (2. faktor) – na základe jedného výslovnostného variantu sa lexéma skloňuje podľa typu *John*, druhý variant podmieňuje skloňovanie podľa typu *Johnny*:

Bice [bíči / bajs] – *Biceho* [bíčiho] / *Bicea* [bajsa], *Bonaduce* [bonaduči / bonadus] – *Bonaduceho* [bonadučiho] / *Bonaducea* [bonadusa], *Capote* [kepout / kepouti] – *Capot(e)a* [kepouta] / *Capoteho* [kepoutiho], *Coyote* [kojouti / kojout] – *Coyoteho* [kojoutiho] / *Coyot(e)a* [kojouta], *Deirdre* [dirdri / dirdrej] – *Deirdreho* [dirdriho] / *Deirdrea* [dirdreja], *Durante* [djurenti / džurenti / -tej] – *Duranteho* [-tiho] / *Durant(e)a* [-teja], *Fahey* [feji / fej] – *Faheyho* [fejiho] / *Faheya* [feja], *Cheyne* [čejni / čejn] – *Cheyneho* [čejniho] / *Cheyne(e)a* [čejna], *Levi* [levi / livi / livaj] – *Leviho* [leviho / liviho] / *Levia* [livaja], *McGillivray* [megil(i)vri / megilivrej] – *McGillivrayho* [megil(i)vriho] / *McGillivraya* [megilivreja], *McKie* [me(k)kaj / me(k)ki] – *McKiea* [me(k)kaja] / *McKieho* [mekího], *Mowbray* [moubrej / moubri] – *Mowbraya* [moubreja] / *Mowbrayho* [moubriho].

Typ Raleigh (1. faktor) – na základe výslovnosti sa proprium skloňuje podľa typu *Johnny*, na základe ortografie podľa typu *John*:

Burleigh [bárli] – *Burleigha* [bárliga] / *Burleigho* [bárliho], *Colclough* [koukli] – *Colclougha* [koukliga] / *Colclougho* [koukliho], *Evelegh*, *Eveleigh* [ívlí] – *Evelegha*, *Eveleigha* [ívliga] / *Evelegho*, *Eveleigho* [ívliho], *Legh*, *Leigh* [lí] – *Legha*, *Leigha* [liga] / *Legho*, *Leigho* [lího], *Meigh* [mí] – *Meigha* [míga] / *Meigho* [mího], *Ralegh*, *Raleigh* [róli] – *Ralegha*, *Raleigha* [rólíga] / *Ralegho*, *Raleigho* [róliho], *Rashleigh* [rešli] – *Rashleigha* [rešliga] / *Rashleigho* [rešliho], *Rayleigh* [rejli] – *Rayleigha* [rejliga] / *Rayleigho* [rejliho]; *Lemieux* [lemijé] – *Lemieuxa* / [lemijého].

Príklady z masmédií:

Film britského režiséra Mikea **Leigho**. – poézia sira Waltera **Ralegho**. – Vážnili v nej Sira Waltera **Ralegho**. – upresnil staršiu metódu lorda **Rayleigho** – anglický film Tajomstva a lži od Mika **Leigha**. – Nad ďalším osudom **McVeigha** sa však vznáša trest smrti. – Je zveršovanou verziou Dejín sveta Sira Waltera **Raleigha**. – Kanada na čele s [máriom **lemijém**].

Diskusia

Asymetria medzi grafickou a zvukovou stránkou v menách typu *Raleigh* spôsobuje problémy s ich jednoznačným zaradením do deklináčného systému (oscilácia medzi typmi *John* – *Johnny*). V literatúre sa pri riešení tejto dilemy navrhuje vychádzať z ortografickej podoby, teda deklinácia podľa typu *John* (Dvonč, 1978; Pisárčiková, 1988). Ako argument v prospech takéhoto riešenia sa uvádza analógia s úzom, ktorý sa uplatňuje pri francúzskych menách: *Rabelais* [rablé] – *Rabelaisa* [rablésa], *Bourget* [burže] – *Bourgeta* [buržeta]. Nazdávame sa však, že táto argumentácia nie je úplne presvedčivá. Anglické mená typu *Raleigh* sú zakončené na grafému *-h*, čo pri skloňovaní podľa typu *Johnny* nepredstavuje pravopisný problém, resp. pravopis sa tu nedostáva do zásadného rozporu s výslovnostnými a následne s gramatickými zákonitosťami slovenčiny: *Raleigh* [róli] – *Raleigho* [róliho]. Zastretie morfematickej hranice medzi tvarotvorným základom a formantom je komunikačne irelevantné (*Raleigh-o* / *Raleigh-ho*). Pri francúzskych menách práve grafické zakončenie bráni skloňovaniu podľa

typu *Johnny*: *Rabelais* [rablé] – **Rabelais-ho* [rablého] – *Rabelais-a* [rablésa], *Lemieux* [lemijé] – **Lemieux-ho* [lemijého] – *Lemieuxa*.

Podľa našich pozorovaní asymetria medzi ortografickou a ortoepickou formou vyúsťuje do dvoch protichodných tendencií – v akusticko-auditívnom type komunikácie sa prejavuje tendencia skloňovať meno *Raleigh* podľa typu *Johnny*: [róli] → [róliho]; v opticko-vizuálnom komunikačnom type prevláda deklinácia podľa typu *John*: *Raleigh* → *Raleigha*.

Typ Murray (3. faktor) – na základe výslovnosti sa skloňuje podľa typu *Johnny*, na základe analógie s menami *Ray*, *Hemingway*, kde sa koncové **-ay** číta [ej], sa skloňuje podľa typu *John*.⁵⁴

Tabuľka 16. Skloňovanie proprií zakončených na *-ay* [i]

meno	skloňovanie – John			skloňovanie – Johnny			spolu John		spolu Johnny		
	G, A, pos.	D, L	I	G, A, pos.	D	L, I	počet	%	počet	%	
<i>Murray</i>	109	0	47	27	3	4	156	82,1	34	17,9	
<i>Macaulay</i>	26	5	8	2	0	0	39	95,1	4,9	4,9	
<i>Thackeray</i>	3	0	1	13	1	0	4	22,2	14	77,8	
<i>Lindsay</i>	16	4	4	2	0	0	24	92,3	2	7,7	
<i>Ramsay</i>	21	3	4	7	1	2	28	73,7	10	26,3	
priemer								73,1		26,9	

Jednotlivé tvary s počtom výskytov:

Murraya: 84, Murrayom: 47, Murrayho: 27, Murrayov: 23, Murrayovej: 1, Murrayova: 8, Murraym: 4, Murrayovou: 1, Murrayov: 4, Murraymu: 3, Murrayovho: 2, Murrayovu: 1; Macaulaya: 23, Macaulayom: 8, Macaulayovi: 5, Macaulayho: 2, Macaulayovho: 1, Macaulayovo: 1, Macaulayovu: 1; Thackerayho: 13, Thackeraya: 2, Thackerayom: 1, Thackerayovom: 1, Thackeraymu: 1; Lindsaya: 15, Lindsayom: 4, Lindsayovi: 4, Lindsayho: 2, Lindsayov: 1; Ramsaya: 17, Ramsayho: 7, Ramsayom: 4, Ramsayovi: 3, Ramsayovo: 2, Ramsaym: 2, Ramsayových: 1, Ramsaymu: 1, Ramsayov: 1.

Príklady:

Niekdajšiu detskú filmovú hviezdu **Macaulaya** Culkina postihol osud mnohých jeho kolegov. – Americký film s Billym **Murrayom** a Andie MacDowellovou. – Becky Sharp v **Thackerayovom** Trhu márnosti je tvrdá, ctižiadostivá a inteligentná. – S režisérom **Lindsayom** Andersonom nakrútil i film *Šťastný to muž*. – Až v roku 1895 sa britskému chemikovi Williamovi **Ramsayovi** podarilo izolovať plynné hélium na Zemi.

⁵⁴ Pri menách *Murray*, *Thackeray* sa skloňovanie podľa typu *John* môže ponúkať aj ako dôsledok vplyvu jedného z výslovnostných variantov s koncovým postsonantickým [-j]: [marej], [tekerej] – ide však o regionálne varianty, ktoré sa neuvádzajú vo všetkých reprezentatívnych výslovnostných slovníkoch: v slovníku J. Wellsa (1990) sa tieto varianty nachádzajú; D. Jones (2003) ich neuvádza. Predpokladáme teda, že v slovenčine má silnejší vplyv na výslovnosť s postsonantickým [j] analogické usudzovanie „ak je v grafike **-ay**, potom vyslovujeme [ej] a skloňujeme podľa typu *John*“.

V skupine mien s koncovým **-ey** [i] k obdobnej analógii s propriami **-ey** [ej] (*Grey, Frey, Wrey*) nedochádza a mená typu *Shelley* [šeli], *Disney* [dizni] sa skloňujú podľa typu *Johnny*. Svedčia o tom aj korpusové zistenia (tab. 17).

Tabuľka 17. Skloňovanie proprií zakončených na **-ey** [i]

meno	skloňovanie – John			skloňovanie – Johnny			spolu John		spolu Johnny		
	G, A, pos.	D, L	I	G, A, pos.	D	L, I	počet	%	počet	%	
<i>Shelley</i>	1	0	0	56	8	10	1	1,4	74	98,6	
<i>Disney</i>	132	0	1	474	9	14	133	21,1	497	78,9	
<i>Clooney</i>	3	0	0	60	9	29	3	2,9	98	97,1	
<i>Heatley</i>	2	0	2	42	14	15	4	5,4	71	94,6	
<i>Kesey</i>	3	0	0	34	2	0	3	8,6	32	91,4	
<i>Marley</i>	2	0	3	86	6	7	5	4,8	99	95,2	
<i>Rooney</i>	1	0	1	90	12	10	2	1,8	112	98,2	
priemer								6,6		93,4	

Jednotlivé tvary s počtom výskytov:

Shelleyho: 56, Shelleyom: 10, Shelleymu: 8, Shelleyova: 1;
 Disneyho: 474, Disneyom: 110, Disneymu: 14, Disneya: 13, Disneymu: 9, Disneyovej: 2,
 Disneyových: 2, Disneyova: 2, Disneyove: 2, Disneyom: 1, Disneyovho: 1;
 Clooneyho: 60, Clooneyom: 29, Clooneymu: 9, Clooneya: 2, Clooneyem (sic!): 1, Clooneyov 1;
 Heatleyho: 42, Heatleyom: 15, Heatleymu: 14, Heatleyom: 2, Heatleya: 2;
 Keseyho: 34, Keseyom: 3, Keseymu: 2;
 Marleyho: 83, Marleyom: 7, Marleymu: 6, Marleyiho (sic!): 3, Marleyom: 3, Marleyových: 1,
 Marleya: 1;
 Rooneyho: 90, Rooneymu: 12, Rooneymu: 10, Rooneyovia: 1, Rooneyom: 1, Rooneya: 1.

John/Joshua

Typ O'Shea (1. faktor) – na základe výslovnosti sa meno skloňuje podľa typu *John*, na základe ortografie podľa typu *Joshua*:

Kilrea [kilrej] – *Kilrea* [kilreja] / *Kilreu* [kilreu], *McCrea* [mekrej] – *McCrea* [mekreja] / *McCrea* [mekreu], *McShea* [mekšej / mekšea], *McShea* [mekšeja] / *McSheu* [mekšeju], *O'Dea* [oudej] – *O'Dea* [oudeja] / *O'Deu* [oudeu], *O'Hea* [ouhej] – *O'Hea* [ouheja] / *O'Heu* [ouheju], *O'Shea* [oušej] – *O'Shea* [oušeja] / *O'Sheu* [oušeju].

Priklady:

Podľa J. **Sheu** bola zničená polovica zásob pohonných hmôt krajiny – svoje víťazstvo venoval nedávno zosnulému starému otcovi Jackovi **Sheovi** – Ôsmy čas v RS zajazdil Pons pred Araiom, Herridgem, McRaeom, Latvalom a **McSheom**.

V opačnom prípade, ak sa lexéma vo výslovnosti končí na samohlásku **a** a v ortografii na spoluhlásku, riadime sa ortografiou a proprium sa skloňuje podľa typu *John*: *Wansbrogh* [vonzbra], *Granbois* [granboa], *Roy* [roa] (porov. aj Sekvent, 2002, s. 28). Pri mene *Elijah* [elijah / ilajdža] sa skloňovanie podľa typu *John* podporuje aj poslovenčenou výslovnosťou [elijah].

Johnny/Gretzky

Ak je hláskové zakončenie [i] súčasťou pôvodne adjektívnej prípony, vlastné meno sa formálne skloňuje ako prídavné meno; v tomto prípade je *-i/-y* gramatickou morféomou N. sg. a „deklináčny impulz“ vychádza z analógie so slovotvorným sufixom *-ský, -sky*: *Rafalsk-i – Rafalsk-ého – Rafalsk-ému – Rafalsk-ým, Chomsk-y – Chomsk-ého – Chomsk-ému – Chomsk-ým* (porov. slov. priezviská *Beňovský, Budinský, Vážsky*). Pri ohýbaní podľa typu *Johnny* sú koncové hlásky N. sg. súčasťou tvarotvorného základu a gramatická morféma je nulová: *Heatley-ø – Heatley-ho – Heatley-mu – Heatley-m, Woody-ø – Woody-ho – Woody-mu – Woody-m*.⁵⁵

Interferencia je zapríčinená blízkosťou oboch deklináčnych typov (adjektívne skloňovanie typu *pekný* a singulárové zámenné skloňovanie typu *Škultéty*), pričom v slovenčine z diachrónneho hľadiska môže dôjsť k pohybu *pekný → Škultéty*; porov. napr. *Suhy, Púchy* (antroponymá vzniknuté z adjektív *suchý, puchý*): *Suhyho, Suhyová, Púchyho, Púchyová*.⁵⁶ Pôvodná adjektívna forma sa oslabila (až stratila), čo sa prejavilo na zmenenej deklinácii.

Príklon k „škultétyovskému“ skloňovaniu možno celkom prirodzene pozorovať aj pri cudzích propriách s pôvodným slovanským sufixom *-ský* (v rôznych pravopisných modifikáciách). Adjektívna demotivácia má vhodné podmienky na rozvoj, keďže slovanské antroponymá boli vystavené adaptačnému „situ“ neslovanských, pôvodne preberajúcich jazykov (najmä nemčiny a angličtiny), čo sa prejavilo najmä v strate kvantity, prípadne v zmenenom pravopise. Pri takýchto lexémach sa stretávame s deklinácnou neistotou, ktorá sa prezentuje dvojakým spôsobom:

1) vo variantnosti na úrovni deklináčnych typov: *Gretzky* vz. *Johnny* (*Gretzkého – Gretzkyho, Rusedským – Rusedskim*);

2) vo variantnosti v rámci typu *Gretzky*, konkrétne v kolísaní vokalickej kvantity v relačných morféomach G./D./A. sg. (*Gretzkého – Gretzkeho, Rusedskému – Rusedskemu*).⁵⁷ Tento jav možno hypoteticky vysvetliť tak, že istá časť používateľov jazyka pokladá dlhý vokál v relačných morféomach pri skloňovaní cudzích mien za atypický, „príliš“ slovenský prvok,⁵⁸ napr.: *parafrázujúci výrok Waynea Gretzkyho, Radivojevič trénoval s Gretzkym. – prekabátil Eda [džovanovského] (televízia); Lemieux potešil Gretzkeho – najviac sa darilo obrancovi Edovi Jovanovskemu. Z tohto dôvodu sme v korpuse vyhľadávali trojaké tvary: Gretzky – Gretzkého (dlhé morfémy), Gretzky – Gretzkeho (krátke morfémy), Johnny – Johnnyho.*

⁵⁵ Na neadekvátnosť skloňovania mien *Šťastný, Vajanský* podľa typu *Škultéty* (*Göthe*) upozorňuje už S. Czambel (1919, s. 64): „... po slovensky utvorené mená, ako: Vajanský, Makovický, Šťastný atp., skloňujú sa podľa *pekný*... Teda nie: od Vajanskyho, Makovickyho, Šťastnyho, ale: od Vajanského, Makovického, Šťastného.“

⁵⁶ Raritne sme zaznamenali aj podobu *Zrebeniová* (mask. *Zrebení*), ktorá sa nachádza na náhrobnom kameni na cintoríne v Hodruši-Hámroch, časť Banská Hodruša (okr. Žarnovica). Bežné je však adjektívne skloňovanie a prechýľovanie: *Zrebený – Zrebeného – Zrebenému – Zrebená*.

⁵⁷ O neutralizácii kvantity typu *vážsky – vážskeho* nemožno uvažovať, pretože vo všetkých lexémach je slabika pred formantom *-ský* krátka.

⁵⁸ O analogickej rozkolísanosti sa zmieňuje J. Jacko (1996, s. 128) na príklade skloňovania mena vtedajšieho poľského prezidenta: *Kwaśniewski – Kwaśniewského/Kwaśniewskeho*.

Tabuľka 18. Konkurencia skloňovania podľa typov Gretzky a Johnny

meno	výskyt tvarov G. – I.	typ Gretzky (dlhé morfémy)		typ Gretzky (krátke morfémy)		typ Johnny	
		počet	%	počet	%	počet	%
<i>Gretzky</i>	297	231	77,8	42	14,1	24	8,1
<i>Rusedski</i>	57	45	78,9	5	8,8	7	12,3
<i>Nowitzki</i>	53	47	88,7	6	11,3	0	0
<i>Bukowski</i>	87	82	94,3	2	2,3	3	3,4
<i>Jovanovski</i>	21	18	85,7	3	14,3	0	0
<i>Chomsky</i>	91	87	95,6	1	1,1	3	3,3
<i>David Duchovny</i>	17	6	35,3	3	17,6	8	47,1
priemer			79,4		9,9		10,6

Jednotlivé tvary s počtom výskytov:

Gretzkého: 160, Gretzkému: 31, Gretzkým: 28, Gretzkom: 12, Gretzkeho: 34, Gretzkemu: 8; Gretzkym: 24;

Rusedského: 27, Rusedskému: 11, Rusedským: 7, Rusedskom: 2; Rusedskeho: 4, Rusedskemu: 1; Rusedskim: 7;

Nowitzkého: 33, Nowitzkému: 6, Nowitzkým: 5, Nowitzkom: 3; Nowitzkeho: 5, Nowitzkemu: 1;

Bukowského: 67, Bukowskému: 7, Bukowskom: 7, Bukowským: 1; Bukowskeho: 2; Bukowskim: 3;

Jovanovského: 10, Jovanovskému: 5, Jovanovským: 3; Jovanovskeho: 2, Jovanovskemu: 1;

Chomského: 75, Chomským: 7, Chomskému: 5; Chomskeho: 1; Chomskym: 3;

Duchovného: 5, Duchovnému: 1; Duchovneho: 3; Duchovnym: 5, Duchovnyho: 3.

Z tabuľky vidno, že dominuje normatívne skloňovanie (dlhé morfémy typu *Gretzky*), zatiaľ čo ostatné dve možnosti sú zastúpené v priemere jednou desatinou výskytov. Pravda, pomer sa pri jednotlivých lexémach odlišuje. Na jednej strane možno spomenúť nulový výskyt tvarov typu *Johnny* pri menách *Nowitzki*, *Jovanovski*, k čomu najmä pri druhom mene prispela aj malá frekvencia. Na druhej strane v jedinom mene *Duchovny* prevažuje zámenné skloňovanie pravdepodobne preto, aby sa používatelia vyhli tvarovej homonymii s adjektívom *duchovný*. V každom prípade možno konštatovať, že v prípade ohýbania mien typu *Gretzky* v slovenčine nevznikajú zásadnejšie ťažkosti, hoci isté pohyby a s tým spojená neistota a variantnosť sa vyskytujú.

Miernu neistotu pri ohýbaní adjektíválnych proprií potvrdzujú aj korpusové zistenia na materiáli poľských, resp. poľským pravopisom zapisovaných antroponým s formantom *-owski/-owsky*. Aj v tejto skupine mien sa vyskytujú všetky tri možnosti: dlhé a krátke morfémy typu *Gretzky* a morfémy typu *Johnny*. V tvaroch G./A./D./L. a v privlastňovacích adjektívach dominuje normatívne skloňovanie s dlhými morfémy, v menšej miere sa možno stretnúť s používaním krátkych morfém a výnimočne so skloňovaním podľa typu *Johnny*. K najväčšej interferencii a vyrovnanosti na interdeklináčnej úrovni dochádza v inštrumentáli (pomer 47 : 45).

Tabuľka 19. Frekvencia tvarov adjektíválnych proprií s formantom -owski/-owsky

pád	pekný				Škultéty	
	dlhé morfémy		krátke morfémy			
	tvar	počet	tvar	počet	tvar	počet
N.	. *owsk[i/y]	-i: 1920; -y: 59				
G., A., privl.	. *owského	560	. *owskeho	70	. *owsk[i/y]ho	2/0
D., L.	. *owskému	49	. *owskemu	9	. *owsk[i/y]mu	0
I.	. *owským	47	—		. *owsk[i/y]m	41/4

Vysvetlivky:

Tvar N. sg. je pre všetky tri typy rovnaký.

V nepriamych pádoch typu Škultéty pomocou lomky uvádzame dva údaje: frekvenciu mien s jotou (-owski) a s ypsilonom (-owsky).

Údaj o frekvencii tvaru . *owského obsahuje okrem G. a A. aj homonymný tvar privlastňovacieho adjektíva.

Príklady:

(a) **Dlhé morfémy – typ Gretzky:** *Vrátane posledného komunistického premiéra Mieczysława Rakowského. – Mám veľmi rada Kieslowského filmy. – Inscenácia vzniká pod vedením internacionálne pôsobiaceho režiséra poľského pôvodu Henryka Baranowského. – Všetky tieto klasické atribúty Bukowského próz musí čitateľ absolvovať aj pri čítaní jeho knihy Ereke Ejakulace Exhibice. – Prečo sa niektoré Milczanowským uvádzané údaje o pravdu iba „otierajú“? – O prvý bod sa postaral Ján Krošlák, ktorý si poradil s Bartolomejom Dabrowským. – S Poliakom Korzeniowským vždy prehodí pár slov.*

(b) **Dlhé morfémy – typ Gretzky:** *Rozhodne si nenechajte ujsť krátke filmy poľského režiséra Krzysztofa Kieslowskeho. – Neostalo len pri rezignáciách Klausa Landowskeho. – Prednáška o živote a diele populárneho beatnického autora Charlesa Bukowskeho. – Zostáva len dúfať, že sa Big Lebowskemu ujde viac uznání Americkéj filmovej akadémie. – Pamätne medaily odovzdal J. Zebrowskemu a L. Chekirdovi. – Na poslušnosti sa najviac darilo mnohonásobnému Majstrovi Poľskej republiky Stanislavovi Dabrowskemu – Lionel Messi predstihol [lukasa podolskeho].*

(c) **Typ Škultéty:** *Podľa Wojnowskiho sa nemusí detroitské vedenie cítiť prevínalo. – Galéria veľtrhu prezentuje práce Janusza Orbitowskiho. – Stretol sa tu s Ivanom Passerom, Václavom Havlom i Jerzym Skolimowskim. – Spolu s Krzysztofom Kieslowskim sa vytratil aj jeho dvorný hudobný skladateľ Zbigniew Preisner. – V tejto súvislosti sa ponúka paralela s Charlesom Bukowskim. – Jej lídri v čele s exministrom zahraničných vecí Andrzejom Olechowskim.*

Tendencie k nesklonnosti maskulín

Neohybnosť patrí v slovenčine medzi najvýraznejšie ukazovatele periférnosti cudzojazyčnej lexiky a reprezentuje jednu z charakteristík polysyntetického typu jazyka (MSJ, s. 58). Nesklonnosť je vo všeobecnosti zapríčinená prítomnosťou neadekvátnych (resp. neobvyklých) hlások, ktoré nekorešpondujú so zakončením, typickým pre prí-

slušný deklinačný typ. Hovorí sa o lexémach, „pri ktorých pomer ich zakončenia a prirodzeného rodu nezodpovedá slovenskej deklinačnej sústave“ (Dvonč, 1981, s. 66).

V slovenčine existujú systémové predpoklady pre skloňovanie všetkých typov maskulín (výnimkou sú české priezviská typu *Martinů*) a indeklinácia sa prejavuje len ako tendencia v konkurencii sklonných a nesklonných tvarov. Preto, na rozdiel od feminín, pri maskulínach neuvažujeme o nesklonnosti ako samostatnom „deklinačnom“ type, ktorý je aj algoritmicky stvárnenny, ale o tendencii nesklonovať určité typy mien, ak sú splnené isté podmienky. Na základe skúmaného materiálu možno konkrétnejšie vyčleniť tieto faktory vplývajúce na sklonnosť/nesklonnosť maskulín.

1. Kompatibilita formálneho zakončenia prevzatej lexémy a slovenského deklinačného systému. Neohybnosť cudzích maskulín je sporadická, čo súvisí s vysokým stupňom kompatibility formálneho zakončenia lexém so slovenským deklinačným systémom. Spomedzi 3932 jednodokomentovaných maskulín je vo výslovnosti zakončených na spoluhlásku 3090 (78,6 %) a pravidelne sa skloňuje podľa typu *John*. Samohláskové zakončenie má 766 lexém (19,5 %), ktoré sa najčastejšie skloňujú podľa typu *Johnny*.

2. Stupeň prirodzenosti formálneho zakončenia lexémy. Formálne zakončenie, blokujúce ohýbateľnosť antroponymických maskulín, teda výslovne neadekvátna relačná morféma N. sg. prakticky neexistuje. Treba však zdôrazniť, že nie všetky typy formálneho zakončenia (spoluhlásky, samohlásky) sú pre komunikantov rovnako prirodzené. Z hľadiska prirodzenosti používateľa slovenčiny vnímajú jednotlivé hlásky na absolútnom konci slova odstupňovane, porov.::

spoluhlásky		<i>John</i> [džon], <i>Brad</i> [bred]	 klesajúca miera prirodzenosti formálneho zakončenia
samohlásky	o, a	<i>Angelo</i> [endželo], <i>Ezra</i> [ezra]	
	i, í, e, é	<i>Tommy</i> [tomi], <i>Attlee</i> [etlí], <i>Dante</i> [dante], <i>Andre</i> [andré]	
	ó	<i>Crashaw</i> [krešó]	
	u, ú, á	<i>Keanu</i> [kianu], <i>Lou</i> [lú], <i>Kaká</i> [kaká]	

Medzi najmenej prirodzené zakončenia v skupine maskulín patria samohlásky **u, ú, á**. Napríklad badáme nejednotné skloňovanie lexém zakončených na **-u**. V MSJ (s. 125) sa spomínajú dve skupiny: 1) turecké, grécke, rumunské a albánske mená: **u** pri skloňovaní vypadáva, správa sa teda ako koncovka N. sg.: *Lupesc-u* – *Lupesc-a*, *Dumitresc-u* – *Dumitresc-a*; 2) ostatné mená (okrem *u* zakončené aj na *ú, ó, ő, ou, au*): *Nehru* – *Nehrú*, *Varjú* – *Varjúa*. Okrem toho sa neprirodzenosť koncového **-u** prejavuje v skloňovaní podľa typu *Johnny*/Škultéty, resp. aj v podobe nesklonnosti, porov.:

Jednotlivé tvary s počtom výskytov:

Lou Reeda: 23, Loua Reeda: 8, Lou Reedom: 7, Lou Reedovi: 4, Louovi Reedovi: 1;
 Keanu Reevesom: 25, Keanu Reevesa: 15, Keanom Reevesom: 2, Keanu Reevesovi: 2,
 Keanuom Reevesom: 1;
 Sakua Koivua: 9, Saku Koivuom: 3, Saka Koiva: 3, Sakuom Koivuom: 3, Saku Koiva: 3,
 Saka Koivuh: 2, Sakom Koivom: 2, Sakuovi Koivuovi: 1, Saka Koivua: 1, Sakku Koiva: 1,
 Saku Koivua: 1, Sako Koivu: 1, Saka Koivu: 1, Saku Koivom: 1, Sakovi Koivovi: 1;
 Lizarazua: 14, Lizarazuho: 11, Lizarazuom: 6, Lizarazum: 1, Lizarazuove: 1, Lizaraza: 1;
 Adyho Hajdu: 11, Adym Hajdu: 4, Adymu Hajdu: 1;
 Adrian Mutu: Mutua: 13, Mutuovi: 6, Mutuho: 5, Mutuom: 4.

Priklady:

V telefóne sa ozve **Guruho** charakteristický, nečakane hlboký hlas. – rovnaké gesto [frensi-sa obikvelu] (Francis Obikwelu) – Spod závoja sa na **Gurua** usmieva Teo. – Zverenci holandského trénera Franka Rijkaarda vyhrali hlavičkou jeho krajana Philipa **Cocua**. – Okrem kariet môžu byť problémom pre Van Bastena pri tvorení zostavy aj zranenia obrancu Johnneho Heitingu a stredopolára Phillipa **Cocuh**.

Podobne neprirodzene sa v koncových pozíciách pociťuje dlhé **-á**, čoho výsledkom je variantnosť na osi *John / neskl.* V písaných komunikátoch prevládajú nesklonné tvary: *Brazília gólom **Kaká** štvrt' hodinu pred koncom tesne zdolala Peru – Brazília výmena Ronalda za **Kaká** by vôbec nebola zlá.* V hovorených komunikátoch (komentovanie futbalových zápasov, spravodajstvo) sa v nepriamych pádoch stretávame s nesklonnými aj sklonnými tvarmi, napr. *Pre Kaku to bol desiaty reprezentačný gól.*

3. Štruktúrny typ propria. V našom súbore sa skloňuje všetkých 3932 jednokomponentových maskulín. Nesklonnosť v podobe kolísania medzi typmi *John / neskl.*, *Johnny / neskl.* sa vyskytuje len v dvoj- a viackomponentových štruktúrach. V dvojkomponentových štruktúrach (RM+P) sa nemusia skloňovať rodné mená (menej často priezviská) zakončené na predné samohlásky *e, é, i, í* (porov. napr. Zeman, 2000).

Priklady z printových a elektronických médií:

(a) Písaná podoba: *Zdolal **Andy** Roddicka. – po boku Tommyho **Lee** – spolu so Stanom **Lee** – na vypredanom štadióne **Giuseppe** Meazzu v Miláne – Zverenci **Jose** Mourinha zdolali domáci Everton 1:0. – na prekrásnom novom štadióne **José** Alvalada v Lisabone – pri zranení hráča Wiganu **Lee** McCullocha – Začal sa predávať šiesty diel o malom čarodějníkovi **Harry** Potterovi. – Podľa politológia **Imre** Kovácha na bohatých ľudia stále hľadajú podozrievavo. – Za festivalom [Woodstock] sa skrýva príbeh štyroch mladých Američanov – Johna Robertsa, Joela Rosenmana, Michaela Langa a **Artie** Kornfieldea. – [Dwyane Wade] dostal podporu vo veteránovi **Gary** Paytonovi z Bostonu. – Úspešného kouča Larry Browna vystriedal Flip Saunders. – Vedenie FC Chelsea ponúklo **Jose** Mourinhovi predĺženie zmluvy o 3 roky. – okolo sveta s **Jackie** Chanom – Mintál stráca v súťaži o Zlatú kopačku na Francúza **Thierry** Henryho tri góly a 6 bodov. – Cena **Imre** Madácha sa udeľuje za pôvodné dielo v maďarskom jazyku. – Pred izraelským premiérom Ehudom Olmertom vtipkoval o prezidentovi **Moše** Kacavovi.*

(b) Hovorená podoba: *účasť amerického veterána [**andré** agasiho] na Australian Open je ohrozená – prihrávka [**roké** žuniora] (Roque Jr.) – D. Hrbatý prehral s 12. nasadeným [**endi** rodikom] – s britským premiérom [**toni** blérom] – hľadal spoluhráča [**simona** gaňé].*

Ak však tieto mená stoja samostatne, väčšinou sa skloňujú, porov.: *O Cozzym bolo pár dní pred tragédiou počuť na albume Yngwie Malmsteena.*

Pre rozkolísanosť na osi sklonnosť – nesklonnosť je príznačné, že sa s ňou možno stretnúť aj na ploche jedného článku, ba dokonca v jednej vete (novinár sa pri písaní zrejme rozhoduje spontánne): *V hlasovaní Asociácie profesionálnych futbalistov uspel v konkurencii Andy Johnsona z Crystal Palace a obhajcu prvenstva Thierryho Henryho z Arsenalu ... Terry je prvý Angličan od roku 2001 po Teddy Sheringhamovi.*

V súhlase s viacerými autormi (Dvonč, 1979, s. 236; tam aj ďalšia literatúra) pokladáme za chybné nesklonovať tie mená, ktoré na to majú systémové predpoklady (zakončenie na spoluhlásku a z toho vyplývajúce skloňovanie podľa typu *John*):

medzi **Vince** Neilom – s novým frontmanom **Sean** McCabeom – V roku 2003 sa zoznámila s otcom svojho dieťaťa hudobníkom **Chris** Martinom. – Biely dom, vedený prezidentom **Dwight** D. Eisenhowerom, to znášal veľmi ťažko. – F. Lampard dokázal v predĺžení odpovedať na striedoborný gól portugalského **Rui** Costu. – problémy spôsobené americkými republikánmi na čele s **George** Bushom – Súd jej zakázal približovať sa k domu jej bývalého milenca, elegána **George** Clooneyho. – Prvá misia **George** Washingtona spočívala v tom, že ...

V trojkomponentových štruktúrach (RM + SM + P) sa prejavuje tendencia nesklonňovať prostredné komponenty najmä v tých prípadoch, ak sú zakončené na samohlásky a ak sa rovnako skloňuje jeden z ďalších komponentov: *Luiz Felipe Scolari, David Lee Roth*. Nesklonnosť tu môže prameniť z toho, že gramatický aparát na strednom komponente sa považuje za redundantný, keďže príslušný pád je signalizovaný aj zľava (rodným menom), aj sprava (priezviskom). Takýmto spôsobom sa môže prejavovať jazyková ekonómia bez narušenia jednoznačnosti komunikovaného kódu. Aj keď vzhľadom na malý počet nájdených tvarov nemožno vyvodzovať jednoznačné závery, tendencia k nesklonnosti je zrejmá aj z čiastkovej vzorky, na základe ktorej sa stredné komponenty zakončené na *i, í* vo vybratých troch menách nesklonujú v 78 % výskytov:

Tabuľka 20a. Skloňovanie stredného komponentu v modeli $X + \text{Johnny} + X$

meno	sklonné tvary stredného mena		nesklonné tvary stredného mena	
	počet	percentá	počet	percentá
Tommy Lee Jones	2	11,1	16	88,9
Luiz Felipe Scolari	2	22,2	7	77,8
Jerry Lee Lewis	3	33,3	6	66,7
priemer		22,2		77,8

Jednotlivé tvary s počtom výskytov:

Luiza Felipe Scolariho: 6, Luizovi Felípeimu Sclarimu: 1, Luiza Felipeho Scolariho: 1, Luiz Felipe Scolariho: 1, Luizovi Felipe Sclarimu: 1;

Jerryho Lee Lewisa: 3, Jerry Lee Lewisa: 2, Jerry Leeom Lewisom: 2, Jerry Lee Lewi-
som: 1, Jerryho Leeho Lewisa: 1;

Tommyho Lee Jonesa: 6, Tommy Lee Jonesom: 6, Tommym Lee Jonesom: 3, Tommym;
Leeom Jonesom: 1, Tommy Lee Jonesa: 1, Tommyho Leeho Jonesa: 1.

Príklady:

Na ázijskom turnaji patril [Ronaldinho] k najlepším brazílskym hráčom trénera Luíza **Felipeho** Scolariho. – Figo sa vrátil do reprezentácie a bude k dispozícii trénerovi **Felipe** Scolariemu. – Má pevné miesto v kádri [lujza **felipe** skolariho]. – Zastal sa [lujza **felipe** skolariho]. – Tak prezývajú [lujza **felipe** skolariho]. – Carl Perkins s klaviristom Jerryom **Lee** Lewisom nahral známu pieseň Matchbox. – Narodeniny amerického rokenrolového hudobníka Jerryho **Lee** Lewisa. – Bridges si zahral kladnú rolu proti psychopatickému Tommymu **Lee** Jonesovi. – Na miesto Willa Smitha a Tommyho **Leeho** Jonesa s vesmírnymi návštevníkmi súperí Barry Bostwick.

Ak je prostredný komponent zakončený na spoluhlásku, k nesklonnosti nedochádza, pretože sa realizuje optimálne motivované skloňovanie podľa typu *John*:

Tabuľka 20b. Skloňovanie stredného komponentu v modeli $X + \text{John} + X$

meno	sklonné tvary SM		nesklonné tvary SM	
	počet	percentá	počet	percentá
Martin Luther King	74	100	0	0
Arthur Conan Doyle	14	100	0	0
George Gordon Byron	6	100	0	0
Edgar Allan Poe	48	100	0	0
priemer		100	0	0

Jednotlivé tvary s počtom výskytov:

Martina Luthera Kinga: 64, Martinom Lutherom Kingom: 6, Martinovi Lutherovi Kingovi: 4; Arthura Conana Doylea: 11, Arthur Conan Doylea (sic!): 1, Arthurom Conanom Doylem: 1, Arthura Conana Doylea: 1; Georga Gordona Byrona: 3, Georgea Gordona Byrona: 1, Georgovi Gordonovi Byronovi: 1, Georgeovi Gordonovi Byronovi: 1; Edgara Allana Poea: 30, Edgara Allana Poa: 11, Edgarovi Allanovi Poeovi: 5, Edgara Allan Poe: 1, Edgara Allan Poea: 1.

V SAMS sa nachádzajú tieto trojkomponentové jednotky, pri ktorých možno predpokladať potenciálnu nesklonnosť stredného komponentu zakončeného na predné samohlásky **i, í**:

John Logie Baird [džon lougi bérð], *Imamu Amiri Baraka* [imamu amiri bereka], *Gary Stanley Becker* [geri stenli beker], *Alfred Earle Birney* [elfred / alfred írli birni], *William Henry Bragg* [viliem / viliam henri breg], *William Wilkie Collins* [viliem / viliam vilki kolins], *Arthur Holly Compton* [artur holi kom(p)ton], *Stephen Townley Crane* [stívn taunli krejn], *William Henry Davies* [viliem / viliam henri dejvis], *William Henry Drummond* [viliem / viliam henri dramond], *William Derry Eastlake* [viliem / viliam deri ístlejk], *Christopher Murray Grieve* [kristofer mari grív], *John Wesley Hyatt* [džon vesli hajet], *Brian Stanley Johnson* [braj(e)n stenli džonson], *John Cowdery Kendrew* [džon kauderi kendrú], *Rod Corry Langway* [rod kori lengvej], *William Parry Murphy* [viliem / viliam peri márfi], *John Dudley Northumberland* [džon dadli nortumbrlend], *John Anthony Pople* [džon entoni popl], *Frederick Henry Royce* [frederik henri rojs], *Richard Brinsley Sheridan* [ričard / ričárd brinzli šeriden], *Walter Marty Schirra* [volter márti šira], *Edward Lawrie Tatum* [edvord lori tejtem], *George Macaulay Treve-*

lyan [džordž / džórdž mekóli trevelien], *James Dewey Watson* [džejms djui votson]; *Robert Lee Frost* [robert lí frost], *Sheldon Lee Glashow* [šeldon lí glešou], *Tommy Lee Jones* [tomi lí džouns], *Jerry Lee Lewis* [džeri lí lujs], *Edgar Lee Masters* [edgar lí másters], *David Lee Roth* [dejvid lí rot].

4. Príslušnosť do antroponymickej podtriedy (designácia). Ak abstrahujeme od potreby identifikácie osôb v okruhu pokrvného príbuzenstva a od neoficiálnej komunikácie (tu ako dôležitejší funkčný člen funguje rodné meno), v súčasných európskych pomenovacích modeloch s prevahou dvoj-, resp. trojmenných antroponymických sústav v oficiálnych komunikačných situáciách identifikačno-diferenciačnú funkciu dominantne plní priezvisko. Tomu sa v dvojmennej sústave prispôsobila aj hierarchická prestavba funkčných členov $A + b \rightarrow a + B$ (a/A – rodné meno, b – prídomok, B – priezvisko; veľkým písmenom sa vyjadruje hierarchická dominantnosť) – Blanár (1996, s. 74). Priezvisko sa teda v rámci oficiálnych viackomponentových štruktúr vyznačuje väčšou referenčnou a jazykovou prominentnosťou než rodné meno.⁵⁹ Preto sa naň kladú väčšie nároky aj zo strany gramatického systému slovenčiny, ktorý „veľí“ takéto jednotky ohýbať, keďže skloňovaním sa zabezpečuje bezpríznakové zapojenie do kontextu.

Viackomponentové proprium z referenčného hľadiska označuje, identifikuje a diferencuje jeden onymický objekt; do popredia sa dostáva gramatické stvárnenie viacčlenného propria ako celku, ktoré sa v podobe adekvátnych relačných morfémy vyjadruje zväčša na poslednom komponente, ktorým je priezvisko (je zrejmé, že uvažujeme v intenciách menosledu rodné meno + priezvisko, ktorý je v spisovnej slovenčine bezpríznakový). Na nepriezviská (rodné mená, prídomky, prezývky) ako referenčne menej prominentné funkčné členy sa v komunikácii kladú menšie požiadavky, čo môže spôsobiť ich morfológickú amorfnosť, nesklonnosť. Z tohto dôvodu sa v rámci viackomponentových štruktúr tendencia k nesklonnosti prejavuje silnejšie v skupine rodných mien než v skupine priezvisk. V tejto súvislosti sa konštatuje, že deklinačná nadbytočnosť nefinálových komponentov sa aktualizuje najmä v tých prípadoch, keď funkčné členy patria k rovnakému skloňovaciemu typu (Blanár, 1947).⁶⁰ Pravda, toto konštatovanie platí najmä pre skloňovací typ *Škultéty/Johnny*, ktorého prednosamohláskové zakončenie je menej prirodzené než spoluhláskové zakončenie typu *John/syn* (porov. poznámku o stupni prirodzenosti formálneho zakončenia). Na overenie citovaného tvrdenia, resp. predpokladu sme porovnali deklináciu prvých komponentov v dvoch skupinách dvojmenných antropónym s cieľom zistiť, v ktorom type prevláda nesklonnosť prvého komponentu. V prvej skupine {*Johnny* + *Johnny*} funkčné členy patria do rovnakého deklinačného typu; v druhej skupine sa skloňujú podľa rozličných typov {*Johnny* + *John*}.

⁵⁹ „Hierarchicky základný člen (priezvisko) je rozhodujúcim prvkom pri vyjadrení príbuzenského vzťahu i identifikácie.“ (Blanár, 1996, s. 74).

⁶⁰ Podobne sa argumentuje v PSP (1953, s. 79): „Ak sa cudzie mužské meno líši svojím zakončením od domácich podstatných mien, necháva sa nesklonné, najmä ak sa skloňuje priezvisko, ku ktorému patrí.“ Príklady *André Stil* – *André Stila*, *Endre Gellért* – *Endre Gellerta* a i.

Tabuľka 21. Skloňovanie prvého komponentu v modeli Johnny + Johnny

meno	sklonné tvary RM		nesklonné tvary RM	
	počet	percentá	počet	percentá
Andre Agassi [andré egesi]	67	53,2	59	46,8
Tony Amonte [toni emonti]	13	81	3	19
Freddie Mercury [fredi merkuri]	36	87,8	5	12,2
Thierry Henry [ťieri ánni]	27	75	9	25
Eddie Murphy [edi márfi]	46	75,4	15	24,6
priemer	38	74,5 %	15	25,5 %

Tabuľka 22. Skloňovanie prvého komponentu v modeli Johnny + John

meno	sklonné tvary RM		nesklonné tvary RM	
	počet	percentá	počet	percentá
Woody Allen [vúdi elen]	240	88,6	31	11,4
Tony Blair [toni blér]	713	93,1	53	6,9
Scottie Pippen [skoti pipen]	32	84,2	6	15,8
Ozzy Osbourne [ozi ozborn]	31	86,1	5	13,9
Stevie Wonder [stivi vonder]	53	81,5	12	18,5
priemer	188	86,7 %	20	13,3 %

Údaje v tabuľkách naznačujú, že indeklinačné tendencie sa naozaj silnejšie prejavujú v modeli {Johnny + Johnny} než v spojení s priezviskom skloňujúcim sa podľa typu *John* {model Johnny + John} – pomer 25,5 % : 13,3 %). Opakujeme: je to možné preto, že modelová jednotka RM + P funguje ako celok a prominentnejší funkčný člen (priezvisko) môže plniť funkciu „hovorca“ a morfológicky vystupovať za celú viac-komponentovú štruktúru.

5. Jednoslabičnosť. L. Dvonč konštatuje, že „zo slov na -a je pre svoju jednoslabičnosť nesklonné meno *Ra*“ (1981, s. 67). Pokúsime sa detailnejšie pouvažovať, ako jednoslabičnosť ovplyvňuje indeklinačné tendencie. Meno *Ra* možno teoreticky skloňovať podľa typu *hrdina* (G. sg. *Ru*), avšak takéto ohýbanie sa nevyskytuje. Podľa našej mienky za nesklonnosťou stojí identifikačná potencia označujúcej stránky onymického znaku, ktorá je pri jednoslabičnom mene *Ra* s dvojfonémovou štruktúrou CV značne obmedzená. Toto meno sa končí na samohlásku *a*, ktorá by pri potenciálnom ohýbaní fungovala ako gramatická morféma. Pri takejto flexii by došlo k obmene polovice jazykového znaku, čiže na denotáciu by zostalo zvyšných 50 % v zastúpení tvarotvorného základu s podobou jedinej hlásky *r*, čo by pre bezporuchový kódový prenos nemuselo byť postačujúce. V komunikácii sa táto dilema rieši v prospech nesklonnosti za asistencie syntakticky podradeného apelatíva: *od boha Ra* (Dvonč, 1981).⁶¹

Odlišná je situácia v prípade rodného mena *Guy* (franc. [gü] / [gi]; angl. [gáj]). Vo francúzskom variante sa lexéma končí na *ü*, resp. na transfonemované *i*, ktoré zostáva

⁶¹ Ohýbanie podradeného apelatíva ako kompenzáciu nesklonnosti propria odporúčajú napr. už PSP (1931, s. 60), Orlovský – Arany (1947, s. 167), Letz (1950, s. 283).

aj pri potenciálnom skloňovaní podľa typu *Johnny*: *Guyho* [güho / giho]. Tieto tvary však pôsobia neprirodzene a v praxi sa nevyskytujú, preto sa neskloňujú najmä v modeli RM + P. Okrem toho, že mená *Guy* [gi] a *Ra* spája otvorená monosylabickosť (zakončenie na samohlásku, ktoré nie je pre mužské mená typické), odlišujú sa v tom, že pri potenciálnom skloňovaní mena *Guy* by nedošlo k 50-percentnej obmene onymického znaku, pretože k základnej nominatívnej fonematickej štruktúre CV, ktorá predstavuje tvarotvorný základ, by sa relačné morfémy typu *Johnny* pripojili aglutinačne.⁶² Podobné indeklinačné tendencie sa vyskytujú aj v ďalších jednoslabičných lexémach; porov. nasledujúcu štatistiku s príkladmi:

SNK: Guy de Maupassanta: 15, Guya de Maupassanta: 1; Guya Ritchieho: 37, Guyom Ritchiem: 17, Guy Ritchiem: 2, Guyom Ritchim: 1, Guyovi Ritchiemu: 1, Guya Ritchie: 1, Guy Ritchiemu: 1;

internet: Guy de Maupassanta: asi 54, Guy de Maupassantovi: 1, Guy de Maupassanta: 6, Guymu de Maupassantovi: 0, Guyho de Maupassanta: 0, Guy de Maupassantom: 0, Guym de Maupassantom: 0; Guya Ritchieho: asi 809, Guy Ritchieho: asi 31, Guyovi Ritchiemu: asi 28, Guy Ritchiemu: 9, Guyom Ritchiem: asi 1130, Guy Ritchiem: asi 11.

Príklady:

V pästnom súboji s brankárom Edmonton Oilers Ty Conklinom. – Tím USA sa bude spoliehať na najmä vychádzajúcu hviezdu Ty Conklina. – Skláňam sa pred umením nášho brankára Ty Conklina. – dielo Čiňana Timothyho Mo – Ostrovná kolónia (An Insular Possession) Timothyho Moa – impresionisticky ladená adaptácia poviedky Guy de Maupassanta. – Sú svojou štruktúrou bližšie psychologické novely Guy de Maupassanta. – Táto téma je čoraz častejšia v Severnej Amerike, ako nasvedčujú eseje Guy Corneaua z Quebecu. – Nórske Elden zvíťazil pred svojím krajanom T. Eldenom a Francúzom Guyom. – Rusedski v druhom kole narazí na Guya Forgeta. – Britský atletický zväz zastavil činnosť guliarovi Guyovi Marshallovi za užívanie doping. – ... vrátane ďalších medailistov z posledného šampionátu, Francúza Guya a Nóra Vika.

6. Ostatné okolnosti. Na nesklonnosť môžu mať vplyv aj ďalšie, extralingválne a onymické okolnosti. Napr. osobitosť jazykového stvárnenia príznakových antroponymických tried – prezývok a pseudonymov, kde existuje tendencia viacslovné jednotky chápať ako celok a skloňovať len posledný komponent, napr. *Buffalo Bill* (vl. menom William Frederick Cody; známa postavička divokého západu); *Little Richard* (vl. menom Richard Wayne Penniman; amer. hudobník) – komponent *little* „malý“ sa chápe ako prívlastok, nie ako rodné meno; *Marilyn Manson* (vl. menom Brian Hugh Warner; extravagantný amer. hudobník) – nesklonnosť môže spôsobovať fakt, že *Marilyn* je ženské meno, ktorého nositeľom je muž; *Taj Mahal* (pseudonym dvoch amerických hudobníkov) – homonymia s pomenovaním indickej monumentálnej stavby, ktoré sa skloňuje ako celok (ohýba sa len posledný komponent).

⁶² Pravda, v niektorých prípadoch sa pod vplyvom anglického variantu *Guy* [gáj] podľa typu *John* skloňujú aj francúzske varianty (porov. kap. 7.2.3 o polylingválnej interferencii).

Príklady:

Stránka Marilyn Mansona a všetko okolo jeho hudby. – ...ktoré sprevádzali doteraz každé vystúpenie kontroverzného amerického rockera Marilyn Mansona. – Čo si myslíš o Marilyn Mansonovi? – Svojou súčasnou produkciou si to namierila až niekam k Marilynovi Mansonovi. – Tri a pol roka chodila s Marilyn Mansonom. – Súd uzavrel proces s Marilynom Mansonom za sexuálne obťažovanie. – Je to skôr pohoda na spôsob Taj Mahala a podobných bluesmanov. – Bluesovo-soulový spev Taja Mahala je tou správnou bodkou na i. – Sklamani odídu iba tí, čo by si chceli naliať kolaloku alebo podať ruku pravému Buffalovi Billovi. – Dala sa angažovať do westernovej show Buffalo Billa. – Necítim nostalgiu ani pri Chuckovi Berry a Little Richardovi – V decembri 1964 sa dostáva Jimi Hendrix ku skupine Little Richarda.

Nesklonnosť cudzích maskulín v slovenčine je výslednicou spolupôsobenia uvedených faktorov: čím viac činiteľov pôsobí, tým väčšia je pravdepodobnosť neohybnosti lexémy (porov. aj nasledujúcu schému). Tendencie k nesklonnosti maskulín sa najviac prejavujú v prípadoch, ak sú splnené tieto podmienky:

Andre Agassi – Andre Agassiho

[+samohláskové zakončenie]

[+rodné meno]

[+komponent viacsovného propria]

[+rovnako sa skloňuje priezvisko]

Guy de Maupassant – Guy de Maupassanta

[+samohláskové zakončenie]

[+jednoslabičnosť]

[+rodné meno]

[+komponent viacsovného propria]

[+skloňuje sa priezvisko]

Luiz Felipe Scolari – Luiza Felipe Scolariho

[+samohláskové zakončenie]

[+komponent viacsovného propria]

[+stredné meno]

[+rovnako sa skloňuje prvý/tretí komponent]

David Lee Roth – Davida Lee Rotha

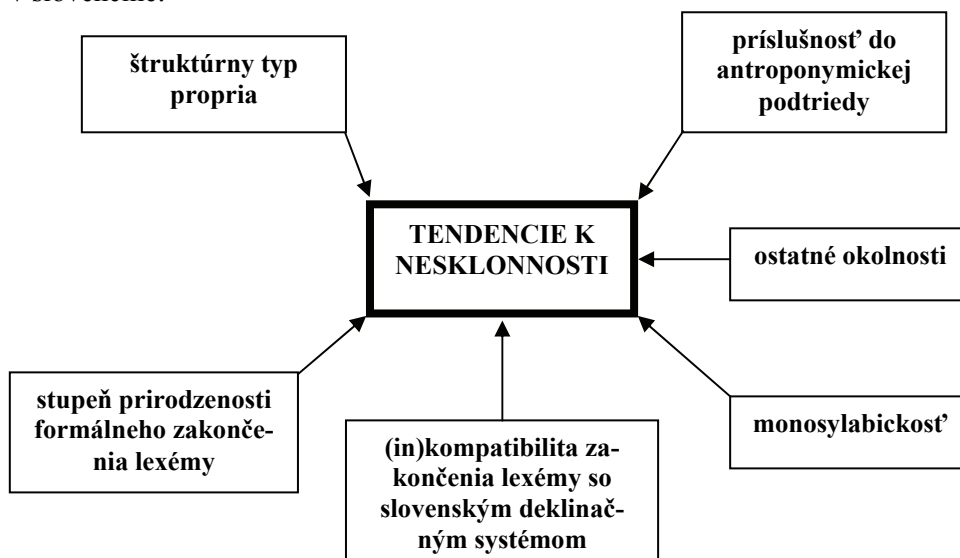
[+samohláskové zakončenie]

[+jednoslabičnosť]

[+komponent viacsovného propria]

[+stredné meno]

Znázornenie činiteľov pôsobiacich na nesklonnosť cudzojazyčných maskulín v slovenčine:

Receptivita deklinačných typov maskulín

Termín **receptivita** typu flexie (deklinačného alebo konjugačného) do slovenskej lingvistiky voviedol J. Furdík (2002), pokračujúc tak v diskusii s L. Dvončom o povahe produktivity v slovotvorbe a v morfológii. Autor poukazuje na kvalitatívnu odlišnosť produktivity (dovtedy sa používal iba tento termín) v oblasti tvorenia a ohýbania slov. Podľa neho slovotvorný typ je „extrovertný“, schopný rozmnožovať sa sám zo seba – môže byť modelom tvorenia ďalších pomenovaní. Na druhej strane typ flexie je „introvertný“, lexémy musia byť najprv utvorené, aby ich bolo možné zaradiť do príslušného typu flexie, aby ich typ flexie mohol prijať:

Typ flexie si možno predstaviť ako svojho druhu „nádrž“ alebo „jazero“, do ktorého „pritekajú“ lexikálne jednotky jedným alebo viacerými „prívodnými kanálmi“ nerovnakého „prierezu“, môže však mať niektoré „netesnosti“, cez ktoré z neho môžu tie-ktoré lexémy aj „unikat“ a prechádzať do inej „nádrže“. (Furdík, 2002, s. 24).

Jedným takýmto „prívodným kanálom“ je aj preberanie cudzojazyčnej onymickej lexiky, následná adaptácia, v rámci nej transmorfológizácia a v rámci nej transdeklinácia, teda začleňovanie do príslušných deklinačných typov.⁶³ V súvislosti s propriálnou

⁶³ „Veľmi dôležitými zdrojmi sú vlastné mená, prevzaté slová alebo skratkové slová; pri ich prijímaní sa intenzívne prejavuje schopnosť typu flexie morfológicky ich adaptovať“ (Furdík, 2002, s. 24).

transdeklináciou a receptivitou typov flexie sa do popredia dostávajú tieto okruhy otázok:

- Aké faktory vplývajú na onymickú receptivitu jednotlivých deklinačných typov?
- Aký je vzťah onymickej a apelatívnej receptivity? Inými slovami: aké sú analógie a anomálie v morfológickom „živote“ apelatívnej a propriálnej lexiky?
- Ako vplýva receptivita na interdeklináčne pohyby v rámci adaptácie cudzej onymie?

Pri pokuse o odpovede na nastolené otázky vychádzame z analyzovaného, nutne čiastkového materiálu (súbor anglických proprií v slovenčine). Preto ani závery, ku ktorým sme sa dopracovali, si nenárokuje na všeobecnú platnosť. Sú len čiastkovým príspevkom k poznaniu adaptačných procesov v slovenčine.

Faktory vplývajúce na onymickú receptivitu deklinačných typov

Receptivitu jednotlivých deklinačných typov, podľa ktorých sa skloňujú anglické propriá v slovenčine, ovplyvňujú viaceré činitele. Za najdôležitejší a zásadný faktor pokladáme **formálne zakončenie preberaných lexém**. Anglické maskulínne antroponymy sú najčastejšie zakončené na konsonanty a predný vokál [i]. Táto skutočnosť podmieňuje dominantnosť deklinačného typu *John*, ktorého zastúpenie v jednotlivých štruktúrnych typoch maskulín sa pohybuje v rozsahu 80 – 90 %; na druhom mieste sa nachádza typ *Johnny*: 6 – 17 % (presné štatistické údaje sú zaznamenané v tabuľkách 23 – 26). Do týchto dvoch deklinačných typov sa začleňuje vyše 95 % maskulín. Ostatné typy (*Joshua*, *Gretzky*) sú minimálne receptívne.

Sekundárny a de facto zanedbateľný vplyv na deklinačnú receptivitu majú ďalšie dva faktory (podrobnejšie v podkap. o interdeklináčnych pohyboch): **1. Vzťah medzi akustickou a ortografickou realizáciou lexém**. Asymetrický vzťah sa odráža v potenciálnej variantnosti na úrovni deklinačného typu (porov. variantnosť *John/Joshua*, *John/Johnny*; pohybuje sa na minimálnej úrovni 0,2 – 0,6 %). **2. Štruktúrny typ onymickej lexémy a miesto funkčného člena v tejto štruktúre** podmieňuje pohyb medzi sklonnosťou a nesklonnosťou, ktorý predstavuje takisto zanedbateľných 0,3 – 2,2 %.

Konkrétne údaje o receptivite deklinačných typov v skupine jedno- až štvorkomponentových mien sú zachytené v nasledujúcich tabuľkách:

Tabuľka 23. Receptivita deklinačných typov mužského rodu (číselné vyjadrenie)

dekl. typ	1-komp	2-komp		3-komp			4-komp			
		RM	P	RM	SM	P	RM	SM1	SM2	P
John	3209	985	958	330	317	316	18	15	17	17
Joshua	19	4	12	1	2	4	0	0	0	0
Johnny	676	154	166	23	25	36	0	3	0	1
Gretzky	0	0	10	0	0	0	0	0	0	0
neskl.	0	5	1	3	1	0	0	0	0	0
John / Joshua	7	0	0	0	0	1	0	0	0	0

John / Johnny	21	0	4	0	2	0	0	0	0	0
John / neskl.	0	3	0	0	2	0	0	0	0	0
Johnny / neskl.	0	0	0	0	8	0	0	0	1	0
spolu	3932	1151	1151	357	357	357	18	18	18	18

Tabuľka 24. Receptivita deklinačných typov mužského rodu (percentuálne vyjadrenie)

dekl. typ	1-komp	2-komp		3-komp		
		RM	P	RM	SM	P
John	81,6	85,6	83,2	92,4	88,9	88,5
Joshua	0,4	0,3	1	0,3	0,6	1,1
Johnny	17,2	13,3	14,4	6,4	7	10,1
Gretzky	0	0	0,9	0	0	0
neskl.	0	0,4	0,1	0,8	0,3	0
John / Joshua	0,2	0	0	0	0	0,3
John / Johnny	0,5	0	0,3	0	0,6	0
John / neskl.	0	0,3	0	0	0,6	0
Johnny / neskl.	0	0	0	0	2,2	0
spolu	99,9	99,9	99,9	99,9	100,2	100

Tabuľka 25. Receptivita deklinačných typov rodných mien v dvojkomponentových a trojkomponentových štruktúrach (SAMS) v porovnaní s údajmi zo štúdie Ološtiak (2002b)

dekl. typ	SAMS			Ološtiak (2002b)
	2-komp	3-komp		
		RM	SM	
John	85,6	92,4	88,9	86,2
Joshua	0,3	0,3	0,6	0,8
Johnny	13,3	6,4	7	13,1
Gretzky	0	0	0	0
neskl.	0,4	0,8	0,3	0
John / Joshua	0	0	0	0
John / Johnny	0	0	0,6	0
John / neskl.	0,3	0	0,6	0
Johnny / neskl.	0	0	2,2	0
spolu	99,9	99,9	100,2	100,1

Tabuľka 26. Porovnanie frekvencie priezvisk v dvojkomponentových a trojkomponentových osobných menách (percentuálne vyjadrenie)

dekl. typ	2-komp	3-komp
John	83,2	88,5
Joshua	1	1,1
Johnny	14,4	10,1
Gretzky	0,9	0
neskl.	0,1	0
John / Joshua	0	0,3

John / Johnny	0,3	0
John / neskl.	0	0
Johnny / neskl.	0	0
spolu	99,9	100

Skupina jednokomponentových maskulín obsahuje rodné mená aj priezviská, ktoré sme vnútorne nediferencovali, pretože v niektorých prípadoch môže lexéma fungovať ako rodné meno aj ako priezvisko (napr. *Lee, O'Shea, Dennis, Donovan, Douglas, Theodore, Francis, Franklin, Irving, Lucas, Martin, Nelson, Scott* a i.). V druhej a tretej skupine sa funkčné členy pochopiteľne vyčleňujú.

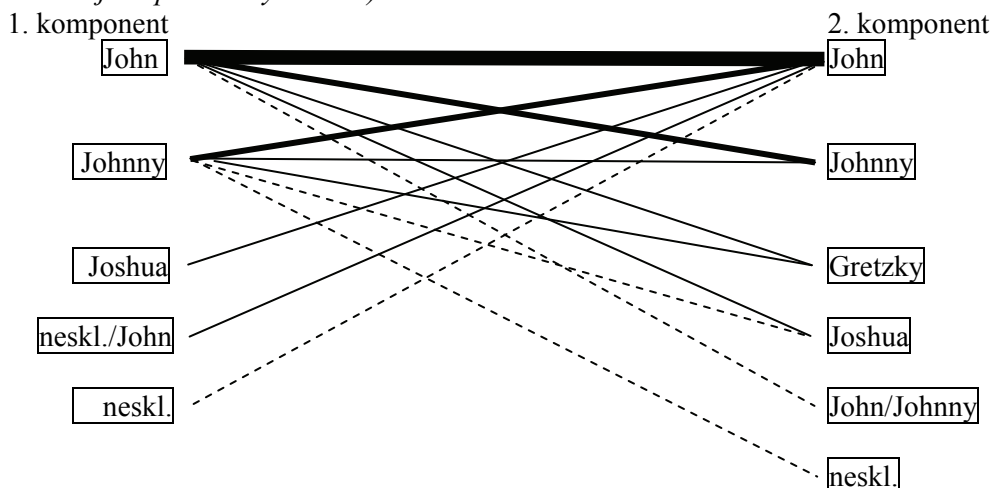
Pri pohľade na štatistické údaje v porovnávacích tabuľkách 25 a 26 sa ukazuje značná korešpondencia v receptivite deklinačných typov v jednotlivých skupinách jedno- až trojkomponentových maskulín,⁶⁴ rodných mien a priezvisk. Môže to svedčiť o všeobecnejšej platnosti receptivity slovenských deklinačných typov vo vzťahu k anglofónnemu antroponymickému materiálu. K analogickým číselným údajom sme dospeli aj napriek tomu, že tri skupiny nie sú úplne porovnateľné jednak kvalitatívne (prvá skupina, ako sme poznamenali, je heterogénna, obsahuje rodné mená aj priezviská),⁶⁵ jednak kvantitatívne (odlišná početnosť lexém v jednotlivých skupinách). Summa summarum možno konštatovať, že receptivita deklinačných typov anglických maskulín je relatívne konštantná. Najreceptívnejší a centrálny je typ *John*, podľa ktorého sa ohýba 80 – 90 % všetkých maskulín. Na druhom mieste so značnou stratou sa nachádza typ *Johnny* (6 – 14 %), ďalej nasledujú periférno-periférne typy *Joshua* (0,3 – 1,1 %) a *Gretzky* (len pri priezviskách: 0 – 0,9 %). Osobitne stoja lexémy s variantným skloňovaním: *John/Joshua, John/Johnny, John/neskl., Johnny/neskl.* (0 – 2,2 %). Prípady variantného ohýbania by sme mali vlastne zaradiť do receptív oboch zúčastnených deklinačných typov, zistené hodnoty sú minimálne, takže nemajú šancu výraznejším spôsobom ovplyvniť celkovú receptivitu príslušného deklinačného typu.

Prevaha typov *John* a *Johnny* sa naplno manifestuje aj vo viackomponentových menách, ak berieme do úvahy kombinácie skloňovania jednotlivých funkčných členov (2. skupina: RM + P); porov. nasledujúcu schému a tabuľky 27a, 27b.

⁶⁴ Pre väčšiu operatívnosť budeme hovoriť o prvej, druhej a tretej skupine maskulín: prvá skupina = jednokomponentové mená, druhá skupina = dvojkomponentové mená, tretia skupina = trojkomponentové mená. Skupinu štvorkomponentových maskulín sme vzhľadom na zanedbateľnú početnosť (18, t. j. 0,3 % z celkového počtu 3932 maskulín) nebrali do úvahy.

⁶⁵ Medzi podtriedou rodných mien a podtriedou priezvisk sa však ukazujú malé frekvenčné disproporcie spôsobené rozdielmi v jazykovej výstavbe a fungovaní oboch skupín – nulová receptivita typu *Gretzky* v skupine rodných mien a nulový výskyt nesklonných rodných mien v skupine jednokomponentových maskulín.

Schéma 2. Centrum a periféria deklinačného systému maskulín (na čiastkovom materiáli dvojkomponentových mien)

Tabuľka 27a. Receptivita deklinačných typov v dvojkomponentových štruktúrach (kombinovateľnosť prvých komponentov)

kombinácia	počet	% (z X + X spolu)	% (z celého súboru 2-komp.)
John + John	815	82,7	70,8
John + Johnny	146	14,8	12,7
John + Gretzky	10	1,0	0,9
John + Joshua	11	1,1	1,0
John + John/Škultéty	3	0,3	0,26
John + X spolu	985	99,9	85,6
Johnny + John	131	85,1	11,4
Johnny + Johnny	20	13,0	1,7
Johnny + Joshua	1	0,6	0,1
Johnny + John/Johnny	1	0,6	0,1
Johnny + nesklonné	1	0,6	0,1
Johnny + X spolu	154	99,9	13,4
nesklonné + John	4	—	0,3
nesklonné/John + John	4	—	0,3
Joshua + John	4	—	0,3
spolu	1151	—	99,9

Tabuľka 27b. Receptivita deklinačných typov v dvojkomponentových štruktúrach (kombinovateľnosť druhých komponentov)

kombinácia	počet	% (z X + X spolu)	% (z celého súboru 2-komp.)
John + John	815	85,1	70,8
Johnny + John	131	13,7	11,4
Joshua + John	4	0,4	0,3
neskl./John + John	4	0,4	0,3
neskl. + John	4	0,4	0,3
X + John	958	100	83,2
John + Johnny	146	88	12,7
Johnny + Johnny	20	12	1,7
X + Johnny	166	100	14,4
John + Joshua	11	91,7	1,0
Johnny + Joshua	1	8,3	0,1
X + Joshua	12	100	1,0
John + Johnny/John	3	75	0,26
Johnny + Johnny/John	1	25	0,1
X + Johnny/John	4	100	0,3
John + Gretzky	10	–	0,9
Johnny + neskl.	1	–	0,1
spolu	1151	–	99,9

Vo viac než dvoch tretinách prípadov (70,8 %) sa obidva funkčné členy skloňujú podľa typu *John* (napr. *Louis Armstrong*, *Dustin Hoffmann*), 85,6 % pokrývajú prípady, keď sa prvý komponent skloňuje podľa typu *John* (napr. *Ernest Hemingway*, *Neil Sedaka*, *David Bowie*, *Brian Rafalski*) a 83,2 % predstavujú prípady, keď sa druhý komponent skloňuje podľa typu *John* (napr. *George Harrison*, *Ritchie Blackmore*, *Shabba Ranks*, *Little Richard*, *Lou Reed*). Deklinačný typ *Johnny* je frekvenčne zastúpený takto: {Johnny + X}: 13,4 %, {X + Johnny}: 14,4, {Johnny + Johnny}: 1,7 %. Navyše, pri viackomponentových maskulínach platia sčasti osobitné deklinačné zákonitosti, prejavuje sa vzájomný vplyv funkčných členov, vo väčšej miere sa vyskytuje nesklonnosť a variantnosť (ako sme už konštatovali, prípady variantného skloňovania a nesklonnosti však predstavujú zanedbateľné množstvo z celkového počtu).

Propriálna a apelatívna receptivita maskulín

Informácie o frekvencii apelatívnych deklinačných typov sme čerpali z učebnice M. Sokolovej (1995, s. 101 – 102) a z monografie V. Benka – J. Hašanovej – E. Kostolanského (1998; pozri aj Gianitsová, 2006, s. 96). Tieto údaje sme porovnali so súborom jednokomponentových maskulín zo SAMS (tab. 28):

Tabuľka 28. Receptivita apelatív a anglických proprií (maskulína)

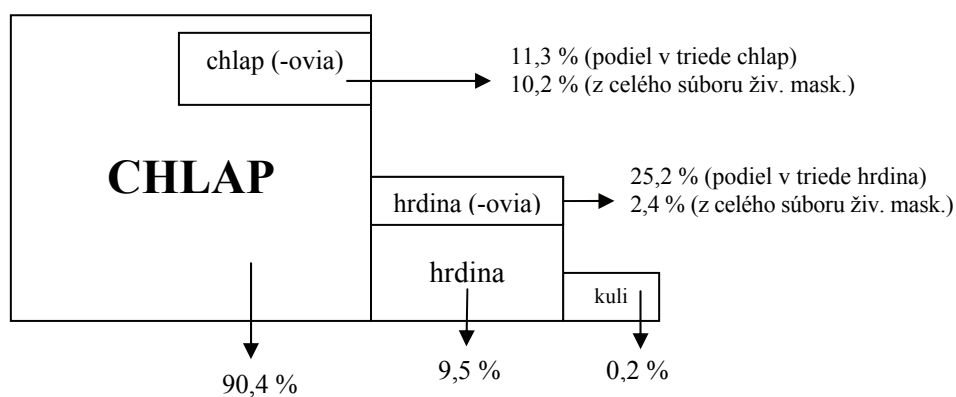
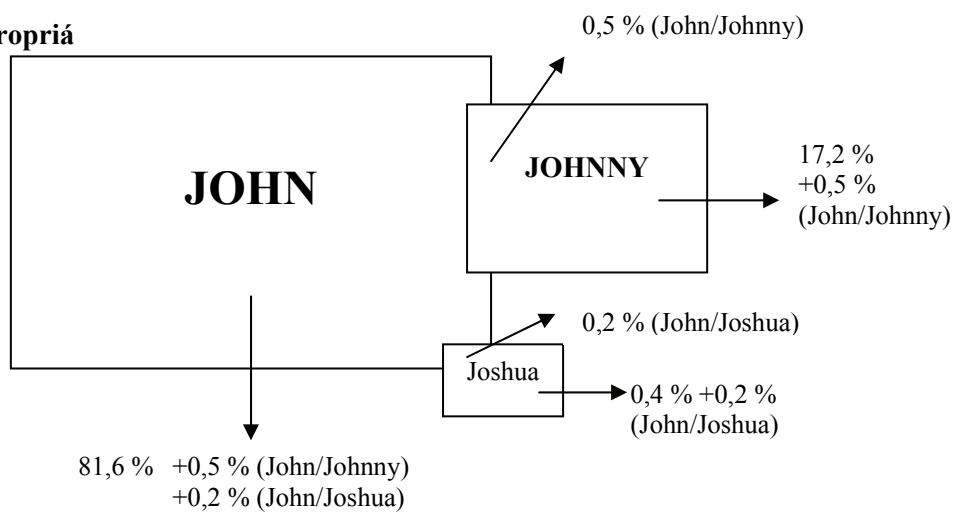
typ	Sok. (1995)		BHK (1998)		SAMS	
	počet	%	počet	%	počet	%
chlap	12511	93,6	3343	90,4	–	–
chlap (-ovia)	?	?	377	*10,2	3209	81,6
John				11,3		
hrdina	858	6,4	353	9,5	–	–
hrdina (-ovia)	?	?	89	*2,4		
Joshua				25,2	19	0,4
kuli (Johnny)	–	–	7	0,2	676	17,2
John / Joshua	–	–	–	–	7	0,2
John / Johnny	–	–	–	–	21	0,5
spolu	13369	100	3697	100,1	3932	99,9

* Vysvetlivka:

Prvý údaj je percentuálne zastúpenie z celého súboru životných maskulín, druhý údaj predstavuje podiel v rámci danej triedy (*chlap*, *hrdina*).

Vo všetkých troch porovnávaných súboroch dominuje deklinačná trieda *chlap* (93 : 90 : 82 %). Vzhľadom na špecifikum onymie toto konštatovanie je potrebné upresniť. Rozdiel medzi apelatívnu a propriálnu deklináciou sa prejavuje okrem iného aj tak, že relačná morféma, ktorá je pri apelatívach sekundárna, môže byť v skupine proprií dominantná, ba výlučná (Sokolová, 1996; porov. aj 4.2.1). Takou je morféma N. pl. v type *chlap-syn/John*: skupina apelatív s N. pl. *-ovia* predstavuje 11,5 % z deklinačného typu *chlap* a 10,4 % zo všetkých životných maskulín. Propriá majú v hypotetickom tvare N. pl. len morfému *-ovia* (81,6 % z celkového počtu maskulín, 100 % v rámci klasického typu *chlap*). Z tohto pohľadu je možné prvotný údaj o približne rovnakom zastúpení typu vo vybraných súboroch poopraviť, keďže porovnávať receptivitu celého apelatívneho typu *chlap* a propriálneho typu *John* nie je metodologicky najvhodnejšie. Ako adekvátnejšie sa javí porovnať apelatívne deklinačné podtypy s N. pl. *-ovia* (*sok*, *test*, *duch*, *dedo*, *génus*, *svedok*, *otec*; porov. Benko et al., 1998, s. 13 – 17) s propriami, ktoré obligatórne viažu N. pl. *-ovia*. Z tohto pohľadu sa ukazuje, že propriálny typ *John* je oveľa receptívnejší než príslušné apelatívne typy (pomer 81,6 : 10,2 %). Podobne celý apelatívny typ *hrdina* má frekvenciu 9,5 % zo všetkých životných apelatív, avšak podtypy s N. pl. *-ovia* sú zastúpené len 2,4 percentami. Propriálny typ *Joshua* je ešte periférnejší: 0,4 %.

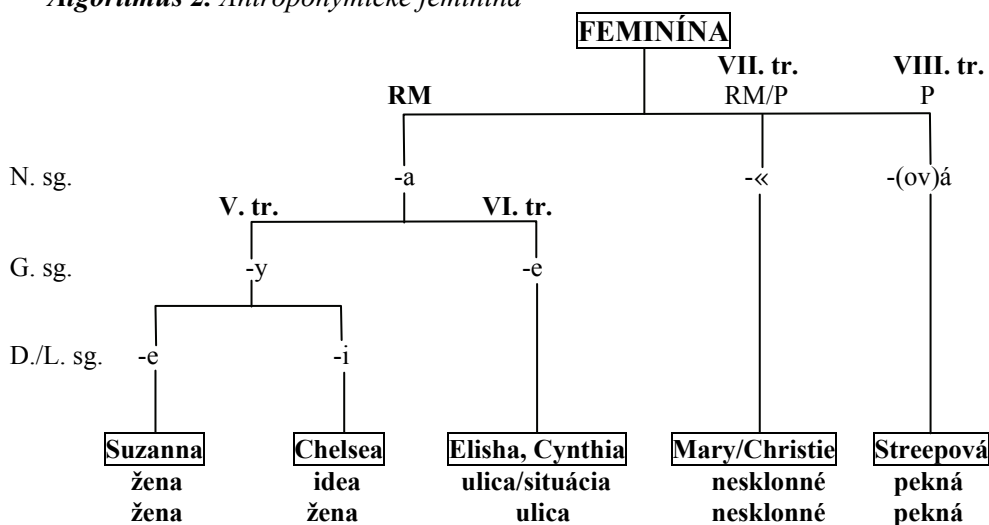
V našom súbore sa potvrdila diametrálne odlišná receptivita typov *kuli* a *Johnny*. Zatiaľ čo v apelatívnej lexike je to maximálne periférny typ (Benko et al., 1998, s. 38, uvádzajú frekvenciu 7, t. j. 0,2 %), propriálny typ *Johnny* so 17,2 % predstavuje druhú najreceptívnejšiu maskulínnu paradigmú. Novinkou, ktorá sa pri apelatívach nevyskytuje, je interdeklinačná variantnosť na úrovni *John/Johnny* a *John/Joshua*.

Schéma 3. Znázornenie receptivity deklinačných typov (apelatívna lexika – animáliá)**Apelatíva****Schéma 4.** Znázornenie receptivity deklinačných typov (propriálna lexika)**Propriá**

C. Feminína

V skupine feminín vzhľadom na odlišný spôsob morfolologickej adaptácie rozlišujeme **deklináciu rodných mien** (skloňujú sa len jednotky v N. sg. zakončené na *-a*, inak zakončené lexémy sa neskloňujú) a **deklináciu priezvisk** (prechýlené priezviská sa skloňujú ako adjektíva, neprechýlené priezviská sú nesklonné).

Algoritmus 2. Antroponymické feminína

Rodné mená⁶⁶

V. trieda

Konfigurácia relačných morféme:

	N.	G.	D.	A.	L.	I.
sg.	-a	-y	-e/-i	-u	-e/-i	-ou
*pl.	-y	-o/-í	-ám/-am	-y	-ách/-ach	-ami

Do tejto triedy patria mená zakončené na samohlásku **a**, pred ktorou sa nachádza nie mäkká spoluhláska: N. sg. **-a**, G. sg. **-y**. Rozlišujeme dva typy:

1) Podľa typu **Suzanna** (**žena**) sa skloňujú lexémy s D. sg. **-e**: napr. *Angela* [andžela], *Carla* [karla], *Edna* [edna], *Adda* [eda], *Ailsa* [ejlsa], *Bathseba* [bečiba], *Bina* [bajna], *Cara* [kera / kara], *Coba* [kouba], *Cora* [kora], *Corinna* [korina], *Cynna* [sina], *Darla* [darla], *Elgiva* [eldžajva], *Gemma* [džema], *Gina* [džina], *Ilena* [ajlina].

⁶⁶ Do tejto skupiny zaraďujeme aj jednoslovné pseudonymy speváčok: *Madonna*, *Anastacia*, *Dido*.

V hypotetickej rovine možno uvažovať o variante s tvarotvorným základom zakončeným na dlhú slabiku, ktorá predpokladá neutralizáciu kvantity v relačných morfédoch D./L. *pl. (**-am/-ach**), napr. *Audra* [ódra], *Maura* [móra], *Queena* [kvína], *Sheba* [šíba], *Sheena* [šína], *Sheila* [šíla], *Paula* [póla], *Adeliza* [edelíza], *Condoleeza* [kondolíza], *Oona* [úna]. Pravda, vzhľadom na neoznačovanie kvantity by sa v ortografickej podobe mohli vyskytnúť aj tvary s kvantitou. V korpuse sme však na akékoľvek (krátke alebo dlhé) plurálové tvary nenašli žiadny doklad.

2) Podľa typu **Chelsea** (*idea*) sa v grafickej podobe skloňujú mená zakončené na **-a**, pred ktorou sa nachádza graféma **-e-** (D./L. sg. **-i**, G. *pl. **-í**): napr. *Andrea*, *Rhea*, *Chelsea* (tieto mená však často zostávajú nesklonné, porov. ďalej).

VI. trieda

Konfigurácia relačných morfév:

	N.	G.	D.	A.	L.	I.
sg.	-a	-e	-i	-u	-i	-ou
*pl.	-e	-o/-í	-iam/-ám	-e	-iach/-ách	-ami

Do tejto triedy patria mená zakončené na samohlásku **-a**, pred ktorou sa nachádza mäkká spoluhláska alebo samohláska **-i-**: N. sg. **-a**, G. sg. **-e**, napr. *Belisha* [beliša], *Elisha* [eliša], *Marsha* [marša], *Tisha* [tiša], *Trisha* [triša], *Adelia* [edelia], *Alexia* [aleksia], *Almeria* [elmeria], *Amelia* [emelia / emilia], *Cynthia* [sintia], *Petria* [petria], *Mia* [mia], *Sonia* [sonja], *Sophia* [sofia], *Nastassja* [nastasja], *Maurya* [morja].

V tejto triede možno hypoteticky uvažovať o typoch **Elisha** (*ulica*) a **Cynthia** (*situácia*), odlišujúcich sa v tvaroch G., D., L. *pl.

VII. trieda – nesklonné rodné mená (Mary)

Všetky ženské rodné mená zakončené inak než na samohlásku **a** sú nesklonné: napr. *Abby* [ebi], *Dolly* [doli], *Eveleen* [ivlín], *Gwynneth* [gvinet], *Heather* [hedr], *Isabelle* [izabel], *Jennifer* [dženifer], *Kate* [kejt], *Lindsay* [lindzi], *Mary* [meri], *Pam* [pem], *Rachel* [rejčl], *Sharon* [šeron], *Terry* [teri], *Wendy* [vendi].

Niektoré rodné mená síce ostávajú zakončené v N. sg. na inú hlásku než **a**, ale v ostatných pádoch sa prejavuje slabá tendencia tieto jednotky skloňovať na základe interlingválnej analógie so slovenskými menami: *Alžbet-a* :: *Elizabeth*⁶⁷ – *od Alžbet-y* :: *od Elizabeth-y*; *Zuzan-a* :: *Suzanne* – *od Zuzan-y* :: *od Suzann-y*. Ide o potenciálne vyčleniteľnú neúplnú paradigmu. Skloňovaním nesklonných ženských rodných mien sa prejavuje adaptačný tlak systémovo prispôbovať slovenskému deklináčnemu systé-

⁶⁷ Nulová relačná morféma N. sg. (**-ø**) predpokladá prítomnosť ostatných, formálne pozitívne vyjadrených relačných morfév. Pri nesklonných ženských rodných menách by bolo metodologickou chybou uvažovať o nulovej relačnej morféme N. sg. ako napr. pri type *John*. Preto navrhujeme hovoriť o nulovej alebo potenciálnej paradigme nesklonných feminín a pri morfe-matickom rozbere koniec takýchto mien označovať ľavou francúzskou úvodzovkou («) podľa vzoru Morfematického slovníka slovenčiny (Sokolová et al., 1999), napr. *Baku*«, *Mary*«.

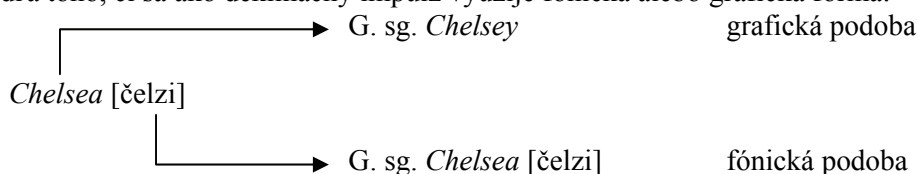
mu čo najviac cudzích prvkov. S takýmito prípadmi sa stretávame v publicistike, v bežnej komunikácii i v umeleckej literatúre:

*pozvať **Charlottu**, list od **Charlotty**, do pekla s **Charlottou*** (základný tvar: Charlotte) – *Oleg Cassini, čo obliekal **Jacquelinu** Kennedyovú* (Jacqueline). – *Tak sa začala druhá vláda **Elizabethy*** – *Potom by svojej žene **Elizabeth** kúpil nový kabát* (Elizabeth). – *Ukážeme vám krásnu **halu*** Berry (Halle).

Interdeklinačné pohyby

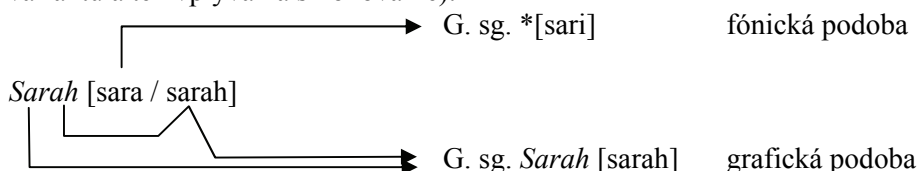
Podobne ako v skupine maskulín aj pri feminínach príčinou interdeklinačných pohybov môžu byť tieto faktory:

1. faktor: nesúlad medzi výslovnosťou a ortografiou, následná rozdielna deklinácia podľa toho, či sa ako deklinačný impulz využije fónická alebo grafická forma:

2. faktor: poslovenčená variantná výslovnosť, ktorej východiskom je variantná výslovnosť L_1 : v skúmanom súbore nie je zastúpený.

3. faktor: pôsobenie ortografie sa prejavuje buď priamo (pravopisná podoba vplýva na skloňovanie), alebo nepriamo (pravopisná podoba podmieňuje vznik výslovnostného variantu a ten vplýva na skloňovanie):

Idea-Chelsea/nesklonné

Typ Chelsea (1. faktor). Na základe písanej podoby možno tieto mená skloňovať podľa typu *idea* (*Chelse-a*, *Chelse-y*, *Chelse-i*, *Chelse-u*, *Chelse-i*, *Chelse-ou*); na základe výslovnosti sú nesklonné: *Chelsea* [čelzi].

Typ Bea (3. faktor). Písaná podoba implikuje skloňovanie podľa typu *Chelsea* (*idea*). Na základe variantnej výslovnosti [bí / bea] sa pripúšťa nesklonnosť aj sklonné tvary: *Bea* [bí / bea], *Lea* [lí / lea], *Rea* [rej / rea].

Suzanna/nesklonné

Typ Sarah (3. faktor). Písaná podoba implikuje nesklonnosť. Na základe variantnej výslovnosti [sarah / sara] sa pripúšťa nesklonnosť aj sklonné tvary. Prevažujú však nesklonné podoby, ktoré majú oporu jednak v ortografii, jednak v jednom výslovnostnom variante, ktorý je zakončený na spoluhlásku: *Adah* [ejdah / ejda], *Aphrah* [efrah / efra], *Athaliah* [etelajah / eteleja], *Deborah* [deborah / debora], *Delilah* [dijajlah / dilajla],

Hannah [hanah / hana], *Lillah* [lilah / lila], *Shellagh*, *Shellah* [šilah / šila], *Susannah*, *Suzannah* [sjuzanah / sjuzana], *Leah* [lijah / lija].

Raritne sa v súbore vyskytuje kolísanie *Elisha* (*ulica*) – *Cynthia* (*situácia*), podmienené variantnou konkurenciou poslovenčenej a slovenskej výslovnosti: *Patricia* [petriša / patricia].

Receptivita deklinačných typov feminín

Ako sme konštatovali pri maskulínach, receptivita deklinačných typov závisí od „ponuky“ východiskového jazyka. V angličtine je pre ženské rodné mená typické zakončenie na samohlásky, nazálu [n] a laterálu [l] (porov. Crystal, 1995, s. 153; Bilá, 2002, s. 115). Tieto údaje sa potvrdili aj v našom podsúbore ženských rodných mien s prevahou lexém zakončených na hlásky *-i*, *-a*, *-n*, *-l*, *-s*, *-t* (porov. tab. 29). Týchto prvých šesť najfrekvencovanejších zakončení sa spolu vyskytuje v 84 % všetkých rodných mien. Zakončenie na *-a*, ktoré je podmienkou sklonnosti, sa z celkového počtu vyskytuje len v 16 % prípadov. Receptivita deklinačných typov feminín v súbore anglických ženských rodných mien je teda „odsúdená“ na prevládajúcu nesklonnosť a minoritné zastúpenie sklonných lexém (porov. tab. 30).

Tabuľka 29. Formálne zakončenie ženských rod. mien (najfrekvencovanejšie prípady)

zakončenie	počet	% z celého súboru 1-komp.
[i]	332	33,3
[a]	159	16,0
[n]	147	14,8
[l]	74	7,4
[s]	64	6,4
[t]	63	6,3
<i>spolu nesklonné</i>	<i>680</i>	<i>68,2</i>
<i>spolu sklonné</i>	<i>159</i>	<i>16,0</i>
spolu		84,2

Tabuľka 30. Receptivita deklinačných typov feminín (číselné vyjadrenie)

deklinačný typ	1-komp	2-komp		3-komp		
		RM	P	RM	SM	P
Suzanna	120	33	–	3	1	–
Queena	0	1	–	0	0	–
Queena / Suzanna	20	6	–	0	0	–
I. trieda-spolu	140	40	–	3	1	–
Cynthia	26	12	–	1	0	–
Elisha	5	0	–	0	0	–
Cynthia / Elisha	2	1	–	0	0	–
II. trieda-spolu	33	13	–	1	0	–
Chelsea / Cynthia	6	0	–	0	0	–
Mary	813	151	–	21	22	–
Chelsea / Mary	5	0	–	0	0	–

Christie / Streepová	–	–	194	–	2	25
Christie	–	–	10	–	0	0
spolu	997	204	204	25	25	25

Tabuľka 31. Receptivita deklinačných typov feminín (rodné mená – percentuálne vyjadrenie)

deklinačný typ	1-komp	2-komp
Suzanna	12,0	16,2
Queena	0	0,5
Queena / Suzanna	2,0	2,9
I. trieda-spolu	14,0	19,6
Cynthia	2,6	5,9
Elisha	0,5	0
Cynthia / Elisha	0,2	0,5
II. trieda-spolu	3,3	6,4
III. trieda: Mary	81,5	74,0
Chelsea / Cynthia	0,6	0
Chelsea / Mary	0,5	0
spolu	99,9	100

Tabuľka 32. Porovnanie receptivity deklinačných typov ženských rodných mien (materiál SAMS a príloha slovníka Webster's New Ideal Dictionary – Ološtiak, 2002b, s. 221)⁶⁸

dekl. typ	SAMS %	Ološtiak (2002b) %
I. trieda (Suzanna – žena)	14	27,6
II. trieda (Elisha – ulica)	3,3	5,9
III. trieda (neskl.)	81,5	66,6

Z tabuľky vyplýva, že v materiáli SAMS sa nachádza ešte väčší počet nesklonných feminín, ktoré sa posilnili na úkor I. a II. triedy (*Suzanna*, *Elisha*).

Pri porovnaní transdeklinačné feminín a maskulín sa medzi týmito skupinami ukazuje priepastný rozdiel, vyplývajúci z formálneho zakončenia lexém. Maskulína sa skloňujú takmer bezvýnimočne a naopak, až 80 % feminín je nesklonných.

VII./VIII. trieda – ženské priezviská

Prechýlené priezviská sa skloňujú podľa formálne adjektívneho typu *pekná* (v algoritme VIII. trieda): *Archerová* – *Archerovej*, *Archerovú* atď. (bližšie pozri SAMS, s. 54 – 56). Neprechýlené priezviská zostávajú nesklonné (VII. trieda); ak sú zakončené na samohlásku **a**, prejavuje sa tendencia ohýbať ich ako sklonné rodné mená:

Rád počúva Shakiru a Christinu Aguileru. – *Skladateľka Linda Perryová stojí za úspechom Pink a Christiny Aguilery.* – *Mali ste napríklad ten pocit aj pri Gine Lollobrigide?* – *Po vyda-*

⁶⁸ Percentuálny súčet SAMS nie je 100, pretože do porovnávacej tabuľky sme nezapočítali zanedbateľné zastúpenie variantných typov *Chelsea/Cynthia* a *Chelsea/Mary* (pozri tab. 31).

renej popoludňajšej projekcii komédie *Buona sera, Mrs. Campbell* od Franka Melvina s vynikajúcou Ginou **Lollobrigidou**. – Apartmán bol hneď pripravený na príchod Giny **Lollobrigidy**.

4.2.3 Transdeklinácia toponým

Analýzu toponým sme uskutočnili na materiáli 2238 jednotiek zo SAMS, ktoré sme spracovali v tabuľkovom editore MS Excel. V súvislosti s deklináciou toponým sú relevantné tieto údaje: heslová lexéma, výslovnostné zakončenie, ortografické zakončenie, rod, deklinačný typ, počet komponentov (o metodologických východiskách štatistického výskumu pozri 4.2.1).

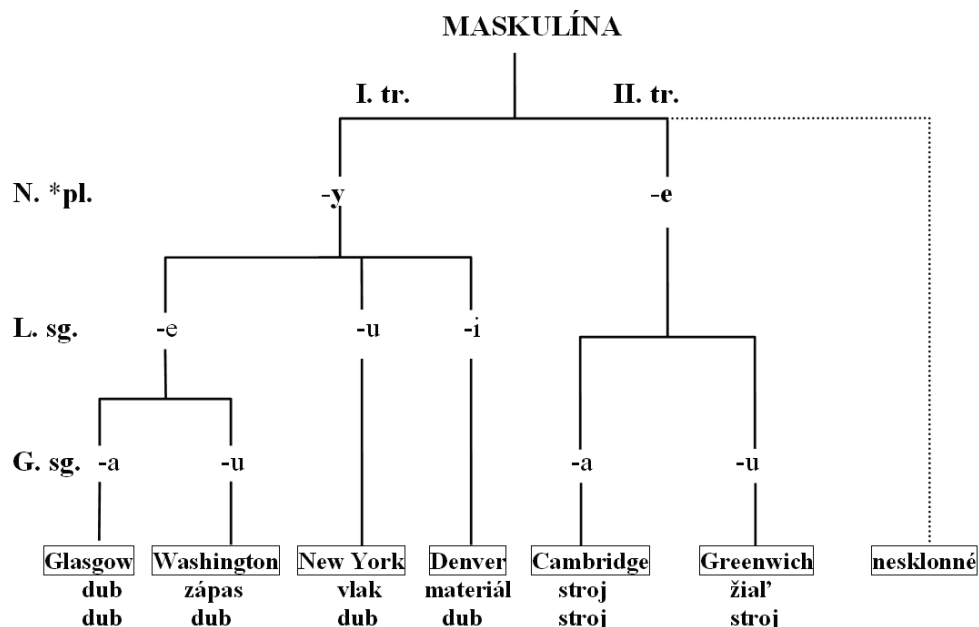
Toponymická transgenderizácia sa riadi princípom gramatického rodu – o začlenení do rodovej triedy a deklinačného typu rozhoduje formálne zakončenie; topolexémy sa zaraďujú do troch rodov (neživotné maskulína, feminína a neutrá).⁶⁹ Podobne ako pri antroponymách aj v analýze transdeklinácie toponymickej lexiky uplatňujeme prístup M. Sokolovej (porov. 4.2.1).

A. Maskulína

Medzi maskulína patria topolexémy zakončené na spoluhlásku. Zaraďujú sa do dvoch tried na základe hypotetického tvaru N. *pl. (-y: I. trieda – klasický typ *dub*; -e: II. trieda – klasický typ *stroj*). Ostatné plurálové determinujúce morfémy sme v algoritme nezaznamenali. Diferencia v G. pl. -ø vz. -ov v anglických toponymách neexistuje (tvary s G. pl. -ø sú viazané na pluráliá tantum typu *Kapušany*, *Dechtáre*). Tvary I. *pl. (diferencia -mi vz. -ami) sú teoreticky možné, ale v komunikácii sa nevyskytujú. Pri toponymických maskulínach sa nesklonnosť vyskytuje len ako alternatíva v podobe kolísania na osi sklonnosť – nesklonnosť (v algoritme nesklonnosť zaznačujeme bodkovanou čiarou). O jednej výnimke (*McKinley*) pozri poznámku za prehľadom deklinačných typov.

⁶⁹ O kolísaní medzi jednotlivými rodmi pozri časť D. v tejto kapitole.

Algoritmus 3. Toponymické maskulína

I. trieda

Konfigurácia relačných morfém:

	N.	G.	D.	A.	L.	I.
sg.	-∅	-u/-a	-u	-∅	-e/-u/-i	-om
*pl.	-y	-ov	-om	-y	-och	-mi/-ami

Typ Glasgow (dub). Tento typ („klasický“ typ *dub*) s morfémi G. sg. **-a**, L. sg. **-e** je v triede anglických toponým na ústupe. V SAMS sme doň zaradili len jednu lexému, samotné toponymum *Glasgow*, s poznámkou, že v ostatných názvoch zakončených na *-ow* v G. sg. prevažuje morféma **-u**, teda skloňovanie podľa typu *Washington* (SAMS, s. 38).

Typ Washington (zápas). Podľa tohto typu s morfémi G. sg. **-u**, L. sg. **-e** sa skloňujú toponymá zakončené na: [p] (**p, pe**), [b] (**be**), [t] (**t, tt, th, te, dt**), [d] (**d, de, dd**), [f] (**f, fe, ff, ffe, gh, ph**), [l] (**l, ll, le, lle**), [m] (**m, me, mb**), [n] (**n, ne, gn**), [ks] (**x**), [v] (**ow, owe, ve, obh**): *Bacup* [bekap], *Calthorpe* [keltorp], *Edgecumbe* [ečkam(b)], *Connecticut* [konektikat], *Cleveland* [klívlend], *Breede* [brid], *Pontiprydd* [pontiprid], *Radcliff* [retklif], *Fife* [fajf], *Biddulph* [bidalf], *Redheugh* [redjef], *Liverpool* [livrpúl], *Blackwall* [blekvol], *Nashville* [nešvil], *Anaheim* [enehejm], *Broome* [brúm], *Aberdeen* [ebrdín], *Dunfermline* [damfermlin], *Presteign* [prestín], *Bronx*

[brons], *Harlow* [hárlou], *Kidsgrove* [kidzgrou], *Cobh* [kou], *Ludlow* [ladlou], *Felixstowe* [felikstau].

Typ New York (vlak). Podľa tohto typu sa skloňujú toponymá zakončené na velárne spoluhlásky [g] (g, gh), [k] (c, ck, ch, k, ke) a spoluhlásku [h] (h), ktoré podmieňujú realizáciu morfémy L. sg. -u: *Barking* [bárking], *Pittsburgh* [pidzburg], *Potomac* [potomek], *Flitwick* [flitvik], *Greenoch* [grinok], *Limerick* [limerik]; *Amlwch* [emluk], *York* [jork], *Klondike* [klondajk], *Utah* [jutah].

Typ Denver (materiál). Podľa tohto typu s G. sg. -u a L. sg. -i sa skloňujú názvy zakončené na sonóry [l] (l, le, lle), [r] (r, re): *Carmel* [karmel], *Seattle* [sijetl], *Dovedale* [davdej], *Fremantle* [frímentl], *Newcastle* [ňukás(t)l], *Bakewell* [bejkvel], *Denver* [denver], *Dover* [dover], *Aberdare* [ebrdér], *Edgware* [edžvér].

II. trieda

Konfigurácia relačných morfémy:

	N.	G.	D.	A.	L.	I.
sg.	-ø	-u/-a	-u	-ø	-i	-om
*pl.	-e	-ov	-om	-e	-och	-mi/-ami

Typ Cambridge (stroj). Podľa tohto typu s G. sg. -a sa skloňujú názvy zakončené na mäkkú spoluhlásku [dž] (dge, ge): *Aldridge* [oldridž], *Cambridge* [kembridž], *Knightsbridge* [najdzbridž], *Weybridge* [vejbridž], *Woodbridge* [vúdbridž]; *Swanage* [svonidž], *Wantage* [vontidž] (o konkurencii G. sg. -a/-u pozri ďalej).

Typ Greenwich (žiaľ). Podľa tohto typu s G. sg. -u sa skloňujú názvy zakončené na spoluhlásky [č] (ch, che, tch), [š] (sh, x), [j] (i, y): *Greenwich* [grínvič], *Ipswich* [ipsvič], *Roche* [rouč], *Droitwich* [drojtvič], *Dawlish* [dóliš], *Portrush* [portraš], *Leix* [liš], *Fotheringay* [foderingej], *Upway* [apvej], *Ojai* [ouhaj].

Poznámka k nesklonnosti maskulín

Ako výnimočne nesklonné hodnotíme toponymum *Mt. McKinley* [me(k)kinli] (názov najvyššieho vrchu v Severnej Amerike). Tento toponymický objekt bol pomenovaný po americkom prezidentovi Williamovi McKinleym (transonymizácia antroponymum → toponymum). Napriek nesystémovému zakončeniu na -i sa pri tejto jednotke ustálil mužský rod jednak ako relikť antroponyma, jednak na základe analógie s apelatívom *vrch*, ktoré sa v oficiálnom názve v angličtine vyskytuje v podobe *Mount* (skr. *Mt.*). Toponymá zakončené na samohlásku i sa zvyčajne zaraďujú medzi nesklonné neutrá, napr. *New Jersey* [ňú džerzi], *Beverly* [beverli]. V ostatných prípadoch sa nesklonnosť maskulín prejavuje ako tendencia (porov. ďalej).

Problematické prípady

Deklinačný systém toponým nie je taký jednoduchý, ako sme ho predstavili v predchádzajúcich poznámkach. Nie vždy sa totiž názvy zakončené na rovnakú hlásku

skloňujú podľa toho istého typu. Preto používatelia slovenčiny pri skloňovaní pociťujú neistotu. Ako problematické sa ukazujú predovšetkým názvy zakončené na hlásky [r, l, s], a to v tvaroch L. sg. Pri koncipovaní SAMS sme narazili na problém, ako tieto lexémy spracovať, keďže väčšina z nich sa v slovenských textoch nenachádza vôbec, alebo sa nevyskytujú v požadovaných gramatických tvaroch. Na výskum úzu sme sa teda nemohli spoliehať. Na základe analógie s relatívne frekventovanými a v požadovaných tvaroch v korpuse doloženými topolexémami (napr. *Trafalgar*, *Windsor*, *Manchester*, *Liverpool*, *Montreal*, *Seattle*, *Newcastle*) však bolo možné do jednotlivých deklináčnych tried zaradiť aj ostatné, v korpuse nedostatočne doložené alebo nevyskytujúce sa názvy.

Názvy zakončené na hlásku [r] sa môžu skloňovať podľa typov *Washington*, *Denver* a *Greenwich*.

Podľa typu **Washington** (L. sg. -e) sa skloňujú názvy, ktoré v koncovej slabike obsahujú samohlásky a, o, u: [or / ór] (or, ore, our) [ur / úr] (oor, wr, uir), [ar] (ar): *Windsor* [vindzor], *Bangor* [bengor], *Caistor* [kejstor], *Radnor* [rednor], *Dunmore* [danmór], *Glenmore* [glenmór], *Gore* [gór], *Rankeillour* [renkilor], *Wardour* [vórdor], *Sedgemoor* [sedžmúr], *Broadmoor* [brodmúr], *Tweensmuir* [tvínsmjúr], *Ure* [júr], *Penmaenmawr* [penmenmaur], *Trafalgar* [trafalgar].

Podľa typu **Denver** (L. sg. -i) sa skloňujú názvy, ktoré v koncovej slabike obsahujú nepohyblivé e, é: [er, ér] (er, are, ayr, ar): *Dover* [dover], *Aberdare* [ebrdér], *Alsager* [alsedžer, ósedžer], *Andover* [endaver], *Ayr* [ér], *Ballyclare* [beliklér], *Edgware* [edžvér], *Rother* [roder], *Tredegar* [tridiger], *Ware* [vér], *Wooler* [vúler] (o variantnom skloňovaní *Washington* / *Dover* porov. ďalej).

Podľa typu **Greenwich** (L. sg. -i, N. *pl. -e) sa skloňujú názvy zakončené na sled grafém -(s)ter (alternácia e/0 sa môže, ale nemusí realizovať): *Uttoxeter* [jutoksiter]; *Bridgewater* [bridžvotr], *Brightwater* [brajtvotr], *Circencester* [sajrensester], *Colchester* [kolčester], *Doncaster* [donkáster], *Dorchester* [dorčester], *Gloster* [gloster], *Gloucester* [gloster], *Leominster* [lemster], *Manchester* [menčester], *Winchester* [vinčester].

Názvy zakončené na hlásku [l] sa môžu skloňovať podľa typov *Washington* a *Denver*.

Podľa typu **Washington** (L. sg. -e) sa skloňujú názvy, ktoré v koncovej slabike obsahujú samohlásky a, i, o, u: [al / ál], [il / íl], [ol], [ul / úl]: *Montreal* [montreal], *Basle* [bál], *Hull* [hal], *Maghull* [meghal], *Nashville* [nešvil], *Kilkeel* [kilkíl], *Coalville* [koulvil], *Helensville* [helensvil], *Knoxville* [noksvil], *Woodville* [vúdvil], *Edgehill* [edžhil], *Bristol* [bristol], *Blackwall* [blekvol], *Liverpool* [livrpúl], *Blackpool* [blekpúl], *Welshpool* [velšpúl].

Podľa typu **Denver** (L. sg. -i) sa skloňujú tie názvy, ktoré v koncovej slabike obsahujú samohlásku e [el], [ejl] alebo slabikotvorné [l]: *Cromwell* [kromvel], *Carmel* [karmel], *Mall* [mel], *Bakewell* [bejkvel], *Scafell* [skófel], *Wodell* [vodel], *Glendale* [glendejl], *Grisedal* [grajzdej], *Tweeddale* [tvíddej], *Newcastle* [ňukás(t)l], *Ballycastle*

[belikásl], *Fremantle* [frímentl], *Seattle* [sijetl], *Wysall* [vajsl], *Coromandel* [korou-mendl], *Whitechapel* [vajtčepl].

Názvy zakončené na hlásku [s] môžu byť nielen mužského (skloňovací typ *Washington*), ale aj stredného rodu (*nesklonné*). Pri viacerých jednotkách pritom dochádza k variantnosti a určiť presné gramatické pravidlá je problematické. Nasledujúce poznámky majú preto skôr diskusný charakter a poukazujú len na isté tendencie (porov. aj kap. o neutrách).

- **Typ Kansas** – jednoslovné, pomerne frekventované a pravidelne sa skloňujúce názvy mužského rodu: *Arkansas*, *Kansas*, *Indianapolis*, *Minneapolis*, *Annapolis*, *Texas*, *Memphis*. Do tejto skupiny možno zaradiť aj názvy zakončené na [ks] (x): *Bronx* [bronks], *Essex* [eseks], *Halifax* [halifaks], *Maddox* [medoks], *Middlesex* [midlseks], *Sussex* [saseks], *Wessex* [veseks].

- **Typ Illinois** – jednoslovné názvy, pri ktorých dochádza ku kolísaniu medzi mužským (typ *Washington*) a stredným rodom (*nesklonné*): *Illinois* [ilinojs],⁷⁰ *Broadstairs* [broctérs], *Brownhills* [braunhils], *Bushmills* [bušmils], *Cairns* [kérs], *Caithness* [kejtnes], *Glenrothis* [glenrotis], *Grays* [grejs], *Sleights* [slajts], *Springs* [prinks], *Staines* [stejns], *Struthers* [straders], *Yonkers* [jonkers], *Ystradgynlais* [astredganlajs]. Podobne sem možno zaradiť aj názvy zakončené na nemé -e (v písme na **se**, **ce**): *Limehouse* [lajmhaus], *Melrose* [melrous], *Montrose* [montrous], *Moose* [mús], *Ouse* [ús], *Penrose* [penrous], *Whitehorse* [vajthors], *Defiance* [difajens], *Independence* [indipendens], *Lawrence* [lórens], *Penzance* [penzens], *Torrance* [torens].

- **Typ Beverly Hills**. Viacslovné názvy sa väčšinou zaraďujú do stredného rodu a nesklonujú sa: *Los Angeles*, *St. Clears*, *St. Louis*, *St. David's*, *Lyme Regis*, *Beverly Hills*, *Las Vegas*. Výnimkou je toponymum *New Orleans*, ktoré je mužského rodu a striedavo sa skloňuje a nesklonuje (percentuálny pomer sklonných a nesklonných tvarov G. – I. sg. je 56,1 : 43,9 %; počet výskytov: 360).

Receptivita a interdeklinačné pohyby

Najfrekventovanejšími maskulínnymi typmi sú *Washington* (73,7 %), *New York* (9,5 %), *Denver* (6,9 %). Až na štvrtom mieste sa nachádza typ z II. triedy – *Greenwich* (5,8 %). V G. sg. sa prejavuje tendencia k unifikácii v prospech morfémy -u (porov. ďalej kolísanie medzi typmi *Glasgow* – *Washington*, *Cambridge* – *Greenwich*). Tendencie k nesklonnosti sa prejavujú okrajovo (spolu 1,17 %):

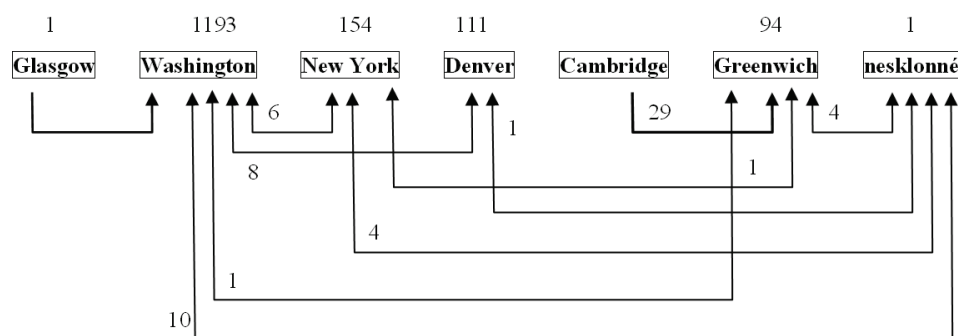
Tabuľka 33. Receptivita deklinačných typov maskulín

dekl. typ	počet	percentá
Washington	1193	73,7
Glasgow	1	0,06
New York	154	9,5

⁷⁰ V SSJ 6 (1968, s. 273) i v *Pravidlách slovenského pravopisu pre školy a prax* (Ripka – Imrichová – Skladaná, 2005, s. 636) sa *Illinois* považuje len za sklonné maskulínium.

Denver	111	6,9
Greenwich	94	5,8
Washington/Denver	8	0,5
Washington/New York	6	0,4
New York/Greenwich	1	0,06
Denver+Greenwich	2	0,1
Cambridge/Greenwich	29	1,75
neskl.	1	0,06
Washington/neskl.	10	0,6
neskl./New York	4	0,25
Greenwich/neskl.	4	0,25
Denver/neskl.	1	0,06
spolu	1619	99,99

Schéma 5. Interdeklinačné pohyby maskulín

Číselné údaje nad rámcami znamenajú vlastnú receptivitu deklinačného typu, údaje v dolnej časti pri čiarach so šípkami vyjadrujú početnosť toponým s variantnou deklináciou.

Prirodzeným dôsledkom neistoty komunikantov je variantnosť v skloňovaní. Jedno a to isté toponymum sa môže ohýbať podľa viacerých deklinačných typov. V nasledujúcej časti stručne opíšeme základné prejavy morfolologickej variantnosti pri skloňovaní anglických geografických názvov.

Glasgow/Washington

Morfému **-a** majú toponymá, ktoré sa v jazyku používajú dávnejšie (*Rím, Ostrihom, Jeruzalem*), rovnako zakončené názvy dnes dostávajú koncovku **-u** (*Štokholm, Arnhem*) (Sokolová, rkp.). V triede toponým sa prejavuje tlak smerom k unifikovanému používaniu morfémy **-u**. Do SAMS sme zaradili 29 toponým zakončených na *-ow*, avšak v genitívnych tvaroch sa v korpuse vyskytujú len lexémy *Glasgow, Heathrow*,

Harlow, Harrow, Ludlow. Posledné tri uvedené lexémy majú minimálnym počet dokladov; z tohto dôvodu sme si pomohli vyhľadávaním tvarov na internete (cez prehliadače Google a Morfeo), kde sa takisto ukázal veľmi malý výskyt týchto toponým, preto majú tieto údaje len orientačnú hodnotu.

Tabuľka 34. Konkurencia G. sg. -u/-a vo vybratých toponymách

lexéma	korpus		Google		Morfeo	
	-a	-u	-a	-u	-a	-u
Glasgow	143	31	739	1060	746	453
Heathrow	5	3	30	151	1	18
Harlow	0	1	4	2	1	0
Harrow	1	0	0	2	0	2
Ludlow	3	0	1	1	0	0

Príklady:

*Odveziem sa do **Harlowu** a ráno navštívim pani McCurdyovú. – Do **Harrowa** chodil aj Winston Churchill. – Najlepšie bude mladého princa priviesť z **Ludlowa** a hneď ho korunovať za kráľa. – Plán cesty je nasledujúci: odchod z **Ludlowu** 23.7. ráno. – Do škótskeho **Glasgowu** pcestuje Ľuboš Križko. – Ved' výlety do **Glasgowu** a Soulu nestoja málo. – Severoamerická hus divá je tradičným obyvateľom okolia **Heathrowa**. – Polovica pilotov, ktorí v súčasnosti smerujú k **Heathrowu**.*

Údaje v tabuľke potvrdzujú, že v skupine toponým so zakončením -ow sa popri genitívnej morféme -a presadzuje -u. Zrejme tu pôsobí tlak motivačnej optimalizácie⁷¹ v podobe pravidla „ak cudzie toponymum, potom G. sg. -u“ (tvary s morféomou -a sa môžu udržiavať aj na základe analógie s lexémami s topoformantom alebo kvázitopoformantom -ov/-ow: napr. *Krakov, Rzeszow, Mníchov, Lvov*). Nazdávame sa, že v prospech -u pôsobí aj tendencia odlišiť deklináciu na rovine antroponymum – toponymum: porov. viaceré onymické homonymá:⁷² *Jacksona – Jacksonu; Washingtona – Washingtonu; Gloucester – Gloucesteru; Jeffersona – Jeffersonu, Clintona – Clintonu*. Na základe uvedených skutočností v SAMS uvádzame genitívnu koncovku -a len pri toponyme *Glasgow*, v ostatných prípadoch odporúčame -u, porov.:

Glasgow [glá zgou], m., -a [glá zgova]

Barrow [berou], m., -u [-ovu]

Bow [bou], m., -u [bovu]

Carlow [kár lou], m., -u [-lovu]

Harlow [hár lou], m., -u [hárlovu]

Harrow [herou], m., -u [herovu]

Winslow [vinslou], m., -u [vinslovu]

⁷¹ O motivačnej optimalizácii v súvislosti s deklináciou uvažuje J. Dolník (1993, s. 4): „Za prirodzené, nepríznakové sa považujú tie morfológické štruktúry, ktoré sú založené na optimálnej motivácii, t. j. tie, ktorých reprodukcia alebo utváranie sa vyznačujú optimálnou jednoduchosťou a určitosťou v daných podmienkach.“

⁷² Za onymické homonymá považujeme rovnozvukné propriá patriace do rozličných onymických sústav jedného národného jazyka (Blanár, 1996, s. 140).

Cambridge/Greenwich

Konkurencia G. sg. **-a/-u** funguje analogicky ako v typoch *Glasgow/Washington*, ale s tým rozdielom, že morféma **-a** v type *Cambridge* je frekventovanejšia než v type *Glasgow*. Začína sa prejavovať tendencia k unifikácii genitívnych tvarov v prospech morfémy **-u**. Názvy, ktoré sa skloňovali podľa typu *Cambridge*, sa začínajú skloňovať podľa typu *Greenwich*. Súčasný úzus sa nie vždy zhoduje s údajmi, ktoré nájdeme v starších jazykových príručkách, ale aj v niektorých novších štúdiách.

a) Toponymá zakončené na *-wich*. Genitívny tvar *Greenwich-a* uvádza SSJ 6 (1968, s. 270) aj M. Považaj (1996, s. 88). V databáze SNK sa tvar *Greenwicha* nachádza 4-krát (z toho jeden výskyt je z citovanej štúdie M. Považaja) a tvar *Greenwichu* 13-krát. Ak zoberieme do úvahy genitívne tvary všetkých toponým na *-wich* nachádzajúcich sa v SNK, prevaha **-u** je ešte viditeľnejšia (porov. tabuľku 35). Preto pri všetkých toponymách na *-wich* uvádzame len morfému **-u**.

Tabuľka 35. Konkurencia G. sg. *-u/-a* v toponymách na *-wich*

RM G. sg.	výskyty	jednotky
-u	69	<i>Ipswichu, Greenwichu, Norwichu, Bromwichu, Sandwichu, Harwichu, Northwichu, Woolwichu, Nortwichu</i>
-a	8	<i>Greenwicha, Norwicha, Harwicha</i>

b) Toponymá zakončené na *-bridge*. Príručky svorne odporúčajú podobu s morfému **-a**, čomu dáva zapravdu aj úzus: **-a : -u** (22 : 14). Z toho najčastejšie je zastúpené toponymum *Cambridge*: *Cambridgea* (19), *Cambridgeu* / *Cambridgu* (11). Iba mierna prevaha **-a** pred **-u** však podsúva poznatok o viac-menej rovnocennom skloňovaní a stupňujúcom sa tlaku motivačnej optimalizácie smerom k morféme **-u** (porov. vyššie). Typ *Cambridge* s „nezávislou“ determinujúcou morfému podľa nášho názoru neexistuje. Z tohto dôvodu v SAMS uvádzame dvojtvary:

Cambridge [kembridž], m., -ea/-eu (t. j. G. *Cambridgea* / *Cambridgeu*)

Aldridge [oldridž], m., -ea/-eu

Axbrode [egzbrodž], m., -ea/-eu

Corbridge [korbridž], m., -ea/-eu

Cowbridge [kaubridž], m., -ea/-eu

Edenbridge [ídnbridž], m., -ea/-eu

Fordingbridge [fordinbridž], m., -ea/-eu

Knightbridge [najdzbridž], m., -ea/-eu

Washington/New York

Tieto skloňovacie typy sa odlišujú v L. sg.: *Washington-e* – *New York-u*. K variantnosti **-e/-u** dochádza v názoch typu *Brough* [braf], *Heugh* [hjúf], ktoré sa vyznačujú rozdielom medzi výslovnosťou a pravopisom. Podľa hľadiska výslovnosti sa názvy skloňujú podľa typu *Washington*: v [brafe], v [hjúfe], na základe pravopisu sa skloňujú podľa typu *New York*: v *Broughu*, v *Heughu*. Podobne *Brainshaugh* [brejnz-haf], *Fairclough* [férklaf], *Redheugh* [redjef], *Somerhough* [somerhof].

Washington/Denver

V skupine toponým zakončených na [ir/ír], [ajr] predpokladáme variantnosť L. sg. -e/-i: *Ellesmere* [elsmír], *Haslemere* [hejsmír], *Methyr* [mertir], *Napier* [nejpir], *Wear* [vír], *Windermere* [vindrmír], *Kintyre* [kintajr], *Macintyre* [megintajr].

Washington/Greenwich

Rozdiel medzi pravopisom a výslovnosťou podmieňuje skloňovanie názvu *Leeds* [líc]. Na základe zvukovej podoby je to L. sg. v *Leeds-i* [lící] (45 výskytov v SNK, na internete prostredníctvom vyhľadávača Morfeo 65 výskytov). Na základe pravopisu je to L. sg. v *Leeds-e* (v SNK 45 výskytov, na internete 90 výskytov).

Sklonnosť/nesklonnosť⁷³

Do tohto periférneho typu variantnosti zaraďujeme:

- jednoslovné i viacslovné propriá zakončené na spoluhlásku: **Washington/nesklonné:** *Great Dunmow* [grejt danmou], *Llantwit Major* [hlentvit mejdžr], *Long Eaton* [long íton], *New Hampshire* [ňu hempšir], *New Orleans* [ňu orlins], *Heathrow* [hítrou]; **New York/nesklonné:** *Ayers Rock* [érs rok], *Savannah* [sevenah]; proprium *Stonehenge* [sto(u)nhendž] je len nesklonné; **Greenwich/nesklonné:** *Rye* [raj], *Skye* [skaj / skáj], *Stonehenge* [stonhendž, stounhendž], *Wye* [vaj];

- niektoré toponymá zakončené na nemé -e: *Humberside* [hambrsajd], *Cheapside* [čípsajd], *Merseyside* [mersisajd] (porov. aj podkapitolu D. Variantnosť a receptivita na úrovni gramatického rodu).

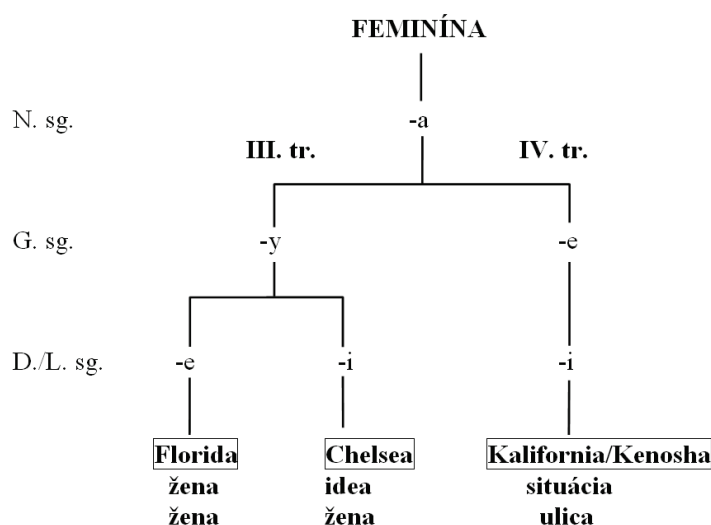
Hlavná časť *Stonehenge* bola postavená medzi rokmi 1 800 až 1 400 pred n. l. – Pahorkatina Marlborough Downs je od *Stonehenge* vzdialená približne 32 kilometrov. – Niekoľko sto metrov vzdušnou čiarou od *Stonehenge* sa nachádzajú viaceré mohylové hroby. – Vysokorychlostné vlaky skrátiť dobu cestovania z Paddingtonu do *Heathrow* na 15 minút. – Filmovanie začalo 23. júna 1998 v *Savannah*. – Mal som trinásť rokov a bol som na ceste zo *Savannah* do Seattlu. – Washington viedol nad *New Orleans* v priebehu prvého polčasu o 21 bodov. – Kings Canyon je lokalizovaný asi 2 hodiny autom od *Ayers Rock*. – Liverpool a s ním celé Anglicko obdivuje ďalšie zázračné dieťa z *Merseyside*.

⁷³ O kolísaní medzi sklonnosťou a nesklonnosťou v dôsledku variantnosti v kategórii gramatického rodu porov. koniec tejto kapitoly.

B. Feminína

Ako názvy ženského rodu sa skloňujú toponymá zakončené na samohlásku **-a**.

Algoritmus 4. Toponymické feminína

III. trieda

Konfigurácia relačných morféme:

	N.	G.	D.	A.	L.	I
sg.	-a	-y	-e/-i	-u	-e/-i	-ou
*pl.	-y	-o/-í	-ám/-am	-y	-ách/-ach	-ami

Typ Florida (žena). Podľa tohto typu sa skloňujú názvy s N. sg. **-a** (pred ktorou sa nachádza tzv. tvrdá spoluhláska) a D. sg. **-e**: *Atlanta* [atlanta], *Athabasca* [atabaska], *Augusta* [augusta / ógasta], *Canberra* [kembera], *Dakota* [dakota], *Florida* [florida], *Glendora* [glendora], *Chattanooga* [četenuga], *Iona* [ajona], *Iowa* [ajova], *Louisiana* [lujziana / lujziena], *Manitoba* [manitoba], *Minnesota* [minesota], *Toowoomba* [tuumba], *Woomera* [vúmera]. Hypoteticky možno odlišovať typy líšiac sa D./L. *pl. **-ám/-ách** vz. **-am/-ach**: *Florida* [florida] – *Skeena* [skána] (v apelatívnej lexike protiklad *žena* – *otázka*).⁷⁴

⁷⁴ Podľa variantnej výslovnosti by v pluráli hypoteticky kolísalo aj skloňovanie toponyma *Carolina* [karolína / kerolajna]: *Carolina* [karolína] → *Skeena* (otázka), *Carolina* [kerolajna] → *Florida* (žena).

Typ Chelsea (idea / nesklonné). Podľa tohto typu sa skloňujú názvy s gramatickou morféomou **-a**, pred ktorou sa v písanej podobe nachádza **-e-**: *Anglesea* [englsi], *Chelsea* [čelzi], *Nailsea* [nejlsi], *Stonea* [stouni], *Swansea* [svonsi]. Tieto názvy častejšie zostávajú nesklonné, pretože koncové písmená **ea** sa vyslovujú [i] (bližšie porov. Ološtiak, 2004f). Grafická podoba pritom zvukovú podobu neovplyvňuje, pretože výslovnosť typu *[čelzea], *[svonse] sa nevyskytuje. Je však zaujímavé, že tieto jednotky sa počítajú ako propriá ženského rodu práve na základe grafického zakončenia. „Čistý“ sklonný typ analogický k apelatívam typu *idea* sa teda v našom súbore nevyskytuje.

IV. trieda

Konfigurácia relačných morféom:

	N.	G.	D.	A.	L.	I
sg.	-a	-e	-e	-u	-i	-ou
*pl.	-e	-ø/-í	-ám/-iam	-y	-ách/-iach	-ami

Typ Kalifornia (situácia). Podľa tohto typu sa skloňujú názvy s gramatickou príponou **-a**, pred ktorou sa nachádza samohláska **-i-** alebo mäkká spoluhláska (G. sg. **-e**). V našom súbore sa vyskytujú takmer napospol – okrem jednej lexémy *Kenosha* [keno(u)ša] – len toponymá zakončené na **-i-a**: *Kalifornia* [kalifornia], *Georgia* [džordžia], *Lusitania* [luzitánia], *Pensylvania* [pensilvánia], *Philadelphia* [filadelfia]. Typy *Kalifornia* a *Kenosha* sa hypoteticky odlišujú v tvaroch G./D./L. *pl.

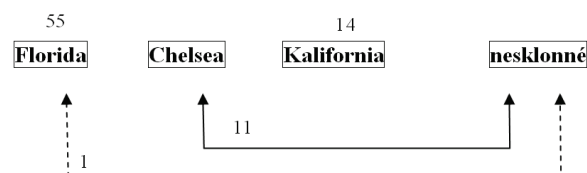
Receptivita a interdeklinačné pohyby feminín

V nepočítnej triede feminín dominuje typ *Florida* (68 %), menej receptívne sú typy *Kalifornia* (17,3 %) a *Chelsea/nesklonné* (13,6 %). Raritne, pri jednom toponyme sa vyskytuje kolísanie *Florida/nesklonné*, prameniace z asymetrie medzi výslovnosťou a ortografiou: *Chippewa* [čipevej/čipeva].

Tabuľka 36. Receptivita deklinačných typov feminín

dekl. typ	počet	percentá
Florida	55	67,9
Kalifornia	14	17,3
Florida+neskl.	1	1,2
neskl.+Chelsea	11	13,6
spolu	81	100

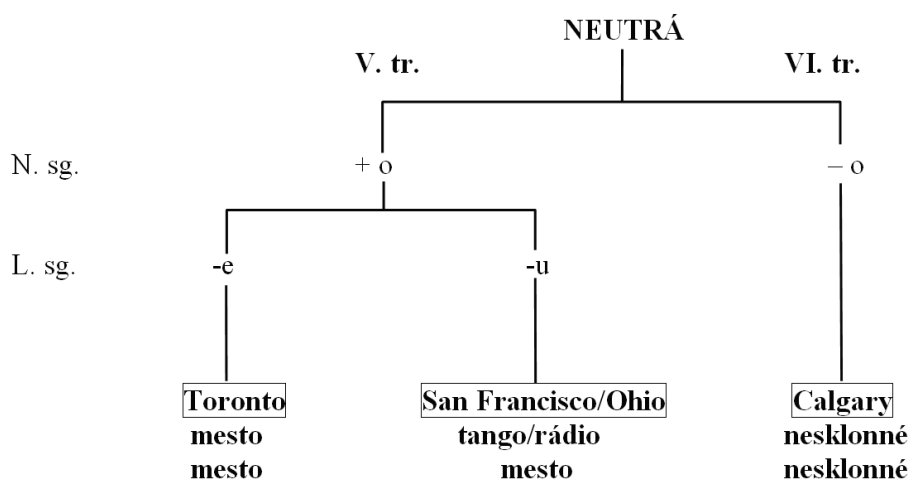
Schéma 6. Interdeklinačné pohyby feminín

C. Neutrá

Ako jednotky stredného rodu sa skloňujú toponymá zakončené na samohlásku *o* (typy *Toronto*, *San Francisco/Ohio*), na samohlásky *i*, *e*, *u* a na niektoré spoluhlásky (typ *Calgary*):

Algoritmus 5. Toponymické neutrá

V. trieda

Konfigurácia relačných morféme:

	N.	G.	D.	A.	L.	I.
sg.	-o	-a	-u	-o	-e/-u	-om
*pl.	-á/-a	-ø/-í	-ám/-am	-á/-a	-ách/-ach	-ami

Typ Toronto (mesto). Podľa tohto typu sa skloňujú názvy majúce v N. sg. relačnú morfému **-o**, pred ktorou sa nachádzajú všetky spoluhlásky okrem velár **k, g**. V L. sg. sa využíva gramatická prípona **-e**: *Buffalo* [bafálo], *Colorado* [kolorádo / kolorédo], *Sacramento* [sakramento], *Toronto* [toronto]. Hypoteticky možno rozlišovať typy *Toronto* a *Colorado*, líšiace sa kvantitou v N./D./A./L. *pl. (**-á/-ám/-ách** vz. **-a/-am/-ach**).

Typ San Francisco (tango). Podľa tohto typu sa skloňujú toponymá majúce v N. sg. gramatickú príponu **-o**, pred ktorou sa nachádzajú velárne spoluhlásky **k, g** (v písanej podobe **c, g**) alebo samohláska **i**. Tie spôsobujú, že v L. sg. sa využíva morféma **-u**: *San Francisco* [sen frensisko], *Chicago* [šikágo], *Otago* [otágo], *Ohio* [ohájo], *Ontario* [ontário], *San Antonio* [san antonio]. Hypoteticky možno rozlišovať typy *San Francisco* a *Chicago*, líšiace sa kvantitou v N./D./A./L. *pl. (**-á/-ám/-ách** vz. **-a/-am/-ach**), a *San Francisco* a *Ohio*, líšiace sa v G. *pl. (**-ø** vz. **-í**).

VI. trieda – typ Calgary (nesklonné)

K strednému rodu sa zaraďujú nesklonné názvy zakončené inak než na samohlásku **o**. V rámci toponymických neutier ide o najfrekvencovanejší typ. Zdrojom nesklonnosti je predovšetkým atypické zakončenie na predné vokály [**i, í**] (**y, e, ey, ay, ee, ie, i, uay**) a [**e, é**] (**e**): *Calgary* [kelgeri], *Aylesbury* [ejzberi], *Abergele* [ebergeli], *Milwaukee* [milvoki]; *Tennessee* [tenesí], *Peterlee* [pítrli]; *New Jersey* [ňu džerzi], *New Romney* [ňu romni], *Risley* [rizli], *Sidney* [sidni]; *Gowrie* [gauri]; *Mackenzie* [mekenzi]; *Cincinnati* [sinsineti], *Miami* [majami / majemi], *Mississippi* [misisipi]; *Newquay* [ňuki], *Jefferson City* [džeferson siti], *Carson City* [kárson siti], *West Kirby* [vest kerbi], *Wilkes-Barre* [vilgzberi]; *San Jose* [san chozé], *Santa Fe* [santa fě].

Ďalej sa nesklonujú:

- Toponymá so značnou asymetriou medzi výslovnosťou a pravopisom na konci slova: *Dolgellau* [dolgetli / dolgetlaj], *Ebbw* [ebú], *Fowey* [foj / foji], *Hurstmonceaux* [hérstmonsju], *Chiddingly* [čidinglaj], *Kew* [kjú], *Looe* [lú], *Openshaw* [oupenšó], *Prudhoe* [pradou], *Quy* [kvaj], *Shenandoah* [šenandou], *Staxigoe* [steksigiou], *Venue* [venju], *Vyrnwy* [venjuj], *Wivenhoe* [vivenhou].

- **Viacslovné názvy** často zakončené na sykavky (niektoré z týchto vlastných mien sú španielskeho alebo francúzskeho pôvodu): *Alice Springs* [elis sprinks], *Baton Rouge* [betn rúž], *Des Moines* [demojn / dimojns], *Hanmer Springs* [henmer sprinks], *Los Angeles* [los endželis / los endžels], *Lyme Regis* [lajmridžis], *Salt Lake City* [solt lejk siti], *St. Albans* [sent ólbens], *St. Blazey* [sent blejzi], *St. Clears* [sent klírs], *St. Louis* [sent lujs], *South Shields* [sout šilc], *North Shore* [nort šór], *Long Beach* [longbíč], *Manhattan Beach* [menheten bíč], *Melton Mowbray* [melton maubrej].

- Osíhotene toponymá s nemým **-e** zakončené na spoluhlásky [**d, n, r, j**] a toponymá zakončené na [**o/ou**]: *Adelaide* [edlejd], *Brisbane* [brizbejn], *Maine* [mejn], *Delaware* [delevér], *Soho* [soho / souhou] (o typoch *Waco*, *Attleboro* porov. ďalej).

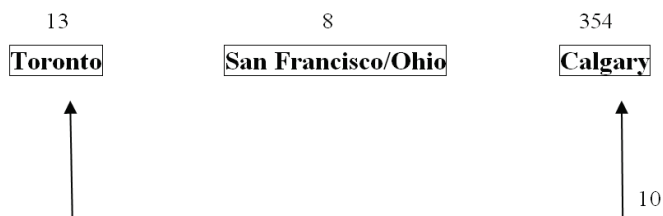
Receptivita a interdeklinačné pohyby neutier

V podsystéme neutier dominuje nesklonnosť (až 92 %), čo súvisí s tým, že medzi nesklonné neutrá sa zaraďujú takmer všetky toponymá nevyhovujúce deklinačnému systému slovenčiny. Sklonné propriá zakončené na samohlásku **-o**, ktoré vyhovujú formálnemu kritériu pre zaradenie medzi neutrá, sú na periférii: *Toronto* (3,4 %), *San Francisco* (2,1 %); o kolísaní na úrovni *Toronto* / *nesklonné* (2,6 %) porov. ďalej.

Tabuľka 37. Receptivita deklinačných typov neutier

dekl. typ	počet	percentá
Toronto	13	3,4
San Francisco	8	2,1
neskl.	354	92
Toronto/neskl.	10	2,6
spolu	385	100,1

Schéma 7. Interdeklinačné pohyby neutier

Toronto/nesklonné

Typ Waco. Podľa grafickej podoby sa takéto menej známe názvy skloňujú, na základe variantnej koncovej výslovnosti [-ou] zostávajú nesklonné: *Llandeilo* [hlendaj-lo(u)], *Llandudno* [hlendidno(u)], *Waco* [vejko(u)].

Typ Attleboro. Názvy sú vo výslovnosti a v pravopise zakončené na *-boro* a môžu sa bezproblémovo skloňovať podľa typu *Toronto*. Na základe analógie s názvami typu *Attleborough* [etlboro] (pozri ďalej) sa však často nesklonujú: napr. *Attleboro* [etlboro], *Goldsboro* [goldzboro], *Greensboro* [grínzboro], *Jonesboro* [džounzboro], *Marlboro* [marboro], *Murfreesboro* [marfrízboro], *Owensboro* [ouvenzboro]:

Posledné kolo sa odohralo v Greensbore v USA. – V arkansaskom Jonesbore prišlo o život päť ľudí. – Tridsiata šiesta kapitola Cesta do Jacksbora bola široká a pohodlná. – Ráno štvrtý deň po odchode z Vernonu sa ocitli na predmestí Jacksbora. – Deti radšej zomrú, než aby museli znova zažívať to, čo v Jacksbore. – Slovenská trampolinistka by mala štartovať aj na budúcotýždňových pretekoch SP v Greensboro v Severnej Karoline. – Minulú sezónu ukončil na farme Floridy v Greensboro a reprezentoval Slovensko na MS vo Fínsku. – Kvôli tomu došli niektoré hráčky do Greensboro až tesne pred stretnutím. – Túto krásnu spáľňu hneď na druhý deň svojho pobytu v Jacksbore úplne zničila. – Narodil sa v roku 1919 v Murfreesboro v americkom štáte Tennessee.

D. Variantnosť a receptivita na úrovni gramatického rodu

V triede antroponým je príslušnosť k maskulínam alebo k feminínam daná mimojazykovými skutočnosťami, čo vedie k dôslednej realizácii symetrického modelu: osoba mužského/ženského pohlavia → proprium mužského/ženského rodu.⁷⁵ Transgenderizáciu toponým riadia vnútrojazykové zákonitosti – formálne zakončenie a existencia tzv. rodovo silných relačných morfém: maskulína: **-o** (zakončenie na spoluhlásku), feminína: **-a**, neutrá: **-o** (ide o rámec, ktorý neplatí absolútne). V závislosti od jazyko-

⁷⁵ Pragmaticky podmienená asymetria typu mužský nositeľ → ženské meno (napr. pseudonym *Marilyn Manson*) je raritná. V slovenčine sa takáto anomália v úradnom pomenovaní nepripúšťa: „Nemožno určiť meno hanlivé alebo neosobné, alebo prvé meno totožné s menom žijúceho súrodenca uvedeným v matrike na prvom mieste, alebo osobe mužského pohlavia určiť ženské meno a naopak.“ (Zákon NR SR 300/1993 Z. z. z 24. septembra 1993 o mene a priezvisku, § 2, ods. 2).

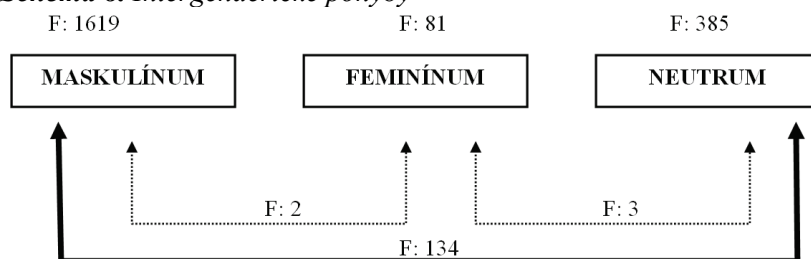
vých štruktúr (v triede anglických toponým je to najmä asymetria graféma – fonéma) sa tak vytvára priestor na kolísanie medzi jednotlivými rodmi.

V úvahách o príslušnosti toponým do rodových tried sa do pozornosti opäť núka termín receptivita, teda schopnosť prijať „do svojich radov“ lexikálnu jednotku, spĺňajúcu požadované kritériá. Receptivita na úrovni gramatického rodu v triede toponým je závislá (ako sme už konštatovali) od formálneho zakončenia a od „šírky kanálu“, ktorým príslušné lexémy do maskulínneho, feminínneho alebo neutrového „jazera“ „pritekajú“ (znovu odkazujeme na štúdiu J. Furdíka, 2002). Lexikálna „ponuka“ angličtiny (onymický materiál s daným formálnym stvárnením) sa v slovenskom jazykovom prostredí adaptuje podľa príslušných pravidiel.

Tabuľka 38. Frekvencia toponým podľa rodu

rod	počet	percentá
maskulínium	1619	72,8
feminínium	81	3,6
neutrum	385	17,3
maskulínium / feminínium	2	0,1
maskulínium / neutrum	134	6,0
neutrum / feminínium	3	0,1
spolu	2224	100 %

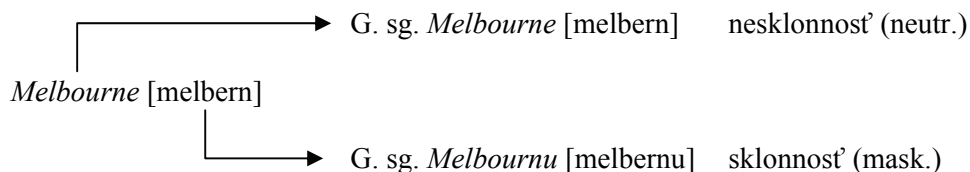
Schéma 8. Intergenderické pohyby

V lexikálnej ponuke angličtiny prevládajú toponymá zakončené na spoluhlásku (takmer 73 %), ktoré sa v slovenčine zaraďujú prevažne medzi maskulína. Do triedy neutier (17 %) sa adaptujú lexémy zakončené na samohlásky (okrem *-a*) a niektoré spoluhlásky (najmä *-s*). Ohraničenou a minimálne receptívnou skupinou sú feminína, vyžadujúce koncovú fonému *-a* (len 4 %). Topolexémy zakončené na spoluhlásku *-s* a topolexémy vyznačujúce sa asymetriou medzi výslovnosťou a pravopisom vo finálnych pozíciách, oscilujú medzi maskulínami a neutrami (6 %). Najmenej početné, osamotené a prakticky zanedbateľné sú toponymá, ktorých príslušnosť do gramatického rodu kolíše medzi maskulínami a feminínami, resp. medzi feminínami a neutrami (obe po 0,1 %).

Maskulína/neutrá

Typ Melbourne. Podľa ortografie (zакončenie na -e) sa prejavuje tendencia k neklonnosti a príslušnosť k neutrám, podľa výslovnosti sa jednotka zaraďuje k maskulínam a skloňuje sa podľa typu *Washington*.

V skupine toponým na -e sa stretávame s pomerne silnou indeklinačnou tendenciou, ktorá je výsledkom vplyvu ortografie. Preto nemôžeme úplne súhlasiť s konštatovaním M. Považaja: „Osobitne treba zdôrazniť, že o tom, či sa cudzi zemepisný názov skloňuje, alebo nesklonuje, a do ktorého rodu a ku ktorému skloňovaciemu typu sa zaraďuje, nerozhoduje tak jeho pravopisná podoba, ako predovšetkým výslovnostná podoba“ (Považaj, 1996, s. 87). Ako príklady autor okrem iných uvádza názvy *Albertville, Adelaide, Brisbane, Delaware, Grenoble, Melbourne, Providence, Toulouse*. Všetky uvedené názvy sú vo výslovnosti zakončené na spoluhlásku, mali by sa teda skloňovať podľa maskulínných deklinačných typov. V textoch však prevažuje nesklonnosť.

Pre prieskum sklonnosti/nesklonnosti tohto typu zemepisných názvov sme vybrali vzorku genitívnych tvarov s predložkami *do*, *z*, a to z týchto dôvodov: a) genitív pri toponymách patrí medzi tri najfrekventovanejšie pády (spolu s nominatívom a lokálom, pričom lokál sme nemohli využiť vzhľadom na homografickosť N. a L.: *Nashville* [nešvil] – v *Nashville* [nešville]); b) predložky *do*, *z* majú najmä smerovo-priestorový význam, ktorý sa pri toponymách vyskytuje najčastejšie (výsledky sú znázornené v tab. 39).

Tabuľka 39. Štatistika sklonných a nesklonných predložkových genitívnych tvarov vybraných toponým (korpus – K; internet – I)

toponymum	skloňovanie				neskloňovanie				spolu (tvary s predložkami z, do)				spolu komplet	
	K		I		K		I		skloňovanie		neskloňovanie			
	z	do	z	do	z	do	z	do	K	I	K	I	skloň.	neskloň.
Albertville	0	0	2	2	14	2	19	5	0	4	16	24	4	40
Adelaide	0	0	1	0	21	6	22	37	0	1	27	59	1	86
Brisbane	0	0	2	0	9	10	44	53	0	2	19	97	2	116
Delaware	4	1	2	0	3	1	15	1	5	2	4	16	7	20
Melbourne	9	17	29	9	60	58	192	994	26	38	118	1186	64	1304
New Hampshire	2	2	3	3	11	1	9	3	4	6	12	12	10	24
Providence	0	0	0	0	16	11	288	34	0	0	27	322	0	349
Yellowstone	0	6	4	4	0	0	0	3	6	8	0	3	14	3

Grenoble	11	8	29	21	1	3	6	5	19	50	4	11	69	15
Lausanne	0	0	2	0	31	34	61	419	0	2	65	480	2	545
Marseille	1	0	0	0	70	69	120	1600	1	0	139	1720	1	1859
Toulouse	1	3	0	0	20	14	63	168	4	0	34	231	4	265
Versailles	0	0	0	0	16	33	47	165	0	0	49	212	0	261
spolu									65	113	514	4373	178	4887
percentá													4	96

Aj keď najmä výsledky internetového vyhľadávania treba brať s rezervou, „zdrvu- júca“ porážka ohýbania je očividná. Ako si vysvetliť tento jav? Nesklonnosť je podľa nášho názoru zapríčinená najmä nezhodou grafickej a fónickej podoby. Do popredia sa dostáva zvýšená „citlivosť“ prevzatých proprií práve na asymetriu na konci slova, ktorá rezultuje do čiastočnej „vzbury“ voči gramatickej adaptácii. Z tohto dôvodu nesúhlasíme s požiadavkou, aby sa uvedené toponymá dôsledne skloňovali (Považaj, 1996, s. 88 – 89). Adaptačné mechanizmy sa pri týchto jednotkách prejavujú „nedôsledným“, občasným skloňovaním. Práve preto by sme občasné skloňovanie nemali povýšiť na jediný princíp a nesklonné tvary považovať za nenáležité. V SAMS túto skupinu toponým spracúvame variantne (ako maskulína aj ako neutrá):

Humberside [hambrsajd], m./s., -(e)u/neskl.

Cheapside [čipsajd], m./s., -(e)u/neskl.

Melbourne [melbern], m./s., -nu/neskl.

Merseyside [mersisajd], m./s., -(e)u/neskl.

Oceanside [oušnsajd], m./s., -(e)u/neskl.

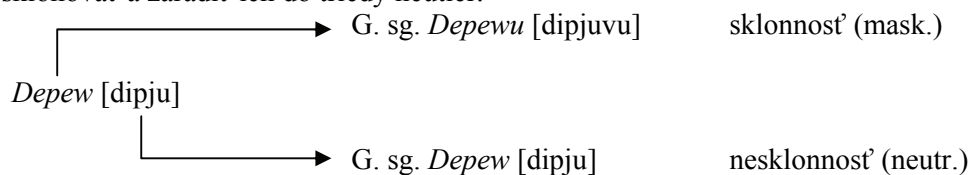
Riverside [riv(e)rsajd], m./s., -(e)u/neskl.

Seaside [sísajd], m./s., -(e)u/neskl.

Teesside [sissajd], m./s., -(e)u/neskl.

Ebbw Vale [ebú vej], s./m., neskl./-(e)u

Typ Depew. Podľa ortografie (-w) sa toponymá skloňujú a zaradujú medzi maskulína (typ *Washington*), na základe výslovnosti [-u, -ú] sa prejavuje tendencia toponymá nesklonovať a zaradiť ich do triedy neutier.

Riešenie v SAMS:

Depew [dipju], m./s., -u [dipjuvu] / neskl.

Glenview [glenvju], m./s., -u [-vjuvu] / neskl.

Kew [kju], m./s., -u [kjuvu] / neskl.

Plainview [plejnvju], m./s., -u [-vjuvu] / neskl.

Carew [kerú / kerí], m./s., -u/neskl.

Ďalšie názvy zakončené na sled grafém **-gh**, ktoré sa vyslovujú s koncovou spoluhláskou [-g], skloňujeme podľa typu *New York* (napr. *Pittsburgh*, *Edithburgh*, *Charlesburgh*). Názov škótskeho hlavného mesta *Edinburgh* by podľa angličtiny mal znieť [edinbra]; v slovenčine sa ustálila výslovnosť [edinburg] a skloňovanie podľa typu *New York*.

O type Illinois pozri 4.2.3.A.

Maskulína/feminína

Typ *Armagh* [árma]. Na základe grafickej podoby sa lexémy zaraďujú do mužského rodu a skloňujú sa podľa typu *New York*, resp. zostávajú nesklonné: z *Armaghu*, v *Armagh* z *Healaughu*, v *Healaugh*. Podľa výslovnosti sa lexémy môžu potenciálne zaradiť do ženského rodu, pričom sa nesklonujú: z *Armagh* [árma], z *Healaugh* [híla]. Tým sú dané aj tendencie v jednotlivých komunikačných situáciách: v akusticko-auditívnom type komunikácie sa tendencia k ženskému rodu prejaví potenciálne silnejšie (doklady však chýbajú). Doklady z opticko-vizuálneho komunikačného typu svedčia o maskulínnom chápaní: *vrátane takých celkov ako... južný Armagh – jeho pôsobiskom bol pravdepodobne Armagh – Podľa najstaršej írkej tradície Patrikovým sídelným miestom bol Armagh v severnom Írsku.*

Feminína/neutrá

Typ *Oklahoma City*. Podľa prvého komponentu (zakončenie na **-a**) sa toponymum zaraďuje do ženského rodu, tento komponent sa však skloňuje zriedkavo: v *Oklahoma City* (181 výskytov) – v *Oklahome City* (5 výskytov). Podľa druhého komponentu sa názov nesklonuje a zaraďuje sa do stredného rodu (formálny princíp: zakončenie na **-i**; paradigmaticko-sémantický princíp: *city* – mesto):

Oklahoma City nebola jediným mestom, ktoré bolo kandidátom na zápas 1. kola DC – Oklahoma City ma prekvapila – Columbus to opäť dotiahol až do finále, kde podľahol Oklahoma City – barbarskú prestavbu Bratislavy na nejakú zmesku dnešnej Oklahoma City a Čchung Čchingu s Viedňou či Pešťbudínom minulého storočia som tiež nechcel – týždeň po tragickom atentáte si americké Oklahoma City včera pripomenulo minútou ticha pamiatku obetí – v troskách budovy amerického Oklahoma City – výbuch v americkom Oklahoma City – v živote som nevidel také slobodomyselné veveričky ako v americkom Iowa City – jeden podvodník si požičal v Iowa City auto Porsche a rozbil ho.

Ostatné viacslovné názvy s komponentom *City* sú stredného rodu (maskulínne chápanie je zriedkavé): *Carson City* [kárson siti], *Jefferson City* [džeferson siti], *Salt Lake City* [solt lejkk siti]:

Po spoločnom úteku z väzenia obaja zamieria do Carson City. – Vitajte v Carson City. – Toto bolo Carson City, nie Monte Carlo. – Kansas City, v ktorom sa Parker vtedy pohyboval – MLS bude mať najsilnejšie kluby v Dallase, Denveri a Kansas City – Salt Lake City hlásilo +9, San Francisco +12 – Salt Lake City sa zdalo nesmierne tiché. – Americké Salt Lake City je stále silným magnetom pre širokú verejnosť. – Americký Salt Lake City vydal na doterajšiu volebnú kampaň 200 miliónov dolárov.

5 SLOVOTVORNÁ ADAPTÁCIA

5.1 Všeobecné poznámky

Problematika slovotvornej adaptácie cudzích proprií by si zaslúžila podrobnejšie spracovanie, než dovoľuje obmedzený priestor jednej kapitoly. Ide totiž o rôznorodý a bohatý komplex navzájom prepojených čiastkových otázok, ako napr.: (a) analógia a anomália v konfrontácii apelatívnej a onymickej slovotvornej adaptácie; (b) slovotvorné fungovanie domácej a cudzej onymie; (c) vzťah slovotvornej a morfeematickej štruktúry; (d) (cudzie) proprium ako slovotvorný motivant a faktory vplývajúce na jeho motivačnú potenciu; (e) deonymická slovotvorná paradigma (jej štruktúra pri jednotlivých onymických triedach – antroponymách, toponymách, chrématonymách); (f) príležitostná a okazionálna slovotvorba a cudzie propriá.

V oblasti slovotvornej adaptácie cudzích proprií sa najviac pozornosti venovalo prechýľovaniu ženských priezvisk (literatúru porov. v štúdií Ološtiak, 2001c)⁷⁶ a tvorení detoponymických adjektív a obyvateľských mien (najpodrobnejšie Dvonč, 1980a; ďalej Dvonč, 1974/1975, 1976a, 1977a a i.; Jacko, 1979 a i.; Sekvent, 2005). Menší ohlas malo tvorenie adjektívnych derivátov od osobných mien (napr. Dvonč, 1996). Prehľad najdôležitejších typov derivátov od francúzskych vlastných mien v slovenčine uvádza K. Sekvent (2002, s. 53 – 68). Podobnú analýzu na materiáli anglických proprií ponúkame v teoretickej časti SAMS (s. 54 – 71).

Komplexne koncipovaná analýza slovotvornej adaptácie, ako sme ju naznačili v prvom odseku, zatiaľ chýba. V tejto kapitole sa pokúsime načrtnúť aspoň niektoré z uvedených aspektov. Na pozadí vzťahu apelatívum – proprium sa konkrétne zameriame na vysvetlenie a rozšírenie pojmu/termínu transderivácia a náznakovito sa dotkneme otázok (b), (d), (e), čiastočne (a), (f).

Adaptácia na slovotvornej úrovni je viacrovinný fenomén, ktorý sa pomenúva strechovým pojmom/termínom **transderivácia**.⁷⁷ Tento termín zahŕňa všetky slovotvorné procesy, ku ktorým dochádza pri interlingválnej importe a následnej adaptácii cudzej lexémy v novom jazykovom prostredí L_2 . Ako užitočné sa javí rozlišovať interlingválny a intralingválny aspekt transderivácie.

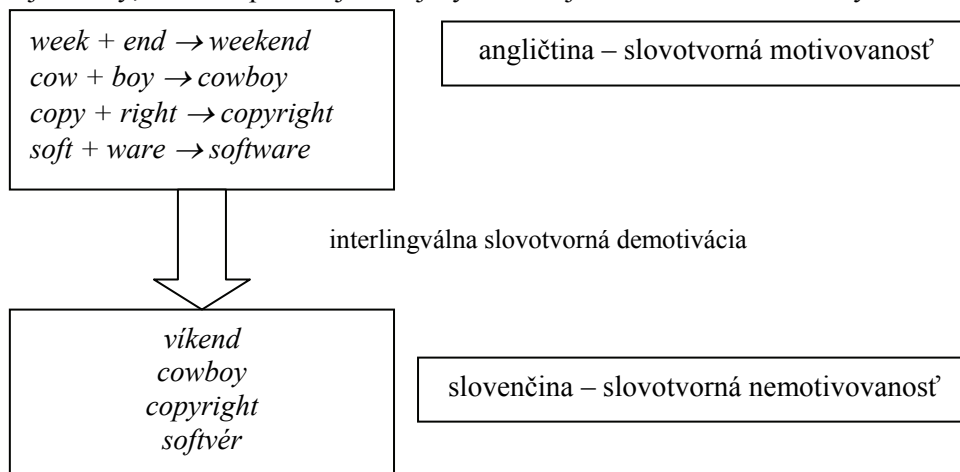
Interlingválny aspekt sa prejavuje pri porovnávaní slovotvorného statusu slova v L_1 a v L_2 . Z tohto pohľadu transderivácia najčastejšie prebieha ako strata slovotvornej motivovanosti (porov. aj Furdík, 1994, s. 99).⁷⁸ vzťah *motivant* → *motivát*, ktorý funguje v L_1 , sa pretíha, pretože zvyčajne sa preberá motivát bez motivantu. Napríklad lexémy *weekend*, *copyright*, *cowboy*, *software* sú v angličtine slovotvorne motivované

⁷⁶ Treba však pripomenúť, že vo väčšine prác o prechýľovaní sa slovotvorné aspekty berú do úvahy len sekundárne, „medzi riadkami“. V popredí totiž stojí otázka, či je vlastne potrebné cudzie ženské priezviská prechýľovať.

⁷⁷ Jeho autorom je J. Furdík (1994, s. 97), ktorý tento termín bližšie nešpecifikoval, v príslušnej časti svojej práce uvažuje „len“ konkrétne o jednotlivých prejavoch slovotvornej adaptácie lexikálnych hungarizmov vo východoslovenských nárečiach.

⁷⁸ Možno uvažovať o interlingválnej slovotvornej demotivácii.

kompozitá, zatiaľ čo pri prevzatí do slovenčiny sa prehodnotili na slovotvorne nemotivované jednotky, keďže v preberajúcom jazyku nemajú motivant. Schematicky:

Motivačný vzťah fungujúci v L_1 sa v L_2 zachováva za predpokladu, ak dôjde k prevzatí celého motivačného páru, napr. *rock* → *rocker*, *punk* → *punker*, *box* → *boxer* (ale nie *diler*, *tinedžer*, *kontajner*, *bojler*). Špecifické sú také dvojice, v ktorých sa motivanty pritvorili sekundárne a následne sa motivačný vzťah remotivoval na základe analógie s existujúcimi slovotvornými vzťahmi. Motivanty tohto typu sú väčšinou „opatrene“ flektivizačným formantom: napr. *skenovať* → *skener*, *browsovať* → *browser*, *surfovať* → *surfing*, *trénovať* → *tréning*, *lobovať* → *lobing* (ale nie *body-painting*, *lízing*, *klíring*, *marketing*, *míting*, *rating*).

Cudzie propriá sa preberajú ako slovotvorne nemotivované jednotky. Ako synchronne nemotivované ich možno chápať už v L_1 vzhľadom na to, že po nadobudnutí propriálnosti sa prvotná motivácia lexikálnym významom apelatíva stratila: napr. *Georgetown* (pôvodne: George „Juraj“, town „mesto“), *Cleveland* (cleve „hornatý“, land „krajina, zem“), *Cambridge* („most cez rieku Granta“), *Cheshire* (chester „pevnosť“, shire „grófstvo“), *Norfolk* (severný národ), *Suffolk* (južný národ) a pod. (Crystal, 1996, s. 143). Z tohto dôvodu v Slovníku koreňových morféme slovenčiny (Sokolová et al., 2005) východiskové propriá morfematicky nečleníme (okrem gramatických morféme), a to ani vtedy, keď ide o domáce propriá, ktoré z diachrónneho pohľadu možno segmentovať (napr. **Bohumil**-ø, **Boleslav**-ø, **Bratislav**-a). Vyčleňujú sa len systemizačné sufixy typu **Afgan**-i:stan-ø – **Kazach**-stan-ø – **Kurd**-i:stan-ø – **Pak**-i:stan-ø, **Antarkt**-íd-a – **Arkt**-íd-a, **Armén**-sk-o – **Bavor**-sk-o, **Áz**-i-a – **Asýr**-i-a, **Balt**-ik-ø – **Atlant**-ik-ø.

Intralingválny aspekt transderivácie súvisí s integráciou lexémy do slovotvorného systému L_2 , teda s participáciou prevzatej lexikálnej jednotky na slovotvornom „živoť“ L_2 . Okrem iného zahrnuje také javy, ako motivačná potencia, spájateľnosť

s cudzími a domácimi slovotvornými prostriedkami, slovotvorné alternácie, trunkácie, členstvo v slovotvorných útvaroch.⁷⁹ Prípady typu *rock* → *rocker*, *surfovať* → *surfing* stoja na rozhraní interlingválności a intralingválności, keďže v L_2 sa odrážajú isté slovotvorné javy (vzťahy, prvky) typické pre L_1 (napr. motivačný vzťah *rock* → *rocker* a s tým súvisiaca slovotvorná štruktúra motivátu *rocker*).

Adaptačno-integračné mechanizmy na apelatívnej i propriálnej úrovni slovotvorby sú viacvrstvé. Slovotvorná motivácia plní vo vzťahu k prevzatým slovám adaptačnú funkciu, ktorá sa môže realizovať rozličnými spôsobmi. V tabuľke a následnom komentári sa budeme venovať porovnaniu slovotvornej adaptácie apelatív a proprií (vychádzame z charakteristiky apelatívnej adaptácie J. Furdíka, 1993, s. 113 – 114; 2004, s. 121 – 122):

APELATÍVNA ADAPTÁCIA (podľa J. Furdíka)	ONYMICKÁ ADAPTÁCIA
flektivizácia nesklonných slov pomocou sufixov: <i>kolibrik</i> , <i>absolútny</i> , <i>absurdný</i> , <i>investovať</i> , <i>browsovať</i>	ako flektivizačný možno chápať prechýľovací formant -ová: <i>Steelová</i> , <i>Stoneová</i>
remotivácia pôvodne nemotivovanej lexémy: genetický vzťah <i>dribling</i> → <i>driblovať</i> , remotivovaný vzťah: <i>driblovať</i> → <i>dribling</i> , podobne <i>skenovať</i> → <i>skener</i> , <i>koordinovať</i> → <i>koordinácia</i>	remotivácia sa nevyskytuje
nárast motivačnej potencie prevzatého slova – tvorenie slov pomocou prevzatých formantov : <i>kostymér</i> , <i>dekanát</i> , <i>doktorandúra</i> , <i>azylant</i> , <i>semifinalista</i> , <i>webdizajn</i> , <i>teleservis</i>	vyskytuje sa okrajovo pri tvorení osihotovaných derivátov typu <i>clintonizmus</i> , <i>shakespeareistika</i>
tvorenie lexém podľa kategoriálne produktívnych slovotvorných typov , najmä z transpozíčných a modifikačných onomaziologických kategórií: <i>konzultant</i> → <i>konzultantka</i> , <i>hotel</i> → <i>hotelik</i> , <i>konzistentný</i> → <i>konzistentnosť</i> , <i>mailovať</i> → <i>mailovanie</i> a i.	ako produktívne sa v onymii profilujú slovotvorné typy predovšetkým z mutačného a modifikačného typu onomaziologickej kategórie (privlastňovacie a vzťahové adjektíva; prechýlené priezviská, deminutíva)
konštituovanie slovotvorných hniezd : <i>astronautika</i> – <i>astronaut</i> – <i>astronautka</i> – <i>astronautický</i> , <i>navigovať</i> – <i>navigácia</i> – <i>navigátor</i> – <i>navigátorka</i> – <i>navigátorský</i> – <i>navigačný</i> , <i>héros</i> – <i>heroický</i> – <i>heroickosť</i> – <i>heroicky</i> – <i>heroizmus</i>	propriálne slovotvorné hniezda sa vyznačujú väčšou kompaktnosťou a pravidelnosťou než apelatívne hniezda (porov. ďalej)
voľná spájateľnosť s domácimi slovotvornými prostriedkami : <i>mankár</i> , <i>mudrlant</i> , <i>setbalový</i> , <i>webstránka</i> , <i>veľkofilm</i> , <i>dvojskif</i> , <i>štýlotvorný</i> , <i>extramiestenka</i>	cudzie propriálne slovotvorné základy sa spájajú predovšetkým s domácimi slovotvornými formantmi: <i>Caxtonov</i> , <i>Suzannin</i> , <i>harrisovský</i> , <i>melbournský</i> , <i>Sidneyčan</i>

⁷⁹ V tejto súvislosti J. Fisiak (1986, s. 253) podčiarkuje, že systematická analýza slovotvorby prevzatých slov by nemala obsahovať len také aspekty, ako napr. fungovanie prevzatých afixov, hybridné kompozitá, falošní priatelia, ale aj fungovanie prevzatých slov v derivačných a kompozičných slovotvorných modeloch preberajúceho jazyka.

Prvá, flektivizačná fáza je synkretická, týka sa morfológie aj slovotvorby, slovo-tvorný systém poskytuje formálne prostriedky na morfológické (flektivizačné) účely (Furdík, 1967). Až ďalšie fázy by sme mohli charakterizovať ako výhradne slovotvorné, v nich **prevzatá lexikálna jednotka získava slovotvornú potenciú – nadobúda schopnosť byť motivantom**,⁸⁰ bezprostredne alebo sprostredkované sa od nej začínajú tvoriť ďalšie jednotky podľa slovotvorno-nominačných zákonitostí L₂.

Dynamicnosť a zároveň asimilačná schopnosť slovotvorného systému sa prejavuje v tom, že prevzaté, pôvodne slovotvorne nemotivované apelatíva sa môžu remotivovať na základe sekundárneho „prítvorenia“ motivantu a prehodnotenia smeru motivácie, napr. *trénovať* → *tréning*, *driblovať* → *dribling*, *forčekovať* → *forčeking* (porov. Furdík, 1993, 2004). Pri propriách k remotivácii nedochádza.

Aj keď vyslovene o špecifických apelatívnych alebo onymických onomaziologických kategóriách nemožno uvažovať, existujú onomaziologické kategórie, ktoré sa špecializujú práve na onymickú lexiku; napr. do onomaziologickej kategórie obyvateľských názvov patria takmer výlučne detoponymá; porov. Furdíkom (2004, s. 101) uvádzané príklady *Prešovčan*, *Nitran*, *Oravec*, *Lipták/Spišiak*, *východniar*.

Pri apelatívach je tvorenie pomocou prevzatých formantov bežné (*debatér*, *blogger*, *inaugurant*, *futbalista*, *formalista*, *peronizácia*). Spojenie cudzieho propriálneho základu a cudzieho formantu sa vyskytuje zriedkavo (*clintoniáda*, *shakespearistika*).

Špecifické vyznenie má aj produktivita slovotvorných typov. Pre apelatíva sa konštatuje, že kategoriálne produktívne sú slovotvorné typy prináležiace do transpozičných a modifikačných onomaziologických kategórií. Od proprií sa (v jednotlivých onymických triedach) tvoria najmä mutačné adjektíva a mutačné substantíva, modifikačne sa tvoria feminatíva, deminutíva (hypokoristiká), zriedkavo názvy mláďat (v rámci depropriálneho odvodzovania sú takéto deriváty štylisticky príznakové: typ *Kardík* → *kardíča*). V onymickej lexike sa vôbec nevyskytuje transpozícia – propriu nemožno bez sémanticko-funkčných dôsledkov zmeniť slovnodruhovú príslušnosť.

Apelatíva sú charakteristické rozmanitosťou, „pestrofarebnosťou“ na všetkých úrovniach slovotvorného systému (slovotvorné prostriedky, spôsoby, postupy, útvary; o slovotvornom systéme porov. Furdík, 2004, s. 109 – 111). Sémantika propria determinuje aj jeho slovotvorné možnosti. Depropriálna slovotvorba sa vyznačuje obmedzeným počtom slovotvorných postupov a redukovanosťou slovotvorných útvarov. Od proprií sa pravidelne tvoria deriváty a kompozitá patriace do ohraničeného súboru slovotvorných typov a onomaziologických kategórií.

Poznámka k vzťahu medzi transderiváciou a transmorfemizáciou (adaptáciou na morfematickej úrovni). Slovotvorná štruktúra je závislá od morfematickej štruktúry, ba možno tvrdiť, že niet slovotvorby bez morfematiky. Hoci slovotvorne motivované slová sa utvárajú pomocou morfém, slovotvorná štruktúra nie je s morfematickou štruktúrou totožná. Jedným z dôkazov tohto faktu je existencia morfematicky členiteľných, ale slovotvorne nemotivovaných lexém (porov. Furdík, 2004, s. 36). Napríklad anglicizmy zakončené na morfému *-ing* sú

⁸⁰ Schopnosť fungovať ako slovotvorný motivant ovplyvňuje ostatné Furdíkom vyčleňované fázy slovotvornej adaptácie.

morfematicky členiteľné,⁸¹ avšak nie všetky sú aj slovotvorne motivované. Za nemotivované pokladáme tie lexémy, ktorým synchronne v slovenčine chýba motivant: *mít-ing-ø*, *bríf-ing-ø*, *klír-ing-ø*, *wrestl-ing-ø* „Optický klam“ slovotvornej motivovanosti môže vzniknúť práve vplyvom toho, že lexéma je morfematicky členiteľná. Z tohto dôvodu nesúhlasíme s O. Orgoňovou, ktorá v kapitole o slovotvornej adaptácii galicizmov v slovenčine, nadväzujúc na onomaziologické bádania M. Dokulila a J. Horeckého, uvažuje o onomaziologickej štruktúre lexém zakončených na *-áž*, napr. *reportáž*, *montáž*, *bombáž*, *siláž*, *garáž*, *ekvipáž*, *koláž* a i. (Orgoňová, 1998, s. 49 n.). Za slovotvorne motivované považujeme len tie jednotky, ktoré v slovenčine majú synchronne formálne aj sémanticky usúvzťažnený motivant (*silo* → *siláž*, *montovať* → *montáž*, *blamovať sa* → *blamáž*, *reportovať* → *reportáž* a i.). Lexémy bez motivantu sú slovotvorne nemotivované (*koláž*, *ekvipáž*, *pasáž* a i.).

Morfematická štruktúra prevzatého slova nie je fixne daná, môže sa zmeniť, ak sa v L_2 objavajú také slová, ktoré možno s danou lexémou morfematicky usúvzťažiť. Dochádza tak k čiastočnej alebo úplnej revitalizácii pôvodných morfémových hraníc. Napr. slovo *billboard* sa do slovenčiny pôvodne transmorfemizovalo v podobe *billboard-ø* / *bilbord-ø*, avšak po prevzatí slov *bigboard*, *megaboard*, *wallboard* možno všetky uvedené slová segmentovať podľa pravidiel $K_n + K_1$, resp. $A_n + K_1$ takto: *bill-board-ø*, *big-board-ø*, *mega-board-ø*, *wall-board-ø*, podobne *plej-boy-ø*, *kov-boy-ø*, *lift-boy-ø*; *body-ček-ø*, *kros-ček-ø*.

5.2 Anglické proprium ako slovotvorný motivant

Všeobecne sa prijíma poznatok, že na motivačnú potenciu (apelatívnej) lexikálnej jednotky má najväčší vplyv jej sémantika. Avšak spôsob, ako konkrétne sémantika motivantu vplýva na jeho motivačnú potenciu, sa v slovenskej derivatológii podarilo uspokojivo objasniť len v kategórii slovies (Buzássyová, 1974). Autorka vo svojej monografii dokázala, že motivačný potenciál slovies je ovplyvnený príslušnosťou do intenčného typu. Intenčný typ determinuje odvodzovanie derivátov a ich onomaziologickú príslušnosť, pričom platí: čím rozvinutejšia intencia, tým väčší motivačný potenciál slovesa. Pre slovesá patriace do prvého intenčného typu je charakteristické tvorenie derivátov patriacich do všetkých typov deverbatívnych onomaziologických kategórií, napr. *rezať* → *rezač*, *rezačka* (činiteľ), *rezačka*, *rezák* (nástroj), *rez*, *rezačka*, *rezanie* (dej), *rezivo* (spotrebná látka), *rez*, *rezanka*, *rezivo*, *rezanec*, *rezeň*, *rezba* (výsledok deja), *rezina*, *rezky* (ostatok po deji), *rezací*, *rezateľný* (dejová vlastnosť), *rezateľnosť* (abstraktum na *-osť*). Naopak, pre slovesá zo štvrtého intenčného typu je charakteristické tvorenie dejových substantív (*zabudnutie*), adjektívnych pomenovaní dejovej vlastnosti (*zábudlivý*), mien nositeľov dejovej vlastnosti (*zábudlivec*) a abstrákt na *-osť* (*zábudlivosť*) (Buzássyová, 1974, s. 198 – 199).⁸²

J. Furdík v recenzii na túto prácu uvažuje, „či možno nájsť takýto vhodný organizujúci princíp aj pre skúmanie desubstantívneho a deadjektívneho odvodzovania“ (Fur-

⁸¹ Systemizačný sufix *-ing* vymedzujeme na základe pravidla $K_n + A_1$: K_n – ľubovoľný počet koreňov; A_1 – konkrétny afix (porov. Sokolová, 1999, s. 16).

⁸² Pravda, substantíva *zábudlivosť* a *zábudlivec* nie sú bezprostredne odvodené od slovesa *zabudnúť*, ale sú to deadjektívne deriváty (motivantom je pomenovanie dejovej vlastnosti *zábudlivý*).

dík, 1975, s. 199; cit. podľa Furdík, 2005, s. 273). Neskôr sa ten istý autor k tomuto problému vracia, avšak len v podobe hypotézy, ktorá nebola podrobnejšie rozpracovaná: „Bolo by potrebné takto preskúmať aj odvodzovacie možnosti iných slovotvorne aktívnych slovných druhov. Pravda, tie sa nevyznačujú takou integrujúcou sémanticko-gramatickou kategóriou, ako je slovesná intencia...“ (Furdík, 1993, s. 71).

K. Buzássyová v závere svojej monografie formuluje dôležitú metodologickú poznámku: „Podľa konkrétneho lexikálneho významu skúmaného slovesa nemožno presne predpovedať, čo všetko možno od skúmaného slovesa odvodiť, a ani to, čo sa v skutočnosti v danom jazyku odvodzuje. Je však možné relatívne presné zistenie „rámcových“ odvodzovacích možností slovesa závislých od jeho intenčného typu.“ (Buzássyová, 1974, s. 212).

Na základe čiastkovej analýzy depropriálnej slovotvorby (porov. Ološtiak, v tlači f) sa nazdávame, že takéto „rámcové“ odvodzovacie možnosti sa analogicky dajú vymedziť aj pri propriách. Ak pri slovesách sa ako integrujúcim činiteľom odvodzovania ukázala slovesná intencia, tak v propriálnej lexike sú rámcové slovotvornomotivačné možnosti závislé od onymického obsahu (Blanár, 1996), pričom onymický obsah sa v blanárovskej teórii vlastného mena prejavuje dvojakým spôsobom: ako designácia a ako referenčný vzťah. Designácia určuje, že vlastné meno funguje konkrétne ako príslušník istej onymickej triedy a podtriedy, teda napr. ako antroponymum, konkrétnejšie ako rodné meno, priezvisko, prezývka; ako toponymum, konkrétnejšie ako ojkonymum, anojkonymum (Blanár, 1996). Funkčno-sémantická vyhranenosť jednotlivých onymických tried sa pretavuje aj do vzťahov slovotvornej motivácie, preto slovotvorné súvislosti jednotlivých typov vlastných mien analyzujeme osobitne. Poznajúc designáciu možno vyčleniť základné členy slovotvornej paradigmy príslušného propria. Preto uvažujeme o **základnej depropriálnej slovotvornej paradigme a slovotvornom hniezde**, a to diferencovane podľa jednotlivých onymických tried a podtried. Platí to rovnako pre domáce aj pre cudzie propria. Vychádzame pritom z tézy, že deonymické odvodzovanie je špecifickým typom desubstantívneho odvodzovania (všetky vlastné mená sú substantívami).

Vplyv informačno-encyklopedickej zložky onymického obsahu na depropriálnu slovotvorbu možno vyjadriť takto: čím má istý onymický objekt O pomenovaný onymickým znakom Z pre používateľov jazyka väčší význam, resp. väčší vplyv na existenciu daného jazykového spoločenstva, tým je onymický znak v komunikácii frekventovanejší a onymická referencia, znalosť onymického objektu,⁸³ teda informačno-encyklopedická zložka onymického obsahu bohatšia a tým väčšie nároky sa kladú aj na depropriálnu slovotvorbu. Najrozsiahlejšie antroponymické hniezda v skúmanom súbore (Ološtiak, v tlači f) majú tieto osobné mená (v zátvorke uvádzame počet členov vrátane východiskového motivantu): *Slovan* (39), *Cigán* (19), *Germán*, *Arab*, *Žid* (po 11), spomedzi mien konkrétnych denotátov je to *Parom* (9), *Ježiš* (8), *Kristus* (7), *Eros* (6).

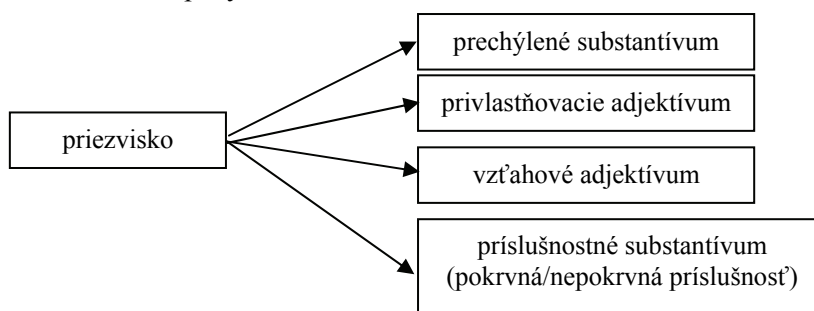
⁸³ Máme na mysli objektivizovanú všeobecnú (globálnu) referenčnú znalosť príslušného jazykového spoločenstva.

Najrozsiahlejšie hniezda majú toponymá *Slovensko* (55), *Maďarsko* (20), *Čechy* (19), *Nemecko*, *Rusko*, *Poľsko* (13) a pod.

V ďalších častiach tejto kapitoly budeme stručne charakterizovať slovotvornú paradigmu anglických antroponým (konkrétne priezvisk) a toponým (ojkoným a anojkoným). Pri antroponymách tvorí materiállovú a exemplifikačnú základňu súbor lexikálnych jednotiek odvodených od 31 anglických priezvisk.⁸⁴ Pri charakteristike detoponymickej paradigmy vychádzame zo slovníkovej časti SAMS (Zemepisné názvy, s. 189 – 258) a zo *Slovníka koreňových morfémov slovenčiny* (porov. Ološtiak, v tlači f).

5.2.1 Deantroponymická slovotvorba

V skupine antroponým sa ako najdôležitejšie podtriedy (funkčné členy) vymedzujú rodné mená a priezviská. Keďže fungovanie anglických proprií skúmame vo verejnej oficiálnej, resp. polooficiálnej komunikácii, kde ako relevantnejší identifikačno-diferenciačný element vystupuje priezvisko (porov. kap. 4.2.2.A – tendencie k nesklonnosti maskulín); v ďalšom výklade sa zameriame práve na motivačné možnosti tohto funkčného člena (o motivačnej potencii rodných mien porov. Ološtiak, v tlači f). Základná slovotvorná paradigma priezvisk (domácich aj prevzatých) obsahuje tieto „slovotvorné pády“:

Prechýlené priezviská. Vznikajú na základe potreby pomenovať osoby ženského pohlavia (manželky, dcéry) odvodené od priezvisk manželov, otcov: *Margaux Hemingwayová*, *Laura Bushová*. Pri cudzích propriách prechýľovací formant *-ová* (resp. pri priezviskách s adjektívnou formou *-á*) plní feminizačnú a flektivizačnú funkciu a ako plnohodnotný slovotvorný formant ho možno chápať vtedy, ak v slovenčine funguje aj príslušné maskulínium. Slovotvorný vzorec $Z_{\text{mask p}} + \text{-ová/-R}_{\text{adj fem}}$; napr. *Clinton* → *Clintonová*, *Adams* → *Adamsová*, *Beckham* → *Beckhamová*, *Gretzky* → *Gretzká*.

Individuálne privlastňovacie adjektíva. Človek prirodzeným spôsobom vstupuje do rozličných vzťahov s inými osobami, ale aj vecami, okolnosťami, napr. má rodičov, súrodencov, partnera/partnerku, je vlastníkom istého majetku, je pôvodcom niečoho

⁸⁴ *Adams, Allen, Armstrong, Beckett, Berry, Bond, Bush, Clapton, Clinton, Dreiser, Franklin, Gershwin, Hemingway, Hendrix, Hitchcock, Chamberlain, Jackson, Jagger, Jefferson, Johnson, Jones, Lewis, Lincoln, Mitchel/Mitchell, Nixon, Oldfield, Sampras, Shakespeare, Smith, Twain, Whitman.*

hmotného i nehmotného a pod. Tieto okolnosti, ktoré sú neodmysliteľným prejavom existencie živých bytostí, sa prirodzeným spôsobom pomenúvajú o. i. individuálnymi privlastňovacími adjektívami. Slovotvorný vzorec $Z_{\text{mask}} + \text{-ov/-ého/-ho}_{\text{privl}}$; napr. *Dzurindov minister*, *Oldfieldova priateľka*, *Jaggerova žena*, *Duckého zmenky*, *Blairov kabinet*, *Hitchcockove filmy*, *Da Vinciho umenie*, *Lincolnov výrok*, *Coeov svetový rekord* a pod.

Vzťahové adjektíva. Vznikajú na základe potreby pomenovať rozličné významy súvisiace s príslušnou osobou. Tieto deriváty sa tvoria perintegrovaným sufixom *-ovský* so všeobecným významom „vzťahujúci sa na...“, ktorý sa konkretizuje v spojení s nadradeným substantívom; slovotvorný vzorec $Z_{\text{antrop P}} + \text{-ovský}$.⁸⁵ Takto utvorené lexémy sa najčastejšie zaraďujú do onomaziologickej kategórie adjektív s významom podobnosti, zriedkavejšie pôvodu, časového určenia a i. (Furdík, 2004, s. 102 – 103): napr. *shakespeareovský sonet* „ktorý sa podobá na sonet W. Shakespeara“, *jacksonovské tanečné kreácie* „ktoré sa podobajú na tanečný štýl M. Jacksona“, *beckhamovský gól* „taký, aký strelil D. Beckham“, *hitchcockovské horory* „také, aké robil A. Hitchcock“, *newtonovská fyzika* „za čias I. Newtona“, *disneyovský hrdina* „taký, ktorý pochádza z filmu W. Disneyho“, *shakespeareovské slávnosti* „usporiadané na počesť W. Shakespeara“.

Výnimočne sa vzťahové adjektíva tvoria kompozično-derivačne (kompozično-sufixálne), kde prvým slovotvorným základom je rodné meno a druhým základom je priezvisko; slovotvorný vzorec $Z_{\text{antrop RM}} + Z_{\text{antrop P}} + \text{-ovský}$: *harrypotterovské produkty*, *jamesbrownovský soul*, „*woodyallenovský*“ *lahučky exhibicionizmu*.

V literatúre sa poukazuje na prienik významu individualizačných a vzťahových adjektív (Martincová, 2003, s. 22); vzťahové adjektíva s formantom *-ovský* môžu vyjadriť aj prakticky čistý privlastňovací význam, aj rozličné „oslabené“ formy prisudzovania istému individuu. Aj v tomto type sa potvrdzuje sémantická disperzia adjektív, ktoré dostávajú význam až v spojení so substantívom, resp. v rámci širšieho vetného či nadvetného kontextu. Príklady na rôznostupňové vyjadrenie individualizačných významov: *asi nielen pre mňa bol Dušan Blaškovič v prvom rade shakespeareovským rytierom Falstaffom*. – *Aj na film sa vzťahuje okrídlená shakespeareovská veta: Celý svet je iba divadlo*. – *Kim Čong-il zjavne nesprávne pochopil clintonovskú, aj bushovskú administratívu*.

Príslušnostné názvy. Vznikajú na základe potreby pomenovať osoby podľa rodinnej alebo nerodinnej príslušnosti. Tieto dve skupiny sa rozlišujú gramaticky aj pravopisne. Mená rodinných príslušníkov (mužov i žien) sa píše s veľkým začiatočným písmenom a používajú sa len v pluráli: *pán a pani Adamovci*, *súrodenci Nataša a Miro Džunkovci*, *bratia Ron a Howard Albertovci*, *manželia Kennedyovci*, *otec František a Marián Hossovci*.⁸⁶ slovotvorný vzorec $\{Z_{\text{antrop P}} + \text{-ovci}\}_{\text{rodin}}$; pl tantum. Mená nepo-

⁸⁵ Vysvetlenie vzorca: substantívny antroponymický slovotvorný základ (priezvisko) + formant *-ovský*.

⁸⁶ V singulári sa osihotene vyskytujú len pomenovania príslušníkov panovníckych rodov, dynastií: napr. *Habsburgovec*, *Arpádovec*.

krvných príslušníkov by sa mali písať s malým začiatočným písmenom;⁸⁷ majú singulárovú aj plurálnu paradigmu (plurálne tvary sú frekventovanejšie, keďže sémantika týchto pomenovaní sa približuje ku kolektívam):⁸⁸ slovotvorný vzorec {**Z_{antrop}** **P** + **-ovec**}_{nerodin}; sg/pl: *adamcovci* (futbalové mužstvo vedené J. Adamcom), *bondrovci* (hokejové družstvo Washington Capitals, v ktorom hral Slovak P. Bondra), *weissovci*, *dzurindovci*, *ľuptákovci*, *slotovci*, *ruskovci*, *mečiarovci*, *ficovci*, *šimkovci*, *haiderovci*, *clintonovci*, *bushovci* a i. (príslušníci politických strán, hnutí a platforiem – podľa lídrov), *pápavovci*, *černákovci*, *takáčovci*, *boržovci* (príslušníci mafiánskych skupín – podľa „údajných“ bossov).⁸⁹ Tento typ derivátov je v súčasnosti produktívny najmä v žurnalistickom štýle (porov. aj Martincová, 2003, s. 19 – 20).

Ďalšie členy deantroponymickej paradigmy a slovotvorného hniezda

Tieto lexémy sa tvoria v nadväznosti na frekvenciu a informačno-encyklopedickú zložku sémantiky propria. Ich výskyt je v skupine priezvisk, ktorých nositeľmi sú osoby viac alebo menej verejne činné a na verejnosti známe, komunikačne podmienený. Deriváty a kompozitá z ďalších slovotvorných typov a onomaziologických kategórií nepatria do skupiny produktívnych onymických slovotvorných postupov a prostriedkov; vyskytujú sa ako potencia alebo majú charakter okazionalizmov. V skúmanej vzorke sa vyskytli tieto typy deantroponymických motivátov, ktoré nemusia byť bezprostredne utvorené od východiskového propria.⁹⁰

- **Deadjektívne vlastnostné príslovky** – motiváty prvého alebo druhého stupňa v motivačnom rade antroponymum → [adjektívum so sufixom *-ovský*] → deadjektívne adverbium (uplatňuje sa polymotivácia): *znie to strašne clintonovsky – takmer hendrixovsky prepracoval melódiu Sunday Shining – príbeh rozpráva až hitchcockovsky minimalistickými prostriedkami – náznaky oldfieldovsky poučeného pesničkárstva – shakespeareovsky tragický čin.*

- **Integračné adjektívne kompozitá s formantom *-ovský***: vyskytujú sa lexémy s dvomi, zriedkavejšie s tromi a viacerými slovotvornými základmi: *hviezdoslavovsko-vajanskovská generácia*, *gottwaldovsko-bacilkovské vedenie KSC*, *shakespeareovsko-brechtovské inšpirácie*, *jacksonovsko-allenovský syndróm*, *jaggerovsko-morrisonovské vokálne nuansy*, *lasicovsko-satinovsko-filipovská óda*, *stadtruckerovsko-darmovsko-kubišovská etapa Slovenskej televízie*, *floydovsko-claptonovsko-blues-rockový gitaris-*

⁸⁷ Kondicionál používame preto, lebo táto norma je rozkolísaná: názvy podľa nerodiny príslušnosti sa v úže píše jednotne (s veľkým aj s malým písmenom).

⁸⁸ V SNK najfrekventovanejšia lexéma so singulárnym tvarom nominatívu je *berňolákovec* (11 výskytov), ďalej *mečiarovec* (10), *stachanovec* (10), *hitlerovec* (6). Naproti tomu v N. pl. sa najfrekventovanejšie lexémy pohybujú vo vyšších číslach: *štúrovci* + *Štúrovci* [s veľkým písmenom na začiatku vety] (238 + 83), *mečiarovci* + *Mečiarovci* (121 + 12), *hitlerovci* + *Hitlerovci* (48 + 12), *berňolákovci* + *Berňolákovci* (42 + 4).

⁸⁹ V uvedených derivátoch prichádza do úvahy aj význam „skupina osôb na čele s XY“.

⁹⁰ Okrem príkladov na motiváty od anglických proprií uvádzame aj deriváty a kompozitá motivované neanglickými priezviskami.

ta, *creamovsko-hendrixovsko-ledzeppelinovský model*, *mečiarovsko-l'uptákovsko-slotovsko-cuperovské arogantnosti*.

- **Substantíva s formantom -(ov)ka**, ktoré možno chápať ako priame depropriálne deriváty patriace do onomaziologickej kategórie názvov podľa pôvodu (Furdík, 2004, s. 101). Keďže ide o skupinu derivátov utvorených od životných substantív, mohli by sme uvažovať o osobitnej kategórii názvov podľa pôvodu: *allen-ovka* „film, ktorého pôvodcom je W. Allen“, *armstrong-ovka*, *hendrix-ovka* „pieseň, ktorej autorom/interpretom je L. Armstrong/J. Hendrix“. Ako alternatíva funguje aj motivovanosť privlastňovacím adjektívom: *Armstrongova pieseň* → *armstrongov-ka*, *Allenov film* → *allenov-ka* (podobne *hammelovka*, *Ellingtonovka*).

- **Desubstantívne adjektíva utvorené kombinovaným prefixálno-suffixálnym postupom**. Pluralitné chápanie politiky, v ktorej do popredia často vystupuje protikladnosť názorov a antagonizmus (porov. aj Martincová, 2003), má svoj odraz aj v jazykovom stvárnení, ktoré sa prejavuje v tvorení lexém podľa slovotvorných typov **proti-/anti-/pro- + Z_{antrop} P + -ovský**: *protibushovský šot* „zameraný proti G. Bushovi“, *probushovské výroky* „podporujúce G. Busha“, *postbeckettovská tvorba* „napísaná po S. Beckettovi“.

- **Abstraktá s formantom -izmus** s významom spôsob konania, súhrn názorov, koncepcia vládnej politiky ap. pomenovanej podľa hlavného predstaviteľa (Martincová, 2003, s. 20 – 21), kontextovo sa aktualizujú aj ďalšie významy: *bushizmus* „spôsob politického vládnutia G. Busha“, ale aj „výrok G. Busha“, *politika clintonizmu* „spôsob vládnutia B. Clintona“ (podobne *dzurindizmus*, *jeľcinizmus*, *mečiarizmus*).

- **Ďalšie motiváty** (niektoré z nich možno chápať ako príležitostné slová a okazionalizmy): vzťahové adjektíva *bushistický* (variant k frekventovanému typu *bushovský*), *hemingwayovaty* (ktorý sa podobá na E. Hemingwaya),⁹¹ konateľské názvy (*Jacksonka* „obdivovateľka M. Jacksona“),⁹² negačné adjektíva (*nehemingwayovský*, *neshakespearovský*), kvázikompozitá s afixoidmi -lóg/-lógia (*jacksonológ*, *shakespeareológ*), -mánie (*potterománie*, *clintonománie*, *Jacksonmánie*, *bezdedománie*, *Jágrmánie*, *Satanománie*) a i.

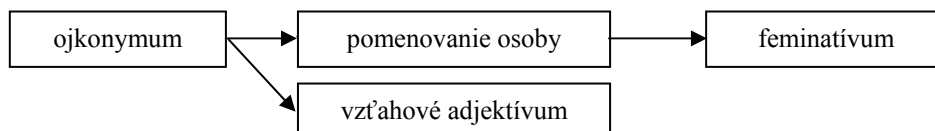
5.2.2 Detoponymická slovotvorba

V analyzovanom materiáli sa vyskytujú dva druhy toponým – sídelné a nesídelné názvy (ojkonymá a anojkonymá). Rozdiel v deojkonymickej a deanojkonymickej slovotvorbe je typickým príkladom vplyvu designácie na fungovanie slovotvornej motivácie – v tomto prípade je rozhodujúcim sémantický príznak [\pm sídelnosť]. Význam sídelných názvov umožňuje tvorenie pomenovaní osôb (obyvateľských mien alebo etnoným, od ktorých sa prechýlením tvoria feminína) a vzťahových adjektív; od nesí-

⁹¹ Porov. vetu: *Keď sme tam počas krásnych sedemnástich dní oddychovali, práve žrebovali uchádzačov o Hemingwaya najhemingwayovatejšieho z celého sveta, ktorí by sa mu najviac podobali.*

⁹² Bola som veľká „**Jacksonka**“ a jeho hudbu obdivujem dodnes.

delných názvov sa tvoria len vzťahové adjektíva.⁹³ Ojkonymické slovotvorné hniezdo má teda tieto základné, stabilné a prediktabilné členy:

Pomenovania mužských osôb. Tvoria sa na základe potreby pomenovať osoby osídľujúce príslušné teritórium alebo patriace k národu alebo etnickej skupine, ktoré sa viažu na východiskové toponymum. Podľa toho sa rozlišujú dva druhy pomenovaní osôb odvodených od zemepisných názvov (Blichá – Majtán a kol., 1986, s. 50): *etnonymum* – vlastné meno národa alebo etnickej skupiny (*Ukrajinec, Island'an*); *obyvateľské meno* – pomenovanie obyvateľa sídelného objektu (*Prešovčan, Bystričan*). Etnonymá a obyvateľské mená sa tvoria od týchto druhov zemepisných názvov (Dvonč, 1980a, s. 123 – 124): (1) Názvy svetadielov, ich častí, krajín, krajov a menších oblastí (*Amerika* → *Američan, Rakúsko* → *Rakúšan, Abov* → *Abovčan*); (2) názvy ostrovov, poloostrovov, horstiev, rovín, nížin a pod.: *Korzika* → *Korzičan, Ural* → *Uralčan*; (3) názvy ľudských sídel a ich častí (*Nitra* → *Nitran, Petržalka* → *Petržalčan*); (4) (okrajovo) názvy mimozemských kozmických útvarov (*Mars* → *Mart'an*).

Na tvorenie obyvateľských mien sa používajú formanty *-ec, -an, -čan*, zriedkavo *-ák/-iak*: *Orava* → *Orav-ec, Piešťany* → *Piešťan-ec; Košice* → *Košič-an, Hodruša* → *Hodruš-an; Zvolen* → *Zvolen-čan, Dargov* → *Dargov-čan; Liptov* → *Lipt-ák, Spiš* → *Spiš--iak*. Od anglických toponým sa obyvateľské mená tvoria len príponami *-čan* a *-an* a ich variantmi; slovotvorný vzorec $Z_{S \text{ toponym}} + \text{-an/-čan/-jčan}$: *Harwich* [her(v)ič] → *Harwichan* [her(v)ičan], *Haddington* [hedinkton] → *Haddingtončan* [hedinktončan], *Maltby* [moldbi] → *Matlbyjčan* [moldbijčan]. O tom, ktorý z formatov sa použije, najčastejšie rozhoduje formálne zakončenie toponyma vo výslovnosti (prehľad porov. v teoretickej časti SAMS, s. 64 – 71; slovníkové spracovanie na s. 189 – 258). V SAMS sa nachádza 2102 toponým (prevažne ojkoným, choroným, zriedkavejšie urboným), ku ktorým uvádzame obyvateľské názvy aj vzťahové adjektíva, a len 136 anojkoným (hydroným, oroným) s odvodenými adjektívami (bez obyvateľských názvov).

Feminatíva. Tvoria sa z mužských názvov osôb na základe potreby pomenovať osoby ženského pohlavia osídľujúce príslušné teritórium: *Newyorčan* → *Neworčanka, Dublinčan* → *Dublinčanka, Florid'an* → *Florid'anka, Američan* → *Američanka* (v SAMS tento typ derivátov neuvádzame); slovotvorný vzorec $Z_{S \text{ obyv/etnonym}} + \text{-ka}$.

⁹³ Ak vznikne komunikačná potreba, pomenovanie osoby možno utvoriť aj od názvov nesídelných objektov. Ide však o príznakové a príležitostne utvorené lexikálne jednotky; napr. L. Dvonč (1980a, s. 124) uvádza derivát *Elbrusan* (člen horolezeckej výpravy, „dočasný obyvateľ Elbrusu“).

Ako sídelné chápeme aj pomenovania vyšších územných častí – štátov, svetadielov (choronýmá).

Vzťahové adjektíva. Tvoria sa na základe potreby pomenovať príznaky súvisiace s východiskovým toponymom; slovotvorný vzorec: Z_S toponym + -ský/-jský/-(c)ký. De-toponymické adjektíva nadobúdajú významy **miesta, priestorového určenia** (*calgarský rodák* „ktorý sa narodil v Calgary“, *newportské vystúpenie* „ktoré sa uskutočnilo v Newporte“, *losangeleské ulice* „ktoré sa nachádzajú v Los Angeles“, *Washingtonská zmluva* „ktorú podpísali vo Washingtone“); **podobnosti** (*hollywoodsky úsmev* „aký majú hviezdy z Hollywoodu“); **pôvodu** (*newyorská modelka* „ktorá pochádza z New Yorku“, *seattleská hudobná skupina* „ktorá pochádza zo Seattlu“). Potenciálne sa môžu aktualizovať aj ďalšie významy.

5.2.3 Motivačná potencia propria

Motivačná potencia propria ako východiskového motivantu závisí od onymickej sémantiky, od pomenovacích možností jazyka a od špecificky onymického faktora – známosti onymického objektu.⁹⁴ Čím je onymický objekt známejší, tým väčšiu motivačnú potenciu má proprium a tým väčšie nároky sa kladú na jazykový systém v podobe požiadavok na tvorenie lexém spojených s aktivitami onymického objektu. S frekvenciou úzko súvisí informačno-encyklopedická zložka onymického významu, teda súhrn poznatkov o príslušnom onymickom denotáte. V bežnej (oficiálnej i neoficiálnej) komunikácii sa od priezvisk „obyčajných“, mediálne neznámych ľudí tvoria prechýlené mená, privlastňovacie adjektíva, príslušnostné názvy (najmä podľa pokrvnej príslušnosti) a v obmedzenejšej miere adjektíva s formantom -ovský. Ak je to potrebné, vo verejnej oficiálnej komunikácii, ktorú v súčasnosti zastupuje predovšetkým masmediálna sféra, sa tvoria aj ďalšie typy derivátov a kompozít (porov. vyššie).

Poznatok o existencii základnej slovotvornej paradigmy sa potvrdil aj pri skúmaní cudzojazyčnej onymickej lexiky. V našom súbore motivátov odvodených od 31 anglických priezvisk sme vo všetkých prípadoch zaznamenali privlastňovacie adjektíva, prechýlené substantíva sa vyskytli 28-krát, vzťahové adjektíva s formantom -ovský 24-krát, príslušnostné názvy (bez diferencie na osi rodinné – nerodinné) 20-krát, ostatné typy motivátov sa vyskytli menej než 10-krát. Priemerne sa od jedného propria tvorí 4,9 motivátu, najčastejšie sa vyskytli hniezda s tromi a štyrmi motivátmi (10-, resp. 8-krát) a najväčšie slovotvorné hniezda majú priezviská *Shakespeare* (17), *Clinton* (11), *Bush* (9). Od týchto lexém sa okrem uvedených základných motivátov tvorí komplex ďalších derivátov a kompozít. Ako sme už spomenuli, súvisí to s významným postavením nositeľov týchto mien v spoločnosti (v umení, resp. v politike).⁹⁵

⁹⁴ Stručný náčrt činiteľov vplyvujúcich na motivačnú potenciu apelatív uvádza J. Furdík (2004, s. 79 – 80); porov. 5.1.

⁹⁵ Je symptomatické, že podľa korpusových dokladov spomedzi domácich priezvisk sa najrozsiahlejšie slovotvorné hniezdo skonštituovalo z lexémy *Mečiar*: *Mečiarov*, *Mečiarová*, *mečiarovský*, *mečiarista*, *mečiarizmus*, *mečiaristický*, *mečiarovec*, *Mečiarovci*, *mečiarizácia*, *mečiarizovaný* (*mečiarizovať*), *zmečiarizovať*, *mečiarovsko-* (súčasť kompozita), *Mečiariko*, *Mečiarik*, *Mečiarland*, *Mečiarátor*, *mečiarocárizmus*, *mečiarooptimista*, *Mečiarovek*, *mečiarovič*, *mečiarstvo*, *minimečiar*, *pomečiarovať*, *pomečiarovský*, *postmečiarizmus*, *postmečiarovský*, *predmečiarovský*, *predmečiarovský*, *promechiarizmus*, *promechiarovec*, *promechiarovský*, *promechiarovský*.

Slovotvorné hniezdo s východiskovým motivantom *Shakespeare*:

Shakespeare

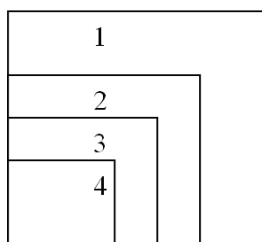
- Shakespearov
- Shakespearová
- shakespeareovský → shakespeareovsky
- shakespeareovský → neshakespeareovský
- poshakespeareovský / postshakespeareovský
- kvázishakespeareovský
- shakespeareovka
- Shakespearovci
- shakespeareovec
- shakespeareológia ↔ shakespeareológ
- shakespeareistika → shakespeareista → shakespeareistka
- shakespeareistický
- shakespearearmánia
- panshakespeareizmus
- shakespeareovsko-brechtovský

Vidno, že slovotvorný systém umožňuje aj tvorenie ďalších motivátov, ktoré majú charakter potencie – v prípade komunikačnej potreby sa môžu kedykoľvek utvoriť. V prípade depropriálnej slovotvorby do hry zásadným spôsobom vstupuje frekvencia a informačno-encyklopedická zložka motivujúceho propria. Platí to pre antroponymá aj pre toponymá (hoci deantroponymické tvorenie sa aktivizuje viac). Napríklad v SNK sa okrem tradičných členov deojkonymickej slovotvornej paradigmy nachádzajú aj tieto motiváty utvorené od názvu hlavného mesta SR Bratislava: *Bratislavák, bratislavocentrizmus, bratislavocentrista, bratislavocentristický, bratislavocentrický, bratislavocentristicky, (po) bratislavsky, bratislavčina, bratislavofil, Bratislavsko (okolie Bratislavy), Nebratislavčan, Exbratislavčan, Bratislavča, bratislavskopasienkový* a i. Pri anglických toponymách sme analogické deriváty a kompozitá nateraz nezaznamenali.

6 NORMA, ÚZUS, KODIFIKÁCIA

Jednou z dôležitých podmienok plnohodnotnej komunikácie je, aby jazykové prvky boli v reči akceptované (zo strany expedienta i percipienta), pričom akceptovanosť predpokladá istý stupeň normovanosti. Preto je legitímne a nazdávame sa, že aj užitočné položiť si otázku, aký je vzťah anglických proprií k pojmom norma, úzus a kodifikácia, akým spôsobom sa tieto fenomény prejavujú v takej špecifickej vrstve lexiky, akou sú cudzie propriá. Odpovede na uvedené otázky sa pokúsime sformulovať v tejto kapitole.

V komunikačne orientovanej teórii možno na hierarchickom podklade vyčleniť tieto druhy noriem: 1. sociálne, 2. komunikačné, 3. štýlové a 4. vlastné jazykové normy⁹⁶ (Slančová, 2000/2001; Nebeská, 1996, tam aj ďalšia literatúra). Ich vzťah a rozsah vyjadruje nasledujúca inkluzívna schéma (o inkluzívnom vzťahu medzi typmi noriem porov. aj Nebeská, 1989, s. 165):

Ďalej sa budeme venovať najmä jazykovým normám, avšak vzhľadom na skutočnosť, že jazyk je sociálny fenomén, v niektorých prípadoch je dôležité brať do úvahy aj normy v širšom zmysle.

K problematike noriem v jazyku sa pristupuje rozličným spôsobom, čo je podmienené tým, „na ktorej ontologickej úrovni sa tieto entity [jazykové normy – M. O.] uplatňujú“ (Šikra, 1990, s. 101).⁹⁷ Jedným pólom, ku ktorému smeruje chápanie normy,⁹⁸ je jazykový systém a druhým pólom je úzus; jazykové normy teda vytvárajú stredný článok v Coseriovej triáde *systém – norma – reč/úzus* (v pojmosloví pražskej školy ide o všeobecné chápanie normy). Popritom sa uvažuje aj o vzťahu *úzus – norma – kodifikácia* (ide o spisovnú normu; Nebeská, 1996, s. 26, 39 – 40; porov. aj Nebeská, 1992; Novák, 1979).

J. Horecký (1982, s. 70) definuje jazykovú normu ako „pravidlo pre jazykové správanie, ktoré umožňuje rozlíšiť, čo je v danom jazykovom výraze správne, vhodné a čo nesprávne“. Takéto chápanie zahŕňa všetky aspekty rečovej komunikácie – od jazyka

⁹⁶ Jazykové normy sa členia podľa jednotlivých jazykových rovín na normy ortoepické a ortofonické, gramatické (morfológické a syntaktické), lexikálne, slovotvorné a ortografické.

⁹⁷ Na nejednotnosť chápania pojmu norma poukazuje napr. aj F. Kočíš (1979).

⁹⁸ Singulár používame v zhode s E. Jónom (1955), ktorý uvažuje o norme ako nadradenom pojme, zahŕňajúcom viaceré čiastkové normy.

ako vehikula na dorozumievanie cez typy komunikačných situácií až po individuálne rečovo-komunikačné dispozície jednotlivých komunikantov. V. Blanár (1996) vymedzuje vo vzťahu k onymii dvojaké chápanie normy: 1. norma ako „všeobecne a jednotne pôsobiaci súbor tendencií, pravidiel, zákonitostí, podľa ktorých je daný systém štruktúrovaný“ (s. 187) – napr. rozdiel medzi normami administratívno-právneho úzu a normami užšieho spoločenského úzu; 2. norma ako „fungovanie onymických sústav v spoločenskej praxi“ (s. 188) – ako veľmi citlivá záležitosť sa v praxi javí napríklad fungovanie mien cudzích štátnych príslušníkov v úradných dokumentoch. Blanárovo chápanie je „špecificky onomastické“, preto berie do úvahy nielen jazykové normy, ale nevynutne aj širší spoločenský priestor. To okrem iného súvisí s vymedzením onomastiky ako špecifickej jazykovednej disciplíny, ktorá jazykovedu vo viacerých ohľadoch „prerastá“ (porov. aj Úvod).

Všeobecne povedané, jazykovou normou je to, čo je v jazyku „normálne“, relatívne ustálené a (apriórne) prijímané jazykovou komunitou ako komunikačne „dobré“, účelné – adekvátne, úspešné a efektívne (k tomu porov. Dolník, 1990b).⁹⁹ Norma teda v jazykovej komunikácii plní aj úlohu abstrakcií, korekcií, direktív, ktoré usmerňujú jazykové správanie komunikantov.

V tejto práci sa primárne pohybujeme v priestore spisovnej a štandardnej variety¹⁰⁰ národného jazyka (Horecký, 1979). Pri špecifikácii tohto priestoru sa opierame o zistenia J. Bosáka (1990), ktorý vymedzuje komunikačné sféry s ohľadom na jednotlivé útvary národného jazyka. Autor rozlišuje dve základné komunikačné sféry (I. oficiálnu a verejnú sféru – celospoločenský styk; II. verejnú/neverejnú neoficiálnu sféru – bežný dorozumievací styk) a šesť užších sfér podľa témy komunikácie (1. hospodárska, spoločenská, politická a organizačná činnosť, 2. masová informácia a propaganda, 3. veda a popularizácia vedy, 4. organizovaná výučba, 5. umelecká literatúra a 6. estetické pôsobenie – divadlo, film ap.). Objektom nášho výskumu je najmä fungovanie cudzích proprií v celospoločenskej komunikácii, t. j. v oficiálnej a verejnej komunikačnej sfére. Podľa témy komunikácie je to najmä masová informácia; oblasť masmediálnej komunikácie v súčasnosti patrí k hlavným katalyzátorom vývinu spisovnej slovenčiny (napr. Šikra, 1990).

Spisovná varieta národného jazyka má prestížny charakter, používa sa v oficiálnej komunikačnej sfére (médiá, školstvo, administratíva atď.). V našej jazykovednej tradícii sa spisovnému jazyku a príbuzným otázkam (napr. spisovná norma, jazyková kultúra, vzťah normy a kodifikácie a i.) venovala a venuje veľká pozornosť,¹⁰¹ pričom do

⁹⁹ J. Šikra (1990) rozlišuje dve realizácie normy: na úrovni individuálneho jazykového vedomia hovorí o „konkrétnej“ realizácii normy a na úrovni spoločenského jazykového vedomia o „abstraktnej“ realizácii. Na základe pojmovej analógie napr. z fonetiky a fonológie (fóna – fonéma) by sa v tejto súvislosti dalo uvažovať o „norme“ ako konkrétnej realizácii a o „norméme“ ako abstraktnom „vide“ jazykovej normy.

¹⁰⁰ Termín *variet*a chápeme v zhode s J. Bosákom (1990, 1993); porov. aj D. Slančová – M. Sokolová (1994).

¹⁰¹ Porov. množstvo štúdií, niekoľko monografií a zborníkov z jazykovedných konferencií: Kultúra spisovnej slovenčiny (1967), Z teórie spisovnej slovenčiny (1979), Aktuálne otázky jazykovej kultúry v socialistické spoločnosti (1979), Jazyková politika a jazyková kultúra

dnešného dňa sa k spisovnej variete vykryštalizovali dva základné prístupy: „normativistický“ a sociolingvistický (Ondrejovič, 1997a). Túto divergentnosť reflektuje aj J. Dolník (1997), ktorý hovorí o deduktívnom a pragmatickom štandarde. (Pojem hodnotiaci štandard tvorí východisko jeho uvažovania o kultúre spisovnej slovenčiny; hodnotiaci štandard charakterizuje ako veličinu, ideál, vzor, podľa ktorého sa hodnotí jazyková úroveň komunikátov.)

Špecifickosť, v niektorých prípadoch až exkluzívnosť, exotickosť cudzích proprií sa prejavuje vo všetkých atribútoch, ktorými sa jazykové normy vyznačujú. Ide o tieto najdôležitejšie atribúty: *inherentnosť*, *implicitnosť*, *záväznosť*, *ustálenosť* a *variantnosť* (Nebeská, 1989, 1996).

Inherentnosťou sa vyjadruje samozrejma skutočnosť, že norma je v samom jazyku, je jeho súčasťou. Ak chápeme inherentnosť takýmto spôsobom, zákonite sa dostaneme k otázke vzťahu normy k systému a k jazyku (Nebeská, 1996, s. 51 n.). Vo vzťahu k systému možno povedať, že norma je spoločenskou realizáciou jazykového systému, pričom systémovosť sa nerovná norme – pre uvažovanie o cudzích propriách je pozoruhodná mienka o asymetrickosti medzi normou a systémom.¹⁰² Cudzie propriá stoja na periférii periférie jazykového systému, ich špecifickosť sa prejavuje vo výrazovej i významovej stránke. Takisto vznikajúce normy (k pojmu pozri ďalej), ktoré sa v tejto časti lexiky uplatňujú, mnohokrát „prerastajú“ jazykový systém slovenčiny.

Implicitnosť je podľa I. Nebeskej (1996, s. 27) neuvedomovaná znalosť spisovnej normy. Miera uvedomenia si jazykových prvkov spisovnej variety závisí od rôznych faktorov (teritoriálnych, sociálnych, individuálnych...). Implicitnosťou sa norma líši od kodifikácie, ktorá je explicitná. Kodifikácia je zásahom zvonku, do istej miery ide o umelý, inštitucionálny krok, zatiaľ čo norma je v jazykovom vedomí na rôznych stupňoch prirodzeným spôsobom interiorizovaná. Interiorizáciou sa jazykový prvok postupne stáva jazykový štandardom – neuvedomovaným, implicitne prítomným v jazykovom (po)vedomí komunikantov.¹⁰³ Tento proces prebieha v podstate dvojako: 1. prirodzeným spôsobom (ontogenetickým osvojovaním si reči, počúvaním, napodobňovaním, spontánnym hovorením); 2. zámerným učením. Keďže pri cudzej onymii sa proces interiorizácie neuplatňuje ontogeneticky, o to dôležitejšiu úlohu zohráva „umelá ontogenéza“, t. j. „učenie sa“ napodobňovaním vzorov. Fenoménu imitácie patrí v tejto súvislosti nezastupiteľné miesto. Komunikant má tendenciu vysloviť, resp. skloňovať cudzie proprium v takom tvare, ktorý počul od niekoho, o kom si myslí, že je v danej problematike poučenejší (učiteľ, priateľ, moderátor, športový komentátor ap.). Pri absencii jazykových príručiek je napodobňovanie pre komunikanta jeden z kľúčových „pomocníkov“ pri používaní cudzojazyčnej onymie. V súčasnej situácii, keď rozhodujúci vplyv v mnohých oblastiach verejného života patrí masmédiám, zohrávajú veľmi

(1986), Spisovná slovenčina a jazyková kultúra (1995), najnovšie Jazyková kultúra na začiatku 3. tisícročia (v tlači).

¹⁰² „Na jedné straně je systém širší než norma, protože zahrnuje i nerealizované možnosti, na straně druhé je norma objemnější, protože jednomu strukturnímu elementu může odpovídat i několik variant“ (Nebeská, 1996, s. 54, citujúc N. N. Semenjukovú).

¹⁰³ Oproti tomu zachovávanie spisovnej normy je viac-menej uvedomovaný proces.

dôležitú úlohu v procese napodobňovania práve zamestnanci elektronických a printových masmédií.

Podstatou spoločenskej podmienenosti je pre používateľov jazyka *záväznosť* normy, pričom, podľa citovanej I. Nebeskej (1996, s. 19), si možno predstaviť takúto postupnosť: *pravidelnosť* → *zvyklosť* (*konsenzus*) → *záväznosť*. Záväznosť je garantom relatívnej jednotnosti kódu, ktorá podmieňuje úspešnosť komunikácie. Pri porovnaní cudzej onymie s domácou apelatívnou i propriálnou lexikou je zrejmé, že formálna stránka cudzojazyčných proprií sa pociťuje ako menej záväzná, a to najmä pre svoju neustálenosť, vyplývajúcu zo systémového miesta cudzej onymie. Prirodzene, miera záväznosti je pri jednotlivých lexémach rozličná (porov. ďalej).

S ohľadom na záväznosť sa dôležitou stáva aj otázka postojov k jazykovej norme. „Zisťovanie postojov k jazykovej norme tak môžeme chápať predovšetkým ako zisťovanie miery jej záväznosti“ (Nebeská, 1996, s. 47). Aj pri cudzích menách platí jednoduché pravidlo, že človek za normálnych okolností nemôže zaujať postoj k tomu, čo dostatočne nepozná, neovláda. A práve medzerovitá alebo nijaká jazyková kompetencia spôsobuje, že postoje bežných používateľov jazyka k otázke cudzích mien nie sú dostatočne vykryštalizované alebo sa pociťuje len záporná hodnota týchto postojov, založená napríklad na formuláciách typu „toto meno neviem vysloviť“. Komunikanti si totiž uvedomujú najmä ťažkosti, s ktorými sa pri používaní jazykových prostriedkov stretávajú, keďže „hovoriaci používajú svoj tzv. materinský jazyk automatizovane a jeho fungovanie je pre nich samozrejmé“ (Furdík, 1979, s. 66). Je preto prirodzené, že od odborníkov v tejto oblasti očakávajú náležité poučenie.

Medzi ďalšie vlastnosti normy patrí *ustálenosť* a *variantnosť*,¹⁰⁴ ktoré predstavujú dve strany jednej mince. Aby jazyk mohol plniť základnú dorozumievaciu funkciu, musí sa riadiť dostatočne stabilnými normami. Na druhej strane sa o slovo hlási požiadavka, aby jazyk pružne reagoval na neustále sa meniacu mimojazykovú skutočnosť. To sa prejavuje v určitej miere variantnosti, pružnosti noriem. V jazyku vyvážené koexistujú obe tendencie (porov. termíny pružná stabilita, pružná ustálenosť, pohyblivá rovnováha). Dynamika cudzej onymie sa v praxi prejavuje najmä rozkolísanosťou výslovnosti, v menšej miere nestabilitou ortografie, gramatiky a slovotvorby (podrobnejšie sa dichotómii ustálenosť – variantnosť venujeme v kap. 7).

Proces ustaľovania výrazovej stránky cudzojazyčného propria možno vo všeobecnosti vymedziť pomerne vágne. Za ustálenú považujeme takú jednotku, ktorá prešla istým adaptačným filtrom slovenčiny, určitým spôsobom sa tak začlenila do jej štruktúry, toto začlenenie je jazykovým spoločenstvom do istej miery akceptované a pociťuje sa ako záväzné, ako súčasť hodnotiaceho štandardu. Začleňovanie cudzieho slova do systému slovenčiny pritom prebieha kontinuálne na jednotlivých úrovniach jazykového systému (porov. kap. 3 – 5).

¹⁰⁴ E. Pauliny (2000) namiesto variantnosti hovorí o pružnosti.

6.1 Variantnosť a jazyková chyba

Variantnosť ako protipól ustálenosti môže ohroziť efektívnosť komunikácie (porov. 7.2.2, odsek b). Rozptyl výslovnostnej variantnosti anglických proprií sa v masmédiách zväčša obmedzuje na kolísanie v priemere dvoch až troch foriem, čo komunikáciu zásadným spôsobom nenarúša, napr. výslovnosť *Pronger* [prongr], [pronger]; *Gagne* [gaňej], ale G. sg. [gaňého] u jedného športového komentátora. Aj keď netvrdíme, že daný stav je optimálny, kladieme si otázku, či je náležité takéto varírovanie hodnotiť kategoricky negatívne. Nazdávame sa, že nie. Ide o normálny jav. Neustálenosť je výsledkom toho, že suverénne ovládanie výslovnosti cudzieho propria nepatrí do prirodzenej jazykovej „výbavy“ používateľov slovenčiny. Vo vedomí používateľov jazyka je cudzia onymia zákonite menej zafixovaná než jednotky domáceho jazykového fondu. Neistota komunikantov pri výslovnosti, skloňovaní či odvodzovaní rezultuje do variantnosti: *Wrangham* [rengem / renhem / vrenghem / vrenghem], G. sg. *do Middlesbrough* / *do Middlesbrough*, *Guildfordčan* / *Guildford'an*.

Za dôležité považujeme venovať pozornosť tomu, ako sa príslušný jazykový prvok v slovenčine uzualizoval a v týchto intenciách posudzovať prípadné jazykové chyby (Ondrejovič, 1986; Peciar, 1979). Jazykovú chybu môžeme charakterizovať ako neodôvodnený odklon od normy (Ondrejovič, 1986, s. 212); to znamená, že jazykovedec vie chybu jednoznačne detegovať. Pri anglických propriách sa však aj „nesprávna“ výslovnosť môže ustáliť a byť komunikačne adekvátne a efektívna. Napríklad meno *Graham* ako komponent proprií *Alexander Graham Bell*, *Graham Green* sa vyslovuje [grehem], hoci v angličtine existuje podoba [greɪəm] – výsledkom dôslednej transformácie v slovenčine by bol variant [grejem].

Z takéhoto uhla sa možno pozeráť inak aj na fenomén jazykovej chyby. Za jazykovú chybu, ktorá vznikne pri používaní anglických proprií v slovenčine, možno pokladať takú chybu, ktorá stelesňuje neodôvodnený odklon od úzu a normy. Preto sa nazdávame, že pri úvahách o jazykovej chybe je potrebné stanoviť mieru závažnosti toho-ktorého jazykového prostriedku, ktorá je úzko spätá s frekvenciou propria. Čím je proprium frekventovanejšie, tým závažnejšia a ustálenejšia je jeho výrazová stránka, napr. *Shakespeare* [šejkspír], *Bush* [buš], *Riceová* [rajsová]. Preto ako príznakové, nenormované, ba chybné možno hodnotiť formy *[šékspír], *[búš], *[rikeová / rísová] (posledný príklad uvádza V. Patráš, 2003, s. 68). Pri menej známych menách je miera pravidelnosti menšia, čím sa znižuje aj stupeň závažnosti v jazykovej komunikácii a zvyšuje sa miera „tolerantnosti“ voči rozličným variantom, napr. *John Colet* [džon kolet / kolit], *David Storey* [dejvid stori / stóri]. V mnohých prípadoch je preto odôvodnené hovoriť o *vznikajúcej norme*, t. j. o norme, ktorá sa vytvára takpovediac „pred našimi očami“ a ktorej etablovanie sprevádza rozličná miera rozkolísanosti úzu.

6.2 Prístupy ku kodifikácii anglických proprií v slovenčine

Ako základná sa v tejto súvislosti ponúka otázka, akým spôsobom môže výskumník „skrotiť“ pomerne „neposlušnú“ skupinu cudzojazyčných proprií. Inak formulované:

akým spôsobom cudzie propriá vedecky charakterizovať a s prípadnými kodifikačnými dôsledkami lexikograficky spracovať.

Jazykovedec so sociolingvistickými aspiráciami stojí takpovediac medzi mlynskými kameňmi, uvedomujúc si závažnosť dvoch protichodných tendencií. Oná „schizofrénia“ má takúto (prirodzene, zjednodušenú) konkretizáciu: uprednostniť úzus so svojou pragmatickou logikou, alebo vlastný pohľad výskumníka, ktorý je viac či menej ovplyvnený reflexívnou logikou? (K pojmom pragmatická a reflexívna logika pozri Dolník, 1999.)

V úvahách o jazykovej kultúre v česko-slovenskej lingvistickej tradícii sa za základný problém pokladá značný nesúlad medzi (kodifikovanou) normou a úzom (Nebeská, 1996). Táto asymetria je pochopiteľná, pretože v zásade diskretná (nespojité) kodifikácia vždy zaostáva za používaním jazyka v praxi, ktoré tvorí nedeliteľné kontinuum. Ďalším faktom je, že kodifikačné možnosti sa preceňujú. V tejto súvislosti sa stotožňujeme so stále aktuálnym názorom F. Daneša, ktorý zaznel v diskusii o norme a kodifikácii na konferencii v r. 1966: „Prostě mně se zdá, že se zde klade přílišná víra v možnost kodifikačních zásahů, resp. možnost kladných výsledků těchto zásahů. Zásahy se dají v kodifikaci poměrně snadno provést. Otázka však je, zdali se v praxi ujmou, jaký budou mít výsledek (mohou mít, jak víme ze zkušenosti, i výsledek nežádoucí)“ (Daneš, 1967, s. 163). Ak sa výskumník bude chcieť vyhnúť takýmto nežiaducim výsledkom, v prípadnom kodifikovaní výslovnosti cudzích proprií bude potrebné brať do úvahy nielen vzťah *kodifikácia* → *norma* → *úzus* (reflexívna logika), ale aj smerovanie *úzus* → *norma* → *kodifikácia* (pragmatická logika), t. j. interpretovať zistené skutočnosti sociolingvisticky, rešpektujúc tak zákonitosť, že do normy (a cez ňu do kodifikácie) sa dostávajú najustálenejšie prvky úzu.¹⁰⁵

Na jednej strane je potrebné brať do úvahy objektívnu skutočnosť, že fungovanie anglických proprií sa profiluje uzuálne, preto by nebolo adekvátne kodifikovať cudzí jazykový prvok len na základe kodifikátorskej predstavy, hoci viac-menej argumentačne podloženéj. Tým sa rešpektuje fakt, že všetky propriá sa v slovenčine používajú v závislosti od komunikačno-spoločenských potrieb konkrétnej society. Na druhej strane kodifikácia cudzích proprií sa musí opierať aj o lingvistické analýzy; nedá sa spoliehať len na výskum úzu, pretože pre komunikanta je v mnohých prípadoch príliš zložitý, ba nemožné posúdiť, ktorý tvar je vhodný, „správny“. Existujúce lakúny, biele miesta v jazykovom vedomí bežných i prestížnych používateľov jazyka sa pretavujú do očakávania, že odborník ich v tejto oblasti poučí. Takto vzniká legitímna spoločenská potreba nielen normu regulovať, „odhaľovať, poznávať a vedecky spracovať“ (Pauliny, 2000, s. 10), ale normu aj vytvárať, a to v podobe regulovania, ovplyvňovania nejednotného, neistého jazykového úzu.

¹⁰⁵ Stotožňujeme sa s názorom S. Ondrejoviča (2002, s. 80): „Je však dôležité, aby aj kodifikácia bola prirodzená, realistická a čo najpresvedčivejšia, aby oslovila používateľov slovenského jazyka. To je možné len v tom prípade, ak si budeme všimáť skutočnú rečovú prax predovšetkým v médiách a ak kodifikáciu nebudeme stavať len „zhora nadol“ z pohľadu abstrahovaných modelov, ale budeme ju dopĺňať v kooperácii s nezaújatým empirickým výskumom (to je úloha jazykovedcov).“

Najmä v masovokomunikačných prostriedkoch, kde by mala byť dodržiavaná norma spisovného jazyka, sa propriá používajú nejednotne. Za tento stav však podľa nášho názoru netreba viniť len pracovníkov masmédií. Ide aj o dôsledok toho, že profesionálny používateľ jazyka nemá k dispozícii kodifikačné dielo, v ktorom by bol náležite poučený najmä o výslovnosti cudzích proprií. Hoci pripúšťame, že v masmédiách sa niekedy úzus zbytočne dáva do pohybu, nasledujúcu výčitku J. Kačalu nepokladáme za všeobecne platnú. Autor píše: „... zodpovední pracovníci elektronických aj tlačových médií majú v spoločenskom záujme dodržiavať platnú kodifikáciu, platné zásady a poučky a nenarúšať ustálené kodifikované alebo písomné podoby vlastných mien.“ (Kačala, 2003, s. 34). Platné príručky, o ktorých autor píše,¹⁰⁶ sú vo vzťahu k cudzím propriám príliš „macošské“, nevenujú im dostatočnú pozornosť. O to väčší tlak sa vytvára, aby boli publikované špecializované diela, v ktorých by sa analyzoval (a prípadne aj kodifikoval) aktuálny stav používania cudzej onymie; v slovenskej jazykovede registrujeme dva pokusy o takéto nekodifikačné diela: Sekvent (2002) a SAMS.

V takomto kontexte, nazdávame sa, je potrebné pristupovať aj k slovníkovému spracovaniu cudzojazyčnej onymie. Spôsob adaptačného procesu v mnohých prípadoch, najmä pokiaľ ide o výslovnosť, možno len prognózovať. Pojem dynamickej stability a stabilnej dynamiky predpokladá neustály vývin v prirodzenom smere minulosť → prítomnosť → budúcnosť. Prognózovanie je ukotvené v jadre významu slova tendencia a, domnievame sa, bez použitia tohto pojmu podstatu cudzích proprií ťažko vedecky uspokojivo vysvetliť (porov. aj Furdík, 1985). Platí zásada, že prognózovať sa dá len s využitím určitej miery abstrakcie, keďže jednotlivosti môžu rôznymi spôsobmi „vybočovať z radu“, napr. v slovenčine sa koncové anglické *-er* vyslovuje [er]: *spíker*, *Parker* [párker], *Archer* [árčer], *Baxter* [bekster], *Bolinger* [bolindžer], *Eisenhower* [ajzenhaver], *Fletcher* [flečer] a i. Pri menách *Peter*, *Baker* sa však ustálila výslovnosť s koncovým slabičným [r]: [pítr], [bejkr]. Predikcia by mala bez absolutizácie brať do úvahy vzťah medzi jednotlivosťami a všeobecnejšími javmi. Na stopercentnú predpočetnú silu záverov, ku ktorým sa dopracujeme, sa totiž nedá spoliehať. To, čo jazykové spoločenstvo prijme ako „dobré“, funkčné, komunikatívne efektívne, nemusí byť vždy systémové, analogické (Dolník, 1999); naopak, môže to byť živelné, anomálne, nesystémové. Principiálne teda platí, že prognózujeme systémovo, analogicky, všeobecne, pretože anomálie sú anomáliami práve pre svoju nepredvídateľnosť. Napríklad v priezviskách *McCartney*, *O'Brien* môže byť prízvuk na druhej slabike (podobne ako v angličtine) alebo na prvej slabike (vplyvom adaptácie sa prízvuk v súlade so systémom a normou v slovenčine posunie na prvú slabiku): ['mekártni / me'kártni], ['oubrajen / ou'brajen]. V SAMS sme situáciu riešili analogicky aj pri spracúvaní ostatných priezvisk s komponentmi *Mc-/Mac-*, *O'*: napr. *McBrain* ['megbrejn / meg'brejn], *McClintock* ['meklintok / me'klintok], *McMullen* ['mekmalen / mek'malen], *O'Neill* ['ouníl / ou'níl], *O'Connor* ['oukonor / ou'konor] (porov. SAMS, s. 149 – 152). Môže sa stať, že výslovnosť nejakého antroponyma sa ustáli s prízvukom len na prvej slabike

¹⁰⁶ J. Kačala však neuvádza, ktoré príručky má na mysli.

alebo s prízvukom len na druhej slabike. Avšak nemožno predpovedať, pri ktorom konkrétnom mene k tomu dôjde.

Pri koncipovaní akéhokoľvek slovníka cudzích proprií, teda bez ohľadu na to, či má alebo nemá kodifikačnú platnosť, za adekvátne považujeme brať do úvahy úzus a normu pri analýze tých lexém, kde úzus a norma existuje. Spracovanie tých lexém, ktorých výslovnosť, morfológická či slovotvorná stránka z rozličných dôvodov nie je uzualizovaná,¹⁰⁷ je komplikovanejšie. V tomto prípade možno jednotlivé podoby „extrapolovať“ na základe jednoduchších či zložitejších výskumných postupov, predovšetkým na základe analógie s uzualizovanými jednotkami. Napríklad pri toponyme *Middlesbrough* [midlzbɔ] sme zistili kolísanie kategórie rodu (podľa zakončenia v pravopise mužský rod, podľa zakončenia vo výslovnosti stredný rod) a s tým súvisiacu variantnosť na úrovni skloňovania (ohýbanie podľa typu *New York/vlak* alebo nesklonnosť – porov. 4.2.3). Analogicky sme postupovali pri spracovaní rovnako zakončených lexém, z ktorých nie všetky sú doložené v slovenských textoch; napr.:

Chesebrough [čízbro], m./s., -u/neskl.
Irthlingborough [ertlingboro], m./s., -u/neskl.
Kingsborough [kingzboro], m./s., -u/neskl.
Marlborough [marboro], m./s., -u/neskl.
Martinborough [martinboro], m./s., -u/neskl.
Maryborough [meriboro], m./s., -u/neskl.
Mexborough [megzboro], m./s., -u/neskl.
Peterborough [pitrboro], m./s., -u/neskl.
Princes Risborough [prinses rizboro], m./s., -u/neskl.
Queenborough [kvínboro], m./s., -u/neskl.
Scarborough [skárboro], m./s., -u/neskl.
Scarbrough [skárbro], m./s., -u/neskl.
Southborough [sautboro], m./s., -u/neskl.
Wellingborough [velingboro], m./s., -u/neskl.

V rámci ortoepie sme sa pridŕžiavali skutočnosti, že väčšina anglických proprií sa fónicky realizuje v podobe tzv. poslovenčenej výslovnosti (porov. kap. 3.3.2). Na základe existujúcich pravidiel sme preto anglické hlásky transfonemovali na ich slovenské ekvivalenty s prihliadnutím na fonotaktické a asimilačné zákonitosti slovenčiny: napr. varianty *Benet* [benet / benit], *Collet* [kolet / kolit], *Crockett* [krokít / kroket]; transfonemát [or] za anglickú samohlásku [ɜ:] v mene *Worth* angl. [wɜ:θ] → slov. [vort], analogicky *Ainsworth* [ejnsvort], *Duckworth* [dakvort], *Edgeworth* [edžvort], *Wentworth* [ventvort], *Woolworth* [vúlvort]; znelostná asimilácia v rámci slova: *West-*

¹⁰⁷ Napr. preto, že proprium funguje v L₂ relatívne krátky čas, alebo preto, že do slovníka chceme začleniť lexému, ktorá v komunikátoch L₂ ešte nebola zaznamenaná. Vyjadrujeme presvedčenie, že propriá druhého typu má zmysel do slovníkov zaradiť, pretože v ktorejkoľvek chvíli môže vzniknúť komunikačná potreba takúto lexému použiť a potenciálne používateľská potreba takúto lexému v slovníku vyhľadať. Pravdaže, každé lexikografické dielo je vo výbere heslára obmedzené.

bourne [vez**d**born], nie *[vest**t**born] – angl. [westbɔ:n], *Sedgefield* [seč**č**fi:ld], nie *[sed**ž**fi:ld] – angl. [sedʒfi:ld].

Podľa derivátu *hollywoodsky* [holivúcky] s fonologicky podmieneným krátkym variantom základnej prípony *-ský* (a vo výslovnosti a realizáciou fonologického protikladu sibilantnosť – nesibilantnosť) uvádzame aj ostatné deriváty toponým zakončených na *-wood*: *brentwoodsky* [brentvúcky], *brownwoodsky* [braunvúcky], *burntwoodsky* [berntvúcky], *cockwoodsky* [kokvúcky], *crestwoodsky* [krestvúcky], *halewoodsky* [hejl-vúcky] a i.

V niektorých prípadoch uplatňujeme analógiu nielen v rámci súboru anglických toponým, ale aj širšie – v rámci súboru cudzích toponým vôbec. Od toponým zakončených na *-land* sa tvoria obyvateľské mená pomocou sufixu *-an* so sprievodnou alternáciou *n/ň*: *Holand-sko* → *Holand'an*, *Island* → *Island'an*. Analogicky sme spracovali aj deriváty anglicizmov *Ashland'an* [ešlend'an], *Auckland'an* [óklend'an], *Burntisland'an* [berntajlend'an], *Cleveland'an* [klívlend'an], *Cumberland'an* [kambrlend'an], *Loveland'an* [lavlend'an].

Pri mnohých anglických propriách prebieha „konkurenčný boj“ jednotlivých výslovnostných, morfológických a slovotvorných variantov, ktorých zachytenie v lexikografických príručkách považujeme za prirodzené, adekvátne skúmanému javu. Takýmto spôsobom sme postupovali aj pri koncipovaní SAMS. (O príčinách variantnosti porov. nasledujúcu kapitolu.)

7 USTÁLENOSŤ A VARIANTNOSŤ

V tejto kapitole sa pokúsime pomenovať a bližšie charakterizovať faktory, ktoré vplývajú na ustálenosť a variantnosť anglických proprií v slovenčine. Nazdávame sa, že odpoveď na otázky, akým spôsobom sa ušľachťuje a prečo kolíše formálna podoba cudzích vlastných mien tvorí jeden z kľúčových bodov, umožňujúcich objektívnejšie poznanie adaptačných procesov.

Členovia Pražskej školy obohatili jazykovedné bádanie o množstvo nových podnetov. Medzi ne patrí aj chápanie jazyka ako systémového organizmu, ktorý je v neustálom pohybe (pojmy *centrum*, *periféria*, *pružná stabilita*, *dynamika* a i.). Dynamickosť sa chápe ako prirodzená vlastnosť jazyka, ktorý ako sociálne podmienená entita seizmograficky reaguje na záchvevy či otrasy v spoločenskom dianí.¹⁰⁸

V priestore *centrum* – (*prechodná vrstva*) – *periféria* sa realizuje aj aspekt dynamiky (porov. napr. zborník *Travaux linguistiques de Prague*, 2, 1966). Periférnejšie jazykové prostriedky v sebe skrývajú väčšiu potenciu dynamiky než prvky z centrálnejších oblastí jazyka; periférnosť značí menšiu „vrastenosť“ do systému jazyka, a tým potenciálne aj väčšiu mieru variantnosti. V tomto ohľade sa do pozornosti núka celý komplex otázok, napríklad: Aká je komunikačná efektívnosť cudzích proprií (periférnych jednotiek *par excellence*)? Akým spôsobom v slovenčine dochádza k ušľachťovaniu ich výrazovej stránky? Ako sa v tejto skupine lexikálnych jednotiek prejavuje variantnosť? Čo tieto procesy podmieňuje?

Dynamickosť¹⁰⁹ cudzích proprií má svoje špecifiká v závislosti od konkrétneho kontaktového priestoru (v našom prípade angličtina → slovenčina) a od neho sa odvíjajúcej interlingválnej proxemiky a jej prejavov (o interlingválnej proxemike pozri Ološtiak, 2004e). Možno vyčleniť súbor príznakov, ktorými sa cudzia (anglická) onymia odlišuje od ostatných vrstiev slovenskej lexiky (domáce a prevzaté apelatíva, domáce propriá). Tieto vlastnosti podmieňujú menšiu mieru ustálenosti anglických proprií a tým aj menšiu mieru záväznosti v komunikácii, napr. kolísanie v kvantite typu *George* [džordž / džórdž], *Charles* [čarls / čárls] sa považuje za prirodzené a ani jednu z uvedených výslovnostných podôb nemožno hodnotiť ako prominentnú, štylisticky bezpríznačnú. Variantnosť sa dotýka aj pomerne známych a frekventovaných proprií (príklady uvádzame bez hodnotenia na osi správne – nesprávne); napr. *Bruce* [brus / brjus], *Tom Cruise* [krujs / krúz], *Luis Figo* [figo / figu], *Los Angeles* [los endžels / endželis / endžls / endželes], *Michigan* [mičigen / mišigen], *Manchester* [menčester / mančester], *Calgary* [kelgeri / kalgari] a i. Zvýšený výskyt variantných podôb cudzích

¹⁰⁸ V Pražskej škole sa na mimojazykový aspekt variantnosti kládol menší dôraz (porov. Horecký, 1988, s. 192).

¹⁰⁹ J. Horecký rozlišuje pojmy dynamickosť, dynamika a variantnosť. *Dynamickosť* chápe ako „dynamický charakter jazyka, vnútorné napätie medzi prvkami systému i medzi podsystémami zložitého jazykového systému“; *dynamiku* ako „procesy vedúce k dynamickosti“; *variantnosť* ako výsledok dynamiky i dynamickosti, čiže „jestvovanie viacerých paralelných výrazov“ (všetky citáty: Horecký, 1988, s. 193). Dynamickosť sa teda konkrétne realizuje v podobe variantnosti jazykových prostriedkov.

proprií je symptomatický; tento typ lexikálnych jednotiek nikdy „neprekročí svoj tieň“, nikdy sa nedostane z periférie periférie do centra jazykového systému. K posunom z periférie periférie do centrálnejších oblastí dochádza len jednotlivo pôsobením mimo-jazykového činiteľa – frekvencie, ktorá závisí od onymického objektu: napr. *Shakespeare* [šejkspír], *Shelley* [šeli], *Beckett* [beket] (porov. 7.4.1).

Na základe inherentných vlastností cudzích proprií (špecifickosť onymickej lexiky a systémové miesto na periférii periférie), ktoré sa prejavujú a potvrdzujú používaním jednotlivých lexém v komunikácii, možno konkrétnu situáciu anglických proprií v slovenčine označiť atribútmi **dynamicky stabilná** a **stabilne dynamická**. Zdôrazňujeme tým, že dynamika je inherentnou a permanentnou vlastnosťou tohto typu lexikálnych jednotiek. Uvedené konštatovanie sa vzťahuje na anglické propriá ako bližšie nešpecifikovanú entitu. Vzhľadom na platnosť zákonitosti jednotlivého v lexike je vhodné ustálenosť a variantnosť charakterizovať zvlášť pre každé proprium (resp. triedy proprií s rovnakými alebo podobnými vlastnosťami) – do úvahy sa berie vzájomná spätosť jednotlivého a všeobecného.

Adaptácia cudzieho jazykového prvku (ustaľovanie a varírovanie jeho výrazovej a významovej stránky, z toho vyplývajúca miera závažnosti pre komunikáciu a vplyv na vznikajúcu normu) je komplexný a miestami protirečivý fenomén, ktorého podobu ovplyvňuje viacero činiteľov. Tento fakt zohľadňujeme pri charakteristike adaptačného procesu zo systémového a zároveň komunikačného pohľadu. Svojimi poznámkami si nenárokuje na úplnosť, naším cieľom je poukázať na tie faktory, ktoré považujeme v procese adaptácie za dominantné a hodné výskumného zreteľa. Ide o tieto aspekty: špecificky onymický činiteľ – identifikačný faktor, interlingválne, intralingválne a extralingválne činitele.

7.1 Špecificky onymický činiteľ – identifikačný faktor

Elementárnou funkciou onymického znaku je identifikácia a zároveň diferenciacia onymického objektu. Táto funkcia sa v teórii V. Blanára (1996) premietla do podoby (sub)kategorálneho onymického príznaku [spoločensky podmienená identifikácia//diferenciacia]. Identifikačno-diferenciačnú „náplň práce“ v súvislosti s ustálenosťou a variantnosťou nazývame identifikačný faktor.

Všeobecne možno konštatovať, že úlohou identifikačného faktora je eliminovať dezintegračné javy, ktoré oslabujú alebo vyslovene bránia jednoznačnej identifikácii propria a jeho denotátu, a zabezpečiť tak bezporuchové, čo najkvalitnejšie odovzdanie onymickej informácie. Ako konštatuje V. Blanár (1996, s. 21 – 22), vlastné meno je spojené so svojím denotátom cez jedinečný onymický pojem, pričom do popredia vystupuje nositeľ onymického obsahu, teda forma propria. Vlastné meno sa v komunikácii používa prostredníctvom svojej vonkajšej formy, ktorá kontrastuje s inými onymickými formami. Nie náhodou sa preto pri skúmaní procesu adaptácie cudzojazyčných proprií kladie dôraz na ustaľovanie výrazovej stránky onymického znaku. Ideálnym, ale v kontexte inojazykovej onymie globálne ťažko dosiahnuteľným stavom je, aby sa

k významu onymického znaku viazala jedna kánonizovaná, uzualizovaná a normovaná forma: napr. „legendárny kanadský hokejista, v súčasnosti manažér klubu NHL Phoenix Coyotes, prezývaný The Great One – Veľký, ...“ → *Wayne Gretzky* [vejn gretski];¹¹⁰ ale: *Mario Lemieux* [mário lemijé / lemijú / lemüjé], *Celtic Glasgow* [celtik / seltik glázgou], *Carolina* [karolína / karolina / kerolajna / karolajna] a pod.

Identifikácia cudzieho propria je sťažená jeho osobitným postavením v jazykovom systéme slovenčiny. Pri tvorbe komunikátu, ktorý obsahuje cudzojazyčnú onymiu, by mal expedient výber jazykových prostriedkov regulovať čo najpozornejšie, anticipovať potenciálne nejasnosti a uľahčiť tak celkové vnímanie textu. V onymickej rovine to značí čo najpohodlnejšiu identifikáciu základných tvarov propriálnych jednotiek (ak sa proprium skloňuje) či zaistiť primerané zapojenie do textu (ak sa proprium nesklóňuje). V hovorených komunikátoch sa požiadavky kladú najmä na jednotnú výslovnosť.

Na morfonologickej úrovni sa identifikačný faktor prejavuje redukciami alternácií, ktoré by mohli narušiť identifikáciu onymického objektu (Sokolová, 1996). Pri realizácii alternácií v skloňovaní anglických proprií sa uplatňujú dve navzájom sa vyvažujúce tendencie: (a) tendencia prispôbiť cudzie meno gramatickým štandardom slovenčiny, ktorá sa prejavuje aj v uplatňovaní morfológických alternácií (*Manchester* – z *Manchestru*, *Vancouver* – vo *Vancouvri*); na druhej strane (b) tendencia k jednotnej podobe tvarotvorného základu, ktorá sa spolupodieľa na úspešnej identifikácii mena v komunikácii (*Manchester* – z *Manchesteru*, *Vancouver* – vo *Vancouveri*). Pri skloňovaní anglických proprií v slovenčine sa systémovo presadzujú alternácie tvrdých a mäkkých korelovaných spoluhlások *t/tʰ*, *d/dʰ*, *n/ɲ* pred relačnou morférou: *Boston* [boston] – v *Bostone* [bostoŋe], *Detroit* [detroit] – v *Detroite* [ditrojťe]; *Atlanta* [atlanta] – v *Atlante* [atlantʰe], *Carolina* [karolína] – v *Caroline* [karolíne], *Florida* [florida] – na *Floride* [floridʰe]; *Colorado* [kolorádo] – v *Colorade* [kolorádʰe], *Toronto* [toronto] – v *Toronte* [torontʰe]. Alternácia *l/lʰ* sa nevyskytuje: porov. *Buffalo* – v *Buffale* [bafale], nie *[bafaľe], *Montreal* – v *Montreale* [montreale], nie *[montrealʰe], *Nashville* – v *Nashville* [nešvile], nie *[nešvilʰe].¹¹¹ Slovenčina do adaptačnej hry nasadzuje predovšetkým centrálné mechanizmy a cudzie jazykové prvky zásadnejším spôsobom nenarúšajú trendy vo vývine spisovnej slovenčiny. Práve naopak, cudzie propriá sa tomuto smerovaniu prispôbujú, čím sa uľahčuje percepcia a identifikácia onymických foriem.

Vplyv identifikačného faktora možno zakomponovať aj do úvah o prechýľovaní, resp. neprechýľovaní cudzích ženských priezvisk. Rešpektujúc rolu identifikačného faktora, ako aj komunikačné, štýlové a jazykové normy, prechýlenú alebo neprechýlenú podobu ženského priezviska by mal expedient použiť tak, aby čo najviac uľahčil apersepciu onymického znaku. Napríklad v rámci odborného (náučného) štýlu, charak-

¹¹⁰ Výslovnosť priezviska *Gretzky* je ustálená; v skloňovaní dochádza ku kolísaniu – G. sg. *Gretzkého* / *Gretzkeho* / *Gretzkyho* (porov. kap. 4.2.2.B).

¹¹¹ Tendencia k jednotnej podobe tvarotvorného základu (v súhre i protihre s inými činiteľmi) sa objavuje aj na úrovni grafémy, konkrétne v skloňovaní mužských mien zakončených na nemé *-e* (podrobnejšie pozri kap. 4.2.2).

teristického presnosťou a jednoznačnosťou výrazu (a významu), sa dáva prednosť neprechýľovaniu v súpisoch vedeckých prác, bibliografiách, citáciách ap. Hrozbe komunikačného šumu sa dá vyhnúť napríklad tak, že v kontexte sa meno prechýli, zatiaľ čo v bibliografii sa ponecháva pôvodný tvar. Príklady z knihy J. Mistríka *Vektory komunikácie* (1990):

1. kontext: „*P. Saukkonenová*... chápe text ako jazykový znak...“;

2. bibliografický údaj: „*Saukkonen, P.*: Text, text-typ a styl z hľadiska sémiotického. Slovo a slovesnosť, 43, 1982, s. 1.“

Pri používaní neprechýlených podôb v náučnom štýle sa predpokladá obmedzený okruh zainteresovaných a poučených čitateľov, od ktorých sa očakáva, že nebudú mať problémy s identifikáciou neprechýlených ženských priezvisk. Pri uvedení neprechýlených proprií menej známych autoriek však bez náležitého jazykového kontextu môže pri identifikácii pohlavia nastať komunikačný šum.

Vo vzťahu k prechýľovaniu ženských priezvisk možno vysloviť všeobecnejšie konštatovanie, že antropoformant *-ová* nemá relevantný komunikačný efekt, ak komunikácia v slovenskom kontexte presahuje pomyselnú hranicu Slováč – Slováč, t. j. vtedy, keď by mohol vzniknúť komunikačný šum práve v dôsledku „zdeformovania“ a následného zníženia identifikačného potenciálu cudzieho propria slovenskou prechýľovacou príponou: napr. pri udeľovaní certifikátov, diplomov cudzím štátnym príslušníčkam, pri predstavovaní žien na umeleckých a športových súťažiach alebo pri súpisoch vedeckých prác a pod. (porov. napr. Kačala, 1988; Bosák, 1999). V takýchto prípadoch je hierarchicky najvyššie postavenou situačnou premennou *sociálne prostredie* (porov. Ološtiak, 2001c). Hoci sa komunikácia uskutočňuje v slovenčine, prítomný cudzí prvok – väčšinou pasívny komunikant (nie iba predmet komunikácie) neslovenskej národnosti – vytvára nové prostredie, v ktorom je žiaduce, aby sa jeho pohlavie vyjadrilo inými jazykovými a nejazykovými prostriedkami: rod sa môže sekundárne vyjadriť lexikálne (*jazykovedkyňa, biologička*) i gramaticky: osobnými/privlastňovacími zámenami (*ona, jej*), kongruenčnými adjektívami (*významná, ktorá, prichádzajúca*), slovesami v minulom čase s feminínnou kongruenčnou morféomou (*prišla, poukázala*). Z mimojazykových prostriedkov možno spomenúť fyzickú prítomnosť nositeľiek mien na umeleckých či športových súťažiach.

Identifikáciu onymického znaku uľahčuje aj jeho frekvencia (porov. ďalej). Vo vzťahu k ženským priezviskám možno skonštatovať, že čím je ženské proprium frekventovanejšie (onymický denotát známejší), tým menší je tlak na jeho prechýlenie;¹¹² porov.: „Cudzie priezviská **známych** umelkýň sa môžu (najmä vo vnútornej súvislosti vyžadujúcej nominatív) ponechať v neprechýlenej podobe, napr. *Gina Lollobrigida, Giulietta Masina, Nastasia Kinski, Grace Kelly, Claudia Cardinale*.“ (PSP, 2000, s. 130; boldom zvýraznil M. O.). V SAMS odporúčame neprechýľovať napr. tieto ženské mená: *Betty Boo* [beti bú], *C. C. Catch* [si si keč], *Belinda Carlisle* [belinda karla]

¹¹² Je zrejmé, že do „hry o prechýľovanie“ vstupujú mnohé ďalšie činitele, v tejto súvislosti však od nich zámerne abstrahujeme, keďže nám ide o ilustračné objasnenie roly identifikačného faktora.

/ kárlajl], *Kiki Dee* [kiki dí], *Agatha Christie* [agata / agáta kristí], *Natalie Imbruglia* [natali imbrudžlia], *Peggy Lee* [pegi lí], *Vanessa Mae* [vanesa mej], *Sinead O'Connor* [šined oukonor].

7.2 Interlingválne činitele

Interlingválne činitele sa týkajú vzťahu dvoch alebo viacerých kontaktných jazykov a zahŕňujú tieto javy: formálne ustrojenie lexémy (dĺžka a fonotaktická ustrojenosť, ktoré sa v L_2 môžu modifikovať); interlingválna proxemika (genetická, typologická, geografická a i. vzdialenosť medzi kontaktnými jazykmi), polylingválna interferencia (rôznorodý vplyv viacerých východiskových jazykov na adaptáciu v L_2); norma a úzus v L_1 (týka sa hlavne preberania viacerých výslovnostných variantov); onymická internacionálnosť (fungovanie propria vo viacerých jazykoch).

7.2.1 Formálne ustrojenie

Fyzický „vzor“ lexém sa prejavuje najmä v dĺžke a fonotaktickej ustrojenosti (o vzťahu medzi grafickou a fónickou realizáciou pozri 7.2.2a). O fyzickej dĺžke cudzích mien platí prirodzená zákonitosť, že čím je meno dlhšie, monumentálnejšie, tým väčšie problémy komunikantom spôsobuje, čiže tým väčšia je jeho potenciálna výslovnostná variantnosť. Táto tendencia bola výskumne overená prostredníctvom dotazníka.¹¹³ Z jeho výsledkov vyplýva, že na jedno jednoslabičné anglické priezvisko pripadá v priemere 5,66 výslovnostného variantu (napr. *Frost*, *Fry*, *Crabbe*); pri dvojslabičných priezviskách to je 8,5 variantu (*Defoe*, *Anka*, *Cocker*) a pri trojslabičných priezviskách až 15 variantov (*Thackeray*, *Doctorow*).

Špecifikum formálneho ustrojenia proprií sa vo zvukovej rovine prejavuje v týchto základných vlastnostiach (Sabol, 1980a):¹¹⁴ príznaková frekvencia periférnych foném *é, ó, iu, ä; f, g, dž* (*Englér, Andó, Fógel, Džurdženík*); výskyt hiátu (*Deák, Eliáš*); značná frekvencia spoluhláskových skupín, ktoré sa v centrálnom systéme nevyskytujú vôbec, alebo len okrajovo (*Lščiak, Lvončík, Pčolinský, Ezr, Krajč*); príznakový výskyt iníciaľových vokálov *a, e, i* (*Adzima, Ernek, Eibner, Igríni, Itcze*); spoluhlásková skupina *kompaktná a ostrá spoluhláska + samohláska*, resp. *tupá spoluhláska + ostrá samohláska* (*Bod'ó, Ďurčo, Ňuňuk*); neutralizácia protikladu (kontrastu) *krátky vokál – diftong* a *opozície dlhý vokál – diftong* (*Biroščák, Krajňák, Dvoršťák*); narušanie neutralizácie difúzných konsonantov *d, t, n, l* pred *e, i, í* (*Dekker, Demeter, Didi, Dian, Libič, Tibor, Terek, Janek, Nikodém*); fonematická variantnosť rôzneho pôvodu (*Ma-*

¹¹³ Dotazníkový prieskum sa uskutočnil na Gymnáziu Františka Švantnera v Novej Bani v roku 1999 (respondenti: študenti 3. a 4. ročníka). Jeho výsledky boli zhrnuté v rukopisných prácach:

Ološtiak, M.: Štatistické vyhodnotenie dotazníka zameraného na problematiku výslovnosti a skloňovania anglických a francúzskych osobných mien v slovenčine. 1999. 23 rkp. s.

Ološtiak, M.: Poznámky k výsledkom dotazníkového výskumu o výslovnosti a skloňovaní anglických a francúzskych osobných mien v slovenčine. Prešov – Hodruša-Hámre 2000, 19 rkp. s.

¹¹⁴ Príklady sme vybrali z Telefónneho zoznamu bytových staníc Zlaté stránky 2000 – 2001, najmä UTO Banská Bystrica.

siar/Mäsiar/Mesiar, Paulík/Pavlík, Bevelaqua/Bevilaqua, Konček/Končok, Ondrejka/Andrejka).

Ako vidieť, domáce vlastné mená majú niektoré črty spoločné s cudzími a prevzatými slovami, citoslovcami a onomatopojami (Sabol, 1980a). Súvisí to s tým, že inventár antroponým sa postupne obohacoval z rôznych vrstiev lexikálnej zásoby; do funkcie antroponyma sa prehodnocovali aj iné slovné druhy, výpovede, lexémy z teritoriálnych nárečí či cudzích jazykov (porov. priezviská *Mazal, Darmo, Čačaný, Skovajsa, Kožehuba, Klein, Kříž, Fekete* a i.).

Príznakovosť formálneho ustrojenia sa v ešte väčšej miere týka cudzích proprií. Čím je meno z hľadiska hláskového zloženia exotickéjšie, nezvyčajnejšie, pre Slováka menej prirodzené, tým je potenciálne väčšia aj miera variantnosti takéhoto mena; porov. napr. bezproblémové mená *Tib, Bell, Betty, Tony* a na druhej strane mená typu *Shaughnessy, Brobdingnag, Carrauntoohill, Farnborough, Attenborough*.

J. Zeman (1998, s. 6, pozn. 4) uvádza pre češtinu osem preukázateľných výslovnostných variantov formálne pomerne komplikovaného priezviska *Wordsworth* (ak by sme brali do úvahy aj kvantitatívne kolísanie, počet variantov by narástol na 32). Podobnú variantnosť možno pri mene *Galsworthy* pozorovať v poľštine; v anketovom prieskume sa zistilo 73 variantov, a to sa do úvahy nebralo kolísanie prízvuku (Bartmińska – Bartmiński, 1978, s. 17).

V súvislosti s fyzickou výstavbou anglických proprií pridávame dve zaujímavosti.

(1) Pred voľbami prezidenta USA v roku 2004 (hlavní kandidáti G. Bush – J. Kerry) sa v tlači pod hlavičkou *Volebné povery* objavila aj takáto informácia: *Čím kratšie meno kandidáta, tým lepšie. Aj z tohto pohľadu ide o veľmi vyrovnaný súboj. Deväťpísmenkový Kerry nad Bushom vedie o jedinú hlásku* (SME, 3. 11. 2004, s. 11). Dnes vieme, že jedno písmenko k dobru Johnovi Kerryemu vo voľbách nepomohlo, avšak z hľadiska zapamätateľnosti a miery variantnosti je dĺžka mena naozaj jedným z rozhodujúcich faktorov.

(2) Najdlhším slovom zaregistrovaným na internetovej doméne .com je 58-grafémový názov waleskej dedinky *Llanfairpwllgwyngyllgogerychwyrndrobwlllantysiliogogogoch* (približný preklad: *Kostol svätej Márie v rokline bielych liesok neďaleko prudkého víru pri kostole svätého Tysilia z červenej jaskyne*)¹¹⁵ s výslovnosťou [hlæn.feəpɔl.gwɪŋ.gɪl.gəʊ.əkwɜːn.drəʊ.bɔl,hlæn.də.sɪli.əʊ.gəʊ.gəʊ'gɒf],¹¹⁶ ktorú by sme do slovenčiny mohli transfonemizovať takto: [hlen fēr pul gwin gil goue kvérn drou bul hlende siliou gougou gof]. Korektné vyslovenie tohto toponyma je bez odbornej pomoci prakticky nemožné.

¹¹⁵ Pozri <<http://www.llanfairpwllgwyngyllgogerychwyrndrobwlllantysiliogogogoch.com/>>. Na tejto stránke sa nachádzajú aj ďalšie zaujímavosti o hyperdlhých názvoch, napr. o 92-grafémovom názve mesta v Novom Zélande alebo o 163-grafémovom thajskom toponyme. Doména .com nateraz pripúšťa 67-grafémové sekvencie bez prerušenia interpunkciou.

¹¹⁶ Kvôli prehľadnosti sme zaznačili aj slabičné rozhrania (.), vedľajšie prízvuky (') a hlavný prízvuk (^); podľa D. Jonesa (2003).

7.2.2 Interlingválna proxemika

Týmto termínom pomenúvame jazykovú aj mimojazykovú vzdialenosť medzi dvomi (prípadne viacerými) kontaktnými jazykmi. Jazyková a mimojazyková vzdialenosť sa charakterizuje viacerými proxemickými parametrami. Medzi jazykové proxemické parametre zaradíme genetický, typologický a štruktúrny parameter. K mimojazykovým aspektom priradíme temporálny parameter, teritoriálny parameter a sociálno-psychologické parametre v širokom zmysle slova, kam patria všetky relevantné faktory súvisiace s fungovaním spoločnosti (napr. ekonomicko-hospodárske, politické, kultúrne, konfesijné, demografické faktory); podrobnejšie Ološtiak (2004e). Medzi-jazyková vzdialenosť a jej rozličné aspekty výrazným spôsobom vplývajú na charakter adaptačných procesov. Výberovo si všimneme tri konkrétne prejavy interlingválnej proxemiky a ich vplyv na variantnosť.

a) Vzťah medzi zvukovou a pravopisnou podobou

Vzťah medzi zvukovou a ortografickou podobou je v angličtine zložitejší než v slovenčine (konkrétnejšie porov. 3.2). Preto neprekvapuje, že slovenskí komunikanti majú väčšie problémy s tými menami, pri ktorých je vzťah graféma – fonéma asymetrický, napr. *Thackeray* angl. [θækəri, θækəreɪ]. Ak vezmeme do úvahy prvý variant bez redukovaného vokálu [ə], ktorý je možné vynechať (preto je znázornený kurzívou), deviatim grafémam zodpovedá päť foném: *th* [t], *a* [e], *cke* [k], *r* [r], *ay* [i]. Takýto nepomer sa odráža aj v relatívne hojnom počte výslovnostných variantov v slovenčine, napr. [tekeri / tekerej / tekri / tekeraj / takeri / tekrej].

Zo SAMS uvádzame niekoľko príkladov pomerne dlhých zemepisných názvov s asymetrickým vzťahom graféma – fonéma, pri ktorých možno predpokladať zvýšený výskyt variantnej výslovnosti:

Attleborough [etlboro], *Brainshaugh* [brejnzhaɪ], *Brecknockshire* [breknokšɪr], *Brightlingsea* [brejtlɪŋksɪ], *Buckfastleigh* [bakfästli], *Caernarfonshire* [kenavonšɪr], *Dolgellau* [dolgetli / dolgetlaj], *Guynsborough* [gajnzboro], *Herstmonceux* [herstmonsú], *Chicoutimi* [šikotimi], *Knaresborough* [nérzboro], *Leicestershire* [lesteršɪr], *Llandrindod Wells* [(h)lendídród vels], *Lochgilphed* [loggílfhed], *Macgillycuddy* [megílikadi], *Monkwearmouth* [mankvirmaut], *Morertonhampstead* [mórtonhempsted / mórtonhempstíd], *Northleigh* [nortli], *Ocmulgee* [oukmalgí], *Penmaenmawr* [penmenmaur], *Poughkeepsie* [pokipsi], *Princes Risborough* [prinses rizboro], *Pwllhwlí* [putleli], *Ranelagh* [renile], *Rappahannock* [repehenok], *Redheugh* [redjef], *Sanquhar* [senkor], *Shenandoah* [šenendou], *Schenectady* [skenektedi], *Slaugham* [slefem], *Snoqualmie* [snoukvolmi], *Tallahatchie* [teleheči], *Whitefriars* [vajtfrajers], *Winnepesaukee* [vinepesóki], *Withlacoochee* [vitlakúči], *Worcestershire* [vusteršɪr / vorčesteršɪr], *Youghiogheny* [johinejni], *Ystradgynlais* [astredganlajs].

b) Samohláskový a spoluhláskový podsystém

Pri porovnaní samohlások a spoluhlások v angličtine a v slovenčine viac zhôd nachádzame v spoluhláskovom subsysteme (porov. 3.2). Preto neprekvapuje, že výslovnostná variantnosť anglických mien sa týka najmä samohlások. Zo 194 dvojtvarov,

ktoré sa nachádzajú v podsúbore rodných mien, sa vokálov týka 133 prípadov (takmer 70 %), najčastejšie ide o kolísanie vokalickej kvality (55-krát, napr. *Austen* [ósten / óstin], *Mahoney* [mahoni / mehoni]), *Worsley* [versli / vorsli]; ďalej kvantita (napr. *Charles* [čarls / čárls], *Richard* [ričard / ričárd]), kvantita a kvality zároveň (*Lead* [líd / led], *Vance* [váns / vens]) a vynechávanie samohlásky (*Houston* [hjúst(o)n], *Nigel* [najdž(e)l]). Príklady z televízie: *Chris Pronger* [prong(e)r], *Paul Cariya* [karija / karíja / kerija], *Bret Hull* [hal / hól], *Jarome Iginla* [žerom / žarom], *Mario Lemieux* [lemi-jé / lemijú], *Owen Nolan* [nolen / noulen], *Lindsay Davenportová* [devenportová / devnportová / davenportová / dejvnportová], *Richard Matvichuk* [metvičak / matvičak], *Guerin* [gerin / geren].

Ukazuje sa, že nie každé kolísanie kvantity a kvality samohlások spôsobuje veľké komunikačné ruptúry. Do popredia sa totiž dostáva úzka spätosť nositeľa mena a onymického znaku, zakotvenie mena v príslušnom propriálnom podsystéme, zakotvenosť v konkrétnej komunikačnej situácii a iné súvislosti, ktoré napomáhajú správnu identifikáciu propria: napr. pri sledovaní hokejového zápasu vieme, že výslovnostné podoby [brodór] a [brodér] patria jednému nositeľovi, kanadskému brankárovi *Martinoovi Brodeurovi*.¹¹⁷ Príliš veľký počet variantov v istých situáciách môže pôsobiť ako komunikačná prekážka. Napríklad J. Zeman (Kučera – Zeman, 1998, s. 6) v súvislosti s výslovnosťou mena *Wordsworth* upozorňuje: „Příjemce nemusí pochopit, že formy [vórtsvort] a [vertsvérs] jsou dvě zvukové varianty odpovídající téže grafické formě.“

c) Prechýľovanie ženských priezvisk

Formálna a štruktúrna stránka európskych priezvisk je pre Slováka proxemicky bližšia, ľahšie dekodovateľná než forma a štruktúra exotických priezvisk z niektorých východoázijských jazykov. Preto anglické či nemecké priezviská viac inklinujú k prechýleniu než čínske či kórejské priezviská. Pri európskych propriách má komunikant väčšiu istotu, že príponu *-ová* pridáva k priezvisku a nie k inému funkčnému čle-nu. Bežný ani profesionálny používateľ slovenčiny nemusí vedieť, že čínsky či kórejský spôsob písania na prvom mieste uvádza priezvisko, potom rodné meno. Toto konštatovanie potvrdzuje aj úzus v masmédiách, kde sa prejavuje tendencia neprechýľovať štruktúrne nepriezračné východoázijské priezviská, zatiaľ čo európske priezviská sa v tom istom texte prechýľujú: *Prvé čínske zlato z aténskeho bazénu vylovila Luo Xue-juan. Druhej Austrálčanke Hansonovej nadelila vyše pol sekundy. – Americkí plavci Amanda Beardová, Michael Phelps, Jenny Thompsonová a Natalie Coughlinová počas voľna na pláži v Aténach, ale: V cieľi ju od Číňanky Čuang Jung delili dve desatiny. – Giaan Rooneyová, Jenny Thompsonová, ale: Gao Chang, Qi Hui* (bližšie porov. Ološtiak 2001c; tam aj ďalšia literatúra a pokus o charakteristiku faktorov vplývajúcich na prechýľovanie). Analogicky zo štruktúrnych dôvodov sa vo viacslovných mužských menách skloňuje zvyčajne len posledný komponent: *Kim Čong-il* – G. *Kim Čong-ila*, zriedkavo *Kima Čong-ila*.

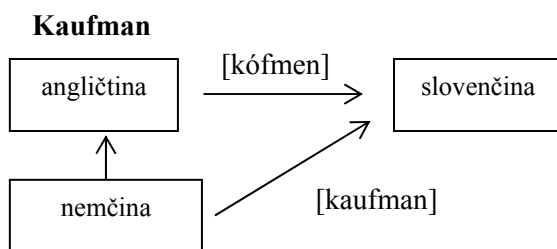
¹¹⁷ Porov. aj poznámku: „Varianty v spisovnej výslovnosti vznikajú predovšetkým na miestach, na ktorých nehrozí komunikačné riziko“ (Sabol, 1977, s. 7).

7.2.3 Polylingválna interferencia

Termínom polylingválna interferencia označujeme situáciu, keď sa do kontaktovej pozície dostávajú viac než dva jazyky. Pri preberaní proprií zo severoamerického kultúrneho prostredia sa pre polylingválnu interferenciu vytvárajú ideálne podmienky. Spojené štáty americké sú typickým predstaviteľom multikultúrneho priestoru („melting pot“) a rukolapným dôkazom tohto faktu sú aj vlastné mená. Mená obyvateľov USA či Kanady môžu byť nielen anglického (*Cook, Taylor, Moody*), ale napr. aj francúzskeho (*Duval*), španielskeho (*Zingaro*), slovanského (*Asimov, Sakic*), nemeckého (*Myer*), škandinávského (*Anderson*), afrického (*Adongo*) či indiánskeho pôvodu (*Cheechoo*). V toponymii sa vyskytujú napr. názvy španielskeho (*Los Angeles, Las Vegas, San Antonio, Florida*), francúzskeho (*Maine, Vermont, Louisiana, New Orleans*) či indiánskeho pôvodu (*Dakota, Oregon, Kansas, Utah*).

Americká angličtina ako dominantný jazyk USA ovplyvňuje najmä zvukovú podobu mien inojazykového pôvodu. Pri preberaní takýchto proprií do slovenčiny možno zaznamenať viaceré vzťahy.

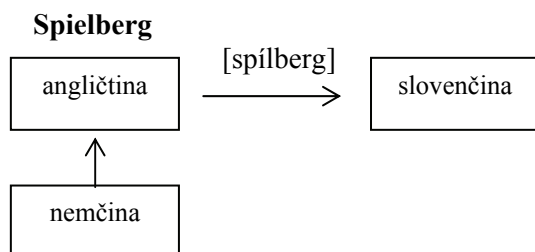
(1) $[L_X] \rightarrow L_A \rightarrow L_S \wedge L_X \rightarrow [L_A] \rightarrow L_S$. Výslovnostná variantnosť je podmienená aktualizáciou bezprostredného aj sprostredkovaného jazykového kontaktu. Napr. proprium nemeckého pôvodu *Kaufman*¹¹⁸ má v angličtine dominantnú výslovnostnú podobu [kɔːfmən], zatiaľ čo variant [kaʊfmən], ktorý vychádza z nemeckého originálu, je menej frekventovaný. V slovenčine sa toto meno vyslovuje buď podľa anglického prototypu [kófmen] (vzťah $[L_N] \rightarrow L_A \rightarrow L_S$), alebo podľa nemeckej podoby [kaufman] (vzťah $L_N \rightarrow [L_A] \rightarrow L_S$). Napríklad v Rukováti literatúry (1998, zost. V. Žemberová) pri mene *Sue Kaufmanová* na s. 206 sa uvádza výslovnosť [kófmen], na s. 197 pri mene *George S. Kaufman* sa odporúča výslovnosť [kaufman].

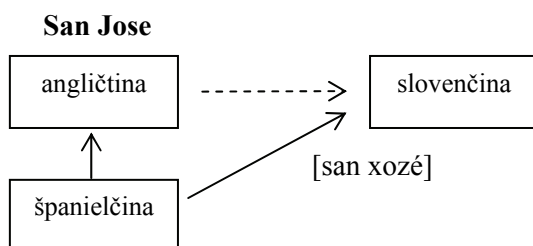
V ďalších dvoch modeloch ku konkurenčnej výslovnosti nedochádza.

(2) $[L_X] \rightarrow L_A \rightarrow L_S$. Pri mene *Spielberg* sa ustálila „anglická“, nie „nemecká“ výslovnosť: [spílberg], nie *[špílberg]. Pôsobenie prvotného východiskového jazyka (nemčina) je neutralizované sprostredkujúcim jazykom (angličtina).

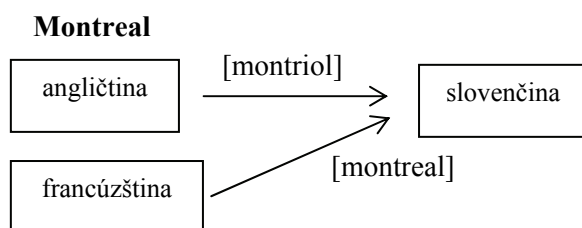
¹¹⁸ V tomto konkrétnom prípade sa (americká) angličtina stáva prvotným preberajúcim jazykom a nemčina je východiskovým jazykom (schéma $L_N \rightarrow L_A$).

(3) $L_X \rightarrow [L_A] \rightarrow L_S$. Výslovnosť niektorých proprií španielskeho pôvodu (napr. *San Jose*, *Gomez*) je v slovenčine ovplyvnená priamo prvotným východiskovým jazykom. Podľa angličtiny by sme mali vyslovovať [sen houzej], [goumez], avšak v slovenčine sa ustálili „španielske“ varianty [san chozé], [goméz]; angličtina sa dostáva „mimo kontaktovej hry“; podobne *Arnold Schwarzenegger* [švarceneger], nie *[švorceneger], *Melvin Schwartz* skôr [švarc] než *[švorc].

(4) $L_X \rightarrow L_S \wedge L_A \rightarrow L_S$. Variantnosť vzniká na základe viacnásobného, navzájom nezávislého prevzatia. Napr. vo výslovnosti toponyma *Montreal* si konkurujú dva varianty, majúce pôvod vo francúzsko-anglickej dvojazyčnosti kanadského územia, na ktorom sa toto mesto nachádza: [montreal], [montriol]. Takúto výslovnostnú variantnosť zaznamenávajú aj PSP (2000, s. 269), porov. heslo: *Montreal* [i angl. -riol]; podobne *Quebec/Québec* franc. [kebek], angl. [kvibek] (s. 376).

Za výsledok polylingválnej interferencie možno považovať aj prípady, keď komunikanti vyslovia proprium pochádzajúce z jazyka L_Y uplatňujúc ortoepické zákonitosti jazyka L_X . Na základe dominantnosti angličtiny v medzinárodnej komunikácii sa v súčasnosti pomerne často stáva, že neanglické meno komunikanti vyslovia podľa anglického modelu, napr. výslovnosť *Charles Baudelaire* [čárls / čarls] sa v spomínanom dotazníkovom prieskume vyskytla v takmer 60 % prípadov; korektná poslovenče-

ná výslovnosť francúzskej predlohy by mala mať formu [šár]. Podobne porov. poangličtenú výslovnosť mena holandského futbalistu: *Roy Makaay* [roj mekej]; správna a v slovenčine ustálená je podoba [roj makaj].

Ako kuriozitu pridávame okazionálnu výslovnosť mena ukrajinského futbalového internacionála *Andrija Ševčenka* v podobe [šefčenku] namiesto správneho variantu [šefčenko], ktorú prezentoval jeden český komentátor zrejme pod vplyvom výslovnosti koncového -o ako [u] v menách brazílskych a portugalských futbalistov: *Ronaldo* [ronaldu], *Rivaldo* [rivaldu], *Figo* [figu], *Carvalho* [karvaľu].

7.2.4 Situácia vo východiskovom jazyku

J. Ch. Wells (1990, s. 417) uvádza tieto výslovnostné varianty toponyma *Los Angeles*:¹¹⁹ britské [lɒs 'ændʒəliːz, lɒs 'ændʒəlɪz, lɒs 'ændʒəlɪs, lɒs 'ændʒələs], americké [lɒːs 'ændʒələs, lɒːs 'ændʒələs, lɒːs 'æŋgələs, lɒːs 'ændʒəliːz]; pre používateľov angličtiny ako cudzieho jazyka sa odporúča britská výslovnosť [lɒs 'ændʒəliːz] a americký variant [lɒːs 'ændʒələs]. Aj táto skutočnosť môže vplývať na kolísanie výslovnosti *Los Angeles* v slovenčine.¹²⁰ V médiách sme zaznamenali varianty [los endželis], [los endželis], [los endžils], [los endželes].¹²¹ Podobne *Colorado* [kolorádo / kolorédo] ← brit. [kɒlə'rɑːdɒ], amer. [kɑːlə'rædɒ].

Vplyv situácie v L₁ (pohybujeme sa na úrovni rozdielov vo výslovnosti anglickej a americkej angličtiny) na používanie jazykového prvku v L₂ však netreba preceňovať, pretože adaptačné procesy v L₂ sa riadia vlastnými, od L₁ nezávislými pravidlami (porov. 7.3.1). Bežní používatelia slovenčiny si v plnej miere neuvedomujú rozdiely medzi britskou a americkou angličtinou. Napr. vo výslovnosti rodného mena *John* brit. [dʒɒn] – amer. [dʒɑːn]¹²² nositelia slovenčiny neuvedomene dávajú prednosť britskej predlohe; poslovenčená výslovnosť [džon]. Tento fakt rešpektujeme aj v SAMS, kde uvádzame poslovenčenú podobu podľa britského variantu aj pri menách Američanov v prípadoch, keď sa takáto výslovnosť ustálila: napr. *John Travolta* [džon], nie *[džán], *Josh* [džoš], nie *[džáš], *Florida* [florida], nie *[flórida / flárida], *Little Rock* [litl rok], nie *[litl rák].¹²³ Pravda, túto situáciu nemusíme interpretovať len ako prejav „sympatií“ k britskej angličtine. Vo väčšine prípadov sa fonéma [o] dáva prednosť kvôli korešpondencii graféma – fonéma.

V SAMS zachytávame celý rad variantov, ktoré sa v ortoepických slovníkoch angličtiny hodnotia ako rovnocenné, resp. je pri nich doplňujúca poznámka týkajúca sa

¹¹⁹ Hlásky uvedené kurzívou sa môžu vynechať. To znamená, že ak je uvedený tvar [lɒs 'ændʒəliːz], vysloviť možno aj [lɒs 'ændʒəliːz], aj [lɒs 'ænzəliːz].

¹²⁰ S. Ondrejovič (1985) a A. Král (2005, s. 212) odporúčajú výslovnosť [los endželis], SSJ 6 (1968, s. 280) uvádza variant [los endžilis].

¹²¹ Dávnejšie odporúčaná výslovnosť je [los endželis] (Ondrejovič, 1985).

¹²² O základných rozdieloch medzi oboma typmi porov. napr. Štekauer (1993, s. 21 – 24), Crystal (1995, s. 306 – 311), Peprník (1982).

¹²³ V propriu *Hollywood* zaznamenávame dvojtvár [holivúd / halivúd].

rozdielov v teritoriálnej či onymickej príslušnosti (antroponymum – toponymum, rodné meno – priezvisko, rodinný úzus), napr.:

antroponymá *French* [frenč / frenš], *Gallagher* [geleher / gelecher / geleger], *Gillian* [džilien / gilien], *Haward* [havárd / hejvord], *Gifford* [džiford / giford], *McCaffrey* [mekafri / mekefri], *McCaughey* [mekachi / mekahi / mekofi], *McClure* [meklúr / meklór], *McLean* [meklín / meklejn], *McGrath* [megrát / megret], *McIvor* [mekívor / mekajvor], *Monroe* [monrou / manrou], *Murray* [mari / meri], *Rouse* [raus / rús], *Shane* [šejn / šán / šón], *Udolpho* [(j)udolfo]; **toponymá** *Broughton* [brauton] (v Northamptonshire) / [bróton] (inde v Anglicku), *Gillingham* [džiling(h)em] (Kent) / [giling(h)em] (Dorset, Norfolk), *Leigh* [lej] (Essex) / [lí] (Lancaster), *Wymondham* [vimond(h)em] (Norfolk) / [vajmon(d)em] (Leicestershire).

7.2.5 Internacionálnosť onymie

Ak berieme do úvahy vlastné mená, je to forma, ktorá svojím spôsobom „zblízuje“ jednotlivé jazyky, hrany protikladu *domáce* – *cudzie* sa obrusujú, napr. slovenskí občania majú pôvodom cudzojazyčné priezviská: najčastejšie maďarské, nemecké, latinské a české: *Borbély*, *Kiš*, *Juhás*, *Kramár*, *Müller*, *Rozenberg*, *Fábry*, *Figuli*, *Dvořák*, *Říha* a i. Symptomatické je, že medzi desiatimi najfrekventovanejšími priezviskami na Slovensku je viac než polovica prevzatých z maďarčiny: *Horvát*/*Horváth*, *Toth*/*Tóth*, *Varga*, *Nad*/*Nagy*, *Baláz*/*Balász*, *Molnár* (Đurčo, 1997, s. 314). Na druhej strane práve prostredníctvom formy sa odlišujú domáce a cudzie propriá (porov. aj 2.1).

Internacionálnosť sa bytostne dotýka aj rodných mien; najbežnejší spôsob obohacovania inventára rodných mien v spisovnej slovenčine tvorí preberanie z cudzích jazykov (Považaj, 1980; podobne aj v češtine: Knappová, 1980a). Napríklad z dvadsiatich najfrekventovanejších mužských rodných mien (Đurčo, 1997, s. 313) je päť prevzatých z latinčiny (*Martin*, *Pavol*, *Pavel*, *Marek*, *Anton*), štyri z hebrejčiny (*Ján*, *Jozef*, *Michal*, *Tomáš*), tri z gréčtiny (*Peter*, *Štefan*, *Juraj*) a meno *František* má latinsko-taliansky pôvod. Ostatných sedem mien má slovanský (*Milan*, *Miroslav*, *Jaroslav*, *Vladimír*), slovansko-hebrejský (*Ivan*), južnoslovanský (*Dušan*) a slovansko-maďarský pôvod (*Ladislav*); porov. Majtán – Považaj (1998). Pravda, pri mnohých rodných menách sa v súčasnosti cudzojazyčný pôvod už neuvedomuje; tieto lexémy sa interlingválne demotivovali (porov. 2.1.2).

Množstvo rodných mien má internacionálny status, v jednotlivých jazykoch sa od seba vo väčšej či menšej miere odlišujú na pravopisnej a/alebo výslovnostnej úrovni, napr. *Peter* (slov., angl.), *Petr* (čes.), *Péter* (maď.), *Pierre* (franc.), *Pietro* (tal.), *Pedro* (špan.), *Piotr* (rus., poľ.), *Petar* (srb., chorv.); porov. Majtán – Považaj (1998, s. 200). Rodné meno s grafickou podobou rovnakou v angličtine aj v slovenčine možno vysloviť podľa anglického aj slovenského „vzoru“, čím dochádza k variantnosti typu *Alexander* [eligzander / aleksander], *Abraham* [ejbrehem / abraham], *Adam* [adam / edem], *Adrian* [adrian / edrien], *Adela* [adela / edela], *August* [august / ógast], *Daniel* [deniel / daniel], *Darius* [derajas / darius], *Gabriel* [gebriel / gabriel], *Patricia* [petriša / patricia], *Samuel* [semjuel / samuel], *William* [viliem / viliam]. V niektorých prípadoch sa ustálila len výslovnosť vychádzajúca z angličtiny, čím sa dáva najavo neslovenskosť

onymického denotátu: *Benjamin* [bendžemin], *David* [dejvid], *Michael* [majkl], *Peter* [pítr].

Náznyky diferenciacie možno pozorovať aj na rovine rodné meno – priezvisko. Medzinárodné rodné mená sa vyznačujú tendenciou vyslovovať sa po slovensky, pri homonymných priezviskách sa uplatňuje poslovenčená výslovnosť: *Martin van Buren* [martin ven bjuren], *Martin Luther King* [martin luter king] – *Steve Martin* [stív mártin], *Chris Martin* [kris mártin]; *Leopold* [leopold / liopold] – *Jordan Leopold* [džorden liopold].

7.3 Intralingválne činitele

Intralingválne činitele sú vyjadrením aktivity preberajúceho jazyka. Adaptačné procesy prebiehajúce pod taktovkou L_2 nemusia byť v súlade s fungovaním lexémy v L_1 . V slovenčine je to predovšetkým snaha o symetriu medzi grafickou a fónickou realizáciou (zo sociolingvistického hľadiska zdôrazňujeme funkciu úzu a následne normy) a rozličné prejavy vzťahov medzi jazykovými rovinami (medzirovinná interdependencia).

7.3.1 Úzus a norma v preberajúcom jazyku

Ak chceme objektívne charakterizovať fungovanie cudzojazyčných prvkov, podľa nášho názoru je potrebné klásť dôraz na úzus, teda na to, ako sa jazykový prvok ustálil v L_2 (porov. kap. 6). Napríklad priezvisko bývalého amerického prezidenta *Ronalda Reagana* sa v angličtine vyslovuje [ri:ɡən] (Hais – Hodek, 1993, s. 521).¹²⁴ V slovenčine sa však zaužívala výslovnosť [regan]. To isté platí aj pre výslovnosť slova *worcester* (*worcestrová/worcesterská omáčka*), ktorá sa v slovenčine ustálila v podobe [vorčester], resp. [vorcester], hoci anglická výslovnosť toponyma *Worcester* je [wʊstə] (pozri aj Ondrejovič, 1988).¹²⁵ Podobne v slovenčine vyslovujeme *Cohen* [kohen], nie *[kouin], *Andy Warhol* [endi varhol], nie *[vórhoul], *Laurel a Hardy* [laurel a hárdi], nie *[lórel a hárdi], *Chris Rea* [rea], nie *[rej], *Dallas* [dalas], nie *[deles], *Sacramento* [sakramento], nie *[sekramentou], *Idaho* [idaho], nie *[ajdehou].

Pôsobenie prirodzenosti štruktúr L_2 (vo výslovnosti je to predovšetkým tendencia k symetrii na rovine graféma – fonéma) sa prejavuje aj tak, že v L_2 sa ustáli výslovnosť značne odlišná od stavu v L_1 . To sa stalo aj pri mene *Elijah*, angl. [ɪlaɪdʒə] → [ilajdža]. V češtine (a takisto aj v slovenčine) sa výslovnosť tohto mena ustálila v podobe [elijah], ktorá kopíruje ortografiu a značne sa odlišuje od anglického prototypu. Preto neprekvapuje, že keď českí fanúšikovia na filmovom festivale v Karlových Varoch kričali na známeho herca Elijaha Wooda po česky [elijah], anglický predstaviteľ hobbita Bilba vo veľkofilme *Pán prsteňov* vôbec netušil, že obdivovatelia skandujú jeho meno.

¹²⁴ Je však zaujímavé, že D. Jones (1997) pri mene *Ronald Reagan* uvádza výslovnosť [reɪɡən]. Inak sa priezvisko *Reagan* vyslovuje [regən] (Hais – Hodek, 1993); J. C. Wells (1990, s. 585) zachytáva iba podobu [reɪɡən].

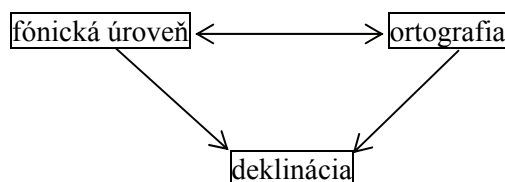
¹²⁵ Výslovnosť [wʊstə/wuster] sa odporúča aj v *Pravidlách slovenskej výslovnosti* (Král, 1988); S. Ondrejovič (1988) túto podobu považuje za nenáležitú.

Je známe, že vzťah úzu, normy a systému je asymetrický (pozri pozn. 102), nie všetko, čo je v úze, musí byť systémové, a naopak, nie všetko, čo je v systéme, nájdeme v úze. Toto konštatovanie plne platí aj pre adaptáciu vlastných mien. Adaptačný proces nemusí byť vo všetkých prípadoch „stopercentne“ systémový a v L_2 sa môžu ustáliť a byť komunikačne efektívne aj nie celkom integrované javy. Pri lexémach anglofónnej proveniencie sa možno stretnúť s takouto „neúplnou“ adaptáciou napríklad vo fonotaktickom ustrojení na konci slova: typy *Baker* [bejkr8], *Peter* [pítr8], *Bacon* [bejkən / bejkn8], *Eagle* [ígl8]. Slabičné [r8] a [l8] sa v slovenčine systémovo vyskytujú len v interkonsonantickom postavení (s výnimkou fonotaktiky periférnych lexikálnych jednotiek – prevzatých apelatív, citosloviec a vlastných mien). V uvedených príkladoch sa nachádzajú na konci slov so zachovaním slabikotvornej funkcie; v type *Bacon* tvorí sonórne jadro slabičné [n8], resp. neurčitá hláska [ə]. Pripomíname však, že nejde o hromadný jav: *Bacon* [bejkən], ale *Brighton* [brajton], *Nixon* [nikson], *Edison* [edison / edizon]. Tieto výnimky sa ustálili natoľko, že nespôsobujú komunikačné šumy a možno ich pokladať za bezpríznakové. Preto výslovnosť *Cable* [kejbel], *Eagle* [ígel], *Newcastle* [ňúkasel], *Little Rock* [litol rok], ktorú navrhuje J. Lenhardt (1982a, s. 168), pokladáme za vykonštruovanú bez opory v úze slovenčiny.

Predchádzajúce poznámky azda dostatočne potvrdzujú tézu, že „proces zdomácnovania cudzích vlastných mien v slovenčine nie je mechanický a priamočiary a že niekedy trvá istý čas, kým sa vžije jediná výslovnostná forma, ktorú používatelia jazyka prijímú ako záväznú“ (Ondrejovič, 1985, s. 57). Niekedy sa však jeden tvar jednoducho neustáli, pričom aj pri existencii viacerých variantov nemusí byť komunikácia zásadne ohrozená. Opakujeme: z tohto dôvodu je podľa nášho názoru adekvátne charakterizovať situáciu anglických proprií v slovenčine ako dynamicky stabilnú a stabilne dynamickú.

7.3.2 Interdependencia jazykových subsystémov

Jazykové roviny (čiastkové jazykové systémy) sú navzájom pospájané a zmena v jednom čiastkovom systéme môže spôsobiť zmenu v inom čiastkovom systéme. Tento fakt sa prejavuje aj v adaptačnom procese prevzatých lexém. V ďalšom výklade sa zameriame na prepojenie fónickej, morfolologickej a ortografickej úrovne, ktoré možno znázorniť takto:

a) Výslovnosť a ortografia

V spisovnej a štandardnej variete národného jazyka (diferencovane aj v ostatných varietách) sa jazykové jednotky zhmotňujú v akusticko-auditívnom alebo opticko-vizuálnom komunikačnom kanáli. V apelatívnom adaptačnom procese sa vzťah výslovnosti a pravopisu prejavuje obojstranne: a) **výslovnosť** → **pravopis**: *weekend* [víkend] → *vikend*, *jam* [džem] → *džem*, *juice* [džús] → *džús*, *walkman* [volkmén] → *volkmén*, *tiebreak* [tajbrejk] → *tajbrejk*, *software* [softvér] → *softvér*; b) **pravopis** → **výslovnosť**: *hockey* angl. [hɒki] → slov. [hokej] *hokej*, *basketball* angl. [bɑːskɪtbɔːl] → [basketbal] *basketbal*. Vzťahy a) a b) sa môžu realizovať súčasne: *football* [fʊtbɔːl] → *futbal* (prvá časť *fut-* sa ustálila na základe výslovnosti a výslovnosť druhej časti [-bal] sa ustálila na základe pravopisu).

V cudzej onymii je vplyv výslovnosti na pravopis značne obmedzený, pravopis proprií sa okrem špecifických prípadov ortografických exoným nemení. Opačný vzťah *pravopis* → *výslovnosť* však zohráva v adaptácii dôležitú úlohu. Slovenský komunikant má tendenciu uplatňovať prirodzené zákonitosti svojho materinského jazyka a aplikovať ich aj na cudzojazyčné jednotky. Pokiaľ ide o výslovnosť, jazykové vedomie Slováka je „vymodelované“ podľa princípu **vyslovuj tak, ako vidíš napísané**. Táto zákonitosť sa pri cudzích menách prejavuje tak, že v poslovenčenej výslovnosti sa utvárajú varianty, ktoré sa viac približujú k pravopisnej podobe: napr. *Thompson*: skôr [tompson] než [tomson], *David Beckham* skôr [beghem] než [bekem]; *Dempsey*: [dempsi], nie *[demsí], *Simpson*: skôr [simpson] než [simson]; názov populárneho kresleného seriálu pre dospelých *Simpsonovci* sa vyslovuje [simpsonovci]; *Dallas* [dalas], nie *[deles]; *Atlanta* [atlanta], nie *[etlenta]; *Kansas* [kansas], nie *[kenzes]; *Minnesota* [minesota], nie *[minisouta], *Washington* [vošinkton], nie *[uošintn].

Vo veľkej skupine vlastných mien evidujeme dvojtvary, z ktorých jeden variant možno zaradiť do kategórie poslovenčenej výslovnosti (hlásky východiskového jazyka sa nahrádzajú hláskami preberajúceho jazyka; porov. 3.3.2). V druhom variante sa v rozlične naliehavej forme ohláša tlak ortografie: *Alec* [alek / elik], *Anderson* [ender-son / anderson], *Angelina* [andželina / endželina], *Axel* [eksl / aks(e)l], *Bartlett* [bártlet / bártlit], *Benet* [benet / benit], *Braham* [brejem / brehem], *Brahan* [brón / brehen], *Graham* [grehem / grejem], *Halifax* [halifaks / helifeks], *Jonathan* [džoneten / džonatan], *Leofric* [lio- / leofrik], *Linus* [lajnus / linus], *Naomi* [naomi / nejomi], *Polk* [polk / pouk], *Theobald* [tiobold / teobold]; *Wright* [(v)rajt], *Buckingham* [ba-king(h)em], *Greenwich* [grin(v)ič], *Woolwich* [vúl(v)ič]. (Súhrnne o tomto probléme porov. 3.4.7.)

b) Výslovnosť a deklinácia, ortografia a deklinácia

Deklinačnú variantnosť spôsobuje vzájomné prepojenie niekoľkých skutočností, ktoré vyplývajú zo špecifiky výrazovej stavby anglických proprií (konkrétnejšie v kap. 4.2.2.B: Interdeklinačné pohyby):

- **typ Raleigh** [róli]: výslovnosť → deklinačný typ *Johnny*, ortografia → deklinačný typ *John*;

- **typ Chelsea** [čelzi]: ortografia → deklinačný typ *idea/Andrea*, výslovnosť → *ne-sklonnosť*;

- **typ Stallone**: poslovenčená výslovnosť [steloun] → deklinačný typ *John*; ortografiu podmienená slovenská výslovnosť [stalone] → deklinačný typ *Johnny*;

- **typ Capote**: [kepout] → deklinačný typ *John*; [kepouti] → deklinačný typ *Johnny*.

Ortografia ovplyvňuje deklináciu aj nežiaducim spôsobom, čo vedie k vzniku nefunkčných odchýlok od normy: napr. *propriá* zakončené na nemé -e skloňované podľa typu *Johnny*, hoci zaužívané a normované je skloňovanie podľa typu *John* (porov. kap. 5.3.2): *cez Richarda Gereho, neverím ani Caycemu, na čele s Georgem McPheem, prípad Mikeho Tysona*; normované podoby: *Gerea/Gera* [gíra], *Cayceovi* [kejsovi], *Georgem* [džordžom / džórdžom], *Mikea/Mika* [majka].

7.4 Extralingválne činitele

7.4.1 Frekvencia *propria* a známosť onymického objektu

Na frekvenciu a veľkosť „kanálu“, ktorým do L_2 prúdia *propria* z L_1 , vplýva intenzita kultúrnych kontaktov $L_1 - L_2$ (Zeman, 2005b, s. 156).¹²⁶ Potreba použiť cudzie *proprium* v L_2 sa viaže na aktivity jeho nositeľa. Citovaný J. Zeman vo vzťahu k češtine ako preberajúcemu jazyku rozlišuje tri stupne aktivít, o ktorých masmédiá informujú:

(1) Aktivity, ktoré sa neviažu na kultúrny kontext L_2 : *proprium* je použité len raz (autor uvádza napr. správu o juhoafrickej parašutistke, ktorá prežila voľný pád z výšky 4000 metrov bez otvorenia padáku) alebo niekoľkokrát v krátkom časovom úseku, napr. *Tom Lynn* (asistent trénera klubu NHL Minnesota Wild; meno sa objavilo v krátkej správe o zdravotnom stave slovenského hokejistu M. Gáboríka).

(2) Aktivity onymických objektov a *propria* sa sčasti začleňujú do kultúrneho kontextu L_2 , zostávajú v ňom dlhšie časové obdobie. Keď sa začne spojivo s kontextom L_2 oslabovať, *propria* sa spravidla z komunikátov vytrácajú (napr. mená autorov bestsellerov, známych spevákov, hercov, celebrit, názvy firiem): *Hugh Grant, Venus Williams, Orange, Carolina Hurricanes*.

(3) *Propria* sa stávajú trvalou súčasťou kultúrneho kontextu L_2 , napr. *James Joyce, Samuel Beckett, Alexander Dumas, Elvis Presley, George Orwell, Washington, New York, The Beatles, Rolling Stones* a i.

K poznámkam J. Zemana sa žiada doplniť, že medzi uvedenými tromi skupinami existujú plynulé prechody a nie vždy sa prezentujú súhlasné odpovede na otázku, aké aktivity, aké hodnoty a akých nositeľov možno pokladať (resp. bude možné pokladať) za trvalú súčasť socio-komunikačného kontextu L_2 .

Medzi frekvenciou *propria* a známosťou onymického objektu platí priama úmera: čím je človek známejší, slávnejší, tým je jeho meno v komunikátoch frekventovanejšie

¹²⁶ Namiesto kultúrnych by sme uvažovali širšie o spoločenských, resp. socio-komunikačných kontaktoch (politických, športových, kultúrnych a i.).

a potenciálne ľahšie identifikovateľné. Frekventované propriá majú tendenciu vyznačovať sa menšou mierou variantnosti než menej frekventované jednotky, a to často bez ohľadu na zložitosť ich formálnej výstavby: *Britney Spears(ová)* [britni spírsová], *Condoleeza Rice(ová)* [kondolíza rajsová], *Tony Blair* [toni blér], *Pierce Brosnan* [pírs brosnen], *Paul Anka* [pól anka], atď. (O vzťahu medzi frekvenciou a záväznosťou normy porov. kap. 6.)

7.4.2 Temporalita

Čím dlhšie sa meno v preberajúcom jazyku nachádza, tým má väčšiu šancu na ustálenie jednej výslovnostnej podoby. J. Zeman (Kučera – Zeman, 1998, s. 8 – 9) rozlišuje *stále* a *sezónne* mená. Stále mená sa zo súčasného pohľadu objavujú v masmédiách a inde už desaťročia (napr. *Shelley*, *Presley*); sezónne mená sa objavujú na krátky čas a potom upadnú do zabudnutia. Ďalej citovaný J. Zeman uvádza (1998, s. 16), že pri stálych menách je častejšia česká výslovnosť: *Robert Browning* [robert braunynk], a pri sezónnych menách počesťená forma: *Robert Dole* [roubrt doul]. Cudzí onymia (najmä antroponymia a chrématonymia) sa vyznačuje veľkou fluktuáciou sezónnych mien, ktorých výrazová stránka sa nestihne uzualizovať a transponovať do normy (pozri aj 7.4.1).

7.4.3 Pragmatické okolnosti

Medzi pragmatické okolnosti zaraďujeme rozlične motivované subjektívne postoje komunikantov voči cudzojazyčnej onymii. Prejavy týchto postojov sú rôznorodé, napr.:

- Neprechyľovanie ženského priezviska *Goldie Hawn* [goldi houn] z dôvodu nežiaducej homofónie s vulgárnym slovenským adjektívnym derivátom.
- Používanie citátovej výslovnosti ako prostriedku na vyjadrenie znalosti cudzieho jazyka (funkčnosť a vhodnosť takéhoto komunikačného prístupu je potrebné posudzovať diferencovane).
- Striktný príkaz vedenia jedného súkromného slovenského rádia neprechyľovať cudzie ženské priezviská.
- Neskloňovanie chrématónym (najmä v reklamno-propagačných komunikátoch), ktorých formálna výstavba skloňovanie umožňuje: *v spolupráci so Samsung uvádzame najnovšiu externú DVD vypaľovačku; mexické týždne v kika; práca v IKEA, Prihláste sa do IKEA už dnes! Skôr ako sa vyberiete do IKEA, nakupovanie v IKEA*.¹²⁷ M. Považaj (2005, s. 6) uvádza ilustračné príklady výrobok *od Schwarzkopf, kúpíte v Billa*, v exemplifikácii by bolo možné pokračovať. Nazdávame sa, že neohýbanie chrématónym, ktoré porušuje morfológické normy spisovnej slovenčiny, je zámerný marketingový ťah, pramení zo snahy majiteľov firiem ponechať názov v základnom tvare a posilniť tak identifikačnú schopnosť propria. Navyše, do hry vstupujú aj pragmatomastické okolnosti. M. Imrichová (2002, s. 17) vyčleňuje okrem klasických ony-

¹²⁷ Príklady sú z oficiálnych webových stránok *IKEA Slovensko* a *kika Nábytok Slovensko*, s.r.o.: <http://www.ikea.com/ms/sk_SK/local_home/Bratislava_store.html>, <www.kika.sk>.

mických funkcií aj osobitné funkcie logoným (obchodných a firemných názvov) – reklamnú, psychologickú a estetickú funkciu (zovšeobecňujúco by sme mohli uvažovať o pragmatickej funkcii). Cieľom logoným je upútať pozornosť, zaujať potenciálneho zákazníka – deje sa tak aj prostredníctvom formálnej a významovej výstavby logonymického znaku; autorka spomína také postupy, ako napr. hlásková stavba, formálna úprava grafém, dĺžka slova, rytmus, jazyková hra, zapojenie rozličných kódov a pod. (Imrichová, 2002, s. 17).

V takejto súvislosti, so zreteľom na pragmatické okolnosti komunikačného procesu, neskloňovanie a ortografické osobitosti (malé písmeno na začiatku slova: *kika*, všetky veľké písmená (iniciálové skratkové slovo): *IKEA*,¹²⁸ veľké písmená uprostred slova: *VyVolení*, *SuperStar*), ktoré sa vymykajú z platnej kodifikácie (okrem skratky *IKEA*), nehodnotíme kategoricky negatívne, ale vnímame ich na pozadí špecifických onymicko-pragmatických funkcií chrématonymických znakov.

Nazdávame sa, že porušovanie noriem spisovnej slovenčiny je potrebné hodnotiť diferencovane. Napríklad skôr negatívne by sme hodnotili indeklinačné tendencie v typoch *v Kenvelo*, *v Tesco*, *so Samsung*, keďže v bežnej komunikácii sa tieto názvy pravidelne skloňujú bez ohrozenia identifikačnej funkcie propria. Bežní komunikanti používajú cudzie jazykové jednotky tak, že uplatňujú svoje prirodzené jazykové vedomie: porov. vety typu *V piatok pôjdeme do Tesca. Tento sveter som si kúpila v Kenvele. My sme mali na papanie stoličku z Ikey. Predsa v nedeľu kvôli strúhanke nepoletíš do Billy*. (porov. aj Považaj, 2002; Kačala, 2005).

7.4.4 Ovládanie cudzieho jazyka

Jednotlivci ovládajúci príslušný cudzí jazyk sú vo výhode. Platí to aj o angličtine, kde pravopisno-výslovnostné a výslovnostno-pravopisné transformačné modely platné pre apelatíva možno do istej miery využiť aj pri propriách. Relevantnosť ovládania cudzieho jazyka vo vzťahu k adaptácii lexém v L_2 sa však oslabuje prinajmenšom dvomi okolnosťami:

1) Aktivita L_2 . Poznatky o L_1 nemožno aplikovať priamočiaro, keďže adaptácia prebieha pod egidou L_2 , nie L_1 (porov. faktor úzus a norma v L_2). Niektorí filológovia tézu o aktivite L_2 a o dôležitosti úzu/normy spochybňujú. Za všetky uvedieme aspoň dva príklady.

(a) Vo viacerých textoch orientalistu I. Rumánka (1996a, 1996b, 2002) sa kritizuje formálna stránka lexikálnych jednotiek, prevzatých z niektorých východoázijských jazykov. Autor takmer apodikticky uplatňuje tézu „v L_1 je to tak a tak“ a navrhuje pre slovenčinu napríklad podoby *sake*, *mikado*, *džúdó*, *Buddha*, *tófu*, *Tókjó*, *Ósaka* a i. namiesto kodifikovaných a komunikačne vyhovujúcich podôb *saké*, *mikádo*, *džudo*, *Budha*, *tofu*, *Tokio*, *Osaka*.

¹²⁸ Ingvar Kamprad Elmtaryd Agunnaryd; Ingvar Kamprad – meno zakladateľa firmy, Elmtaryd – názov farmy, na ktorej vyrastal, Agunnaryd – názov dediny, pri ktorej farma ležala; porov. <http://ifformat.hnonline.sk/index.php?p=j00000_detail&article%5Bid%5D=22567155>.

(b) V prvých dvoch zväzkoch Encyclopaedie Beliany (1999, 2001) sa autori snažili skombinovať dve de facto inkompatibilné požiadavky: a) pri zaznačovaní výslovnosti použiť len znaky slovenskej abecedy; b) uvádzať pôvodnú výslovnostnú podobu. Bazírovaním na výslovnosti východiskového jazyka sa v Encyclopaedii Beliane objavili neživé podoby bez opory úzu a normy v slovenčine: *Adams* [edms] namiesto zaužívaného [edems], *Adelaide* [edelajd] namiesto [edelejd], *Anaheim* [ejnehejm] namiesto [enehejm], *Arthur* [ášr] namiesto [ártur] (ide o meno amerického prezidenta Chestera Alana Arthura), *Atlanta* [etlenta] namiesto [atlanta], *Balfour* [belfe] namiesto [belför/belfür], *Baldwin* [bólduin] namiesto [boldvin], *Beard* [bied] namiesto [bird], *Becker* [beke] namiesto [beker]¹²⁹, *Beckford* [bekfed] namiesto [bekford], *Berger* [bég] namiesto [berger/berdžer], *Black Orpheus* [blek ofus] namiesto [blek orfeus], *Colorado* [kolerádou] namiesto [kolorádo/kolorédo], *Columbus* [kolambes] namiesto [kolumbus], *Connecticut* [kenetyket] namiesto [konektikat], *Dallas* [deles] namiesto [dalas].

Na rozdiel od uvedených prístupov sa nazdávame, že lingvistami niekedy spochybňovanú tézu o aktivite preberajúceho jazyka jazyková prax potvrdzuje ako opodstatnenú. Je pritom vhodné prihliadať aj na špecifickosť komunikačnej sféry, v ktorej prevzaté prvky fungujú (napr. rozdiely medzi odborným písaným a spontánnym hovorovým komunikátom). V odborných komunikátoch je napr. podoba *Buddha* s dvomi -ddadekvátna, ale v bežných textoch, napr. v masmédiách, sa takýto pravopis pokladá za príznakový a nefunkčný.

2) Špecifická onymie. Charakter propria a jednotlivých propriálnych podsystémov (antroponymá, toponymá, chrématonymá) sa vyznačuje osobitosťami, ktoré sa prejavujú rozličným spôsobom, napríklad (Kučera – Zeman, 1998, s. 8, 11):

(a) homografia na rovine apelatívum – proprium: *home* [həʊm] – *Home* [hju:m];

(b) homografia u jednotlivých nositeľov mena, ktorá môže mať svoj pôvod v rodových zvyklostiach: *Raleigh* – [rɑ:li], [rɔ:li] (*sir Walter Raleigh*), [ræli] (značka bicyklov podľa antroponyma); *Ralph* – [rælf], [reɪf], [rɑ:f], [rɑ:lf];

(c) homografia na rovine rodné meno – priezvisko: *Gill* [dʒɪl] – [gɪl];

(d) homografia na rovine toponymum – antroponymum: *Beaconsfield* [bekənzfi:ld] – *Beaconsfield* [bi:kənzfi:ld];

(e) homografia na rovine regionálne viazaných variantov angličtiny: *Seymour* [si:mɔ:]_{BRIT} – [seɪmɔ:]_{ŠKÓT};

(f) interlingválna homografia: *Bernstein* [bɜ:nstɛɪn]_{BRIT}, [bɜ:nsti:n]_{AMER}, [bernštajn]_{NEM}, [bernstén]_{FRA};

(g) homofónia u jednotlivých nositeľov mien: [pi:l] – *Peel*, *Peill*, *Peile*.

V týchto prípadoch nestačí poznanie jazyka v jeho apelatívnej zložke. Do popredia sa dostáva *onymická kompetencia*, zahrnujúca presupozíčnú a referenčnú identifikáciu,

¹²⁹ Výslovnosť [beke] sa uvádza pri menách *Gary Stanley Becker* (amer. ekonóm) a *Jacques Becker* (fr. režisér); výslovnosť [beker] sa uvádza pri menách *Boris Becker* (nem. tenista), *Jurek Becker* (nem. spisovateľ), *Jürgen Becker* (nem. spisovateľ) a výslovnosť [bekr] sa uvádza pri mene *Knuth Becker* (dán. spisovateľ) (Encyclopaedia Beliana, 1. zv., 1999, s. 672).

ktoré sú bezprostredne naviazané na výrazovú stránku propria (o termínoch presupozícia a referenčná identifikácia porov. Blanár, 1996, s. 156 n.).¹³⁰

7.5 Interakcia činiteľov

Považujeme za dôležité zdôrazniť, že faktory, ktoré sme viac-menej enumeratívnym spôsobom vymenovali (aj keď s viacerými krížovými odkazmi) pôsobia v synergetickej interakcii a pri každej lexéme sa prejavujú špecifickým spôsobom. Za spiritus movens diania v onymickom priestore (a teda aj v procese adaptácie cudzích proprií) možno pokladať identifikačný faktor; ten sa však v konkrétnej realizácii uplatňuje vždy v nadväznosti na ostatné činitele, ktorých pôsobenie môže identifikáciu propria uľahčiť, ale aj sťažiť; porov. nasledujúcu tabuľku:

vlastnosti podporujúce ustálenosť výrazovej stránky propria	vlastnosti, ktoré stoja za varírovaním výrazovej stránky propria
formálna jednoduchosť	formálna komplikovanosť
jedno- až dvojslabičnosť	troj- a viacslabičnosť
fonotaktická prirodzenosť	fonotaktická exkluzívnosť
symetrický vzťah fonéma – graféma implikujúci deklinačnú jednoznačnosť	asymetrický vzťah fonéma – graféma s dosahom na kolísanie v deklinácii
priame prevzatie	sprostredkované prevzatie
nevariantnosť v L ₁	variantnosť v L ₁
veľká frekvencia onymického znaku	malá frekvencia onymického znaku
známosť onymického objektu	onymický objekt je málo známy
onymický znak funguje v L ₂ dlhú dobu	onymický znak funguje v L ₂ krátku dobu

Uvedené okolnosti, ktoré sme vo všeobecnej rovine zámerne predstavili v protikladoch, sa v konkrétnej realizácii navzájom rozličným spôsobom miešajú, ovplyvňujú – výsledný efekt je produktom synergetickej interakcie týchto činiteľov.

Príklady:

Bet [bet], **Bobby** [bobi]

- identifikačný faktor + úzus v L₂ + symetrický vzťah graféma – fonéma, jednoduchá fonotaktická štruktúra (striedanie CV)

Peter [pítr], **John** [džon]

- identifikačný faktor + úzus v L₂ + veľká frekvencia, čím sa neutralizuje mierna asymetria vo vzťahu graféma – fonéma; ustálená je aj odchýlka od fonotaktických pravidiel slovenčiny (slabичné [r8] na absolútnom konci slova)

¹³⁰ Špecificky onymický činiteľ sa v slovenčine prejavuje napríklad v (ne)realizácii zánikovej alternácie v skloňovaní a v slovtvorbe podľa rodinného úzu: *Michálek*, *Michálka*/*Micháleka* – *Micháľková*/*Micháľeková*.

Lea [*lí / lea*], **Andrea** [*andrea / endria*], **Felix** [*feliks / filiks*]

- identifikačný faktor + úzus v L_2 + internacionálnosť rodného mena spôsobuje konkurenciu dvoch výslovnostných podôb: poslovenčenej [emelia, lí, endria] a slovenskej [amália, lea, andrea]

George [*džordž / džórdž*], **Charles** [*čarls / čárls*]

- identifikačný faktor + úzus v L_2 + veľká frekvencia + interlingválna proxemika (odlišný status kvantity v angličtine a v slovenčine) + interdependencia jazykových subsystémov (vplyv ortografie na varianty bez kvantity)

WILLIAM SHAKESPEARE [*viliem šejkspír*]

- identifikačný faktor + úzus v L_2 + veľká frekvencia + známosť onymického objektu; uvedené faktory dominujú nad pomerne zložitým vzťahom medzi výslovnosťou a ortografiou (11 grafém – 7 foném): **Sh-** [š], **-a-** [ej], **-ke-** [k], **-s-** [s], **-p-** [p], **-ea-** [í], **-re** [r]

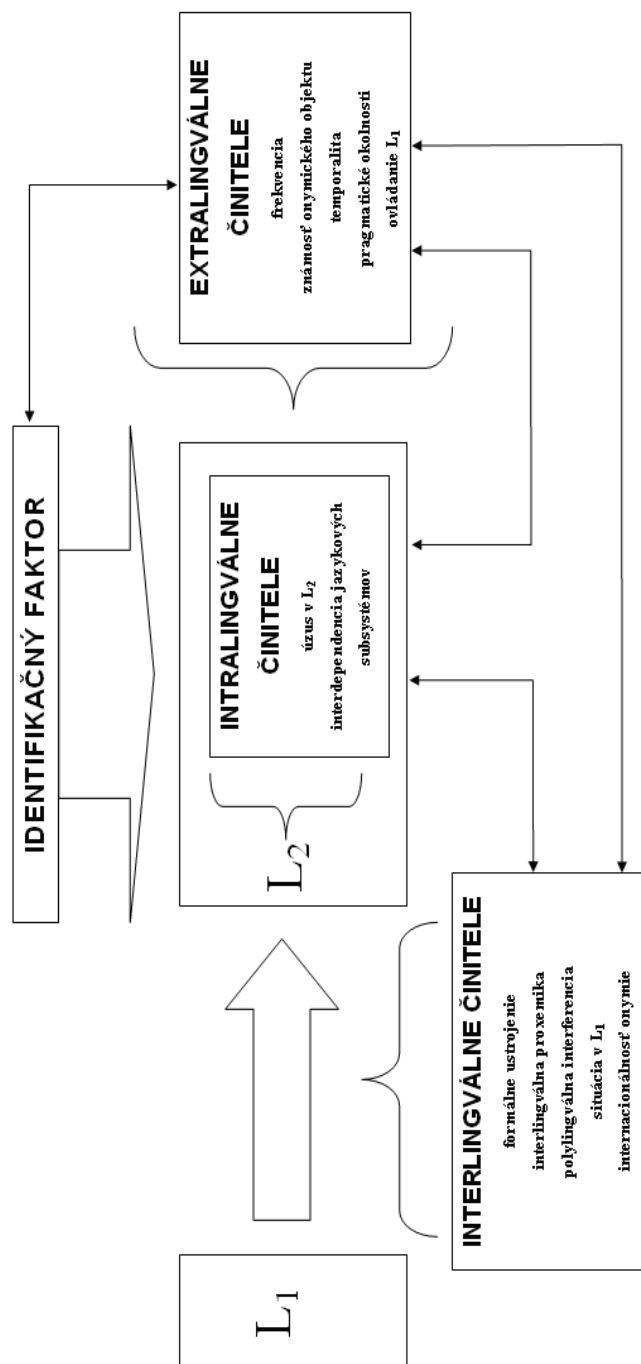
MARIAH CAREY(OVÁ): prechýlené/neprechýlené ženské priezvisko

- identifikačný faktor + úzus v L_2 + interdependencia jazykových subsystémov (tlak morfolologickej roviny na prechýľovanie) + frekvencia + známosť onymického objektu; pragmatický činiteľ: úzus v jednotlivých typoch masmédií
- obidve podoby sú z hľadiska identifikácie rovnocenné, podľa úzu nemožno preferovať jednu formu na úkor druhej, v prospech prechýľovania svedčí systémový tlak slovenčiny: morfologická rovina si vyžaduje také zakončenie, aby lexému bolo možné ohýbať (*-ová* funguje ako flektivizačný formant)

SUZI QUATRO: neprechýlené ženské priezvisko

- identifikačný faktor + úzus v L_2 + známosť onymického objektu
- všetky faktory podporujú neprechýlenú podobu; prechýlená podoba *Quatrová* by znamenala potenciálne oslabenie suverénnej a jednoznačnej identifikácie a nerešpektovanie úzu

Schematické znázornenie pôsobenia jednotlivých činiteľov:

ZÁVERY

Cieľom predloženej monografie je priniesť čiastkovú odpoveď na otázky súvisiace s adaptáciou cudzojazyčných (najmä anglických) proprií v slovenčine. Nadväzujúc na teóriu lexikálnej motivácie J. Furdíka cudzie propriá v slovenčine pokladáme za interlingválne a onymicky motivované lexikálne jednotky. Ako výhodné sa ukazuje konfrontovať jednotlivé typy lexikálnej motivácie s centrálnym motivačným typom, so slovotvornou motiváciou. Pri hľadaní analógií a anomálií medzi slovotvornou a interlingválnou motiváciou badáme vzájomnú prepojenosť porovnávacích parametrov. Intralingválna rekurzívnosť, veľká motivačná priezračnosť a priebeh demotivácie v podobe demotivačného cyklu vplývajú na rozsiahly akčný rádius slovotvornej motivácie, ako aj na dôležitosť funkcií, ktoré tento motivačný typ plní vo vzťahu k lexike aj k celému jazykovému systému. Na druhej strane interlingválna rekurzívnosť, malá, resp. zahmlená motivačná priezračnosť a izolovaný priebeh demotivácie (izolovaný = viažuci sa na každú lexému osobitne) sú „spoluzodpovedné“ za obmedzený akčný rádius, ako aj za minoritné motivačné funkcie interlingválnej motivácie. Preto interlingválna motivácia nemá vo vzťahu k lexikálnej zásobe takú zásadnú systémostvornú relevanciu. „Submisívnosť“ interlingválnej motivácie vo vzťahu k slovotvornej motivácii sa však vyvažuje pomerne intenzívnou a viacúrovňovou spolupracou týchto dvoch motivačných typov, ako aj vzťahmi interlingválnej motivácie s inými typmi lexikálnej motivácie. Tieto vzťahy sa osobitným spôsobom prejavujú v skupine cudzojazyčných proprií.

Uvedené dve charakteristiky – cudzojazyčný pôvod (interlingválna motivácia) a „nomen proprium esse“ (onymická motivácia) – robia z cudzích proprií špecifické jazykové jednotky, vyznačujúce sa neustálou a viacvrstvovou interakciou so štruktúrami preberajúceho jazyka a jeho jednotkami.

Interlingválna motivovanosť ako vlastnosť lexémy je dynamická entita, existuje v čase, podlieha zmenám, ktoré sa prejavujú v oslabovaní motivačnej sily, v interlingválnej demotivácii. Týmto termínom sa pomenúva súbor adaptačno-integračných procesov, ktoré sú prejavom asimilačnej schopnosti L_2 . Aktivita L_2 v procese preberania cudzojazyčného výraziva je normálnym prejavom jazykových kontaktov. Ak majú byť prvky cudzej proveniencie akceptované, komunikačne efektívne, musia sa prispôbovať systémovo-funkčným zákonitostiam L_2 . Je preto prirodzené, že jednou z najdôležitejších kontaktologických tém je práve problematika adaptácie. Možno uvažovať o prispôbovaní sa (adaptácii) na všeobecnej úrovni alebo postupovať od analýzy interlingválnych špecifik na čiastkových jazykových rovinách.

„Život“ lexémy v inojazykovom prostredí sa uskutočňuje vo viacerých fázach, ktoré viac-menej tvoria kontinuum. Najčastejšie sa vyčleňujú tri fázy – interferencia, adaptácia, integrácia. Pod interferenciou sa chápe prvotné používanie cudzojazyčného prvku v prostredí L_2 ; adaptácia a integrácia sú fázy, v ktorých sa naplno prejavuje aktivita L_2 . Adaptácia a integrácia do systému L_2 sa uskutočňuje funkčným prehodnotením jazykových prvkov na jednotlivých jazykových úrovniach.

Proprium je prvok nadstavbovej, druhotnej roviny jazyka. Onymiu možno považovať za osobitný druh parasystému, pre ktorý sú charakteristické Blanárom spomínané procesy: neustála interakcia so základným systémom apelatív a zároveň polarizácia vo vzťahu k tomuto systému. Práve polarizačné procesy robia z vlastných mien parasystém *sui generis*, pričom parasystémová nadstavbovosť sa prejavuje diferencovane vo všetkých onymických triedach a na všetkých jazykových úrovniach. Analyzujúc procesy adaptácie a integrácie, možno pozorovať spoločné i odlišné črty medzi prevzatou apelatívnou a onymickou lexikou.

Cudzojazyčné propriá, ktorých denotátmi sú entity neslovenskej proveniencie (cudzi štátni príslušníci, geografické objekty ležiace mimo územia Slovenska, zahraničné firmy a pod.), zaujímajú osobitné miesto v onymickom parasystéme slovenčiny. Pri analýze cudzích (anglických) proprií v slovenčine vychádzame z týchto dvoch funkčných protikladov: 1. apelatívum – proprium; 2. domáce proprium – cudzie proprium; v oboch protikladoch sa cudzie proprium vníma ako príznakové. Na ich základe možno vymedziť miesto cudzích proprií na okraji periférie, **na periférii periférie** jazykového systému slovenčiny. Periférno-periférny status neznamená úplnú izolovanosť a neadaptovanosť. Adaptačné procesy prebiehajú aj v tejto skupine lexikálnych jednotiek, pravda, takým spôsobom, v ktorom sa odráža jednak spomínaná interakcia a polarizácia na rovine apelatívum – proprium, jednak interakcia a polarizácia na úrovni domáce proprium – cudzie proprium.

Pojem/termín *periféria periférie* je východiskom v našom uvažovaní o cudzojazyčnej onymii, tvorí kľúč k vysvetleniu špecifického statusu týchto onymických znakov v slovenčine, ktorý sa vo všeobecnosti prejavuje zvýšenou dynamickosťou výrazovej stránky, menšou mierou normovanosti a menšou mierou inkorporovanosti do prirodzeného jazykového vedomia používateľov slovenčiny.

V práci si podrobnejšie všímame adaptačné procesy vo fónickom, morfológickom a čiastočne aj v slovotvornom subsystéme.

Elementárnym procesom je **fónická adaptácia**. Vo vzťahu $L_A \rightarrow L_S$ možno pracovať s tromi druhmi výslovnosti (anglická, poslovenčená, slovenská), medzi ktorými dochádza k interakcii (napr. miešaná anglicko-poslovenčená výslovnosť). Anglická onymia sa v slovenskom kontexte najčastejšie realizuje v podobe poslovenčenej výslovnosti. To znamená, že anglické hlásky sa nahrádzajú najbližšie stojacimi slovenskými hláskami. Tento proces sa pomenúva termínom transfonemizácia (R. Filipovič). Tento pojem/termín sme sa pokúsili prehliť. Transfonemizáciu považujeme za komplexný proces, v rámci ktorého sa fonéma dostáva z fónického systému L_1 do fónického systému L_2 . Takto široko chápaná transfonemizácia zahŕňa prehodenie na segmentálnej a suprasegmentálnej úrovni, ako aj na úrovni fonologických protikladov.

Transfonemizácia v užšom zmysle označuje proces nahradenia jednej fonémy (alebo viacerých foném) L_1 za jednu fonému (alebo viacero foném) L_2 . Popri kvalitatívnych typoch transfonemizácie (minimálna, čiastočná, voľná), ktorých charakteristika vychádza zo zistení R. Filipoviča, navrhujeme vyčleňovať kvantitatívne

typy transfonemizácie (proporcionálna, neproporcionálna extenzívna a neproporcionálna redukčná). Na spôsob transfonemizácie vplyvajú tieto činitele: princíp relatívneho fonematického paralelizmu, ortografia, morfológický a fonologický subsystém. Súhrne možno konštatovať, že transfonemizácia znamená artikulačné, akusticko-auditívne, kombinačné, distribučné, čiže funkčné prehodnotenie fonémy v smere $L_1 \rightarrow L_2$ (dôležitejšiu úlohu zohráva fonologická, funkčná adaptácia; akusticko-auditívna ekvivalentnosť na úrovni fôny je sekundárna). Transfonemizácia teda zahŕňa aj „transfónizáciu“ (zvukový transfer na úrovni fôny), čím sa v medzijazykovom priestore prejavuje dialektická spätosť jednotlivého a všeobecného, resp. „jednotlivejšieho“ a „všeobecnejšieho“.

Prehodnotenie suprasegmentálnych vlastností označujeme termínom transprozodemizácia. Vo vzťahu *angličina* \rightarrow *slovenčina* dochádza k transformácii na úrovni slovného prízvuku (transakcentemizácia) a kvantity (transchronemizácia). Okrem toho v rámci fónickej adaptácie vymedzujeme transfonologizáciu – prehodnotenie fonologických protikladov (konkrétne sme poukázali na konsonantické protiklady znelosť – neznelosť, sibilantnosť – nesibilantnosť, ostrosť – neostrosť).

Ku kreovaniu výslednej podoby transfonemovaného prvku dochádza v súhre a protihre uvedených troch rovín (segmenty, suprasegmenty, fonologické protiklady). Na viacerých miestach sme naznačili a čiastočne aj aplikovali postuláty syntetickej fonologickej teórie J. Sabola (porov. niekoľko poznámok o určovaní úrovne morfofonémy a podkapitolu o transformácii na „hypofonematickej“ úrovni). Aplikácii syntetickej fonologickej teórie do teórie jazykových kontaktov by však bolo možné venovať sústredenejšiu a komplexnejšiu pozornosť.

Morfologická adaptácia sa všeobecne uskutočňuje ako prehodnotenie morfológických kategórií v smere $L_1 \rightarrow L_2$ (transmorfologizácia). Pri substantívach možno uvažovať o prehodnotení kategórie rodu (transgenderizácia), čísla (transnumerizácia) a pádu (transdeklinácia) s prirodzenými diferenciami na úrovni apelatívum – proprium.

Ako najkomplexnejší sa ukazuje problém začleňovania do skloňovacieho systému slovenčiny. Pri vymedzovaní a určovaní deklinačných typov nadväzujeme na teoretické východiská M. Sokolovej a J. Sabola. Na základe hierarchicky usporiadaného súboru pravidiel sa jednotlivé deklinačné typy vymedzujú samostatne bez variantných, konkurenčných relačných morféme.

Ku každému relevantnému deklinačnému typu priradíme osobitnú vzorovú lexému, ktorú sme vyberali zo skúmaného súboru anglických proprií. Antroponymické maskulína sa skloňujú podľa typov *John*, *Joshua*, *Johnny*, *Gretzky*, antroponymické feminínne rodné mená podľa typov *Suzanna*, *Chelsea*, *Cynthia*, *Mary*, skloňovateľnosť priezvisk je podmienená prechýľovacím formantom *-(ov)á*: typy *Christie* (nesklonné neprechýlené propriá) a *Streepová* (adjektíválne skloňovanie prechýlených proprií). Toponymá možno zaradiť do deklinačných typov *Glasgow*, *Washington*, *New York*, *Denver*, *Cambridge*, *Greenwich* (maskulína), *Florida*, *Chelsea*, *Kalifornia* (feminína), *Toronto*, *San Francisco*, *Calgary* (neutrá).

Periférno-periférny charakter anglických proprií sa na morfolologickej úrovni prejavuje v dynamike tých miest morfologického systému, ktoré sú v ostatnej (necudzej a nepropriálnej) lexike pevne alebo relatívne pevne ustálené. V práci sme analyzovali tieto prejavy dynamiky, ktoré možno z hľadiska nepropriálnej a necudzej lexiky vnímať ako abnormálne (z hľadiska anglických proprií ako špecificky onymické): kolísanie na úrovni deklinačného typu, deklinácia proprií zakončených na nemé *-e*, nesklonnosť, receptivita/produktivita deklinačných typov.

Kolísanie na úrovni deklinačného typu. Pri transdeklinácii proprií dochádza k osobitným interdeklinačným pohybom; v skúmanom materiáli sme zaznamenali tieto typy: antroponymá: maskulína: *John/Johnny, John/Joshua, John/nesklonné, Johnny/Gretzky, Johnny/nesklonné*; feminína: *Chelsea/nesklonné, Suzanna/nesklonné*; toponymá: maskulína: *Glasgow/Washington, Cambridge/Greenwich, Washington/New York, Denver/Greenwich, sklonnosť/nesklonnosť*; feminína: *Chelsea/nesklonné*; neutrá: *Toronto/nesklonné*. Za hlavné činitele vplývajúce na deklinačnú osciláciu považujeme: (1) nesúlad medzi výslovnosťou a ortografiou, rezultujúci do rozdielnej deklinácie podľa toho, či sa ako „deklinačný impulz“ využije fónická alebo ortografická forma: typ *Raleigh* [róli]; (2) poslovenčená variantná výslovnosť, ktorej východiskom je variantná výslovnosť L_1 : typ *Mowbray* [moubrej / moubri]; (3) variantná výslovnosť, v rámci ktorej jeden variant predstavuje poslovenčenú výslovnosť a druhý variant vychádza z grafickej podoby propria: typ *Stallone* [steloun / stalone].

V triede antropónym je príslušnosť k maskulínam alebo k feminínam daná mimojazykovými skutočnosťami, čo vedie k dôslednej realizácii symetrického modelu: osoba mužského/ženského pohlavia → proprium mužského/ženského rodu. Transgenderizáciu toponým riadia vnútrojazykové zákonitosti – formálne zakončenie a existencia tzv. rodovo silných relačných morfém. V závislosti od jazykových štruktúr (v triede anglických toponým je to najmä asymetria graféma – fonéma) sa tak vytvára priestor na kolísanie medzi jednotlivými rodmi a deklinačnými typmi. V skúmanom materiáli sme zaznamenali predovšetkým kolísanie medzi neutrami a maskulínami (typy *Melbourne, Depew, Middlesbrough, Illinois*), ojedinele variantnosť feminínium – neutrum (*Okla-homa City*), hypoteticky feminínium – maskulínium (*Armagh*).

Deklinácia proprií zakončených na nemé -e. Doterajšie charakteristiky skloňovania lexém s nemým koncovým *-e* dopĺňame a vyčleňujeme súbor činiteľov, ktoré vo vzájomnej interakcii vplývajú na morfológickú adaptáciu takto zakončených proprií. Ide o tieto činitele: identifikačný faktor, jazykové činitele, všeobecná frekvencia, textová frekvencia, onymický kontext, ďalšie okolnosti. Na základe toho vyčleňujeme dve skupiny lexém s nemým *-e*: (a) propriá, v ktorých sa *-e* z jazykových dôvodov zachováva aj pri deklinácii (typ *George*); (b) propriá, v ktorých sa *-e* pri skloňovaní môže, ale nemusí ponechať (typy *Shakespeare, White, Clarke, Drake*).

Nesklonnosť. V porovnaní s ostatnou lexikou pri cudzej onymii dochádza k viditeľnejším prejavom nesklonnosti. Prejavuje sa to vo viacerých ohľadoch. (1) V triede antroponymických a toponymických maskulín neohybnosť funguje ako alternatíva, preto ju nevyčleňujeme ako osobitný deklinačný typ, ale uvažujeme o tendenciách

k nesklonnosti. Na indeklinačné tendencie v skupine antroponymických maskulín vplývajú tieto činitele: kompatibilita formálneho zakončenia prevzatej lexémy a slovenského deklinačného systému, prirodzenosť formálneho zakončenia lexémy, štruktúrny typ *propria*, príslušnosť do antroponymickej podtriedy (designácia), jednoslabičnosť, ostatné okolnosti. (2) Vzhľadom na formálne zakončenie inkompatibilné so slovenským deklinačným systémom nesklonné lexémy výrazne prevažujú v triede antroponymických feminín – rodných mien (81,5 % zo všetkých ženských rodných mien) a toponymických neutier (92 % zo všetkých neutier). Nesklonnosť ženských priezvisk je daná neprechýľovaním.

Receptivita/produktivita deklinačných typov. V uvažovaní o podiele jednotlivých deklinačných typov nadväzujeme na poznámky J. Furdíka a namiesto produktivity pracujeme s termínom receptivita deklinačného typu. Najdôležitejším činiteľom vplývajúcim na receptivitu je formálne zakončenie lexémy. Maskulínne antroponymá sú najčastejšie zakončené na konsonanty a predný vokál *-i*. Táto skutočnosť sa odráža v dominantnosti deklinačných typov *John* (zastúpenie v jednotlivých štruktúrnych typoch: 80 – 90 %) a *Johnny* (6 – 17 %). Na druhej strane väčšina feminínnych antroponým je zakončená inak než na samohlásku *-a*, preto v tejto triede prevládajú nesklonné lexémy.

Kapitola o **slovotvornej adaptácii** neponúka vyčerpávajúcu analýzu, je to sonda do viacrozmernej problematiky slovotvornej motivácie v interlingválno-onymických súvislostiach. Slovotvorná adaptácia, ktorú označujeme termínom transderivácia, zahŕňa interlingválny a intralingválny aspekt. Interlingválny aspekt sa prejavuje pri porovnaní slovotvorného statusu slova v L_1 a v L_2 . Do L_2 sa zvyčajne preberá motivát bez motivantu, dochádza teda k pretrhnutiu motivačného vzťahu a následnému prehodnoteniu v smere {motivovanosť} → {nemotivovanosť}. Slovotvorná motivovanosť sa zachováva za predpokladu, že do L_2 sa prevezmú obidva členy motivačnej dvojice (typ *punk* → *punker*). Propriá sa preberajú ako slovotvorne nemotivované. Intralingválny aspekt transderivácie súvisí so začleňovaním prevzatej lexémy do slovotvorného systému L_2 (Furdíkova adaptačná funkcia slovotvornej motivácie). V spôsobe slovotvornej adaptácie apelatív a proprií badáme okrem analógií aj viaceré odlišnosti. Slovotvorná adaptácia apelatív je rozmanitá vo všetkých zložkách slovotvorného systému (slovotvorné prostriedky, postupy, útvary), adaptácia vlastných mien je obmedzenejšia. Z tohto dôvodu sa slovotvorná adaptácia jednotlivých onymických tried odlišuje. Napr. základnými členmi slovotvornej paradigmy antroponým sú: prechýlené substantívum, privlastňovacie adjektívum, vzťahové adjektívum a príslušnostné substantívum; členmi detoponymickej (deojkonymickej) paradigmy sú: obyvateľský názov (od ktorého sa tvorí feminatívum) a vzťahové adjektívum; deanojkonymická slovotvorba je redukováaná na pravidelné utváranie vzťahových adjektív. Všeobecne možno konštatovať, že motivačná potencia východiskového motivantu *propria* závisí od jeho designácie, od pomenovacích možností jazyka a od špecificky onymického faktora – známosti onymického objektu (čím známejší a komunikačne „exponovanejší“ denotát, tým viac motivátov sa od *propria* utvára).

Špecifiká jazykovoštruktúrneho statusu anglických proprií sa odrážajú aj vo vzťahu k **norme, úzu a kodifikácii**. Formálna nezvyčajnosť týchto onymických jednotiek, ktorá sa ohlása najmä príznakovou asymetriou na úrovni graféma – fonéma, čo je v rozpore so štandardmi slovenského jazyka, sa prejavuje vo výskyte funkčne nediferencovaných výslovnostných, ortografických, morfológických a v menšej miere slovo-tvorných variantov. Postupné ustáľovanie výrazovej stránky propria v úze a následné transponovanie do normy je viacaspektový proces, ktorý sa môže pri každej lexéme prejaviť jedinečným spôsobom. Významnú úlohu v tomto procese zohráva frekvencia. Čím je proprium frekventovanejšie, tým závažnejšia a ustálenejšia je jeho výrazová stránka. Pri menej známych menách je miera pravidelnosti menšia, čím sa znižuje aj stupeň záväznosti v jazykovej komunikácii a zvyšuje sa miera „tolerantnosti“ voči rozličným variantom. V mnohých prípadoch je preto odôvodnené hovoriť o vznikajúcej norme, ktorej etablovanie sprevádza rozličná miera rozkolísanosti úzu. Rozkolísanosť úzu a „mäkkosť“ normy nechápeme kategoricky negatívne, ide o normálny stav vyplývajúci z jazykových vlastností cudzích proprií a ich postavenia v L_2 .

V takomto kontexte sa pociťuje potreba lexikografického spracovania cudzej onymie (s prípadným kodifikačným „puncom“); jazykovedci tak môžu prispieť k postupnému ustáľovaniu úzu a normy. Vzhľadom na uvedené skutočnosti, ktoré spoluvytvárajú jazykovo-komunikačný profil onymických anglicizmov, sme presvedčení o potrebe diferencovaného a niekoľkoúrovňového prístupu pri realizovaní prípadných kodifikačných krokov. V procese kodifikovania cudzích proprií bude potrebné brať do úvahy nielen vzťah *kodifikácia* → *norma* → *úzus* (reflexívna logika), ale aj smerovanie *úzus* → *norma* → *kodifikácia* (pragmatická logika), t. j. interpretovať zistené skutočnosti sociolingvisticky, rešpektujúc tak zákonitosť, že do normy (a cez ňu do kodifikácie) sa dostávajú najustálenejšie prvky úzu. Pri koncipovaní akéhokoľvek diela spracúvajúceho cudziu onymiu, teda bez ohľadu na to, či toto dielo má alebo nemá kodifikačnú platnosť, za adekvátne považujeme brať do úvahy úzus a normu pri analýze tých lexém, kde úzus a norma existuje. Spracovanie tých lexém, ktorých výrazová stránka z rozličných dôvodov nie je uzualizovaná, je komplikovanejšie. V tomto prípade možno jednotlivé podoby málo frekventovaných proprií „extrapolovať“ na základe analógie s frekventovanými a uzualizovanými lexémami.

Osvetlenie toho, akým spôsobom sa v L_2 ustáľuje, resp. prečo varíruje formálne stváranie, považujeme za jeden z najdôležitejších bodov pri analýze cudzojazyčných lexém. Pokúsili sme sa vyčleniť súbor činiteľov, ktoré vplývajú na stabilitu a labilitu propriálnych anglicizmov: **špecifický onymický činiteľ** – **identifikačný faktor**, **interlingválne** činitele (formálne ustrojenie, interlingválna proxemika, polylingválna interferencia, situácia v L_1 , internacionálnosť onymie), **intralingválne** činitele (úzus a norma v L_2 , interdependencia jazykových subsystémov), **extralingválne** činitele (frekvencia propria a známosť onymického objektu, temporalita, pragmatické okolnosti, ovládanie cudzieho jazyka). Tieto faktory sa vzájomne ovplyvňujú, pričom za základ pokladáme identifikačný faktor, ktorý sa v komunikácii prejavuje ako potreba správnej identifikácie onymického denotátu pomocou onymického znaku. Za vlastnosti

podporujúce ustálenosť a relatívne ľahkú identifikáciu výrazovej stránky propria možno vo všeobecnosti považovať: formálna jednoduchosť: jedno- až dvojslabičnosť, fonotaktická prirodzenosť, symetrický vzťah fonéma – graféma implikujúci deklináciu jednoznačnosť, priame prevzatie, nevariantnosť v L_1 , veľká frekvencia onymického znaku, známosť onymického objektu, onymický znak funguje v L_2 dlhú dobu. Za okolnosti, ktoré stoja za varírovaním, a teda aj za sťaženou identifikáciou výrazovej stránky propria, možno vo všeobecnosti považovať: formálna komplikovanosť: troj- a viacslabičnosť, asymetrický vzťah fonéma – graféma s dosahom na kolísanie v deklinácii, sprostredkované prevzatie, variantnosť v L_1 , malá frekvencia onymického znaku, málo známy onymický objekt, onymický znak funguje v L_2 krátku dobu.

Je zrejmé, že výskum fungovania anglických proprií v slovenčine sa publikovaním tejto práce nekončí. Stále sa ponúkajú možnosti ďalších analýz tých čiastkových tém, ktoré sme do práce z rozličných dôvodov nezaradili (napr. alternácie, nemé *-e* a deklinácia toponým, nemé *-e* a slovotvorba, semiotické aspekty cudzích proprií, adaptácia na sémantickej úrovni – onymická transsémantizácia, syntetická fonologická teória vo svetle jazykových kontaktov, podrobnejšia konfrontácia na rovine domáce proprium – cudzie proprium). V neposlednom rade za dôležité pokladáme transponovanie akademicko-teoretických zistení do priestoru jazykovej praxe. Tento záväzok sa síce podarilo naplniť, ale len sčasti – výsledky výskumu sme publikovali v kolektívnom popularizačnom lexikografickom diele *Slovník anglických vlastných mien v slovenčine* (2006). V ďalšej etape plánujeme vytvoriť elektronický lexikón dostupný na internete, prípadne na multimediálnych nosičoch. Možnosti a výhody elektronického spracovania a publikovania sme načrtli v práci *Anglické vlastné mená v slovenčine a možnosti ich ďalšieho elektronického spracovania* (Ološtiak, v tlači b).

LITERATÚRA

- AJDUKOVIĆ, Jovan. 1997. *Russisms in Serbo-Croatian Dictionaries. Principles of Adaptation. Dictionary*. Beograd: Foto futura 1997, s. 331. [Abstract.] Dostupné na: <<http://www.ptt.yu/korisnici/j/o/joralbgd/abstract.htm>>
- AKO VYSLOVÍME... VÝSLOVNOSTĚ CUDZOJAZYČNÝCH MIEN A NÁZVOV. Bratislava: Vydavateľstvo Tibor Hradecký 1998. 38 s.
- ALTBAUER, Mojżesz. 1955. O kilku przykładach „depluralizacji” zapożyczeń w języku polskim. In: *Język polski*, 1955, roč. 35, č. 1, s. 42 – 46.
- BARTMIŃSKA, Izabela – BARTMIŃSKI, Jerzy. 1978. *Nazwiska obce w języku polskim*. 1. wyd. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe 1978. 212 s.
- BENKO, Vladimír – HAŠANOVÁ, Jana – KOSTOLANSKÝ, Eduard. 1998. *Počítačové spracovanie slovenského jazyka. Časť: Morfológia podstatných mien*. Bratislava: Univerzita Komenského 1998. 75 s.
- BILÁ, Magdaléna. 2002. Niekoľko poznámok k výslovnostným variantom anglických antroponým v slovenčine. In: *Problémy adaptácie cudzích mien v slovenčine*. Vedecký seminár. (Bratislava 19. – 20. október 2000.) Ed. Ľ. Králik. Bratislava: Veda 2002, s. 113 – 119.
- BLANÁR, Vincent. 1947. Skloňovanie cudzích rodinných mien v spisovnej slovenčine. In: *Slovo a tvar*, 1947, roč. 1, s. 70 – 80.
- BLANÁR, Vincent. 1950. *Príspevok ku štúdiu slovenských osobných a pomiestnych mien v Maďarsku*. Bratislava: Slovenská akadémia vied a umení nákladom Štátneho nakladateľstva 1950. 138 s.
- BLANÁR, Vincent. 1976. Zmeny spájateľnosti slova ako ukazovateľ lexikálno-sémantických zmien. In: *Slavica Slovaca*, 1976, roč. 11, č. 3, s. 281 – 288.
- BLANÁR, Vincent. 1996. *Teória vlastného mena. (Status, organizácia a fungovanie v spoločenskej komunikácii)*. Bratislava: Veda 1996. 250 s.
- BLANÁR, Vincent. 2005. Morfológické kategórie vlastných mien. In: *Jazykové kategórie v teórii a praxi. Zborník statí*. Red. J. Kačala. Bratislava: Univerzita Komenského 2005, s. 21 – 52.
- BLIČHA, Michal – MAJTÁN, Milan a kol. 1986. *Úvod do onomastiky*. Prešov: Pedagogická fakulta v Prešove 1986. 147 s.
- BLOOMFIELD, Leonard. 1933. *Language*. New York: Holt 1933.
- BÓNOVÁ, Iveta – GREGOVÁ, Renáta. 2005. Kritériá ovplyvňujúce realizáciu kvantity v textoch masmediálnej komunikácie. In: *Médiá a text*. Eds. J. Rusnák – M. Bočák. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity 2005, s. 315 – 322.
- BOSÁK, Ján. 1990. Skúmanie slovenčiny ako sociálno-komunikačného systému. In: *Dynamické tendencie v jazykovej komunikácii*. Zost. J. Bosák. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV 1990, s. 75 – 84.
- BOSÁK, Ján. 1993. Skúmanie slovenčiny ako sociálno-komunikačného systému v slovanskom kontexte. In: *Slavica Slovaca*, 1993, roč. 28, č. 2, s. 171 – 178.

BOSÁK, Ján. 1999. Dvonč, L.: Slovenskí jazykovedci. Súborná personálna bibliografia slovenských jazykovedcov a slavistov (1986 – 1995). Bratislava: Veda 1998. 728 s. – In: *Jazykovedný časopis*, 1999, roč. 50, č. 1, s. 50 – 52.

BOZDĚCHOVÁ, Ivana. 1997. Vliv angličtiny na češtinu. In: Daneš, F. a kol.: *Český jazyk na přelomu tisíciletí*. Praha: Academia 1997, s. 271 – 279.

BUZÁSSYOVÁ, Klára. 1974. *Sémantická štruktúra slovenských deverbatív*. Bratislava: Veda 1974. 236 s.

BUZÁSSYOVÁ, Klára. 1990. Okazionálna slovotvorba ako indikátor synchronnej a diachronnej dynamiky. In: *Metódy výskumu a opisu lexiky slovanských jazykov*. Red. V. Blanár. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV 1990, s. 63 – 73.

COMMON ENGLISH GIVEN NAMES. In: Webster's New Ideal Dictionary. 2. vyd. Merriam Webster Inc. 1989, s. 618 – 626.

CRYSTAL, David. 1995. *The Cambridge Encyclopedia of English Language*. 1. vyd. Cambridge: Cambridge University Press 1995. 490 s.

CZAMBEL, Samo. 1919. *Rukoväť spisovnej reči slovenskej*. 3. vyd. Red. J. Škultéty. Turčiansky sv. Martin: Tlačou a nákladom Kníhtlačiarskeho úč. spolku 1919. 330 s.

DAMBORSKÝ, Ján. 1930. *Slovenská mluvnica pre stredné školy a učiteľské ústavy. I. Hláskoslovie – Náuka o slove*. 5. vyd. Nitra: Nákladom s tlačou Štefana Huszára 1930. 350 s.

DANEŠ, František. 1966. The relation of centre and periphery as a language universal. In: *Travaux linguistiques de prague. 2. Lex problèmes du centre et de la périphérie du système de la langue*. Prague: Éditions de l'Académie Tchecoslovaque des Sciences 1966, s. 9 – 21.

DANEŠ, František. 1979. Postoje a hodnotící kriteria při kodifikaci. In: *Aktuální otázky jazykové kultury v socialistické společnosti*. Red. J. Chloupek. Praha: Academia 1979, s. 79 – 91.

DANCHEV, Andrei. 1986. The English element in Bulgarian. In: *English in contact with other languages*. Studies in honour of Broder Carstensen on the occasion of his 60th birthday. Eds. W. Viereck – W. D. Bald. Budapest: Akadémiai Kiadó 1986, s. 7 – 23.

DANCHEV, Andrei. 1988. Language Contact and Language Change. In: *Folia Linguistica*, 1988, roč. 22, č. 1 – 2, s. 37 – 53.

DIBLÍK, Jan. 1991. *Malý slovník výslovnosti cizích slov z učebnic českého jazyka a čítanek pro učitele I. stupně základních škol*. Hradec Králové: Gaudeamus 1991. 15 s.

DOKULIL, Miloš. 1962. *Tvoření slov v češtině. I. Teorie odvozování slov*. Praha: Nakladatelství ČSAV 1962. 264 s.

DOLNÍK, Juraj. 1990a. *Lexikálna sémantika*. Bratislava: Univerzita Komenského 1990. 304 s.

DOLNÍK, Juraj. 1990b. Efektívnosť jazykovej komunikácie. In: *Dynamické tendencie v jazykovej komunikácii*. Zost. J. Bosák. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV 1990, s. 147 – 153.

DOLNÍK, Juraj. 1993. Motivácia ako princíp prirodzenosti v morfológii (na príklade substantívnej deklinácie v slovenčine). In: *Jazykovedný časopis*, 1993, roč. 44, č. 1, s. 3 – 13.

DOLNÍK, Juraj. 1995. Forma a význam vlastného mena. In: *Slavica Slovaca*, 1995, roč. 30, č. 2, s. 105 – 111.

DOLNÍK, Juraj. 1997. Diferenciácia teórie kultúry spisovnej slovenčiny. In: *Studia Academica Slovaca*. 26. Red. J. Mlacek. Bratislava: Stimul 1997, s. 51 – 58.

DOLNÍK, Juraj. 1999. Jazykový systém a kodifikácia. In: *Slovenská reč*, 1999, roč. 64, č. 2, s. 106 – 113.

DUCHKOVÁ, Silvia. 1996 – 2004. Z nových výrazov (1 – 47). In: *Kultúra slova*, 1996 – 2004, roč. 30 – 38.

DVONČ, Ladislav. 1958. Výslovnosť a skloňovanie mien *Verne* a *Morse*. In: *Slovenská reč*, 1958, roč. 23, č. 1, 58 – 59.

DVONČ, Ladislav. 1959. Kategória množného čísla pri vlastných menách v spisovnej slovenčine. In: *Jazykovedný časopis*, 1959, roč. 10, č. 2, 138 – 150.

DVONČ, Ladislav. 1963. Skloňovanie názvov typu *Greenville*. In: *Slovenská reč*, 1963, roč. 28, č. 2, 126 – 127.

DVONČ, Ladislav. 1965. *Charlie* – *Charlieho*, nie „Charliho“. In: *Slovenská reč*, 1965, roč. 30, č. 5, s. 313 – 314.

DVONČ, Ladislav. 1967a. Zo skloňovania francúzskych mien na *-es* a anglických a francúzskych mien na *-e*. In: *Slovenská reč*, 1967, roč. 32, č. 3, s. 146 – 153.

DVONČ, Ladislav. 1967b. Bohemians, Beatles, Times. In: *Kultúra slova*, 1967, roč. 1, č. 6, 206 – 209.

DVONČ, Ladislav. 1974/1975. Rytmickeý zákon v adjektívach od cudzích zemepisných názvov. In: *Slovenský jazyk a literatúra v škole*, 1974/1975, roč. 1, č. 1 – 2, s. 32 – 36.

DVONČ, Ladislav. 1976a. Štandardizácia cudzích zemepisných názvov a obyvateľských mien v spisovnej slovenčine. In: *VI. slovenská onomastická konferencia*. Nitra 4. – 6. apríla 1974. Zborník materiálov. Red. M. Majtán. Bratislava: Veda 1976, s. 149 – 154.

DVONČ, Ladislav. 1976b. Vlastné mená a gramatika. In: *VI. slovenská onomastická konferencia*. Nitra 4. – 6. apríla 1974. Zborník materiálov. Red. M. Majtán. Bratislava: Veda 1976, s. 51 – 53.

DVONČ, Ladislav. 1977a. Deriváty cudzích nesklonných zemepisných názvov zakončených na samohlásky. In: *Jazykovedné štúdie*. 13. Ružičkov zborník. Red. J. Horacký. Bratislava: Veda 1977, s. 73 – 81.

DVONČ, Ladislav. 1977b. Zo skloňovania talianskych osobných mien zakončených na *-e*. In: *Slovenská reč*, 1977, roč. 42, č. 2, s. 101 – 106.

DVONČ, Ladislav. 1977c. Zo skloňovania cudzích rodných mien a priezvisk zakončených na *-e*. In: *Kultúra slova*, 1977, roč. 11, č. 9, s. 298 – 302.

DVONČ, Ladislav. 1978. Cudzie podstatné mená s rozdielom medzi pravopisom a výslovnosťou z hľadiska skloňovania. In: *Kultúra slova*, 1978, roč. 12, č. 7, s. 241 – 246.

DVONČ, Ladislav. 1979. Nesklonné cudzie mužské priezviská a rodné mená. In: *Slovenská reč*, 1979, roč. 44, č. 4, 231 – 237.

DVONČ, Ladislav. 1980a. Obyvateľské mená od zemepisných názvov v spisovnej slovenčine. In: *O slovenčine pre slovenčinárov*. Red. J. Oravec. Bratislava: Pedagogický ústav mesta Bratislavy 1980, s. 112 – 160.

DVONČ, Ladislav. 1980b. K derivátom typu *Carson City*. In: *Slovenská reč*, 1980, roč. 45, č. 1, s. 63 – 64.

DVONČ, Ladislav. 1981. Nesklonné slová v spisovnej slovenčine. In: *Studia Academica Slovaca*. 10. Red. Š. Ondruš. Bratislava: Alfa 1981, s. 63 – 85.

DVONČ, Ladislav. 1982a. Skloňovanie gréckych a latinských osobných mien v spisovnej slovenčine. In: *Slovenská reč*, 1982, roč. 47, č. 4, s. 223 – 229.

DVONČ, Ladislav. 1982b. O nezdomácnených a zdomácnených podobách gréckych a latinských vlastných mien osôb v spisovnej slovenčine. In: *Kultúra slova*, 1982, roč. 16, č. 5, s. 133 – 137.

DVONČ, Ladislav. 1983. Pravopis a výslovnosť názvu *Dallas* v spisovnej slovenčine. In: *Slovenská reč*, 1983, roč. 48, č. 2, 124 – 125.

DVONČ, Ladislav. 1984. *Dynamika slovenskej morfológie*. Bratislava: Veda 1984. 124 s.

DVONČ, Ladislav. 1985. Cudzie rodné mená v spisovnej slovenčine. In: *Kultúra slova*, 1985, roč. 19, č. 2, s. 44 – 49.

DVONČ, Ladislav. 1986. Yellowstone. In: *Slovenská reč*, 1986, roč. 51, č. 5, s. 319 – 320.

DVONČ, Ladislav. 1993. O skloňovaní názvu Vancouver. In: *Slovenská reč*, 1993, roč. 58, č. 5, 309 – 310.

DVONČ, Ladislav. 1996. Deriváty od mena Luther alebo tvorenie adjektív od vlastných mien. In: *Slovenská reč*, 1996, roč. 61, č. 4, s. 204 – 207.

DVONČ, Ladislav. 1998. Rytmičné krátenie v spisovnej slovenčine. In: *Slovenská reč*, 1998, roč. 63, č. 5, s. 291 – 299.

ĐURČO, Peter. 1997. Počítačové spracovanie vlastných mien na Slovensku. In: *Sociolinguistica Slovaca*. 3. *Slovenčina na konci 20. storočia, jej normy a perspektívy*. Ed. S. Ondrejovič. Bratislava: Veda 1997, s. 312 – 325.

ENCYCLOPAEDIA BELIANA. 1999. Slovenská všeobecná encyklopédia v dvanástich zväzkoch. Vedúca projektu: Anna Prociková. 1. zväzok: A – Belk. Bratislava: Encyklopedický ústav SAV – Veda, vydavateľstvo SAV, 1999, s. 226.

ENCYCLOPAEDIA BELIANA. 2001. Slovenská všeobecná encyklopédia v dvanástich zväzkoch. Vedúca projektu: Anna Prociková. 2. zväzok: Bell – Czy. Bratislava: Encyklopedický ústav SAV – Veda, vydavateľstvo SAV, 2001, s. 594, 596, 610, 612.

ENCYKLOPÉDIA JAZYKOVÉDY. Red. J. Mistrík. Bratislava: Obzor 1993.

FIGMIKOVÁ, M. – SEKVENT, Karel. 1977. Julia Barbeyho alebo Julia Barbeya. In: *Slovenská reč*, 1977, roč. 42, č. 2, s. 191.

FILIPOVIĆ, Rudolf. 1986. Research guidelines for Analysing Anglicisms in Serbo-Croatian. In: *English in contact with other languages*. Studies in honour of Broder

Carstensen on the occasion of his 60th birthday. Eds. W. Viereck – W. D. Bald. Budapest: Akadémiai Kiadó 1986, s. 333 – 343.

FILIPOVIĆ, Rudolf. 1990. *Anglicizmi u hrvatskom ili srpskom jeziku: porijeklo – razvoj – značenje*. Zagreb: Jugoslovenska akademija znanosti i umjetnosti – Školska knjiga 1990. 336 s.

FISIĄK, Jacek. 1961. Zjawisko depluralizacji niektórych rzeczowników angielskich przez język polski. In: *Język polski*, 1961, roč. 41, s. 138 – 139.

FISIĄK, Jacek. 1986. The word-formation of English loanwords in Polish. In: *English in contact with other languages*. Studies in honour of Broder Carstensen on the occasion of his 60th birthday. Eds. W. Viereck – W. D. Bald. Budapest: Akadémiai Kiadó 1986, s. 253 – 263.

FURDÍK, Juraj. 1967. O slovotvorných príponách s gramatickou funkciou. In: *Slovenská reč*, 1967, roč. 32, č. 6, s. 342 – 345.

FURDÍK, Juraj. 1979. O vzťahu nositeľov jazyka k jazyku. In: *Z teórie spisovného jazyka*. Zborník referátov a diskusných príspevkov. Red. J. Kačala. Bratislava: Veda 1979, s. 66 – 68.

FURDÍK, Juraj. 1985. Jazyk v čase (diachronia, synchronia, prognostické aspekty). In: *K princípom marxistickej jazykovedy*. Materiály z konferencie o marxistickej jazykovede (Smolenice 21. – 23. novembra 1983). Red. S. Ondrejovič. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV 1985, s. 72 – 75.

FURDÍK, Juraj. 1993. *Slovotvorná motivácia a jej jazykové funkcie*. Levoča: Modrý Peter 1993. 200 s.

FURDÍK, Juraj. 1994. Integračné procesy pri lexikálnych prevzatíach. In: *Jazykovedný časopis*, 1994, roč. 45, č. 2, s. 95 – 102.

FURDÍK, Juraj. 1995. „Zákonitosť jednotlivého“ v slovanskej lexike. In: *Slavica Slovaca*, 1995, roč. 30, č. 2, s. 122 – 127.

FURDÍK, Juraj. 1996 – 2002. *Prednášky zo slovenskej lexikológie*. Prešov 1996 – 2002. Nepublikované.

FURDÍK, Juraj. 1998/1999. Typy lexikálnej motivácie. In: *Jazykovedný zápisník*, 1998/1999, roč. 17/18, s. 24 – 27.

FURDÍK, Juraj. 2000. Motywacja słowotwórcza między innymi typami motywacji leksykalnej. In: *Słowotwórstwo a inne sposoby nominacji*. Materiały z 4 konferencji Komisji Słowotwórstwa przy Międzynarodowym Komitecie Słowistów (Katowice 27 – 29 września 2000 r.). Eds. K. Kleszczowa – L. Selimski. Katowice: Wydawnictwo Gnome 2000, s. 59 – 62.

FURDÍK, Juraj. 2002. Pojem produktivity v slovotvorbe a v morfológii. In: *Jazykoveda v bibliografii. Bibliografia v jazykovede. Na počesť Ladislava Dvonča*. Ed. S. Ondrejovič. Bratislava: Veda 2002, s. 22 – 29.

FURDÍK, Juraj. 2004. *Slovenská slovotvorba (teória, opis, cvičenia)*. Ed. M. Ološtiak. Prešov: Náuka 2004. 200 s.

FURDÍK, Juraj. 2005. *Život so slovotvorbou a lexikológiou. Výber štúdií pri príležitosti nedožitých sedemdesiatin*. Eds. M. Ološtiak – L. Gianitsová-Ološtiaková. Košice: Vydavateľstvo LG 2005. 472 s.

- GIANITSOVÁ, Lucia. 2006. Dynamika skloňovania substantív (na materiáli SNK). In: *Tzv. základní výzkum v lingvistice – desideratum, nebo realis?* Sborník příspěvků z 5. mezinárodní konference Setkání mladých lingvistů, konané na Filozofické fakultě Univerzity Palackého ve dnech 17. – 19. května 2004. Ed. P. Pořízka – V. P. Polách. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci 2006, s. 86 – 96.
- GREVEN, Hubert A. 1972. *Elements in English Phonology*. Paris: Presses Universitaires de France 1972. 363 s.
- HAIS, Karel. 1998. *Anglická gramatika*. 4. vyd. Prel. J. Lenhardt. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1998. 501 s.
- HAIS, Karel – HODEK, Břetislav. 1993. Osobní jména. Personal Names. In: *Velký anglicko-český slovník*. IV. T – Z. Praha: Academia 1993, s. 489 – 535.
- HATTALA, Martin. 1857. *Srovnávací mluvnice jazyka českého a slovenského*. Praha: Clave-ova kněhkupectví 1857. 330 s.
- HAUGEN, Einar. 1988. The Influence of English: A Transatlantic Perspective. In: *Folia Linguistica*, 1988, roč. 22, č. 1 – 2, s. 3 – 9.
- HONZÁKOVÁ, Marie – HONZÁK, František – ROMPORTL, Milan. ²1996. ³2004. *Čtete je správně? Slovníček výslovnosti cizích jmen*. 2. vyd. Praha: Albatros 1996. 319 s. (3. vyd. 312 s.)
- HORECKÝ, Ján. 1967. O kodifikácii. [Diskusný príspevok.] In: *Kultúra spisovnej slovenčiny*. Red. J. Ružička. Bratislava: Vydavateľstvo SAV 1967, s. 165.
- HORECKÝ, Ján. 1978. *Základy jazykovedy*. Bratislava: SPN 1978. 184 s.
- HORECKÝ, Ján. 1979. Východiská k teórii spisovného jazyka. In: *Z teórie spisovného jazyka*. Red. J. Ružička. Bratislava: Veda 1979, s. 13 – 22.
- HORECKÝ, Ján. 1982. *Spoločnosť a jazyk*. Bratislava: Veda 1982. 112 s.
- HORECKÝ, Ján. 1988. Dynamickosť a dynamika v jazyku. In: *Studia Academica Slovaca*. 17. Red. J. Mistrik. Bratislava: Alfa 1988, 189 – 199.
- HORECKÝ, Ján – BUZÁSSYOVÁ, Klára – BOSÁK, Ján a kol. 1989. *Dynamika slovných zásob súčasnej slovenčiny*. Bratislava: Veda 1989. 436 s.
- HŮRKOVÁ, Jiřina. 1995. *Česká výslovnostní norma*. Praha: Scientia 1995. 75 s.
- CHIȚORAN, Dumitru. 1986. English element in Romanian. A case study in linguistic borrowing. In: *English in contact with other languages*. Studies in honour of Broder Carstensen on the occasion of his 60th birthday. Eds. M. Wierck – W. D. Bald. Budapest: Akadémiai Kiadó 1986, s. 287 – 306.
- IMRICHOVÁ, Mária. 2002. *Logonymá v systéme slovenčiny*. Prešov: PU v Prešove, FHPV 2002. 142 s.
- IVIR, Vladimir. 1988. Lexicological and Translational Treatment of Internationalisms. In: *Folia Linguistica*, 1988, roč. 22, č. 1 – 2, s. 93 – 102.
- JACKO, Jozef. 1974. *Slovenská morfológia v škole*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1974. 232 s.
- JACKO, Jozef. 1979. Adjektívne a substantívne deriváty od cudzích zemepisných názvov typu *Zaragoza* a *Mandžusko* v spisovnej slovenčine. In: *Zborník Pedagogickej fakulty v Prešove Univerzity P. J. Šafárika v Košiciach*. Roč. 14. Zv. 3. Slavistika. Red. Ľ. Novák et al. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1979, s. 57 – 75.

JACKO, Jozef. 1996. Alexander Kwaśniewski – Alexandra Kwaśniewského. In: *Slovenská reč*, 1996, roč. 61, č. 2, s. 127 – 128.

JAK JE ČÍST? TRANSKRIPCE JMEN CIZÍCH SPISOVATELŮ A NÁZVŮ JEJICH DĚL. 2., dopl. a přeprac. vyd. Praha: Kniha 1958. 112 s.

JAK SPRÁVNĚ ČÍST JMÉNA CIZÍCH SPISOVATELŮ. Brno: Knihovna Jiřího Mahena 1976. 68 s.

JAK VYSLOVUJEME... FONETICKÝ PŘEPIS CIZÍCH JMEN. Zost. Irena Kraszková. Karlovy Vary: Okresní knihovna Karlovy Vary 1971. 179 s.

JIRSOVÁ, Anna. 1989. K pojetí systému a struktury v současné české lingvistice. In: *Slovo a slovesnost*. 1989, roč. 50, č. 3, s. 238 – 248.

JÓNA, Eugen. 1955. Z diskusie o vzťahu spisovného jazyka a nárečí. In: *Slovenská reč*, 1955, roč. 20, s. 240.

JONES, Daniel. 2003. *English pronouncing Dictionary*. Eds. P. Roane, J. Hartman, J. Setter. Cambridge University Press 2003.

KAČALA, Ján. 1988. Sú prípady, keď k ženským priezviskám nedávame príponu -ová? In: Pisárčiková a kol.: *Jazyková poradňa odpovedá*. Bratislava: SPN 1988, s. 187.

KAČALA, Ján. 1994. Prispôsobovanie cudzích mien a kodifikácia ich výslovnosti. In: *Slovenčina – vec politická?* Martin: Matica slovenská 1994, s. 146 – 150.

KAČALA, Ján. 1998. Výslovnosť cudzojazyčných mien a názvov. In: *Kultúra slova*, roč. 32, č. 4, 1998, s. 209 – 219.

KAČALA, Ján. 2003. Mimosystémové vzťahy vlastného mena. In: *Vlastné meno v komunikácii. 15. slovenská onomastická konferencia*. Bratislava 6. – 7. septembra 2002. Red. P. Žigo – M. Majtán. Bratislava: Veda 2003, s. 32 – 37.

KAČALA, Ján. 2005. **skloňovanie firemných názvov**. In: *Kultúra slova*, 2005, roč. 39, č. 3, s. 189.

KERDO, Ján. 1994. O výslovnosti a transkripcii rumunských vlastných mien v slovenčine. In: *Slovenská reč*, 1994, roč. 59, č. 4, s. 266 – 272.

KILARSKI, Marcin. 1997. The case of the unmarked gender in loanwords. In: *Studia Anglica Posnaniensia*, 1997, roč. 32, s. 89 – 99. Dostupné na: <<http://www.staff.amu.edu.pl/~kilarSKI/research/download/unmarked.pdf>>

KNAPPOVÁ, Miloslava. 1980a. K spoločenskému fungovaní oficiálnych podob rodnych jmen. In: *Spoločenské fungovanie vlatných mien. VII. slovenská onomastická konferencia*. Zemplínska Širava 20. – 24. septembra 1976. Zborník materiálov. Red. M. Majtán. Bratislava 1980, s. 287 – 291.

KNAPPOVÁ, Miloslava. 1980b. Osobní jména v českém jazykovém systému. In: *Naše řeč*, 1980, roč. 63, č. 5, s. 225 – 232.

KOČIŠ, František. 1975. Poznámky k pravopisu a skloňovaniu názvov typu Tosca, Piacenza a Sevilla v slovenčine. In: *Slovenská reč*, 1975, roč. 40, č. 5, s. 291 – 297.

KOČIŠ, František. 1979. Pojem jazykovéj normy a normovanosti. In: *Z teórie spisovného jazyka*. Red. J. Ružička. Bratislava: Veda 1979, s. 32 – 42.

KRÁĽ, Ábel. 1974. Slovenské samohlásky v konfrontácii so samohláskami iných jazykov. In: *Studia Academica Slovaca*. 3. Red. J. Mistrík. Bratislava: Alfa 1974, s. 67 – 82.

KRÁĽ, Ábel. 1977. Štýly slovenskej výslovnosti. In: *Studia Academica Slovaca*. 6. Red. J. Mistrík. Bratislava: Alfa 1977, s. 267 – 286.

KRÁĽ, Ábel. 1978. Preberanie cudzích slov do slovenčiny z hľadiska fonetiky a ortoepie. In: *Studia Academica Slovaca*. 7. Red. J. Mistrík. Bratislava: Alfa 1978, s. 201 – 215.

KRÁĽ, Ábel. ¹1984. ²1988. ³1996. *Pravidlá slovenskej výslovnosti*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1984; 1988; 1996.

KRÁĽ, Ábel. 2005. *Pravidlá slovenskej výslovnosti. (Systematika a výslovnostný slovník.)* Martin: Vydavateľstvo Matice slovenskej 2005. 423 s.

KRÁĽ, Ábel – BARTOŠ, Jozef. 1989. Výslovnosť francúzskych osobných mien v slovenčine. In: *Slovenská reč*, 1989, roč. 54, č. 1, s. 22 – 29.

KRÁĽ, Ábel – SABOL, Ján. 1989. *Fonetika a fonológia*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1989. 392 s.

KREJA, Bogusław. 1963. O tzv. depluralizacji w języku polskim. In: *Język polski*, 1963, roč. 43, č. 1 – 2, s. 27 – 36.

KRUPA, Viktor. 1974. Kategória systému v jazykovede z hľadiska filozofie. In: *Jazykovedný časopis*, 1974, roč. 25, č. 1, s. 11 – 20.

KRUPA, Viktor. 1980. *Jednota a variabilita jazyka. Systémový prístup a tzv. exotické jazyky*. Bratislava: Veda 1980. 168 s.

KUČERA, Jiří – ZEMAN, Jiří. 1998. *Výslovnost a skloňování cizích osobních jmen v češtině. Anglická osobní jména*. Hradec Králové: Gaudeamus 1998. 141 s.

L. D. [= L. DVONČ]. 1948/1949a. Dewey, gen. Deweyho a či Deweya? In: *Slovenská reč*, 1948/1949, roč. 14, č. 5 – 6, s. 191 – 192.

L. D. [= L. DVONČ]. 1948/1949b. Skloňovanie priezviska Wallace? In: *Slovenská reč*, 1948/1949, roč. 14, č. 5 – 6, s. 192.

LENHARDT, Ján. 1977. Kontrastívny rozbor anglických a slovenských hlások. In: *Studia Academica Slovaca*. 6. Red. J. Mistrík. Bratislava: Alfa 1977, s. 287 – 303.

LENHARDT, Ján. 1981. *Konfrontačná fonetika anglických a slovenských hlások*. Bratislava: Univerzita Komenského 1981. 132 s.

LENHARDT, Ján. 1982a. O výslovnosti jedného typu koncovej slabiky anglických slov prevzatých z angličtiny. In: *Slovenská reč*, 1982, roč. 47, č. 3, s. 166 – 169.

LENHARDT, Ján. 1982b. Výslovnosť koncovej slabiky „spoluhláska + -er“ v anglických slovách prevzatých do slovenčiny. In: *Kultúra slova*, 1982, roč. 16, č. 2, s. 46 – 47.

LENHARDT, Ján. 1983. Adaptácia anglických vokálnych zvukov [ə] a [ɜ:] v slovenčine. In: *Slovenská reč*, 1983, roč. 48, č. 2, s. 160 – 167.

LENHARDT, Ján. 1986. Vokálna kvantita v súčasnej angličtine a jej prepis v slovenčine. In: *Slovenská reč*, 1986, roč. 51, č. 2, s. 96 – 101.

- LETZ, Belo. 1950. *Gramatika slovenského jazyka*. Bratislava: Štátne nakladateľstvo 1950. 583 s.
- MAGAY, Tamás. 1978. *Idegen nevek kiejtési szótára*. 2. vyd. Budapest: Akadémiai kiadó 1978. 501 s.
- MACHT, Anton. 1938. *Sústavná mluvnica slovenská pre učiteľov a súkromné štúdium*. Třebechovice p. O. 1938. 433 s.
- MAJTÁN, Milan. 2007. Perspektívy rozvoja slovenskej onomastiky. In: *Súradnice súčasnej onomastiky*. Zborník materiálov zo 16. slovenskej onomastickej konferencie. Bratislava 16. – 17. 9. 2004. Zost. M. Považaj – P. Žigo. Bratislava: Veda – Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV 2007, s. 9 – 16.
- MAJTÁN, Milan – POVAŽAJ, Matej. 1998. *Vyberte si meno pre svoje dieťa*. 1. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo ART AREA 1998. 344 s.
- MARTINCOVÁ, Olga. 2003. Propria v neologické slovotvorbe. In: *Dynamika a inovace v češtině a bulharštině (90. léta 20. století)*. Sborník příspěvků z pracovního setkání. Sofie, 7. října 2002. Praha: Ústav pro jazyk český AVČR 2003, s. 19 – 25.
- MIKO, František. 1962. *Rod, číslo a pád podstatných mien*. Bratislava: Vydavateľstvo SAV 1962. 256 s.
- MISTRÍK, Jozef. S. a. *Moderná slovenčina*. 3., preprac. vyd. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo [sine anno]. 293 s.
- MORFOLOGIA SLOVENSKEHO JAZYKA. Red. J. Ružička. Bratislava: Vydavateľstvo SAV 1966. 896 s.
- NEBESKÁ, Iva. 1989. K současnému pojetí normy v české lingvistice. In: *Slovo a slovesnost*, 1989, roč. 50, č. 2, s. 152 – 167.
- NEBESKÁ, Iva. 1992. Dvojí poloha pojmu jazyková norma. In: *Naše řeč*, 1992, roč. 75, č. 1, s. 22 – 27.
- NEBESKÁ, Iva. 1996. *Jazyk, norma, spisovnost*. Praha: Univerzita Karlova 1996. 160 s.
- NOVÁK, Ľudovít. 1979. K otázke pomeru úzus-norma-kodifikácia v spisovnom jazyku a nárečiach. [Diskusný príspevok.] In: *Z teórie spisovného jazyka*. Red. J. Ružička. Bratislava: Veda 1979, s. 111 – 112.
- NOVÁ SLOVA V ČEŠTINĚ. SLOVNÍK NEOLOGIZMŮ. 2. Kolektiv autorů pod vedením Olgy Martincové. Praha: Academia 2004. 568 s.
- OKÁL, Miloslav. 1992. *Grécke a latinské mená v slovenčine*. Vydané vlastným nákladom 1992. 132 s.
- OLOŠTIAK, Martin. 2001a. Jazykový systém a cudzie antroponymá v slovenčine (na materiáli anglických antroponým). In: *Jazykovedný časopis*, 2001, roč. 52, č. 2, s. 81 – 99.
- OLOŠTIAK, Martin. 2001b. Cudzie antroponymá v slovenčine (na materiáli anglických antroponým). In: *Jazykovedné aktuality*, 2001, roč. 38, č. 3, s. 46 – 53.
- OLOŠTIAK, Martin. 2001c. O prechyl'ovaní cudzích priezvisk v slovenčine. In: *Slovenská reč*, 2001, roč. 66, č. 5, s. 298 – 308.
- OLOŠTIAK, Martin. 2001d. Antroponymia v tvorbe Václava Pankovčina. In: *Kontexty tvorby Václava Pankovčina*. Zborník materiálov z vedeckého seminára, ktorý sa

konan 24. mája 2001 v Prešove. Red. J. Sabol – M. Součková. Prešov: Náuka 2001, s. 122 – 127.

OLOŠTIAK, Martin. 2002a. Transfonemizácia v kontaktovom vzťahu angličtina – slovenčina. In: *Jazykovedný časopis*, 2002, roč. 53, č. 2, s. 111 – 126.

OLOŠTIAK, Martin. 2002b. Skloňovanie anglických osobných mien v slovenčine. In: *Slovenská reč*, 2002, roč. 67, č. 4 – 5, s. 211 – 224.

OLOŠTIAK, Martin. 2002c. K problematike adaptácie anglických osobných mien v slovenčine. In: *Problémy adaptácie cudzích mien v slovenčine*. Vedecký seminár. Bratislava 19. – 20. október 2000. Ed. Ľ. Králik. Bratislava: Veda 2002, s. 120 – 126.

OLOŠTIAK, Martin. 2003a. Norma, úzus, kodifikácia vo vzťahu k cudzím antroponymám v slovenčine. In: *Slovenská reč*, 2003, roč. 68, č. 6, s. 321 – 335.

OLOŠTIAK, Martin. 2003b. Fungovanie cudzích proprií v komunikácii. In: *Komunikácia a text*. Zborník materiálov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou pri príležitosti životného jubilea doc. PhDr. Františka Ruščáka, CSc., v dňoch 15. – 16. novembra 2001 v Prešove. Red. Z. Stanislavová. Prešov: Náuka 2003, s. 212 – 218.

OLOŠTIAK, Martin. 2003c. Komunikačné aspekty cudzích proprií v slovenčine. In: *Vlastné meno v komunikácii. 15. slovenská onomastická konferencia*. Bratislava 6. – 7. septembra 2002. Red. P. Žigo – M. Majtán. Bratislava: Veda 2003, s. 75 – 82.

OLOŠTIAK, Martin. 2004a. Cudzie propriá v slovenčine z hľadiska vzťahu parole – langue. In: *Vztah langue a parole v perspektivě „interaktivního obrátu“ v lingvistickém zkoumání*. Sborník příspěvků z 3. mezinárodní konference Setkání mladých lingvistů, konané na Filozofické fakultě Univerzity Palackého ve dnech 14. – 15. května 2002. Eds. P. Pořízka – V. P. Polách. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci 2004, s. 11 – 16.

OLOŠTIAK, Martin. 2004b. O interlingválnej motivácii (teoreticko-metodologické a terminologické poznámky). In: *Slovenčina na začiatku 21. storočia*. Na počesť profesora Ivora Ripku. Ed. M. Imrichová. Prešov: Fakulta humanitných a prírodných vied, Prešovská univerzita v Prešove 2004, s. 112 – 122.

OLOŠTIAK, Martin. 2004c. Variantnosť anglických proprií v slovenčine. In: *Varia XI*. Zborník materiálov z XI. kolokvia mladých jazykovedcov. Spišská Nová Ves 28. – 30. novembra 2001. Ed. M. Šimková. Bratislava: Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV 2004, s. 8 – 14.

OLOŠTIAK, Martin. 2004d. Výslovnosť a skloňovanie názvov klubov NHL v slovenčine. In: *Slovenská reč*, 2004, roč. 69, č. 5 – 6, s. 302 – 317.

OLOŠTIAK, Martin. 2004e. O interlingválnej proxemike (príspevok k poznaniu medzijazykových súvislostí). In: *5. medzinárodná konferencia o komunikácii. Súčasná jazyková komunikácia v interdisciplinárnych súvislostiach*. Banská Bystrica 3. – 4. september 2003. Ed. V. Patráš. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, Fakulta humanitných vied 2004, s. 131 – 142.

OLOŠTIAK, Martin. 2004f. Chelsea, nesklonné subst. alebo gen. Chelsea? In: *Slovenská reč*, 2004, roč. 69, č. 3, s. 191 – 192.

OLOŠTIAK, Martin. 2005a. Lexikálna motivácia – desideratum alebo realis? In: *Tzv. základní výzkum v lingvistice – desideratum, nebo realis?* Sborník příspěvků z 5.

mezinárodní konference Setkání mladých lingvistů, konané na Filozofické fakultě Univerzity Palackého ve dnech 17. – 19. května 2004. Ed. P. Pořízka. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci 2005, s. 220 – 226.

OLOŠTIAK, Martin. 2005b. Cudzie vlastné mená v médiách. In: *Médiá a text*. Eds. J. Rusnák – M. Bočák. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity 2005, s. 309 – 314.

OLOŠTIAK, Martin. 2005c. Abreviačná a slovotvorná motivácia. In: *Slovo o slove*. 11. Ed. Ľ. Sičáková – Ľ. Liptáková. Prešov: Pedagogická fakulta Prešovskej univerzity 2005, s. 39 – 50.

OLOŠTIAK, Martin. 2005d. Monumentálne dielo slovanskej onomastiky. In: *Slavica Slovaca*, 2005, roč. 40, č. 1, s. 63 – 67.

OLOŠTIAK, Martin. 2005e. Niekoľko poznámok o cudzích propriách v slovenčine. In: *Varia XII. Zborník materiálov z XII. kolokvia mladých jazykovedcov* (Modra-Piesok 4. – 6. 12. 2002). Zost. M. Šimková. Bratislava: Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV 2005, s. 98 – 102.

OLOŠTIAK, Martin. 2006. Obohacovanie lexikálnej zásoby z pohľadu teórie lexikálnej motivácie. In: *Varia XIV. Zborník materiálov z XIV. kolokvia mladých jazykovedcov* (Nitra – Šintava 8. – 10. 12. 2004). Zost. M. Olšiak. Bratislava: Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV – Katedra slovenského jazyka FF UKF v Nitre 2006, s. 184 – 189.

OLOŠTIAK, Martin. V tlači a. O názoroch na preberanie cudzích lexikálnych jednotiek do slovenčiny. Prednesené na vedeckej konferencii *Jazyková kultúra na začiatku 3. tisícročia*. Bratislava 9. – 10. septembra 2004.

OLOŠTIAK, Martin. V tlači b. Anglické vlastné mená v slovenčine a možnosti ich ďalšieho elektronického spracovania. In: *Varia XV*. Prednesené na 15. kolokviu mladých jazykovedcov. Tajov 7. – 9. 12. 2005.

OLOŠTIAK, Martin. V tlači c. K ortoepickej problematike cudzích vlastných mien. Prednesené na medzinárodnej konferencii *Jazyk, veda o jazyku, societa*, venovanej doc. PhDr. Slavomírovi Ondrejovičovi, CSc. Smolenice 26. – 27. apríla 2006.

OLOŠTIAK, Martin. V tlači d. K pravopisnej problematike cudzích vlastných mien. Prednesené na konferencii *Dynamické tendencie v slovenskom pravopise*. Bratislava 18. – 19. mája 2006.

OLOŠTIAK, Martin. V tlači e. Propriá a explanačno-deskriptívny prístup k morfológii spisovnej slovenčiny. Prednesené na konferencii *Jazyk a komunikácia v súvislostiach II*. Bratislava 6. – 7. 9. 2007.

OLOŠTIAK, Martin. V tlači f. Proprium ako slovotvorný motivant (rozšírená verzia). – In: *Slovenská reč*, 2007, v tlači.

OLOŠTIAK, Martin – BILÁ, Magdaléna – TIMKOVÁ, Renáta. 2006. *Slovník anglických vlastných mien v slovenčine*. Bratislava: Kniha-spoločník 2006. 266 s.

OLOŠTIAK, Martin – GIANITSOVÁ, Lucia. 2007. Deklinačný systém proprií (náčrt problematiky). In: *Súradnice súčasnej onomastiky*. Zborník materiálov zo 16. slovanskej onomastickej konferencie. Bratislava 16. – 17. 9. 2004. Zost. M. Považaj – P. Žigo. Bratislava: Veda – Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV 2007, s. 55 – 66.

OLŠIAK, Marcel. V tlači. Faktory ovplyvňujúce kvantitu vokálov. Prednesené na 7. setkání mladých lingvistů. Olomouc 16. 5. 2006.

ONDREJOVIČ, Slavomír. 1983. Slovník výslovnosti cudzích mien. Honzáková, M. – Romportl, M.: Čteme je správně? Praha, Albatros 1981. 344 s. In: *Kultúra slova*, 1983, roč. 17, č. 1, s. 26 – 29.

ONDREJOVIČ, Slavomír. 1985. Ako vyslovovať názov mesta *Los Angeles*. In: *Kultúra slova*, 1985, roč. 19, č. 2, s. 56 – 57.

ONDREJOVIČ, Slavomír. 1986. O jazykovej chybe. In: *Jazyková politika a jazyková kultúra*. Red. J. Kačala. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV 1986, s. 209 – 213.

ONDREJOVIČ, Slavomír. 1988. O niektorých problémoch slovenskej ortoepie. In: *Slovenská reč*, 1988, roč. 53, č. 2, s. 100 – 108.

ONDREJOVIČ, Slavomír. 1997a. Sociolingvistický vs. „normativistický“ pohľad na jazyk. In: *Sociolinguistica Slovaca. 3. Slovenčina na konci 20. storočia, jej normy a perspektívy*. Ed. S. Ondrejovič. Bratislava: Veda 1997, s. 54 – 60.

ONDREJOVIČ, Slavomír. 1997b. Český slovník výslovnosti cudzích mien po druhýkrát. Honzáková, M. – Honzák, F. – Romportl, M.: Čteme je správně? 2. vyd. Praha, Albatros 1996. 320 s. In: *Kultúra slova*, 1997, roč. 31, č. 6, s. 360 – 365.

ONDREJOVIČ, Slavomír. 1998. Průručka výslovnosti a skloňování britských vlastních mien v češtině. Kučera, J. – Zeman, J.: Výslovnost a skloňování cizích osobních jmen v češtině. Anglická osobní jména. Hradec Králové, Gaudeamus 1998. 144 s. In: *Kultúra slova*, 1998, roč. 32, č. 4, s. 238 – 240.

ONDREJOVIČ, Slavomír. 2000. K výslovnosti krstných mien v slovenčine. In: *Vlastné mená v jazyku a spoločnosti. 14. slovenská onomastická konferencia*. Banská Bystrica 6. – 8. júla 2000. Zost. J. Krško a M. Majtán. Bratislava – Banská Bystrica: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV – Fakulta humanitných vied a Pedagogická fakulta UMB 2000, s. 65 – 73.

ONDREJOVIČ, Slavomír. 2002. Intonácia slovenskej vety a médiá. In: *Slovenská reč*, 2002, roč. 67, č. 2, s. 77 – 81.

ONDREJOVIČ, Slavomír. 2004. K niektorým problémom pripravovaného Ortoepického slovníka slovenského jazyka. In: *Konference česko-slovenské pobočky ISPhS 2004*. Praha: Fonetický ústav – Filozofická fakulta, Univerzita Karlova 2004, s. 54 – 64.

ONDRUS, Pavel – HORECKÝ, Ján – FURDÍK, Juraj. 1980. *Súčasný slovenský spisovný jazyk. Lexikológia*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1980. 232 s.

ORAVCOVÁ, Anna. 1995. Anglicizmy v dennej tlači. In: *Spisovná slovenčina a jazyková kultúra*. Materiály z konferencie konanej v Budmericiach 27. – 29. októbra 1994. Red. J. Doruľa. Bratislava: Veda 1995, s. 97 – 107.

ORAVEC, Ján – BAJZÍKOVÁ, Eugénia – FURDÍK, Juraj. ²1988. *Súčasný slovenský spisovný jazyk. Morfológia*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1988. 232 s.

ORGOŇOVÁ, Oľga. 1998. *Galicizmy v slovenčine*. Bratislava: Stimul 1998. 125 s.

ORLOVSKÝ, Jozef – ARANY, Adalbert Ladislav. 1947. *Gramatika jazyka slovenského*. 2. vyd. Bratislava: Vedecké a umelecké nakladateľstvo Dr. J. Orlovského 1947. 252 s.

PAIKKALA, Sirkka. 2002. Surnames in Finland on the threshold of the new millennium. In: *Onoma*, 2002, roč. 37, s. 267 – 277. Dostupné na: <<http://www.genealogia.fi/nimet/nimi82s.htm>>

PALKOVIČ, Konštantín. 1978. Zmena gramatických kategórií pri prevzatých slovách. In: *Slovenská reč*, 1978, roč. 43, č. 5, s. 281 – 286.

PALKOVIČ, Konštantín. 1982. O transkripcii latinských a gréckych mien. In: *Kultúra slova*, 1982, roč. 16, č. 5, s. 137 – 144.

PATRÁŠ, Vladimír. 2003. Inojazykové osobné mená v žurnalistickej komunikácii. In: *Vlastné meno v komunikácii. 15. slovenská onomastická konferencia*. Bratislava 6. – 7. septembra 2002. Zost. P. Žigo – M. Majtán. Bratislava: Veda 2003, s. 65 – 73.

PAULINY, Eugen. 2000. *Norma spisovnej slovenčiny a zásady jej kodifikovania*. Spisy SJS. 2/2000. Bratislava: Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV – Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV 2000. 37 s.

PAULINY, Eugen – RUŽIČKA, Jozef – ŠTOLC, Jozef. ⁵1968. *Slovenská gramatika*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1968. 596 s.

PECIAR, Štefan. 1979. K vymedzeniu pojmu jazykovej chyby. In: *Z teórie spisovného jazyka*. Red. J. Ružička. Bratislava: Veda 1979, s. 174 – 179.

PEPRNÍK, Jaroslav. 1982. *Slovník amerikanismů*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství 1982. 616 s.

PISÁRČIKOVÁ, Mária. 1988. Skloňovanie anglického priezviska *Rayleigh*. In: *Kultúra slova*, 1988, roč. 22, č. 4, s. 113 – 114.

PLESKALOVÁ, Jana. 2000. O tzv. parasystému. In: *Linguistica Brunensia. Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské univerzity. Řada jazykovědná*. A48. Brno: Masarykova univerzita 2000, s. 41 – 46.

POLLÁKOVÁ, Nadežda. 1982. O výslovnosti anglických vlastných mien v slovenčine. In: *Kultúra slova*, 1982, roč. 16, č. 2, s. 38 – 40.

POVAŽAJ, Matej. 1980. Vznik nových úradných podôb mien. In: *Spoločenské fungovanie vlastných mien. VII. slovenská onomastická konferencia*. Zemplínska Šírava 20. – 24. septembra 1976. Zborník materiálov. Red. M. Majtán. Bratislava: Veda 1980, s. 293 – 297.

POVAŽAJ, Matej. 1993. *Stanleyho pohár* či *Stanleyov pohár*? In: *Kultúra slova*, 1993, roč. 27, č. 9 – 10, s. 317.

POVAŽAJ, Matej. 1996. Cudzie zemepisné názvy v slovenskom kontexte. In: *Kultúra slova*, 1996, roč. 30, č. 2, s. 85 – 89.

POVAŽAJ, Matej. 2002. **Теско** □ □□ **do Тесца, nakupova□ v Тесцу**. In: *Kultúra slova*, 2002, roč. 36, č. 2, s. 107 – 108.

POVAŽAJ, Matej. 2005. Rok Ľudovíta Štúra, jazyková kultúra a kultúra reči. In: *Kultúra slova*, 2005, roč. 39, č. 1, s. 3 – 6.

PRAVIDLÁ SLOVENSKÉHO PRAVOPISU. 3., uprav. a dopl. vyd. Bratislava: Veda 2000.

PRAVIDLÁ SLOVENSKÉHO PRAVOPISU s abecedným pravopisným slovníkom. Martin: Matica slovenská 1931.

PRAVIDLÁ SLOVENSKÉHO PRAVOPISU s abecedným pravopisným slovníkom. Nové, revid. vyd. Martin: Matica slovenská 1949.

PRAVIDLÁ SLOVENSKÉHO PRAVOPISU s pravopisným a gramatickým slovníkom. Bratislava: Slovenská akadémia vied 1953 (1. vyd.), Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1967 (9., zrevid. vyd.), 1971 (11., zrevid. vyd.).

PROBLÉMY ADAPTÁCIE CUDZÍCH MIEN V SLOVENČINE. Vedecký seminár. Bratislava 19. – 20. október 2000. Ed. Ľ. Králik. Bratislava: Veda 2002. 182 s.

QUIRK, Randolph – GREENBAUM, Sidney – LEECH, Geoffrey – SVARTVIK, Jan. 1999. *A Comprehensive grammar of the English language*. 15. vyd. Harlow: Longman 1999.

RIPKA, Ivor – IMRICHOVÁ, Mária – SKLADANÁ, Jana. 2005. *Príručka slovenského pravopisu pre školy a prax*. Bratislava: Agentúra Cesty 2005. 673 s.

ROACH, Peter. 1991. *English Phonetics and Phonology. A practical course*. 2. vyd. Cambridge: Cambridge University Press 1991. 262 s.

RUMÁNEK, Ivan. 1996a. Pravopis a používanie ázijských slov v slovenčine. In: *Slovenská reč*, 1996, roč. 61, č. 1, s. 23 – 29.

RUMÁNEK, Ivan. 1996b. Pravopis a používanie ázijských slov v slovenčine. II. In: *Slovenská reč*, 1996, roč. 61, č. 3, s. 142 – 152.

RUMÁNEK, Ivan R. V. 2002. Adaptácia mien – japončina, sanskrit a jazyky juhovýchodnej Ázie. In: *Problémy adaptácie cudzích mien v slovenčine*. Ed. Ľ. Králik. Bratislava: Veda, 2002, s. 146 – 152.

RUŽIČKA, Jozef. 1976. Súčasná spisovná slovenčina a jej vzťah k iným jazykom. In: *Studia Academica Slovaca*. 5. Red. J. Mistrík. Bratislava: Alfa 1976, s. 409 – 420.

RYBAKIN, Anatolij Ivanovič. 1986. *Slovar' anglijskich familij. / A Dictionary of English Surnames*. 1. vyd. Moskva: Russkij jazyk 1986. 576 s.

RYBAKIN, Anatolij Ivanovič. 1989. *Slovar' anglijskich ličnych imen. / Dictionary of English Personal Names*. 2. vyd. Moskva: Russkij jazyk 1989. 224 s.

SABOL, Ján. 1976. Frekvencia deklinačných typov feminín v spisovnej slovenčine. In: *Jazykovedný časopis*, 1976, roč. 27, č. 1, s. 45 – 53.

SABOL, Ján. 1977. *Prozodická sústava slovenčiny*. Bratislava: Metodicko-výskumný kabinet Československého rozhlasu 1977. 97 s.

SABOL, Ján. 1980a. Zvukové ustrojenie vlastného mena a jeho komunikačné súvislosti. In: *Spoločenské fungovanie vlastných mien. VII. slovenská onomastická konferencia*. Zemplínska Šírava 20. – 24. septembra 1976. Zborník materiálov. Red. M. Majtán. Bratislava: Veda 1980, s. 35 – 40.

SABOL, Ján. 1980b. Variantnosť skloňovacích typov podstatných mien v spisovnej slovenčine. In: *Slovenská reč*, 1980, roč. 45, č. 2, s. 65 – 71.

SABOL, Ján. 1984. Kvantita v spisovnej slovenčine. In: *Studia Academica Slovaca*. 13. Red. J. Mistrík. Bratislava: Alfa 1984, s. 391 – 412.

SABOL, Ján. 1986. Prízvuk v slovenčine. In: *Studia Academica Slovaca*. 15. Red. J. Mistrík. Bratislava: Alfa 1986, s. 511 – 513.

SABOL, Ján. 1989. *Syntetická fonologická teória*. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV 1989. 253 s.

SABOL, Ján. 1993. K teórii jazykovej interferencie. In: *Jazykovedný časopis*, 1993, roč. 44, č. 2, s. 87 – 91.

SEKVENT, Karel. 1976. O skloňovaní mien typu *Valéry Giscard d'Estaing*. In: *Kultúra slova*, 1976, roč. 10, č. 7, s. 244 – 247.

SEKVENT, Karel. 1979. Skloňovanie priezviska *Verne*. In: *Slovenská reč*, 1979, roč. 44, č. 3, s. 191 – 192.

SEKVENT, Karel. 1981. O skloňovaní francúzskych mien typu *Richelieu* a *Galabru*. In: *Slovenská reč*, 1981, roč. 46, č. 4, s. 291 – 298.

SEKVENT, Karel. 1982. O zásadách výslovnosti francúzskych vlastných mien v slovenčine. In: *Kultúra slova*, 1982, roč. 16, č. 2, s. 33 – 37.

SEKVENT, Karel. 2002. *Ako používať francúzske vlastné mená v spisovnej slovenčine*. Prešov: Náuka 2002. 111 s.

SEKVENT, Karel. 2005. Morfematické aspekty slovenských adjektív na -ský/-sky odvodených od francúzskych zemepisných názvov. In: *Slovenská reč*, 2005, roč. 70, č. 4, s. 228 – 234.

SEKVENT, Karel – ŠLOSAR, Dušan. 2002. *Jak užívat francouzská vlastní jména ve spisovné češtině*. Praha: Academia 2002. 150 s.

SKALIČKOVÁ, Alena. 1982. *Fonetika současné angličtiny*. 2. vyd. Praha: SPN 1982. 288 s.

SLANČOVÁ, Daniela. 2000/2001. *Prednášky zo slovenskej štylistiky*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove 2000/2001. [Nepublikované.]

SLANČOVÁ, Daniela – SOKOLOVÁ, Miloslava. 1994. Variety hovorenej podoby slovenčiny. In: *Studia Academica Slovaca*. 23. Red. J. Mlacek. Bratislava: Stimul 1994, s. 225 – 240.

SLEX99. Elektronický lexikón slovenského jazyka. (Obsahuje tieto kodifikačné príručky: Pravidlá slovenského pravopisu. 2. vyd. 1998. – Krátky slovník slovenského jazyka. 3. vyd. 1997. – Synonymický slovník slovenčiny. 1. vyd. 1995.) Forma s r. o. 1998.

SLOVENSKÝ NÁRODNÝ KORPUS – Verzia prim-2.1. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV 2006. Dostupný z WWW: <http://korpus.juls.savba.sk>.

SLOVNÍK CUDZÍCH SLOV. AKADEMICKÝ. Prel. Ľ. Balážová, J. Bosák a kol. 2., dopl. a uprav. slov. vyd. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 2005.

SLOVNÍK SLOVENSKÉHO JAZYKA. VI. diel. Doplnky a dodatky. Red. Š. Peciar. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1968. 336 s. [Skratka SSJ 6.]

SLOVNÍK SÚČASNÉHO SLOVENSKÉHO JAZYKA. A – G. Red. K. Buzássyová – A. Jarošová. Bratislava: Veda 2006. 1134 s.

SOKOLOVÁ, Miloslava. 1994/1995. Netradične o deklinačnom systéme substantív v slovenčine. In: *Slovenský jazyk a literatúra v škole*, 1994/1995, roč. 41, č. 5 – 6, s. 136 – 141.

SOKOLOVÁ, Miloslava. 1995. *Kapitolky zo slovenskej morfológie*. Prešov: Slovacontact 1995. 178 s.

SOKOLOVÁ, Miloslava. 1996. Morfológická stránka vlastného mena. In: *12. slovenská onomastická konferencia a 6. seminár „Onomastika a škola“*. Prešov 25. – 26. októbra 1995. Zborník referátov. Zost. M. Majtán a F. Ruščák. Prešov: PF UPJŠ Prešov a JÚEŠ Bratislava 1996, s. 22 – 33.

SOKOLOVÁ, Miloslava. 1998. *Prednášky zo slovenskej morfológie*. Prešov 1998. Rkp.

SOKOLOVÁ, Miloslava. 1999. Teoretické zásady morfematického spracovania slovenčiny. In: Sokolová, M. et al. 1999, s. 9 – 56.

SOKOLOVÁ, Miloslava. 2006. *Prednášky zo slovenskej morfológie*. Prešov 2006. Rkp.

SOKOLOVÁ, Miloslava – MOŠKO, Gustáv – ŠIMON, František – BENKO, Vladimír. 1999. *Morfematický slovník slovenčiny*. Prešov: Náuka 1999. 530 s.

SOKOLOVÁ, Miloslava – OLOŠTIAK, Martin – IVANOVÁ, Martina a kol. 2005. *Slovník koreňových morfém slovenčiny*. 1. vyd. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove 2005. 584 s.

SØRENSEN, Knud. 1986. On Anglicisms in Danish. In: *English in contact with other languages*. Studies in honour of Broder Carstensen on the occasion of his 60th birthday. Eds. W. Viereck – W. D. Bald. Budapest: Akadémiai Kiadó 1986, s. 31 – 49.

STRAHL, Vlastimil. 1999. *Klíč k výslovnosti cizích vlastních jmen v češtině*. Praha: Karolinum 1999. 152 s.

SVOZILOVÁ, Naděžda. 1988. K vývoji pojetí funkce. In: *Slovo a slovesnost*, 1988, roč. 49, č. 1, s. 64 – 71.

ŠALING, Samo – IVANOVÁ-ŠALINGOVÁ, Mária – MANÍKOVÁ, Zuzana. 2000. *Veľký slovník cudzích slov*. 2., revid. a uprav. vyd. Bratislava – Veľký Šariš: Vydavateľstvo SAMO 2000.

ŠIKRA, Juraj. 1989. English in contact with other languages. Red. M. Wierck – W. D. Bald. Budapest, Akadémiai Kiadó 1986. 570 s. – In: *Jazykovedný časopis*, 1989, roč. 40, č. 2, s. 198 – 200.

ŠIKRA, Juraj. 1990. Jazykové normy a ich odraz vo vedomí nositeľov jazyka. In: *Dynamické tendencie v jazykovej komunikácii*. Zost. J. Bosák. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV 1990, s. 101 – 107.

ŠKVARENINOVÁ, Oľga. 1991. Anglicizmy v konfrontácii so slovenčinou. In: *Studia Academica Slovaca*. 20. Red. J. Mistrík. Bratislava: Alfa 1991, s. 281 – 292.

ŠLOSAR, Dušan. 1994. Substantivní kompozita typu V-(K)-S v češtině. In: *Naše řeč*, 1994, roč. 77, č. 3, s. 147 – 152.

ŠRÁMEK, Rudolf. 1999. *Úvod do obecné onomastiky*. Brno: Masarykova univerzita, 1999. 191 + 19 s.

ŠTEKAUER, Pavol. 1993. *Essentials of English Linguistics*. Prešov: Slovacontact 1993. 145 s.

ŠTÚR, Ľudevít. 1846. *Nauka reči slovenskej*. Prešporok: Nákladom Tatrína 1846. 216 s.

TÄUBERT, Heinrich. 1982. *Geographische Namen – richtig gesprochen*. 3. vyd. Gotha: VEB Hermann Haack. 129 s.

TICHONOV, Alexander N. 1985. *Slovoobrazovateľnyj slovar russkogo jazyka*. Moskva: Russkij jazyk 1985. 855 + 887 s.

TRUP, Ladislav. 1993. Výslovnosť španielskych osobných mien v slovenčine. In: *Slovenská reč*, 1993, roč. 58, č. 6, s. 358 – 361.

TRUP, Ladislav. 1994. Výslovnosť talianskych osobných mien v slovenčine. In: *Slovenská reč*, 1994, roč. 59, č. 1, s. 44 – 48.

TRUP, Ladislav – KOČIŠ, František. 1993. Výslovnosť portugalských osobných mien v slovenčine. In: *Slovenská reč*, 1993, roč. 58, č. 5, s. 281 – 286.

URBANOVÁ, Ludmila. 2000. The Subsystem of English Vocalic Phonemes. In: *Rudiments of English Linguistics*. Ed. P. Štekauer. Prešov: Slovacontact 2000, s. 26 – 35.

VACHEK, Josef. 1966. On the integration of the peripheral elements into the system of language. In: *Travaux linguistiques de Prague. 2. Lex problèmes du centre et de la périphérie du système de la langue*. Prague: Éditions de l'Académie Tchécoslovaque des Sciences 1966, s. 23 – 37.

VACHEK, Josef. 1986. Some remarks on English loans in Czech sports terminology. In: *English in contact with other languages*. Studies in honour of Broder Carstensen on the occasion of his 60th birthday. Eds. M. Wierck – W. D. Bald. Budapest: Akadémiai Kiadó 1986, s. 25 – 30.

VÝSLOVNOST SPISOVNÉ ČEŠTINY. *Výslovnost slov přejatých. Výslovnostní slovník*. Red. M. Romportl a kol. Praha: Academia 1978. 320 s.

WACHTARCZYKOVÁ, Jana. 1999. Internacionalizácia jazykového systému ako synergický jav. In: *Internacionalizácia v súčasných slovanských jazykoch. Za a proti*. Red. J. Bosák. Bratislava: Veda 1999, s. 147 – 156.

WELLS, John Christopher. 1990. *Longman Pronunciation Dictionary*. 1. vyd. North Yorkshire: Longman Group 1990. 802 s.

WIJK, Axel. 1966. *Rules for Pronunciation for the English Language. An Account of the Relationship between English Spelling and Pronunciation*. London: Oxford University Press 1966. 160 s.

ZEMAN, Jiří. 2000. *Výslovnost a skloňování cizích osobních jmen v češtině 2. Severská osobní jména (dánština, faerština, finština, islandština, norština, švédština)*. Hradec Králové: Gaudeamus 2000. 180 s.

ZEMAN, Jiří. 2001. Příručka o výslovnosti cizích vlastních jmen v češtině. Strahl, V.: Klíč k výslovnosti cizích vlastních jmen v češtině. Praha, Karolinum 1999. 152 s. – In: *Naše řeč*, 2001, roč. 84, č. 1, s. 44 – 47.

ZEMAN, Jiří. 2002. *Výslovnost a skloňování cizích osobních jmen v češtině 3. Románská osobní jména. (Španělština, portugalština, rumunština.)* Hradec Králové: Gaudeamus 2002. 136 s.

ZEMAN, Jiří. 2004. *Výslovnost a skloňování cizích osobních jmen v češtině 4. Francouzská osobní jména*. Hradec Králové: Gaudeamus 2004. 126 s.

ZEMAN, Jiří. 2005a. *Výslovnost a skloňování cizích osobních jmen v češtině 5. Italská, holandská a albánská osobní jména*. Hradec Králové: Gaudeamus 2005. 121 s.

ZEMAN, Jiří. 2005b. Jazyky v kontaktu: adaptace cizích osobních jmen v češtině. In: *Jazyk a komunikácia v súvislostiach*. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie konanej 24. a 25. júna na FiF UK v Bratislave. Ed. J. Dolník. Bratislava: Univerzita Komenského 2005, s. 155 – 164.

ZEMAN, Jiří. 2006. *Výslovnost a skloňování cizích osobních jmen v češtině 6. Polská, maďarská, estonská a latinská osobní jména*. Hradec Králové: Gaudeamus 2006. 158 s.

SUMMARY

Key words: proper name, English – Slovak language contacts, loanwords, language system, adaptation, the periphery of periphery, usage, norms, standardization, stability, variability.

The objective of the present monograph is to provide a systematic description and a partial explanation of the adaptation of English proper names (anthroponyms and toponyms) in Slovak. The monograph is divided into seven chapters.

The introductory part presents the principal objectives of the monograph and gives general information about it.

The first chapter gives a brief overview of selected works focused on the adoption of onymic borrowings in Slovak, Czech (in part also in Polish, Russian, German and Hungarian). A number of research papers dealing with partial problems of adoption (e.g. proper names of Latin and Greek origin, pronunciation of French, Romanian, Spanish etc. names, declension and word-formation of foreign onymy) have been published in Slovak. However, minor attention has so far been paid to foreign proper names in *Pravidlá slovenskej výslovnosti* (Rules of the Slovak pronunciation by Á. Král', 1996) and *Pravidlá slovenského pravopisu* (Rules of the Slovak orthography, 2000). The current state of affairs is such that altogether two books specialised in this area of research have been published so far, namely *Francúzske vlastné mená v spisovnej slovenčine* (French proper names in standard Slovak by K. Sekvent, 2002) and *Slovník anglických vlastných mien v slovenčine* (Dictionary of English proper names in Slovak by M. Ološtiak, M. Bilá and R. Timková, 2006). The research into borrowing of proper names into Slovak is not developed so highly as in Czech linguistics; e.g. six-part compendium entitled *Výslovnost a skloňování cizích osobních jmen v češtině* (Pronunciation and declension of foreign personal names in Czech by J. Zeman, 1998 – 2006).

The second chapter outlines the methodological background of the work, namely four fundamental theories: 1) theory of lexical motivation by J. Furdík, 2) theory of language contacts (represented especially by works of R. Filipovič), 3) general onomastics theory by V. Blanár, and 4) the concept of centre and periphery developed by the Prague linguistic school.

Interlingual motivation (including lexemes of foreign origin) is treated in comparison with word-formation motivation. On the basis of two fundamental functional oppositions (1. appellative noun – proper noun, 2. domestic proper noun – foreign proper noun) it is possible to define a foreign proper name's status as being on the periphery of the periphery of the Slovak language system. This concept enables us to give a more detailed analysis of foreign proper nouns both in *langue* and *parole*; it is the starting point in investigating foreign proper names and a key to understanding and explaining the unstable status of these lexical units in the parasystem of Slovak onymy and also in the language system as a whole.

Onymic anglicisms undergo several processes of adoption and incorporation into the L₂. These processes take place on several levels (language subsystems) – attention is focused on borrowing mechanisms on sound, morphological and word-formation level.

Chapter three gives an analysis of adaptation on the sound level. The chapter states that three types of pronunciation can be observed within the English – Slovak relationship: English, Slovak-like and Slovak pronunciation. The core of the chapter is devoted to the notion of transphonemization (firstly introduced by R. Filipovič) – transition of a phoneme from L₁ into L₂. This process includes level of segments, suprasegmentals and phonological oppositions (cf. notions of transprosodemization and transphonologization).

The fourth chapter describes the morphological adoption (transmorphologization). Transmorphologization is defined as the transition of particular morphological categories from L_1 into L_2 . As far as proper names are concerned, the categories of gender (transgenderization), number (transnumerization) and declension (transdeclension) are discussed. Major attention is paid to the declension. Anthroponymic masculines are declined according to the paradigms: *John, Johnny, Joshua* and *Gretzky*. Feminine names are declined according to the paradigms: *Suzanna, Cynthia* and *Mary* (given names), *Christie* and *Streepová* (surnames). Toponymic lexemes are declined according to the paradigms: *Washington, Glasgow, New York, Denver, Cambridge, Greenwich* (masculine); *Florida, Chelsea, California* (feminine) and *Toronto, San Francisco, Calgary* (neuter). In addition, more phenomena interconnected with morphology are discussed: interdeclension shifts, non-declension and tendencies towards non-declension, productivity of declension types and declension variation influenced by a complex of various factors.

The fifth chapter concentrates on the word-formation adaptation; two points of view are dealt with. The former, an interlingual aspect, is based on the comparison of a word-formation status of a lexeme in L_1 and L_2 . The most typical case is that a given word (either motivated or not) is borrowed into L_2 as an unmotivated unit. This process is called interlingual word-formation demotivation. The latter, an intralingual aspect, reflects the ability of a lexeme to serve as a basis for coining new words. In addition, final part of the chapter gives brief outline of which types of lexemes can be derived from particular proper names.

The main objective of the sixth chapter is to treat English proper names in Slovak with regard to the notion of language norms, usage, standardization and their functioning in communication. During the process of standardization it is necessary to take into account two types of sequences: 1) standardization → norms → usage, 2) usage → norms → standardization. The former sequence is typical for the so-called reflexive logic; the latter one goes to pragmatic logic.

The seventh chapter focuses on what kind of role is played by variability and stability in the process of adaptation. With regard to the effectiveness of communication it is necessary to explore in what manner the usage of foreign proper names gets stable in Slovak. Regarding the proper names, stability is a relative concept. Variability, on the other hand, as an opposition to stability can be manifested on various levels. Stability and variability of a foreign phenomenon are complex features affected by a number of factors. The decisive factors can be divided into specific onymic, interlingual, intralingual and extralingual. Specific onymic factor is identification; interlingual factors include form of the name, its sound patterning, interlingual proximity, polylingual interference, variability in a source language, the degree of international status of a proper name; intralingual factors are usage in Slovak, interaction of various linguistic levels (pronunciation and spelling; pronunciation and declension, spelling and declension), and finally extralingual factors comprise the frequency of occurrence of a proper name and popularity of its referent; time factor, command of the foreign language in question and several pragmatic factors. The above-listed factors interact and in single cases one or several of them are usually dominant and considerably affect the final form of proper name.

MENNÝ REGISTER

- Ajduković, J.* 37, 74, 203
Altbauer, M. 79, 203
Antoliková, A. 11
Arany, A. L. 73, 92, 113, 215
- Bajziková, E.* 74, 214
Bartmiňská, I. 19, 46, 63, 178, 203
Bartmiňski, J. 19, 46, 63, 178, 203
Bartoš, J. 43, 210
Benko, V. 121, 122, 203, 218
Bilá, M. 11, 14, 15, 17, 61, 127, 203, 213, 221
Blanár, V. 13, 14, 27, 39, 40, 74, 79, 112, 135, 154, 164, 174, 192, 196, 203, 221
Blichá, M. 159, 203
Bónová, I. 69, 203
Bloomfield, L. 33, 203
Bosák, J. 34, 164, 176, 203, 204
Bozděchová, I. 33, 204
Buzássyová, K. 15, 32, 34, 153, 154, 204, 208
- Caxton, W.* 44
Cellengová, M. 11
Crystal, D. 16, 33, 44, 51, 61, 127, 150, 183, 204
Czambel, S. 73, 105, 204
- Damborský, J.* 73, 92, 204
Daneš, F. 38, 168, 204
Danchev, A. 33, 36, 63, 77, 204
Diblík, J. 19, 204
Dokulil, M. 23, 30, 153, 204
Dolník, J. 11, 21, 22, 135, 164, 165, 168, 169, 204, 205
Doruľa, J. 35
Duchková, S. 26, 205
Dvonč, L. 15, 58, 74, 79, 80, 92, 97, 102, 108, 110, 113, 116, 149, 159, 205, 206
Ďurčo, P. 184, 206
- Ertl, V.* 73
- Figmíková, M.* 74, 206
Filipović, R. 34, 37, 48, 49, 52, 57, 65, 74, 76, 77, 196, 206, 207, 221
Fisiak, J. 34, 79, 151, 207
Furdík, J. 11, 21 – 24, 28 – 30, 34 – 37, 68, 74, 116, 143, 149, 151 – 154, 156, 158, 160, 166, 169, 195, 199, 207, 214, 221
- Gebauer, J.* 73
Gianitsová, L. 121, 208, 213
Greenbaum, S. 216
Gregová, R. 69, 203
Greven, H. A. 44, 61, 208
- Hais, K.* 75, 185, 208
Hašanová, J. 121, 203
Hattala, M. 73, 208
Haugen, E. 33, 34, 208
Havránek, B. 13
Hodek, B. 185, 208
Honzák, F. 18, 45, 208
Honzáková, M. 18, 45, 208
Horecký, J. 15, 34, 36, 37, 153, 163, 164, 173, 208, 214
Hůrková, J. 19, 46, 208
- Chițoran, D.* 63, 208
- Imrichová, M.* 14, 17, 133, 189, 190, 208, 216
Ivanová, M. 218
Ivanová-Šalingová, M. 77, 218
Ivir, V. 34, 208
- Jacko, J.* 74, 83, 105, 149, 208, 209
Jirsová, A. 37, 38, 209
Jóna, E. 163, 209
Jones, D. 103, 178, 185, 209
- Kačala, J.* 15, 17, 46, 169, 176, 190, 209
Kerďo, J. 43, 209
Kilarski, M. 76, 209

- Knappová, M.* 79, 184, 209
Kočiš, F. 43, 74, 163, 209
Kostolanský, E. 121, 203
Kráľ, Á. 43, 51, 52, 58, 69, 82, 183, 185, 210, 221
Kreja, B. 79, 210
Krupa, V. 11, 37, 38, 210
Kučera, J. 18, 39, 46, 62, 94, 180, 189, 191, 210

L. D. [= L. Dvonč] 74, 210
Leech, G. 216
Lenhardt, J. 43, 44, 54, 60 – 62, 67, 69, 186, 210
Letz, B. 73, 92, 113, 211

Magay, T. 20, 63, 211
Macht, A. 73, 92, 211
Majtán, M. 13, 159, 184, 203, 211
Mańczak-Wohlfeld, E. 33
Maniková, Z. 77, 218
Martincová, O. 156 – 158, 211
Masár, I. 15
Mihálik, V. 15
Miko, F. 76, 211
Mistrik, J. 33, 176, 211
Moško, G. 218

Nebeská, I. 163, 165, 166, 168, 211
Novák, L. 163, 211

Okál, M. 15, 211
Ološtiak, M. 11, 13 – 15, 17, 23, 24, 26, 36, 37, 83, 84, 94, 118, 128, 139, 149, 154, 155, 173, 176, 177, 179, 180, 201, 211 – 213, 218, 221
Olšiak, M. 69, 214
Ondrejovič, S. 11, 17, 18, 45, 165, 167, 183, 185, 186, 214
Ondrus, P. 36, 214
Oravcová, A. 33, 214
Oravec, J. 74, 214
Orgoňová, O. 33 – 35, 76, 153, 214
Orlovský, J. 73, 92, 113, 215

Paikkala, S. 27, 215
Palkovič, K. 15, 74, 76, 79, 215

Patráš, V. 14, 167, 215
Pauliny, E. 74, 92, 166, 168, 215
Pavelová, L. 11
Peciar, Š. 167, 215
Peprník, J. 183, 215
Pisárčiková, M. 102, 215
Pleskalová, J. 40, 215
Polláková, N. 43, 62, 215
Považaj, M. 136, 144, 145, 184, 189, 190, 211, 215

Quirk, R. 75, 82, 216

Ripka, I. 14, 17, 133, 216
Roach, P. 45, 216
Romportl, M. 18, 45, 208
Rumánek, I. 190, 216
Ružička, J. 33, 74, 92, 215, 216
Rybakin, A. I. 19, 63, 216
Rybár, L. 15

Sabol, J. 11, 35, 40, 45, 47, 50, 51, 60, 63, 65, 67, 69 – 71, 84, 177, 178, 180, 197, 210, 216, 217
Saussure, F. de 21, 22
Sekvent, K. 17, 43, 74, 92, 104, 149, 169, 206, 217, 221
Semenjuková, N. N. 165
Skladaná, J. 14, 17, 133, 216
Skaličková, A. 43 – 45, 53, 61, 62, 67, 70, 217
Slančová, D. 11, 163, 164, 217
Sokolová, M. 11, 25, 26, 74, 78, 83, 84, 88, 121, 122, 125, 129, 134, 150, 153, 164, 175, 197, 217, 218
Sørensen, K. 34, 218
Strahl, V. 19, 218
Svartvik, J. 216
Svozilová, N. 38, 218

Šaling, S. 77, 218
Šikra, J. 33, 163, 164, 218
Šimon, F. 218
Škoviera, D. 15
Škvareninová, O. 62, 218
Šlosar, D. 17, 40, 217, 218
Šofranková, J. 11

Šrámek, R. 40, 218*Štekauer, P.* 183, 218*Štolc, J.* 215*Štúr, L.* 73, 218*Täubert, H.* 20, 218*Tichonov, A. N.* 23, 219*Timková, R.* 11, 14, 17, 213, 221*Trup, L.* 43, 219*Urbanová, L.* 16, 219*Vachek, J.* 38, 39, 219*Wachtarczyková, J.* 33, 219*Weinreich, U.* 33*Wells, J. Ch.* 103, 183, 185, 219*Wijk, A.* 44, 219*Zajacová, M.* 11*Zeman, J.* 18, 19, 39, 46, 62, 94, 109, 178,
180, 188, 189, 191, 210, 219 – 221*Žigo, P.* 13

Z posudkov recenzentov

Práca vychádza a analýz a excerpcie veľmi rozsiahleho materiálu z elektronických a printových médií, pričom sa využíva aj databáza Slovenského národného korpusu a internetu. Autor pristupuje ku všetkým týmto prameňom navyše veľmi citlivo a vyvážene. V jadre svojho výkladu sa opiera o dôvernú teóriu lexikálnej motivácie, predovšetkým lexikálnej a onymickej motivácie, ktorú vypracoval jeho učiteľ Juraj Furdík. Teóriu lexikálnej motivácie s veľkým úžitkom rozvíja a dobre pri tom zúročuje aj fonologické, morfonologické, morfologické, lexikologické a slovotvorné inšpirácie zo Slovenska, Čiech i svetovej odbornej spisby. Pozoruhodne sú tu rozpracované najmä tzv. trans-procesy, dobre sú volené aj príklady, ktoré nie sú najčastejšie najaktuálnejšie použitia, ale nevyhýba sa ani „protipríkladom“, vyrovnáva sa aj s nimi.

V práci Martina Ološtiaka sa predkladajú mnohé riešenia otázok súvisiacich s adaptáciou cudzojazyčných (najmä anglických) proprií v slovenčine, ako aj ďalších otázok teoretického i praktického charakteru. Je to významný hlas v diskusii o adaptácii slov cudzieho pôvodu v našom jazyku.

doc. PhDr. Slavomír Ondrejovič, DrSc.

Predkladaná monografia sa danou problematikou zaoberá veľmi komplexne a je výsledkom autorovho sústredného niekoľkoročného záujmu o danú oblasť. Už v samotnom názve monografie autor naznačuje, že vlastné mená skúma nielen vo vzťahu k jednotlivým jazykovým rovinám, ale ich fungovanie vníma aj v jazykovej komunikácii, vo vzťahu k norme a úzu.

Celkovo možno monografiu M. Ološtiaka považovať za veľmi hodnotnú lingvistic-kú prácu významne prispievajúcu k diskusii o adaptácii cudzej lexiky a poskytujúcu teoretické východiská pre ďalší výskum v oblasti jazykových kontaktov a adaptačných procesov.

doc. PhDr. Magdaléna Bilá, PhD.